આંખો બંધ કરીને વાંચવાની ટેવવાળાઓને,

એવી રીતે વાંચવાની ગુપ્ત વિદ્યા શિખવનાર કુળગુરૂના શપથ આપી

અરજ કરવામાં આવે છે કે,

આ પુસ્તક તેઓએ વાંચવા તકલીફ લેવી નહિ.

ખંડ ૧—૨ ની અનુક્રમણિકા.

જૈનસમાચાર-ગદ્યાવલિ.

'जैनसमाचार' साप्ताहिक पत्रना १९०६ थी
१९११ सुधीना अंकोमांथी चुंटी
कहाडेला लेखोनो संग्रह.

પ્રકાશક,
વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ.
અધિપતિ, 'જૈનસમાચાર' તથા 'જૈનહિતેચ્છુ'
અમદાવાદ.

Printed at the "Bharat-Bandhu
Printing Works" Ahmedabad.
by Vadilal [illegible]lal Shah.

પ્રસ્તાવના.

મ્હારા પોતાના પત્રમાંથી લેખોની ચુંટણી કરવાનું અને તે પર ટીકા લખવાનું કામ કરવાને માટે મ્હારા સિવાય બીજો કોઈ લેખક જ યોગ્ય ગણાય. તથાપિ, કેટલાક ગૃહસ્થોએ મ્હારા લેખોને ગ્રંથાકારમાં અને સુંદર રીતે છપાયલા જોવાને ઘણી ઇન્તેજારી બતાવવાથી હમણાં હું ઉપર કહેલાં બે કામો પૈકી લેખોની ચુંટણી કરવાનું કામ માથે લઉં છું અને બીજું કામ એટલે તે લેખોપર ટીકા લખવાનું કામ બીજા કોઇ લેખકને માટે રાખું છું.

શરૂઆતમાંજ હું કહી લઉશ કે, હું પોતાને એક સાક્ષર માનતો નથી તેમજ પત્રકાર તરીકેના મહાન પદને લાયક પણ માનતો નથી. મ્હારો જન્મ જે વર્ગમાં—જે શ્વેતામ્બર સાધુમાર્ગી (સ્થાનકવાસી) જૈન વર્ગમાં થયો તે વર્ગની મ્હારા વખતમાં બહુજ અંધકારમય દશા જોઇ અને તે સાથે તે દશા સુધારવાને માટે યથાશક્તિ મહેનત કરનારની ન્યૂનતા જોઇ તેથી મ્હને કુદરતી રીતે થયેલી લાગણીઓને લીધે એક લેખક અને પત્રકાર તરીકેનું કામ, ચાલુ બીજાં કામ છોડી દઇને, ઉપાડી લીધું અને તે કામ પાછળ મ્હારી સઘળી શક્તિઓ અને સઘળો વખત અર્પણ કર્યાં.

શરૂઆતના મ્હારા લેખો 'જૈનહિતેચ્છુ' માસિકમાં પ્રગટ થતા અને ત્યાર પછી અનેક મહાશયોની સૂચના સ્વીકારીને માસિક ઉપ-

રાંત 'જૈનસમાચાર' સાપ્તાહિક પત્ર અને હિંદી ભાષામાં 'હિંદી જૈન-હિતેચ્છુ' નામનું પાક્ષિક પત્ર એમ બે પત્રો શરૂ કર્યા. પરન્તુ આ કામને માટે જે જે ગુણો, શક્તિઓ અને સાધનો જોઈએ ત્હેમાંનું કાંઈ મ્હારી પાસે ન હોવાનું મ્હને સમ્પૂર્ણ ભાન હતું, કે જે વાત તા. ૫-૧૧-૦૬ ના અંકમાં જ મ્હેં જણાવી હતી. તે અંકમાં મ્હેં એક લેખ નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતોઃ—

"બીજા દરેક વર્ગના પત્રકારો માફક જૈન પત્રકારો માટે પણ ઘણું ક્ષેત્ર પડ્યું છે; પણ ત્હેનો વિસ્તાર થોડાના જ જાણવામાં હશે. સામાન્ય રીતે એવું જોવામાં આવે છે કે, કોમ કે ધર્મ સંબંધી છાપાંઓ આ દેશમાં ઘણી ઓછી કાળજીથી ચલાવવામાં આવે છે; ત્હેમાં વળી ચર્ચાને બદલે કલેશ અને ખટપટો મ્હોટો ભાગ રોકે છે. વળી તે પત્રકારો પોતાની જોખમદારી સમજવા જેટલી શક્તિ પણ ભાગ્યેજ ધરાવે છે. કેટલાક પૈસા ખાતર, કેટલાક માન ખાતર, કેટલાક નવરા બેઠાં કાંઈક ઉદ્યમ કરવો જોઈએ એમ સમજીને પત્રકાર બને છે. એક ખરા જૈન પત્રકાર માટે કેટલાં સાધન જોઈએ અને કેટલી યોગ્યતા ત્હેનામાં જોઈએ એ સંબંધી અમારું આધિન મત અમે પ્રકાશવા રજા લઈશું.

"સૌથી પહેલો સવાલ યોગ્યતાનો છે. ધર્મ અને કોમના લાભમાં નીકળતા પત્રના અધિપતિ અને માલેકમાં નિખાલસપણું, સરળતા અને જાહેર હિંમત એ ત્રણ ગુણો અવલ દરજ્જે જોઈએ. અને ત્યાર પછી તે અમુક શક્તિઓ ધરાવતો હોવો જોઈએ. શુદ્ધ અને અસરકારક લખાણ કરવાની શક્તિ, અમુક પ્રસંગે ગમ ખાઈ આત્મ-

નિગ્રહ કરવાની શક્તિ, અને પોતાની પાસેના થોડા વખતમાં જૂદી જૂદી ભાષાનાં જૂદાં જૂદાં પુસ્તકો અને પેપરો વાંચી જવાની શક્તિ ત્હેનામાં હોવી જોઇએ. આ શક્તિઓ અત્રે સક્ષેપમાં જણાવી છે તેથી કદાચ કેટલાકનું ત્હેની અગત્ય ઉપર વધારે લક્ષ ખેંચાશે નહિ; પણ આ દરેક શક્તિ મહાન ચમત્કાર ધરાવે છે અને તે વિના એક પત્રકાર ઘણી વખતે કોમને કે ધર્મને ફાયદાને બદલે સજ્જડ નુકશાન કરી બેસે છે.

"ત્રીજો સવાલ **નાણાં** સંબંધી છે. અમારી માન્યતા પ્રમાણે એક **ઉત્તમ** જૈન પત્રકાર પાસે ઓછામાં ઓછા ત્રણ મદદનિશો લગભગ ત્હેના જેવા જ સમર્થ જોઇએ, જેમાંનો એક મુસાફરી ઉપર રહી શકે, એક પત્રવ્યવહારથી જૂદા જૂદા ગામના સંઘોને સલાહ આપી શકે અને એક પેપરમાં મદદ કરી શકે. માલિક અથવા વડા અધિપતિએ પોતાના વખતનો મ્હોટો ભાગ એકાંતમાં વાંચન અને મનનમાં જ કહાડવો જોઇએ. ત્હેને દરેક પ્રયોગોમાં જાતે ઉતરવાની જરૂર નથી પણ ત્હેના વિશ્વાસુ મદદગારોને પ્રયોગોના રસ્તા બતાવી ત્હેનું પરિણામ જાણવા જેટલો જ વખત અને શ્રમ ત્હેણે ખર્ચવો જોઇએ; કારણ કે દુનિયામાં એટલું એટલું શીખવા—વિચારવાનું છે કે તે, ખટપટમાં પડનારા માણસના લક્ષમાં પણ ભાગ્યે આવી શકે. વળી એક પત્રકારને તો અનુભવ અને જ્ઞાન જેટલાં મળે તેટલાં થોડાં જ છે. જૂદાજૂદા ધર્મો, જૂદીજૂદી વિદ્યાઓ, રાજ્યપ્રકરણની બાબતો, જનસ્વભાવ, જૂદીજૂદી કોમો અને ધર્મોની ચ્હડતી પડતીના ઇતિહાસ અને એ સ્થિતિઓનાં કારણો: એ સર્વ સંબંધી જેટલું જ્ઞાન તે મેળવે તેટલું થોડું છે. અને **એવા** અધિપતિઓ જ્હારે

જૈન કોમમાં થશે ત્યારે સ્વભાવે જ ઉત્તમ એવા એ ધર્મ અને કોમની ઉન્નતિ ઓર પ્રકારની જોવામાં આવશે.

“એવો એક પત્રકાર સંસારીના લેબાસમાં સાધુ છે. તે પોતે મેળવેલી મગજની અને હૃદયની શક્તિઓથી પોતાના વર્ગના ઉપદેશકો પૈકી જેઓ બદમાસી કરતા હોય તેમને દૃષ્ટિ માત્રથી ધ્રુજાવી શકે, ખટપટી શ્રાવકોને સીધા કરી શકે અને નિંદકોને ન્યાયસર દલીલોથી ચૂપ કરી શકે. સ્વધર્મના સિદ્ધાંતોને પૂર્વથી પશ્ચિમ અને ઉત્તરથી દક્ષિણ ફેલાવી શકે અને પડતા જીવોને અવલંબન રૂપ થઈ પડે; તત્વજ્ઞાનને સહેલું બનાવી શકે અને લુખી દેખાતી ક્રિયાઓને આનંદી કર્તવ્ય રૂપ બનાવી શકે; તથા ધર્મ સંબંધી તેમજ વ્યવહાર સંબંધી સુધારા કરીને જનસમાજની સ્થિતિ સુખમય બનાવી શકે. એવા પત્રકારો આ દુનિયા ઉપર ‘દેવદૂત’ સમાન થઈ પડે.

“પરંતુ એવો એક પણ જૈન પત્રકાર જોવામાં આવતો નથી. જ્યાં સરળતા છે ત્યાં બીજી જોગવાઈઓ નથી અને બીજી જોગવાઈઓ છે ત્યાં સરળતા અને વિદ્વત્તા નથી. દગાફટકાથી અને “દીનને નામે લઈને કતલ કરનારને બેહેસ્ત મળે” એવી માન્યતાવાળાની માફક કેટલાકો ધર્મના નામે કરાતા ઝગડાઓથી, જુનોથી, ખોટી ફરિયાદોથી સ્વ-ધર્મના પોતાના ધર્મને જાહેરમાં લાવવાનું પસંદ કરે છે. કેટલાકો દેશ-કાળની સમજ વગર માત્ર બાપદાદા માફક ચલાવતા રહેવામાં જ—જેમ તેમ અમુક પાનાં ભરવામાં જ પત્રકારનું કર્તવ્ય સમાપ્ત થયું સમજે છે. કેટલાક કે જેમનામાં લાગણીની ઇચ્છા અને જાહેર હિંમત

તથા સરળતા કાંઇક અંશે હોય કે તેમના એકલા ઉપર એટલા બોજો હોય છે કે સ્વાભાવિક રીતે જ તેઓ ઉત્તમ પત્રકારના હાથે જે કાંઇ થવું જોઇએ તે કરી શકતા નથી. કોમ અને ધર્મને લગતા વિવિધ બનાવો સંબંધી વિચાર કરવા—સલાહ આપવી— જરૂર પડયે મુસાફરી કરવી—જુદા જુદા વિષયોનો અભ્યાસ ચાલુ રાખવો—ગ્રાહકો વધારવા તજવીજ કરવી (કારણ કે તે સિવાય તો પત્રનું અસ્તિત્વ જ બંધ પડે)—વળી ઑફિસને લગતું ઝીણામાં ઝીણું કામ પણ જાતે કરવું: આમ થવાથી કોમની કે ધર્મની સંપૂર્ણ રીતે સારી સેવા બજાવવાની આશા એવા પત્રકારો પાસેથી ભાગ્યેજ રાખી શકાય.

“ આ સઘળા વિચારો ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, સ્થાનકવાશી, દેરાવાશી તેમજ દિગંબરી જૈન વર્ગ એ દરેકમાં એકેક ઉત્તમ અઠવાડીક પત્રની જરૂર છે, કે જે પુરતા ફંડથી, સમર્થ લેખકોથી, ચુસ્ત સ્વધર્મ-ભક્તોથી ચલાવવામાં આવે. આપણી કૉન્ફરન્સો હજી બાલ્યાવસ્થામાં છે અને યોગ્યાયોગ્યતાનો વિચાર કરનારા થોડા જ પુરૂષો એમાં આગેવાની લેતા જોવામાં આવે છે; નહિ તો અમે સૌથી સરસ યુક્તિ તરીકે એ જ ભલામણ કરીએ કે દરેક વર્ગની કૉન્ફરન્સ તરફથી એવાં પેપરો પ્રગટ કરવાં, કેમકે કોન્ફરન્સના કામને પુરતો ટેકો મળે અને પેપરનું નુકસાન પણ આખી કોમને માથે પડવાથી કોઈ એકલા માણસને ચગદાઈ જવું ન પડે. પરંતુ હજુ એ વખત આવી પહોંચ્યો જણાતો નથી. દેરાવાશી જૈન બાન્ધવોએ ગ્રેજ્યુએટોની એસોસીએશન સ્થાપી અને કૉન્ફરન્સ તરફથી માસિક પત્ર શરૂ કર્યું તો પણ એ માસિક જોઇએ તેવી સેવા બજાવી શક્યું નહિ અને એ ગ્રેજ્યુએટો કે જેઓ મેમ્બરો થતી વખતે જેવા હતા તેઓ લેખો લખતી વખત

કાયર થઇ ગયા. આથી સમજાશે કે, ગ્રૅજ્યુએટ કહો કાંઈ ગ્રૅજ્યુએટ નથી. ખરૂં કહીએ તો ગ્રૅજ્યુએટો હજી ધર્મ અને સંઘ સાથે સંબંધ ધરાવતા સવાલોને સમજવા જ વખત પામ્યા નથી અને એવા તદ્દન અપૂર્ણ જ્ઞાને તેઓ કોઇ વિષય હાથમાં લે છે તો માત્ર ડોળી મારે છે.

"આ સર્વ જોતાં, જો કે એક ઉત્તમોત્તમ પત્ર માટે કૉન્ફરન્સ ઑફિસોએ જ પ્રયાસ આદરવો જરૂરનો છે, તો પણ હાલની સ્થિતિ જોતાં તેમાંથી પણ વધારે હિતની આશા રખાતી નથી. **જ્ઞાનનાં સાધનોને** પૈસા રળવાનો સંચો બનાવનારા સંખ્યાબંધ મનુષ્યોની આ જ જીંદગીમાં થયેલી દયાજનક સ્થિતિ જોવાથી અમોને આટલી તો ખાત્રી થઈ છે કે, એ ધંધાથી જેમ દૂર રહેવાય તેમ વધારે સારૂં છે. વળી નફો મળતો હોય યા નુકશાન થતું હોય તે ધંધાદાર પોતાનેજ માલુમ હોય, તો પણ બહાર ગમે તેમ બોલાય, અને એને પરિણામે એ પત્રકારના વચનની અસર યથેષ્ટ દરજ્જે પડી શકે નહિ. માટે ધર્મ સંબંધી પેપરો સમુદાય તરફથી, અને તે બને ત્યહાં સુધીમાં અમુક શ્રીમંતોની ખાનગી સાહ્યથી, નીકળે તે વધારે ઉત્તમ છે. ગમે તેમ નીકળે, પણ ત્હેનો સુકાની અહોનિશ વાંચન-મનનમાં પડ્યો રહેવાની સગવડવાળો જ જોઇએ. લૌકિક કે લોકોત્તર ઉન્નતિ સંબંધી વિચારો અને ગુંચવણીવાળા સવાલોના ફડચા જેવા એકાંતમાં અને ઉંડા મનનથી મળે છે, તેવા કોઇ દિવસ પ્રવૃત્તિમય જીંદગીવાળાને મળતા નથી.

"આમ ન થાય ત્યહાં સુધી જૈન પત્રોના નામથી રાજકીય વિષ-

યોની ચોરી અને બીજા ઉતારાથી ભરેલાં ભરતીઆં ભરવામાં આવે, કજીઆ અને ગાળોથી 'નરકની કુંડી' ભરવામાં આવે, કે **पिष्टस्य पेषणम्** થી કાગળ ચીતરવામાં આવે, તેથી કોમ કે ધર્મને કાંઇ ફાયદો થવાનો નથી. અમો આ ટીકા સામાન્યતઃ કરીએ છીએ અને **અમને પોતાને એમાંથી મુક્ત સમજતા નથી. અમારી પોતીકી અયોગ્યતા અમારા સમજવા બહાર નથી.** પરંતુ અમને કદી પત્રકાર થવાનો ખ્યાલ પણ નહોતો. અમારા વર્ગમાં એક પણ માસિક નથી એમ જોઇ, માત્ર કોમને જરા જાગૃત કરવા માટે અમારો પીપુડીનો સ્વર ૮ વરસ ઉપર કહાડયો હતો અને તે કામ માથે લેતાં બીજી કેટલીક ફરજો અમારા ઉપર આસ્તે આસ્તે ઢોળી દેવામાં આવી હતી. આના પરિણામે અમારો સર્વ વખત આ જ ધંધા પાછળ અર્પણ કરવાની અમને જરૂર પડી હતી; જો કે એટલું છતાં અમો આ ધંધાને માટે જે જે યોગ્યતાઓ જોઇએ તે સર્વ ધરાવતા નથી. અને એથી જ ઇચ્છીએ છીએ કે કોઇ **વધારે સમર્થ** પુરૂષો ઉપર કહેલી સર્વ યોગ્યતા ધરાવનારા નીકળી આવે અને **અમારી જગા સંભાળી લઇ કોમને વધુ હિત પહોંચાડે.** ખરેખર આપણી ધાર્મિક અને સાંસારિક સ્થિતિનું ખરૂં જ્ઞાન કરવામાં અને હેને સુધારવાના ઉપાયો યોજવામાં એક નહિ પણ કેટલીક આવરદાઓ વ્યતીત થવી જોઇએ. એક નજીવી બાબતનું રહસ્ય સમજતાં અને હેને સુધારતાં જે મુશ્કેલી અને વખતે ખર્ચ વેઠવું પડે છે હેનો ખ્યાલ જેમને હશે તેઓ તો કોમ અને સંઘને સર્વ દિશાથી સુધારવાના કામને એક **ખરેખર મહાન** કામ જ સમજશે અને એક **ભીમ** જેવી શારીરિક શક્તિ, એક ગ્લેડસ્ટન જેવી મગજ

શક્તિ અને પૅટ્રીઓટીઝમ જેવી હૃદયની શક્તિની જરૂર કબુલ કરશે. જૈન ગામે પેટા વર્ગોમાં **એવી** શક્તિના ઓછામાં ઓછા અડધો ડઝન પુરૂષો ઉત્પન્ન થાઓ અને એ જયવંત ધર્મ અને કોમને ઓર વધારે જયવંત બનાવો ! ”

ઉપરના લેખ ઉપરથી વિચારી શકાશે કે, એક પત્રકાર તરીકે મ્હેં જાહેરમાં ઝીપલાવ્યું ત્હારે હું મ્હારા પોતા માટે કેવો મત ધરાવતો હતો. મ્હારો તે મત હજી બદલાયો નથી અને હું ઇચ્છું છું કે જૈન કોમને સીધે રસ્તે દોરવાને તથા સુધારવા અને આગળ વધારવાને માટે કોઈ વધુ વિદ્વત્તા ધરાવતો, વધુ લાગવગ ધરાવતો, વધુ સારા સંજોગોવાળો અને વધુ સમર્થ પુરૂષ બહાર પડે. અને તેવે વખતે મ્હારો આ લંગડો પ્રયાસ એક બોમીઆ તરીકે નહિ તો છેવટે મનોરંજન તરીકે પણ તે સમર્થ પુરૂષને કામે લાગશે તો હું મ્હારો પ્રયાસ સફળ થયો સમજીશ.

મ્હારા આશયનો બરાબર ખ્યાલ વાચકના મનમાં આવવા પામે તે માટે જૈનના એક લેખ પણ અત્રે ટાંકવાની જરૂર છે. તા. ૨૩ મે ૧૯૧૦ ના અંકમાં મ્હેં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:--

“ આજે આ છેલ્લો ગોર્મ છપાતી વખત [illegible] પત્રના ગઇ કાલના અંકની એક નકલ મ્હારા વાંચવામાં આવી, જેમાંનો ૧૧ મા પૃષ્ટ પરનો લેખ વાંચી મ્હને ઘણો ખેદ થવાથી એ સંબંધે લખવાની કુદરતી પ્રેરણા હું દાબી શકતો નહિ. એ લેખ, હું ધારૂં છું કે, અધિપતિ મહાશયની ગેર-હાજરીમાં પ્રગટ થવા પામ્યો હશે: કારણ કે એવો કોઈની ઇજ્જતપર હાથ નાખવાના ઇરાદાથી લખાએલો લેખ એક પ્રતિષ્ઠિત પત્રમાં જગા

પામી શકે નહિ. એ લેખની યોગ્યાયોગ્યતા પર લંબાણ વિવેચન કરી એક ભાઇબંધ પત્રકારને હલકા પાડવાનું કામ મ્હને ઉચીત નહિ જણાયાથી, અત્રે માત્ર એક પત્રકારની પવિત્ર ફરજ બજાવવા નિમિત્તે સંક્ષેપમાં જ કહીશ કે, એ લેખના લખનારના આશગ જેવા આશય તરફ નીતિવાન વિચારકો અણગમાની દૃષ્ટિથી જોયા સિવાય રહી શકે નહિ. એક બાબતના યોગ્યાયોગ્યતા પર જનહિતાર્થે ટીકા કરવી એ એક જૂદી વાત છે; અને કોઇના ઘરસંસારમાં હાથ નાખી હલકી નિંદા કરવી એ બીજી વાત છે. લેખકના ઉત્તમોત્તમ ધંધાને એબ લગાડનારા આવા મનુષ્યો જ્હાં ત્હાં જોવામાં આવતા હોવાથી આજે સદ્ સદ્-વિવેકબુદ્ધિ (Conscience) ને પૂછીને લૉજીકના પાટા પર ચાલીને બે બોલ કડુ લખનારા **તટસ્થ** લેખકોને પણ ‘ સુકાં ભેગાં લીલાં બળે ’ એ કહેવત અનુસાર જનસમાજની બત્રીશીએ ચ્હડવું પડે છે અને એમ થતું અટકાવવા માટે જ આટલા ખુલ્લા એકરાર ન છૂટકે પ્રગટ કરવાની તક લેવી પડી છે. આવાં લખાણો જ્હારે દૃષ્ટિએ પડે છે ત્હારે આવા ભ્રષ્ટ થઇ ગયેલા દેશ-કાળ વચ્ચે લેખક તરીકેનો ધંધો લેવાયા માટે (પછી તે ગમે તેવા શુદ્ધ આશયથી અને ગમે તેવા નીખાલસ દીલથી ચલાવાતો હોય તો પણ એવો-લેખકોએ પોતેજ હલકો પાડેલો-ધંધો લેવાયા માટે) ખચીત જ મ્હને ખેદ થાય છે. **એક ખરેખરા પત્રકાર તરીકે જોઇતી પૂરે પૂરી લાયકી મ્હારામાં નથી એમ કબુલ કરીને** મ્હેં પોતા માટે તમામ અધિપતિઓ કરે છે તેમ બહુવચનવાચક શબ્દ વાપરવાને બદલે એક સામાન્ય માણસની માફક એકવચનવાચક શબ્દ વાપરવાની રીતિ કેટલાક સમય થયાં અંગીકાર કરી છે અને મ્હારી પોતીકી ખામીઓ પણ હું અનેક

વખત આ જ પત્રમાં જાહેર કરૂં છું; છતાં એટલેથી પણ મ્હને સંતોષ મળતો નથી. લેખકના ધંધાને આજકાલ લાગેલું કાજળ જોઇ એ કાજળવાળી કોટડીમાં કેમ કરી સહીસલામત રહેવાશે એ બાબતની મ્હને ઘણી ચિંતા અને ઉદ્વેગ રહ્યા કરે છે. શ્રી શાસનનાયક દેવ મ્હને પુરતું હૃદયબળ આપો!" '

જૂદે જૂદે પ્રસંગે મ્હેં 'જૈનસમાચાર' માં જણાવેલા વિચારો, કરેલી ટીકાઓ, સૂચવેલી યોજનાઓ અને આપેલો ઉપદેશઃ એ સર્વમાં તનદુરસ્ત તત્વ કેટલું છે અને એથી જૂદી જાતનું તત્વ કેટલું છે ત્હેનો નિર્ણય કરવાનું કામ હું વાચક વર્ગને સોંપું છું અને તે તે વિચારો, ટીકાઓ, યોજનાઓ અને ઉપદેશનો અભ્યાસ કરી ત્હેના ગુણદોષ પર ટીકા પ્રસિદ્ધ કરવાને હું જૈન વર્ગના ભાવી વિદ્વાનોને આમંત્રણ આપું છું; કારણ કે મ્હને ખરેખરો ઈનસાફ જેટલો આજના જૈનોથી મળે તે કરતાં ભાવી વિદ્વાનોથી વધુ મળશે એમ મ્હને વિશ્વાસ છે. અને એવી રીતે જજમેન્ટ પર બેસનાર ભાવી વિદ્વાનોને મ્હારી એ પણ અરજ છે કે, તેઓએ મ્હારી અલ્પ કેળવણી, વય, મ્હારા વખતનો સમય અને તે વખતની લોકસ્થિતિ, મ્હારી પોતાની આર્થિક સ્થિતિ અને મ્હારે એકલાને માથે એકસાથે લેવાયલાં વિવિધ કામો એ સર્વ લક્ષમાં રાખીને જ જજમેન્ટ આપવા કૃપા કરવી.

આથી વધારે, મ્હારાં પોતાનાં લખાણોના સંગ્રહ રૂપ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં લખવું મ્હને ઉચિત લાગતું નથી.

વિષયોની ચુંટણી અમુક ધોરણ પર કરવામાં આવી છે. પ્રથમ તરંગને સાથે જ્ઞાન આપનારા લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, કે જેમાં

કલ્પનાશક્તિ (Imagination)નો વધુ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય. પછી સંઘસુધારાના, પછી ઘરસંસારને લગતા, પછી સંઘને લગતા એમ જૂદા જૂદા વિષયોને લગતા વિષયો ગોઠવવામાં આવશે.

આ સંગ્રહ માત્ર સ્થાનકવાશી જૈનોને જ નહિ પણ શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક અને દીગંબર જૈનો ઉપરાંત કેટલેક દરજ્જે જૈનેતર પ્રજાને પણ ઉપયોગી થઇ પડશે એમ હું આશા રાખું છું.

વા. મો. શાહ.

આત્મજ્ઞાન વિના સર્વ ફાંફાં!

પોણી જીંદગી નકામી કે આખી?

એક ઉન્હાળાની રમી સાંજનો વખત છે. હુંડી કરાવતી નદીમાં એક હોડીઆમાં એક તત્વજ્ઞાની બેઠો બેઠો કુદરતના વિચારોમાં મગ્ન થઈ ગયો છે અને ત્હેનો એકલો સોબતી હોડીવાળો જોશબંધ હલેસાં મારી આગળ ને આગળ વધતો જાય છે.

તત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ આકાશ ઉપર પડી. ગ્રહો અને તારાઓનો ઝળકાટ જોઇ હર્ષઘેલો બની તે હોડીવાળાને પૂછવા લાગ્યોઃ "કેમ રે હોડીવાળા! તું 'ખગોળ વિદ્યા' જાણે છે કે?"

"ના, સાહેબ!" ખલાસીએ જવાબ વાળ્યો.

"કમનસીબ! ત્હારે ત્હેં ત્હારી જીંદગીનો **ચોથો ભાગ** નકામોજ ગાળ્યો!"

ખલાસી કાંઇ મર્મ સમજ્યો નહિ. વળી પાછી તત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કીનારા ઉપરની લીલીછમ વનસ્પતિ ઉપર પડી અને લીલા રંગથી શણગારેલી અવની સુંદરી જોઇ મોહીત થયેલા તત્વજ્ઞાની આનંદે ગાંડાઘેલા બની પોતાના જંગલી સોબતીને પૂછ્યુંઃ 'કેમ રે ભાયા! ત્હને ' વનસ્પતિ શાસ્ત્ર ' આવડે છે કે?"

"ના રે સાહેબ! એવું નામ જ આજ સાંભળ્યું." સીધો જવાબ મળ્યો.

"ત્હારે તો ત્હેં ત્હારી જીંદગીનો અડધો ભાગ નકામો ગુમાવ્યો."

વળી થોડી મીનીટો પસાર થઈ અને તત્વજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ પ્રવાહની ઝડપ ઉપર પડી. વળી પૂછ્યુંઃ "અલ્યા! ગણીતશાસ્ત્ર તો જાણતો હોઈશ?"

"સાહેબ! હું તો કોઈ શાસ્ત્ર ભણ્યો નથી." ખલાસીએ જવાબ આપ્યો.

"ત્હારે તો, ત્હેં તો પોણી જીંદગી બરબાદ કરી!"

હજી તો વાત ચાલે છે એટલામાં સખત વવાઝોડું થઈ આવ્યું અને હોડી ડૂબવાની અણી ઉપર આવી.

ખલાસી તુરત પાણીમાં કૂદી પડયો અને તરતાં તરતાં પેલા તત્વજ્ઞાનીને પૂછવા લાગ્યોઃ "સાહેબ! આપ તરવાની વિદ્યા શીખ્યા છો કે?"

"ના" તત્વજ્ઞાનીએ જવાબ વાળ્યો.

"ત્હારે સાહેબ, તહમે પા નહિ–અડધી નહિ–પોણીએ નહિ, પણ આખી જીંદગી બરબાદ કરી! હવે પ્રભુને યાદ કરો અને કાળદેવની મુલાકાત સ્વીકારવા ઝટપટ તૈયાર થાઓ!"

જે જાતનું જ્ઞાન ભવરૂપી દરિયામાં ફરનારને મૃત્યુના દુઃખમાંથી મુક્ત ન કરી શકે તે જ્ઞાનનું અભિમાન શું કરવું? જ્ઞાન તો તે

જ કે જે **વાતો કરવાના જ** કામમાં ન આવે પણ **તારવાના** કામમાં આવે.

સંસ્કૃત ભાષા ભણી ભણીને શાસ્ત્રો મ્હોડે કર્યાં હોય તેથી શું ? હા, વાદવિવાદમાં–ચર્ચામાં તે ઉપયોગી છે; પણ **આત્મજ્ઞાન સિવાય બીજું કોઇ જ્ઞાન તારનારૂં નથી.** આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ **અર્થે** બીજાં જ્ઞાન મેળવવાં પડે તે ન મેળવવાં એમ આ કહેવાનો હેતુ નથી. પણ ભૂતળ, ભુસ્તર, ખગોળ, જ્યોતિષ, વૈદ્યક, ન્યાય, કાયદા, ભાષા કે ગણીત શાસ્ત્ર શીખનારે એ જ્ઞાનને પોતાનું દષ્ટિબિંદુ નહિ ઠરાવતાં **આત્મજ્ઞાનને જ દૃષ્ટિબિંદુ ઠરાવી** તે બીજાં જ્ઞાનો રસ્તામાં આવતાં ગામડાં કે શહેરો છે એમ માની આત્મજ્ઞાન અને આત્મ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ અને પુષ્ટી માટે ઉદ્યમવંત રહેવું જોઇએ.

દીક્ષા લીધી કે તપ કર્યો, લાખ રૂપીઆનું દાન કર્યું કે શિયળ અંગિકાર કર્યું: એ સર્વ કાંઇ ભવસાગર તરવાની હોડીઓ નથી. ભવસાગર તરવાની હોડી **આત્મજ્ઞાન** જ છે અને આ સર્વ ક્રિયાઓ, એ હોડીના ખારવા છે.

સુંદર પદ્મિની જેવી સ્ત્રી પરણ્યા કે કરોડો રૂપિયાની મુડી એકઠી કરી, કે 'દેહદમન ધર્મ' કહી કહીને શરીરને પાડા જેવું બનાવ્યું તે કાંઇ જીંદગાનો 'આશય' નથી. જે લક્ષ્મી વરવા આ મુસાફરી શરૂ કરી છે તે લક્ષ્મી તે નથી. જ્હેનામાં આત્મજ્ઞાન ન હોય અને જેને ભોગાવળી કર્મો બાકી રહ્યાં હોય એવા સંસારીને આધિ–વ્યાધિ–ઉપાધિથી થોડેક અંશે સહીસલામત બનવા માટે નીતિજ્ઞાન સ્ત્રી, ન્યાયથી રળેલો પૈસો, વિવેકપૂર્વક સાચવેલું

શરીર એ બધું કામ લાગે છે અને એવો માણસ પછી આત્મજ્ઞાનમાં કાંઇક ડોકિયાં કરવા લાગે છે. તેમ છતાં ઘણાએ એવા પણ પુરૂષો હોય છે કે જ્હેમની નાણાં સંબંધી સ્થિતિ ઘણી દયાજનક હોય છે, જ્હેમની સ્ત્રી કુભાર્યા હોય છે અગર જેઓ અવિવાહિત જીંદગીજ ગુજારે છે, અને જ્હેમનું શરીર વિવિધ વ્યાધિઓથી સંકતું હોય છે અને **તેમ છતાં** પણ જેઓ એકાંતમાં આવેલા આત્મજ્ઞાનના સમુદ્રમાં ડુબકીઓ મારે છે અને જળક્રિડાનો લ્હાવો લે છે.

આ સર્વ ઉપરથી વાચકોને સહજ સમજાયું હશે કે આપણે કે જેઓ ભવ રૂપી અટવીના મુસાફર બન્યા છીએ તેઓ **ભવ વિનાની સ્થિતિ** અથવા મોક્ષ નગરીના યાત્રાળુ છીએ; ત્હોં પહોંચવાનું છે એમ ધારીને જ સઘળું કરવાનું છે. ધન, કીર્તિ, સ્ત્રી, ક્રિયાઓ કે વિવિધ શાસ્ત્રોનું પઠનઃ એમાંનું કાંઇ પણ પ્રાપ્ત થાય એટલે આપણી ધારેલી નગરીએ પહોંચી ચુક્યા એમ સમજવાનું નથી; આ સર્વ તો મુસાફરીમાં વચ્ચે આવતાં ગામો છે; અને ધારેલી નગરીએ પહોંચવા માટે તો આત્મજ્ઞાન નામની નગરીએ **પહેલાં** પહોંચવું જોઇએ અને **તે જ નગરીથી** મોક્ષનગરીની સડકે ચ્હડાશે.

ભાષા જ્ઞાન કે રસાયણ–વૈદ્યક આદિના જ્ઞાનના પ્રોફેસરો, રાજખટપટી જ્ઞાનના એક્કાઓ, ધનપ્રાપ્તિની વિદ્યાના પંડીતો અને હુન્નર ઉદ્યોગના શોધકોએ એવી કાંઇ પણ શક્તિ માટે અભિમાન ન કરતાં જાણવું જોઇએ કે, તેઓએ હજી તે જ્ઞાન મેળવ્યું નથી કે જે જ્ઞાન સંસારસમુદ્રમાં ડૂબતાં બચાવે છે.

24–12–06.

આપણું લડાઇનું મેદાન.

'લડાઇ' એ શબ્દ વાંચીને જ કેટલાકના મનમાં કદાચ કંટાળો આવશે. પણ ખરેખર એવા કંટાળનારા લોકો 'જૈન' નથી. 'જૈન' શબ્દની વ્યાખ્યા જ તેઓ જાણતા નથી, એટલું જ નહિ પણ તેઓ કુદરતના કાનુન પણ જાણતા નથી. 'જૈન' એ શબ્દ જી એટલે જીતવું એ ઉપરથી નીકળ્યો છે. 'જૈન' પ્રજા એટલે **'જીતનારી પ્રજા'**, અને શું જીત કાંઈ **લડાઇ** વગર મળી શકે? સ્વાર્થપરાયણ થઇ બેઠાં બેઠાં અને બગાસાં ખાતાં ખાતાં કાંઇ **જય** મળે છે? જ્યહાં પૃથ્વી છે, ત્યહાં હવા છે; જ્યહાં અગ્નિ છે, ત્યહાં ગરમી છે; અને જ્યહાં 'જય' છે, ત્યહાં 'લડાઇ' પણ હોવી જ જોઇએ. તેમજ જ્યહાં 'જૈન' છે ત્યહાં 'લડાઇનું મેદાન' પણ હોવું જ જોઇએ. જૈને એક મીનીટ પણ—એક ક્ષણ પણ લડાઇ વગર રહેવું ન જોઇએ. તેનું લડાઇનું મેદાન એટલું વિશાળ જોઇએ કે તેમાં વિવિધ લડાઇઓ ચાલ્યાં જ કરે.

કુદરતનો પણ કાયદો છે કે, લડાઇ વગર કાંઇ બનતું નથી. આપણી જીંદગી પોતે જ પ્રતિક્ષણ લડાઇનું પરિણામ છે. દાખલા તરીકે, પૃથ્વીમાં એક ગુરૂત્વાકર્ષણ નામની શક્તિ છે, કે જે પૃથ્વી ઉપરની દરેક ચીજને પોતા તરફ ખેંચ્યા કરે છે. માણસ જાગતો હોય યા

ઉંઘતો હોય, જાણતો હોય યા નહિં, પણ એ ગુરૂત્વાકર્ષણ—કુદરતની એ અદૃશ્ય શક્તિ ત્હેને પોતા તરફ દર પળે ખેંચ્યા જ કરે છે. ગુરૂત્વાકર્ષણનો સ્વભાવ જોતાં આપણું માથું જમીનદોસ્ત જ રહેવું જોઇએ, તેમ છતાં આપણે તે માથું ઉંચું રાખીએ છીએ. હાથ જમીનપર પડેલા જોઇએ પણ તે આપણે અદ્ધર રાખીએ છીએ. એ શાનો પ્રતાપ? માત્ર લડાઇનો. પ્રતિક્ષણ આપણું શારીરિક બળ કુદરતના ગુરૂત્વાકર્ષણ સાથે લડાઈ કરે છે અને જેટલે દરજ્જે પોતામાં તાકાદ છે તેટલે દરજ્જે જય મેળવે છે. **બીજો** દાખલો લઇએ; આપણે રળીએ છીએ અને ખાઇએ છીએ, એમાં શું લડાઈ નથી? દુનિયાદારીના દરેક બનાવ એ જીંદગી રૂપી મહાયુદ્ધની ન્હાની ન્હાની ઝપાઝપીઓ છે. એક માંદગી આવી; મતલબ કે કુદરતે ત્હમને પકડયા. પછી ત્હમે તે કુદરતના સામા ઉપચાર કર્યા અને સાજા થયાઃ મતલબ કે કુદરત સામે વિજય મેળવ્યો. બીજો એક માણસ ઉપચારમાં પણ ફાવી ન શક્યો અને મુઓઃ મતલબ કે હાર્યો. એક મ્હોટા માણસ સાથે મુલાકાત થઇ તે વખતે તે ત્હમારાથી ખીજાયો અને ત્હમને પાયમાલ કરવા ત્હેણે ધાર્યું. આનું નામ ત્હમારો પરાજય. બીજા એક માણસે અચાનક મુલાકાત પ્રસંગે ત્હમને હજારો રૂપિયાની ભેટ આપી. આનું નામ વિજય. સુખ માટે સ્ત્રી પરણ્યા અને તે બેદરકાર, મૂર્ખ, વ્યભિચારિણી કે રોગીષ્ટ નીકળી. બીજા એક પુરૂષને અચાનક સુઘડ, સુનીતિવાન અને આરોગ્યવતી સ્ત્રી મળી આવી. આમ સંસારના દરેક બનાવમાં માત્ર કુદરત સાથે લડવાનું જ છે અને ત્હેમાં જય-પરાજયની ઘટમાળ ચાલ્યાં જ કરે છે.

કુદરતે સૃષ્ટિ માટે 'લડાઇ'નું નિર્માણ જ કર્યું છે ત્હારે પછી

'લડાઈ' શબ્દથી ડરનાર–કંટાળનાર માણસ આ દુનિયાની હવા ખાવાને નાલાયક જ ગણાય કે કેમ તે વિચારવું મુશ્કેલ નથી.

આમ જ્યારે કુદરતની આ સૃષ્ટિમાં ચોતરફ લડાઇઓ ચાલી રહી છે ત્યારે જૈનીઓએ—કુદરતનાં એ સંતાનોએ લડાઈ નામથી દૂર નહિ નાસતાં દરેક લડાઇમાં ફતેહ મેળવવા સારૂ જોઇતી શક્તિ મેળવવા કમર કસવી જોઇએ. એ શક્તિ 'બહાર કહાડનાર' પદાર્થો કયા કયા છે તે વિચારવું જોઇએ.

હાઇડ્રોજન ગ્યાસની જરૂર પડે છે ત્યારે આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે તે ગ્યાસ શામાંથી મળશે? પ્રયોગો કરતાં કરતાં–કેટલેક દિવસે–કદાચ કેટલેક વરસે કોઇ શોધકને જણાયું કે પાણીમાંથી વિજળીની મદદ વડે હાઇડ્રોજન ગ્યાસ જુદો કરી શકાય છે. તેમજ જસત ઇત્યાદિ પદાર્થોમાંથી પણ એ ગ્યાસ ખેંચી શકાય છે.

તેમજ હવે વિચારવું જોઇએ કે જીંદગીમાં હરઘડી કરવા પડતાં યુદ્ધોમાં વિજય આપનારી શક્તિ કયા પદાર્થોમાંથી ખેંચી શકાય? સુભાગ્યે આપણા પહેલાં વરસો અગાઉ કેટલાક 'આત્મિક રસાયણ-શાસ્ત્રીઓ' થઇ ગયા છે, કે જેમણે વિવિધ પ્રયોગો કરીને એ તત્ત્વ શોધી કહાડ્યાં છે. પણ આ એક સામાન્ય નિયમ છે કે, પ્રયોગોની મુશ્કેલી અનુભવનારને પ્રયોગનાં પરિણામ જેટલાં કીમતી જણાય છે તેટલાં, વગર મહેનતે પરિણામ ગોખી લેનારને જણાય નહિ. હાલમાં જૈનો કાંઇ આત્મિક મથન કરી એ વિશાળ રસાયણ-શાસ્ત્ર સંબંધી કાંઈ શોધ કરવા પ્રયત્નશીલ થતા નથી તેથી ત્હેમને અગાઉ શોધન કરી ગયેલા મહાન પુરૂષોની મહેનતનું કે મહેનતના

ફળનું બહુમાન નથી. અગાઉના કોઈ મહાન શોધકે એક પછી એક તત્વોને પકડી પકડીને રસાયણીક પ્રયોગો કરી શોધખોળ કરી આ સત્ય શોધ્યું છે કે, ઉપર કહેલી જીત અપાવનારી શક્તિ ચાર પદાર્થોમાં રહેલી છે અને તે પદાર્થો તે બીજા કોઇ નહિ પણ—

-દાન-

—શીલ—

—તપ—

—ભાવના—

એ ચાર છે. દાન કે ભાવનાનું પુંછડું પણ નહિ જાણનાર કેટલાક ઉપદેશકો પાસે જેઓએ હમેશ સાંકડા મનના વિચારો સાંભળ્યા હશે એમને આ શોધમાં કાંઇ નવીન જણાશે નહિ પણ તેઓ ન માને તેથી કાંઇ વસ્તુ અવસ્તુ થનાર નથી.

જરા ઉપર નજર કરવાથી જણાશે કે સૌથી શિરોબિંદુએ 'દાન' બીરાજે છે. શ્રદ્ધા અને ઉમદા ખવાસ એ બે વિના દાનની હયાતી જ સંભવતી નથી. અને જ્યહાં દાન નથી ત્યહાં શ્રદ્ધા અને ઉમદા ખવાસ જ નથી એમ ખુલ્લું કહેવું જોઇએ. દુનિયાના સઘળા લોકો કરતાં સ્થાનકવાશી જૈનો 'દાન'માં પછાત હોઇ માત્ર ઉત્તમોત્તમ ધર્મને હલકો પાડે છે. અનુપમ સુંદરી કોઇ ગમારના હાથમાં આવે તેથી તે બીચારી દુઃખી થાય એમજ બન્યું છે. પાંચ લાખનો આસામી પાંચ રૂપિયાનાં પતાસાં વહેંચે કે પેંડા વહેંચે એટલામાં કુલાઇને ફાળકો થાય ! કેટલાકો પાંચસાત રૂપીઆની આખુંર્તી એક

છપાવી ન્હાણી કરે એટલામાં તો ઉપર પોતાનું નામ મ્હોટા હરફમાં છપાવે ! પચાસ હજારની મીલ્કતવાળા કેટલાકો ચાળણા-થાળી કે મુહપતિ-પથરણાં વ્હેંચી ફુલાઇ જાય છે, જાણે કે એમણે તે ન વ્હેંચ્યું હોત તો કોઇ અનાજ ચાળત નહિ, ખાત નહિ કે સામાયિક કરત જ નહિ ! કેટલાકો પરણવા જાય ત્હાં કન્યાવાળા તરફના લોકોના કાયદા મુજબ બે રૂપિયા સ્થાનક ખાતે આપવા પડે ત્હારે બે રૂપિયાની ઉદારતા પેપરમાં છાપવા લખી મોકલે! કેટલાક દેરાવાસી ભાઇઓ-થી ઓશીઆળું જીવન ચલાવનારા શ્રીમંત સ્વધર્મીઓ દેરાસરમાં બસો પાંચસો રૂપીયા ચુપચુપ આપી આવે ત્હેનું કાંઇ નહિ અને સ્થાનક-માં પચાસ આપવા પડે તો મ્હોટું માન માગે ! કેટલાક 'આરંભ સમા-રંભનું બહાનું કહાડે, કેટલાક 'મ્હારે ઘણું ખર્ચ થઇ ગયું છે' એમ બહાનું કહાડે, કેટલાક 'મ્હારી સ્થિતિ નથી' એમ કહે ! આવા લોકો ધર્મનું શું ઉકાળવાના હતા ? ખરેખર સ્થાનકવાશી જૈનધર્મને લજાવનારા કોઇ હોય તો તે વર્ગના શ્રીમંતો જ છે અને તે લજ્જા-સ્પદ બખીલતામાં મદદગાર કેટલાક સાધુઓ છે. ઘણાએ લક્ષાધિપતિ નિર્વંશ ગુજરે છે પણ કોઇએ પચીસ-પચ્ચાસ હજાર રૂપિયા સાધુશાળા કે પાઠશાળા કે પુસ્તકશાળા કે હુન્નરશાળા કે સ્કૉલરશીપ ખાતે આપ્યા ? કેટલાક અધમ પુરૂષો તો પોતાની પાસે આવેલી ધર્માદા નિમિત્તની રકમો પોતે જ હોઇઆં કરી જાય છે. કેટલાક ત્હેમાંથી બબ્બે ચચ્ચાર રૂપિયા કોઇ ખાતામાં આપી પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કરે છે અને કેટલાક તો એજ ધર્માદા નિમિત્તની રકમ-પારકી રકમમાંથી મહા-જનમાં કર્મો કરે છે. અને આટલું છતાં સેંકડોબંધ વિચરતા મુનિઓ ત્હેમને કશું કહી શકતા નથી. મુનિઓને કોઇ દાદ પણ આપે તેમ-

રૂહડાં છે? કારણ કે એઓ પોતેજ પોતાની આચારશુદ્ધિ, ભાવના-બળ, તપોબળ અને જ્ઞાનબળથી એવો આતાપ પાડી શકતા નથી. બબ્બે રૂપિયાની લ્હાણીઓ માટે શ્રાવકોને કાલાવાલા કરવા જેટલું જ સામર્થ્ય ત્હેમનામાંના ઘણાખરામાં રહ્યું છે.

દાન ગુણ વિના 'ધર્મ'ની યોગ્યતા જ આવી ગણાય નહિ, ધર્મનો અધિકાર જ તેવાને નથી. **ભ**ગવાને પણ પહેલે દરજ્જે 'દાન'ને બેસાડયું છે અને ત્યહાર **પછી** શીલ, તપ અને ભાવના છે. એ ત્રણે ગુણો દાન રૂપી હળથી ખેડાયલા હૃદયમાં ઘણી સહેલાઈથી અને સારી રીતે ઉગી શકે છે. પણ હૃદયની જમીન પ્રથમ દાન રૂપી હળથી ખેડાવી જોઇએ. દુલ્લો સ્વભાવ, ઉમરાવપણું, કુણા પ્રણામ, એ ગુણ વિના શું કદી **"ભાવના"** જેવી કીમતીમાં કીમતી શક્તિ આવે એ માનવા યોગ્ય છે?

ઉપર કહેવાઇ ગયું તેમ, જૈનો માટે લડાઇનું બહોળું ક્ષેત્ર પડ્યું છે અને તે કૃપણતા અથવા સાંકડું મન, વિહ્વળ ચિત્ત, કાયરતા અને માઠા અધ્યવસાય: **એમને** જીતવા માટે હમેશ વપરાવું જોઇએ.

26—11—06.

બાવીસ સમુદાયને એક બીજાથી સાંકળનાર પવિત્ર મુહપતિ.

એ સાંકળ તોડી નાખનાર કોણ ?

મુહપતિ એ કાંઇ માત્ર જીવદયાના હેતુથી જ યોજાઇ છે એમ નથી. પણ એ ઉપરાંત જૈન યોદ્ધા તરીકેનું એ ચિન્હ (Badge) છે, એ પણ લક્ષમાં રાખવા જેવું છે. એ મુહપતિને મ્હોં સાથે બાંધીજ રાખવી એવો મત તો સ્થાનકવાશી જૈનો જ માત્ર ધરાવે છે, કે જે વર્ગ ૨૨ ટોળા અથવા ૨૨ સમુદાયમાં વહેંચાઇ ગયો છે. પરંતુ વહેંચાવા છતાં સર્વને એકમેકથી સંકળાયલા રાખનાર કોઇ પણ સાધન હસ્તી ધરાવતું હોય તો તે પવિત્ર મુહપતિ જ છે. મુહપતિ એ માત્ર મ્હોં ઉપર–વાણી ઉપર કાબુ રાખી તે માણસની કિંમતમાં વધારો કરાવે છે એટલુંજ નથી પણ લોંકાશાહના વડમાંથી નીકળેલી ૨૨ ડાળીઓ ગુજરાત–કચ્છ–કાઠિયાવાડાદિનું પાણી પી ત્હાં ત્હાંની હવા અનુસાર ઉછરે છે તે સર્વની 'સામાન્ય નિશાન' તે જ (મુહપતિ) હોવાથી એ સર્વ ભાગીઆ એકજ પિતાના પુત્રો છે—એકજ ગુરૂના શિષ્યો છે એવું ત્હેમને સ્મરણ માત્ર રખાવનાર પણ તે જ છે.

મુહપતિ એ આ પ્રમાણે સમગ્ર સ્થાનકવાશી જૈનોમાં એકતા કરનાર ઉત્તમ અને પવિત્ર સાધન છે એ તો નિર્વિવાદ વાત છે. તેમ છતાં સ્થાનકવાશી જૈન સંઘમાં સંપનું નામ નિશાન પણ જોવામાં આવતું નથી ત્હેનું કારણ શોધવું જોઇએ.

પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ જણાશે કે, આઠકોટી અને છકોટી એવા બે મ્હોટા ફાંટા આપણામાં ચાલે છે. ઉપરાંત લિંબડી, દરિયાપુરી, ગોંડળ, બરવાળા એમ વિવિધ ' સંઘાડા ' છે. મ્હોટાં ગામોમાં આઠકોટીનું સ્થાનક જુદું અને છકોટીનું જુદું હોય છે. કેટલીક જગાએ એકજ સંઘાડાના બે જુદા અપાસરા હોય છે અને દરેક અપાસરાના અંધશ્રદ્ધાળુ ભકતો પણ એવા હોય છે કે તેઓ બીજા અપાસરામાં કદી જવાના નહિ, ત્હાં ઉતરનાર સાધુને વાંદવાના નહિ, વહોરાવવાના પણ નહિ અને સન્માન પણ આપવાના નહિ. આનું મૂળ કારણ અમુક સાધુઓનું મિથ્યાભિમાન જ છે. જેઓ જગતમાંથી ગર્વ, કલેષ અને એકલપેટાપણું દુર કરવા માટેજ 'મુંડ મુંડાવે છે' તેવા લોકો જ આવી રીતે ' સંઘાડા ' અને ' કોટી 'ના નામે પક્ષો અને તડો ઉભા કરે અને સંઘને છિન્નભિન્ન કરે ત્હારે પછી, એ ' સંઘાડા ' અને ' વાડા ' માં ' હાઉ ' છે એમ કહી સંઘાડાથી દુર નાસવાનો અને શુષ્ક આત્મજ્ઞાનની વાતોમાં ધર્મ માનવાનો ઉપદેશ કરનાર કોઈ ચાલાક પુરૂષ નીકળી આવે અને સ્થાનકવાશી જૈન વર્ગને એમનાજ બનાવેલા વિષ વડે ગતપ્રાણ કરે એ બીલકુલ બનવા જેવું જ છે.

આ " મ્હારો સંઘાડો " અને આ " મ્હારો સાધુ " એવો

પક્ષપાત જ આપણા સંઘને ખેદાનમેદાન કરે છે. સાધુ કોઇનો છે જ નહિ. એ કોઇનો દ્વેષી નથી તેમ કોઇનો રાગી પણ નથી. એને તો ઉપદેશ દેવાનું કામ છે; જે કોઇ ત્હેની પાસે જશે ત્હેને તે યથાશક્તિ ઉપદેશ દેશે. 'અભિમાન'ની હદ ટુંકી થાય ત્હારે 'અભિમાન' એ ઉચ્ચ ગૌરવવાળો શબ્દ નીચતામાં—સ્વાર્થીપણામાં ઢળી પડે છે. સનાતન જૈન ધર્મ માટે અભિમાન રાખવું એ પવિત્રમાં પવિત્ર ફરજ છે; પણ અમુક 'સંઘાડા' માટે અભિમાન રાખવું એ તો ટુંકી દૃષ્ટિ સાબીત કરે છે.

સર્વ સ્થાનકવાસી જૈનોએ હવે મુહપતિ ઉપર મુસ્તાક રહેવું જોઇએ છે; એને ધર્મચિન્હ માનનારા સઘળાઓ વચ્ચે ઐક્ય સંપૂર્ણ હોવું જોઇએ. કોટી અને સંઘાડાના ભેદને ભૂલીને " મુહ-પતિ કે મૂર્તિ " એ બે ભેદથી જ સંતોષ પકડવો જોઇએ અને એક દિવસ એ ભેદ પણ ટળી જાય એવો વખત આવે એમ પ્રાર્થવું જોઇએ.

'મુહપતિ કે મૂર્તિ' એમાંથી કયું વધારે પસંદ કરવા યોગ્ય છે તે અત્રે જણાવવાની જરૂર નથી; કારણ કે આ લેખ મુહ-પતિને માનનાર સ્થાનકવાસી જૈનો માટેજ લખાયલો હોવાથી કયું સારૂં તે જણાવવું ભાગ્યેજ જરૂરનું ગણાય. તો પણ પોતાની પાસે જે આવી રહેલું છે તે સુભાગ્યે ઉત્તમોત્તમ છે એમ જો સમ-જવામાં આવે તો તેઓ ત્હેના ઉપર બેવડો પ્રેમ અને શ્રદ્ધા બતાવે; એટલા માટે જણાવવું જરૂરનું છે કે નક્કર એવી મૂર્તિ કરતાં કોમળ મુહપતિ પોતાના આસ્તિકોને વધારે સારી રીતે સમજાવી શકે છે કે

"મ્હારા જેવા નરમ-નમ્ર અને મીંઢા (શુષ્ક પ્રણામી) થાઓ!"

મુહપતિ માટે એવું અભિમાન જે લોકોમાં હશે તે તો કદી 'કોટી' અને 'સંઘાડા'ના ભેદને દાદ નહિ જ આપે. હરકોઇ સંપ્રદાયના પણ સાધુ તરીકેની લાયકાતવાળા સાધુને સન્માન કે આહાર આપતાં તે કદી આનાકાની નહિ કરે. સાધુજીઓએ પણ આવા ભેદભાવ પોતાના ભક્તમંડળના મગજમાંથી દૂર કરવા જોઇએ છે અને ત્હેમને માત્ર **સ્થાનકવાશી** જૈન ધર્મનું રહસ્ય સમજાવવામાં તથા તે ધર્મ માટે અભિમાન રાખતાં શિખવવામાં પોતાનું વીર્ય ફોરવવું જોઇએ છે.

એક ગામમાં વધારે અપાસરા થાય એ વળી આવા કલેષને મગવકહાતા થઈ પડે છે. આમાં તો લિંબડી સંઘાડાનો ફલાણો પક્ષ ઉતરે અને આમાં એ સંઘાડાનો બીજો પક્ષ ઉતરે; આમ શા માટે જોઇએ? ભેગા ઉતરતાં શું વટલાવાનું હતું? અને જો સાધુઓ પક્ષપાત અને રાગદ્વેષનો અંશ પણ છોડવા રાજી ન હોય તો તેઓ પૂજવાને યોગ્ય પણ ન જ ગણાવા જોઇએ.

આપણા સંઘને ચ્હડતી કળાએ લાવવા માટે સૌથી પહેલું પગથીઉં જ આ છેઃ (૧) મુહપતિ બાંધનારા અને સાધુ ધર્મ પાળનારા કુલ **સ્થાનકવાશી** જૈન સાધુઓને એક સરખા માનવા; એમનામાં શ્રાવકોએ મ્હારા ત્હારાપણું કરવું નહિ. (૨) દરેક સમુદાયમાં એકથી વધારે મુરબ્બી થવા ન દેવા, એકની જ આજ્ઞામાં સર્વ પ્રવર્તે એમ ગોઠવણ થવી જોઇએ. (૩) સમુદાય અથવા સંઘાડાના ગાદિપતિએ દર બીજે કે ત્રીજે વરસે પોતાના તાબાના સાધુ

વર્ગને એકઠો કરી પરિષદ્ ભરવી અને એમનાં ભૂતકાળનાં કામો અને ભવિષ્યની યોજનાઓની પૂછપરછ કરવી.

જ્યહાં સુધી આ પ્રમાણે ઠરાવો દરેક સંઘાડામાં નહિ થાય ત્યહાં સુધી સ્થાનકવાશી જૈન સંઘનો ઉદય દૂર જ સમજવો. એક સાધુ કાંઈ ઉપદેશ કરે ત્હેને બીજા 'સંઘાડા' નો કોઈ સાધુ ખોટો ઠરાવે અને પછી કલેષ શરૂ થાય એવી પ્રથા ચાલુ રહે ત્યહાં સુધી કોઇ પણ મ્હોટી કે હિતકર યોજના પાર પડવાની જ નહિ.

17—12—06

સ્વાદનાં પચ્ચખાણ કરનારો મુનિવર્ગ અને વ્યસન.

છોકરાંઓને કોઇ બીમારી થાય છે ત્હારે અગર કોઇને સર્પ ડંશે છે ત્હારે ઘણા લોકો–જૈનો અને બ્રાહ્મણો પણ (ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ) કોઇ મુસલમાન પાસે દોરા કરાવે છે કે મંત્ર જંત્ર કરાવે છે; એનું કારણ પૂછતાં એમ જણાવવામાં આવે છે કે, મુસલમાનો ધર્મનાં ફરમાનો ઉપર જેવું દૃઢ આકીન ('આસ્થા' નહિ કહું, કારણ કે જૈનોનો એ શબ્દ માત્ર લીસોટા રૂપજ રહી ગયો છે અને આસ્થા તો 'આકીન' વાળા મુસલમાનોમાં જઇ ભરાઇ છે) રાખે છે તેવું બીજા કોઇ લોકો રાખતા નથી. તેઓ તાબુતના દિવસે કેવા શૂરવીર બને છે, 'કુરાન' ના અભ્યાસ માટે કેટલા ચુસ્ત છે, મસીદો બંધાવવા પાછળ ખર્ચ કરવામાં કેટલા ઉદાર છે અને ધર્મનાં ફરમાનો ઉપર કેટલા આકીનવાળા છે તે વિચારતાં, ત્હેમના મંત્રો ફળે છે ત્હેનું કારણ તુરત સમજાય છે. એક 'અલ્લા' સિવાય તેઓ કોઇ દેવને માનતા નથી, જ્હારે હિંદુઓ અને જૈનો તાબુતની પણ માનતા માનવા ચૂકતા નથી ! ત્હેમના ઉપવાસ એવા સખત છે કે, ઉપવાસના દિવસે તેઓ થુંક પણ ન ગળી જવાય ત્હેની ખાસ સંભાળ રાખે છે.

બીડીના સખત બંધારણવાળા મુસલમાનો રોજાનો આખો મહિનો બીડી વગર કહાડે છે.

આ હેલી ટેક યાદ આવતાં મ્હને આપણા કેટલાક સાધુની મંદ ટેક યાદ આવી જાય છે અને તેજ વખતે એક અજાણ્યા ગૃહસ્થ તરફથી મળેલો પત્ર અત્રે પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા પણ દાબી ન શકાય એટલું જોર કરે છે. તે પત્ર નીચે પ્રમાણે છે. તે પત્રમાં આપણા મુનિઓની, જૈન સૂત્રોના ફરમાન પ્રત્યે કેટલી મંદ શ્રદ્ધા છે ત્હેનું ચિત્ર છે.

ડિયર મી. એડીટર !

'હિતેચ્છુ' માં આપનાં લખાણ અવારનવાર આવતાં તે વાંચવાથી આપની બુદ્ધિ સંબંધી ઉંચો મત બાંધવા હું લલચાયો છું અને તેથી મ્હેં જોયેલા કેટલાક બનાવો કે જેનું રહસ્ય હું જૈન શાસ્ત્રોથી અજ્ઞ હોઇ સમજી શકતો નથી તે આપને જણાવી તે સંબંધી ખુલાસા પુછવાની રજા લઉં છું.

હું એક બ્રાહ્મણ છું. જૈનોમાં મ્હારે કેટલાક મિત્રો છે. એક દિવસ એક જૈન મિત્ર સાથે હું અપાસરે ગયો હતો ત્હાં મહારાજ ગુરૂજી જમીને પાટે બીરાજ્યા હતા. મ્હેં મ્હારા મિત્રની દેખાદેખીએ ત્હેમને વંદન કર્યું અને પછી મ્હારા મિત્રની લાગણી ન દુઃખાય તેટલા માટે ત્હેમણે આપેલું પથરણું નાંખી તે ઉપર બેઠો. અમને બેઠાને એકાદ મીનીટ થઇ નહિ હોય એટલામાં મ્હારા મિત્રે પોતાના ગજવામાં હાથ ઘાલ્યો અને સોપારીના કકડીઆં દશ પંદર તથા એલાયચી દાણા, લવીંગ ઇત્યાદિ મુખવાસનો મુઠો ભરી મહારાજ

સન્મુખ ધર્યો અને પૂછ્યું: " સાહેબ ! આમાંનું કાંઇ લેશો ? " થોડીક આનાકાની બાદ મહારાજ સાહેબે એમાંથી સારામાં સારાં દુધ જેવાં–બરફ જેવાં પાંચ ફડસીઆં, ૮–૧૦ ઇલાયચી દાણા અને થોડાંક લવીંગ લીધાં.

થોડાક દિવસ અગાઉ મ્હારા તે મિત્રે મ્હને વાત પ્રસંગે જણાવ્યું હતું કે " સર્વ ધર્મ કરતાં અમારા ધર્મના સાધુની ક્રિયા ઘણી આકરી છે. એમનાથી ઠંડું જળ અને વનસ્પતિને તો અડાય જ નહિ અને ચેતન વિનાનો આહાર લેવા નીકળે ત્હારે પણ અમુક સખત નિયમો સાચવવા પડે છે. કોઇ ચીજ એમને મુકામે આપવા તો જવાય જ નહિ, વગેરે. " આ શબ્દો મ્હને હમણાં યાદ આવવાથી મ્હને ચિંતા થઇ કે જૈન સાધુઓ સામા આપવા આવેલી ચીજ તો લેતા નથી અને આ સાધુજી લે છે, તો નક્કી ન્હેમની તબીઅત કાંઇ નરમ થઇ હશે, શરીરમાં વાયુનું પ્રમાણ વધી ગયું હશે ! મ્હારા મિત્રના ગુરુની તબીયત નરમ થવાના સંશયથી મ્હને ભારે દુઃખ થવાથી મ્હેં તુરતજ મહારાજને પૂછ્યું: "સાહેબ, આપને શું મોળ આવે છે ? અગર શું ચક્કર આવે છે ? ફરમાવો તો બજારમાંથી 'પેઇન કીલર' હમણાં જ લઇ આવવા તૈયાર છું. સત્પુરૂષોની સેવા કરવી એ વેદ ધર્મનું ખાસ ફરમાન છે. "

મ્હારા મિત્રે મ્હને ખાત્રી આપી કે એવો કાંઇ ડર રાખવાની જરૂર નહોતી, કારણ કે ગુરૂ સાહેબ સંપૂર્ણ ખુશ મીજાજમાં હતા.

મિત્રે કરેલા આ ખુલાસાથી મ્હારા જીવને ટાઢક વળી. પણ વળી થોડી મીનીટ બાદ એક બીજા શ્રાવક ત્હાં આવ્યા, જેમણે

મ્હોટું ધમાલું બાંધ્યું હતું અને પાસેર છીંકણી સમાય એવાં જેમનાં મોટાં નસકોરાં તપખીરથી ખરડાયલાં હતાં. તે ભદ્રીક પ્રાણીએ જાણે કે જમીન માપતા હોય તેવી રીતે સાષ્ટાંગ દંડવત કરી એક ફેન્સી ડાબલી મહારાજ સન્મુખ ધરી અને ત્હેમાંથી જોઇએ તેટલી તપખીર લેવા અરજ કરી. આથી વળી મ્હને ચિંતા થઈ આવી અને મ્હેં મ્હારા મિત્રને પૂછ્યું: " કેમ ભાઇ ! મહારાજ સાહેબને કાંઇ માથાનું દરદ છે કે શું ? કહો તો જરા ' કોલન વૉટર ' લઇ આવું અગર સુખડ ઘસી લાવું. અરેરે ! ગુરૂ દેવનું દુઃખ જોયું કેમ જાય ? "

મહારાજે હસીને મ્હારો ભય દૂર કર્યો અને કહ્યું: " દેવાણુપીઆ ! એ તો અમને વ્યસન છે. નવરાશનો વખત ખુટાડવા કોઇ સંસારીને ગંજીફો રમવાનું, કોઈ સંસારીને સોપારી ઉપર સોપારી કાતરવાનું અને કોઇને ચોપાટ આદિ ખેલવાનું વ્યસન હોય છે એમ અમને આ નિર્દોષ વ્યસન છે. આ એક પડીકું લીધું છે ત્હેમાંની અડધી આજે બસ છે, બાકીની કાલ કામ લાગશે. અમારાથી કાંઈ મહિના સુધી ઓછી જ સંઘરી શકાય છે ! આ શ્રાવકજી બાવિક સારા છે અને ત્હેમની તપખીર સુગંધીમિશ્રીત છે તો વળી આટલી લઇએ છીએ. "

' હાશ ! ' કહી મ્હેં દમ ખેંચ્યો અને ગુરૂ મહારાજને માથાની વેદના નથી એવી ખાત્રી થવાથી મ્હારૂં મન શાંત થયું. પછી અમે બન્ને મિત્રો અમારા કામે ગયા.

ત્યારથી મ્હારા મનમાં કેટલાક સંકલ્પવિકલ્પ થયા કરે છે. સાહેબ, આપ ખરાખોલા હો તો મ્હારા મિત્ર માફક હાંકપીછોડો

નહિ કરતાં ખરેખરી વાત જણાવી મ્હારા સંશયનું છેદન કરશો એવી આશા છે. મ્હારા સંશય નીચે પ્રમાણે છેઃ—

(૧) ઇન્દ્રિયને મારવા માટે સંજમ લેનારો અને સ્વાદને દેશ-નિકાલ કરવાનું વ્રત લેનારો ત્યાગી વર્ગ દુધીઆ સોપારી, સુગંધી તપખીર આદિથી વખત ખુટાડવા ઇચ્છે છે તો શું ત્હમારાં શાસ્ત્રો, ત્હેમનો વખત **વધારે સારી રીતે** ખુટાડવાનાં સાધનો પુરાં પાડી શકતાં નથી ? શું ઇન્દ્રિયરસ સિવાય બીજા 'રસ' જૈન શાસ્ત્રોમાં કહ્યા નથી ?

(૨) જૈન ધર્મના પ્રભાવકો અસલના વખતમાં મહારાજાઓને જૈન ધર્મ પમાડી એ ધર્મને 'રાજધર્મ' બનાવરાવતા અને હાલમાં તેઓ પૈકી મ્હોટો ભાગ રાજા અગર અમલદાર સમક્ષ ઉભો રહે-વાની હિંમત પણ ધરાવતો નથી તો તે શું ઇન્દ્રિયોને રાજી રાખવાના આવા સ્વભાવને આભારી તો નહિ હોય ? (જેઓ ખાવા પીવા કે મુખવાસમાં કે આરામ લેવામાં મશગુલ હોય તેઓના મનમાં બીજા ઉચ્ચ વિચારો પ્રવેશ પામી શકે જ નહિ એ કુદરતી કાનુન અનુસાર.)

(૩) ઘર–કુટુંબ–દોલત અને રાગ દ્વેષ સર્વને છોડીને 'મુંડ મુંડાવનાર'માં વળી 'વ્યસન' નો વળગાટ રહી જવા પામતો હશે ખરો કે ? એ વળગાટ જો એવો મેલો હોય તો એના ઉતાર માટે કોઇ ભૂવો આપની જાણમાં છે ? અને જો એ વળગાટ દૂર ન થઇ શકે તો પછી જ્યહાં સુધી એનો વાસ શરીરમાં છે ત્યહાં સુધી એ શરીર વંદવા યોગ્ય ગણાય કે કેમ ? (કારણ કે, ભૂતના વળગાટ-

વાળાને દુનિયા વંદનીક ગણતી નથી. પણ ત્હમારા જૈનોની રૂઢીનો મને અનુભવ ન હોવાથી ઉપલો પ્રશ્ન પૂછુંછું.)

(૪) સાધુજી અન્નાદિ ખાય છે તે માત્ર શરીરને ભાડું આપવા ખાય છે. શુષ્ક–લુખું–સ્વાદ વગરનું કરીને ખાય છે. 'આ ખોરાક કેવો સ્વાદિષ્ટ છે! આ કેવો કાચો–કડવો કે ગંધાઇ ગયેલો છે!' એમ તે કદી મન સાથે પણ કહેતા નથી. આવું તેઓ પોતાના ધર્મપુસ્તકમાં લખ્યું કહે છે, તો શું તમાકુ, સોપારી, ચ્હા વગેરે પદાર્થો શરીરને ટકાવી રાખવા માટે ન ચાલે તેવા પદાર્થ હશે કે કેમ તે આપને શારીરિક વિદ્યાનું જ્ઞાન હોય તો લખશો. (મ્હારા સાંભળવા પ્રમાણે ડાક્ટરો અને વૈદ્યો એ ત્રણે પદાર્થને બીનજરૂરી જ નહિ પણ એ વ્યસનોને શત્રુ જણાવે છે. પણ જૈન શાસ્ત્રો ઘણી વખતે આધુનિક શોધખોળને જુઠી પાડે છે, જેમ કે હાલના શોધકો પૃથ્વીને ફરતી કહે છે અને જૈનશાસ્ત્રો સ્થિર કહે છે. એમ કદાચ હાલના વૈદક વિદ્યાના શોધકો ભૂલ પણ કરતા હોય તો જૈન શાસ્ત્રો આ સંબંધમાં શું કહે છે તે જણાવવા કૃપા કરશોજી.)

કિંબહુના. આપેલા શ્રમ માટે અગાઉથીજ ઉપકાર માની લે છે–

સેવક આપનો,

વિદ્યાનંદ.

ઉપરના પત્રનો શો ઉત્તર આપવો તે હું સમજી શકતો નથી, સિવાય કે "ધર્મની ટેક જ્યહાં સુધી સાધુ વર્ગમાં સમ્પૂર્ણપણે નહિ વાસો કરે ત્યહાં સુધી દરેક વિચારવા પુરૂષને આવા સંશય થયાં જ કરશે."

અધિપતિ, 'જૈ. સ.'

4—3—07

સૂતા ભલા કે જાગતા ?

એક મામા–ભાણેજને એકદા અપાસરામાં સહજ સહજમાં બોલાબોલી થઇ ગઇ તે જોઇ મ્હને મજાહ પડી; કારણ કે ત્હેમાં મ્હને કાંઈ શીખવા જેવું પણ હતું. પણ એકલપેટો સ્વભાવ મ્હને પસંદ ન હોવાથી પોતાની મજાહમાં પોતાના સર્વ સ્વધર્મીઓને હિસ્સો આપવા અર્થે તે મામા—ભાણેજનો વાદવિવાદ અત્રે પ્રગટ કરૂં છું; કારણ કે "તે મજાહ, **મજાહ** નથી, કે જ્હેમાં ભાગ લેનારા અનેક પરોણા ન હોય."

"ત્રંબક મામા !" અમૃતલાલે ધીમેથી શરૂઆત કરી "ત્હમે ગઇ પરમ દિવસે 'સંવર' કર્યો હતો છતાં હું મળવા આવ્યો ત્હારે "સુઇ ગયા હતા તે તો પચ્ચખાણ તોડ્યું કહેવાય !"

"જા, જા, મુરખા !" ત્રંબક મામાએ તિરસ્કારયુક્ત જવાબ વાળ્યો: "હળદરના ગાંઠીઆથી વૈદ્ય ન બન. કોણે કહ્યું કે 'સંવર'-
"માં ન જ સુવાય ? હા, સામાયકમાં ન સુવાય પણ 'સંવર' માં
"શું અડચણ ? તેમ છતાં ખાત્રી કરવી હોય તો ચાલ સાધુજીને
"પૂછીને નક્કી કરીએ."

"સબુર, મામા ! સાધુજીને તકલીફ આપવાની જરૂર નથી–

" કદાચ તેઓ પણ ભાગ્યેજ ત્હમારાથી વધારે જાગૃત રહેતા હશે !
" આપણે " કરારનામું " અથવા પચ્ચખાણનો પાઠ જ તપાસીશું
" તો વધારે ઠીક પડશે. સંવરમાં ત્હમે પાંચે આશ્રવનાં પચ્ચખાણ
" કર્યાં છેઃ મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, કષાય, અવ્રત અને અશુભ યોગ.
" એ પાંચમાં પ્રમાદનાં પચ્ચખાણ છે કે કેમ ? અને પ્રમાદના
" વળી પાંચ ભેદ છેઃ મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા. આ
" પૈકી નિદ્રા કે જેના ત્હમે પચ્ચખાણ કરી ચુક્યા છો ત્હેનું તો
" પાછા સેવન કરો છો. માટે પોષધ કે સંવર કરીને દિવસે સુવું
" એ પચ્ચખાણ તોડવા બરાબર જ છે."

ત્ર્યંબક મામાને વાત ગળે ઉતરી નહિ. તે જરા ગુસ્સે થયા અને બોલ્યાઃ " બહુ ડાહ્યો તો ! ત્હારે તો હવે સાધુઓ રાત્રે " પણ સુશે નહિ, કારણ કે ત્હેમને તો જાવજીવ 'સંવર' છે."

અમૃતલાલ થોડી વાર નિરૂત્તર બન્યો પણ પછી હિંમત ધરીને બોલ્યોઃ " મામા ! શાસ્ત્રોનું ખરૂં રહસ્ય શું હશે તે તો જ્ઞાની " જાણે. જૈન શૈલિ સ્યાદ્વાદમયી છે. મ્હારી અલ્પ સમજ પ્રમાણે "તો એમ ધારૂં છું કે, બે જાતની ક્રિયા પૈકી એક સૂત્ત અને બીજી " સામાન્ય છે. સાધુ છએ કાયની હિંસાથી નિવર્તવાનાં પચ્ચખાણ " જાવજ્જીવનાં કરે છે તો પણ ત્હેમનાથી વાયરાની હિંસા થઈ " જાય છે; પણ તે માટે તે નિરૂપાય છે. તો પણ બોલતાં તે યત્ના " રાખે છે, કે જેટલુંજ માત્ર ત્હેમના હાથમાં છે. તેમ રાત્રે એક " પ્રહર સુવું પડે એ પણ સામાન્ય 'ક્રિયા' છે. જો એટલું પણ ન " સુવે તો બીજે દિવસે કદાચ સજઝાય ધ્યાનમાં વાંધો આવે. પણ

" તેથી કોઇ દિવસે ઘોરવાની છુટી મળતી નથી. વખતને મારવા
" માટે જેઓ દિવસે ઉંઘે છે તેઓ તો ખુલ્લી રીતે પચ્ચખાણ તોડે
" છે, પછી તે 'સંવર'વાળો શ્રાવક હોય અગર જાવજીવના 'સંવર'-
" વાળો સાધુ હોય. કેટલાક સાધુને દિવસે ઉંઘવાનું વ્યસન થઇ
" ગયું હોય છે, તે એટલે સુધી કે જેમ કોઇ રાજા ઉંઘે ત્યારે ખાસ
" હુકમ કરે કે મ્હને કોઇએ ગમે તેવા કામ માટે પણ ઉઠાડવો નહિ,
" તેમ આ દિવસે ઉંઘનાર મહારાજાઓ પાસે દર્શન કરવા આવ-
" નારને પણ પ્રવેશ મળતો નથી. ખરૂં કહીએ તો સાધુને રાત્રેજ
" જે ઉંઘ મળે છે તે હરકોઇ સંસારી કરતાં વધારે છે. સંસારીને
" બીચારાને પોતાના રોજના ધંધાને અંગે કે સંસારના બીજા
" કાથાકબલાને લીધે મોડી રાત સુધી જાગવું પડે છે; કેટલાક તો
" રાતના ૧૨ કે એક વાગ્યા સુધી સુવા પામતા નથી; જ્યારે
" મુનિરાજો ૮ કે ૯ વાગે સુવા પામે છે અને સવારે પાંચ વાગે
" ઉઠે છે. આઠ કલાકની ઉંઘ તનદુરસ્તી માટે જરૂર કરતાં પણ
" બલ્કે વધારે છે—ઓછી નથી. (માંદગી યા બીજા ખાસ કારણની
" વાત જૂદી છે.)

" **ભગવંતે કહ્યું છે કે, કેટલાક જીવ જાગતા ભલા અને**
" **કેટલાક સૂતા ભલા.** ત્હેમાં પાપીને સૂતા ભલા 'ને સાધુ–મુનિને
" જાગતા ભલા કહ્યા છે. તેમ છતાં ત્હેમને સૂતા ભલા થવાની
" ઇચ્છા હોય તો તેઓ જિનરાજની આજ્ઞાને કેટલે અંશે પાળે છે
" તે વિચારવું મુશ્કેલ નથી. વળી વેદ પણ કહે છે કે—'**या निशा**
" **सर्वभूतानां तस्यां जागर्त्ति संयमी**' અર્થાત્ સઘળા પ્રાણીઓ
" જ્યારે ઉંઘે છે ત્યારે પણ સંયમી—સાધુ તો જાગે છે. આત્માની

" જાગૃત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે નિદ્રાને ઓછી કરતાં કરતાં
" આખરે તદ્દન ત્યાગવાની જરૂર છે અને તે માટે તો આ ઉપાધિ-
" રહિત આશ્રમ સ્વિકાર્યો છે, હેને બદલે એ આશ્રમને જ નિદ્રા
" અને આરામનું **સાધન** બનાવે તો પછી મોક્ષનું સાધન બીજે
" ક્યાંઇ શોધવા જવું પડશે."

મામા સાહેબ તો આ તત્વજ્ઞાન સાંખી શક્યા નહિ! માંડમાંડ તેઓ અવર કે પોષો કરતા હોય અને માંડમાંડ હેમના 'ધારેલા' ગુરૂએ આ ભવની વિવિધ પીડાઓથી અથવા 'સંજમ' લીધો હોય હાં વળી દોઢચતુર ભાણેજ આવી ખરાખરીની વાતો કરે એ કેમ સાંખ્યું જાય? તેથી તે ભલા સાહેબ ખુબ ખીજ્યા અને બીજું કાંઇ ન ચાલ્યું એટલે ભાણાભાઇને તમાચો મારવા તત્પર થયા, એટલામાં ભાણાભાઇના સુભાગ્યે હું જઇ પુગ્યો અને મામા સાહેબનો હાથ પકડી લીધો તો પણ મામાજી શાન્ત ન થયા અને વઢવાડો ચાલ્યો પૂજ્ય મહારાજ સાહેબની હજુરમાં! મહાત્માશ્રીએ હસતે વદને મામાને કહ્યું: "દેવાણુપિયા! જમાનો હવે બદલાયો છે; માટે
" દલીલ આપનારને દબાવી દેવું હવે ચાલે તેમ નથી. એ બાળકને
" છોડી દો અને કરતા હો તે કરો."

25-2-07

ધર્મનો ગાંસડો-પોટલો !

શ્રી 'જૈનસમાચાર'ના અધિપતિ જોગ.

વિનંતિ સાથે લખવાનું કે મ્હને ઘણા દિવસથી એવો 'ડોહળો' ઉત્પન્ન થયો છે કે થોડે થોડે ધર્મ કરવા કરતાં એક સામટો ધર્મનો ગાંસડો-પોટલો બાંધીને આકાશમાં ઉડી જાઉં અને જીવતાં જાગતાં (મુઆ પહેલાં જ) શીવસુંદરીને વરી બેસું. આહા ! શીવ-સુંદરી એ કેવું ગલગલીઆં કરે તેવું નામ છે ! હું ધારતો હતો કે સંસારી પાપી પ્રાણીઓ માટે જ નરકની અને મોહદશાની ખાણ રૂપ સુંદરીઓ સરજાયલી હશે; પણ આ તો જ્હાં ને ત્હાં સુંદરીઓ જ સુંદરીઓ ભરી જણાય છે જો ! અરે છતી સુંદરીને તજવાનું શીખવનારા પણ છેવટે શીવ સુંદરીને જ વરવાનું બતાવે છે ! હું તો ગભરાતો હતો કે સુંદરીને તજવી તે કેમ બને ? પણ ફિકર નહિ, સુંદરીને તજીને, પણ મ્હોટી સુંદરી જ લેવાની છે એટલે હવે વાંધો નહિ !

એ સુંદરી ખાતર તો ઝટપટ ધર્મનો ગાંસડો અને પોટલો બાંધવાની મ્હને તાલાવેલી લાગી પડી છે. હું જ્હેને ત્હેને રસ્તા પૂછ્યાં કરૂંછું. કોઈ ગુરુ કહે છે કે, નવટાંક લીલોતરી ખાવાનું છોડીને, પાંચ શેર લીલોતરીને સુકવી કરેલી સુકવણી ખાવાથી ત્હને ધર્મની

એક ગાંસડી મળશે. લીલફુગના અનંતા જીવોના સંહારની દરકાર ન કરતાં બંદો તે પણ કરી ચૂક્યો; પણ ધર્મની ગાંસડી તો દીઠામાં આવી નહિ ! છોકરાંને અડધા ભૂખ્યા અને અડધાં નાગાં રાખીને, ગુરૂને વાંદવા આવનારા શ્રાવકોને જમાડવામાં સો રૂપીઆ ખર્ચી નાખવાની સલાહ કોઇએ આપી તે પણ અજમાવી; તથાપિ પેલી ધર્મની ગાંસડી તો ન જ મળી ! એમ અનેક રસ્તે મહેનત કરી, પણ કાંઈ વળ્યું નહિ. ત્યારે હમણાં વળી મ્હારા એક ગુરૂ કહે છે કે, **ભગવાનના ચાળા પાડવાથી** ધર્મની ગાંસડી ઝટ મળી જશે; પણ મ્હેં અનેક સલાહો (આંધળા થઇને) અમલમાં મૂકવા છતાં એકેમાં દહાડો ન વળ્યો હોવાથી આ સલાહ ઉપર **એકદમ** વિશ્વાસ બેસતો નથી. માટે અધિપતિ સાહેબ ! જરા કૃપા કરીને ત્હમારા થોથાંથોથાંમાં હુંઢી હુંઢીને કહેશો કે **ભગવાનના** ચાળા પાડવાથી મ્હને ધર્મનો પોટલો મળી શકશે એ વાત માનવા જેવી **હશે** કે કેમ વારૂ ?

પણ જુઓ સાહેબ; **ભગવાનના** ચાળા પાડવાની વિધિ ત્હમને ખબર ન હોય તો બરાબર સાંભળી લેજો, કે જેથી **બરાબર** સલાહ આપી શકાય.

મ્હને એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, **શીવસુંદરીને** વરેલા અમુક **ભગવાને** વરસી તપ કરીને પારણામાં શેલડીનો રસ વ્હોર્યો હતો. માટે ત્હમારે કંઈનોએ વરસી તપ આદરવા, એની ધામધુમ કરવી, ઓરડીઓ શણગારવી, નાના પ્રકારનાં રંગીલાં ગીતગાન લલકારવાં, પારણાને દિવસે શેલડીનો વાઢ કપાવી શેલડી લાવવી, કોલુ (સંચા)માં

તે શેલડીના સાંઠાને પીલાવીને રૂપાના ઘડામાં નાખી . વરશી તપ કરનારે તે રસ પીવો. વરશી તપ કરનાર કોઇ સ્ત્રી હોય તો તેણે ત્હેના ભાઇને મામેરૂં કરવા બોલાવવો અને શક્તિ હોય કે ન હોય તો દેવું કરીને કે ભીખ માગીને કે ચોરી કરીને પણ એ પૈસા સારી રીતે ખર્ચ કરીને બેહેનનો મહીમા વધારવો. છેવટે બધા 'તપસ્વી'ઓ કે 'તપસ્વિની'ઓએ ભેગા મળીને ઉપાશ્રયમાં પારણું કરવું અને મહારાજ સાહેબો માટે પુસ્તકો કે કાપડ ખરીદવામાં કે ઉપાશ્રયના ફંડમાં કે સંઘ જમાડવામાં અમુક રકમ આપવી.

હવે આ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન'થી ભવભ્રમણનું દરદ મટીને હું **શીવ-સુંદરી** પામવા જેવો રૂડો રૂપાળો થઇ શકીશ કે કેમ એ બાબતમાં, અધિપતિ મહાશય આપની સલાહની મ્હને જરૂર છે.

અપરંચ, સાહેબ બહાદૂરને માલૂમ થાય જે, જો એ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન' ખરૂં જ છે એવો મત આપનો હોય તો એમાં જોઇતી દવાઓ—રૂપાના ઘડા અને શેલડીના સાંઠા—ઓરડી શણગારવાની ચીજો અને જમાડવાની વાનીઓ વગેરે ચીજોનું રેલ્વે પારસલ કરીને સેવક ઉપર મોકલી આપશો; કારણ કે આપને ત્હાં અખૂટ ભંડાર જણાય છે. પુસ્તકો અને સૂત્રો લૂટાવો છો તો **આમાં** તમારે શું મ્હોટી વાત છે?

વળી જણાવવાનું જે, આ 'પ્રિસ્ક્રીપ્શન' આપને ઠીક લાગતું ન હોય તો ફાડી ન નાખતાં મ્હને પાછું મોકલવા મહેરબાની કરશો, કે જેથી મ્હારા ગુરૂ મહારાજશ્રીને તે પાછું સોંપું, જેથી તેઓ મ્હારા જેવાને છોડી બીજા કોઇ ભોળીઆ ભટાકને એ દવા આપી ધર્મનો

ગાંસડો પોટલો બંધાવી શિષ્યોને **શીવ**સુંદરી વરાવી શકે અને દલાલી તરીકે પોતે પણ **શીવ**સુંદરીને પામી શકે.

અને હવે છેલ્લી અરજ. સાહેબજીઇઇઇઇ ! આ **શીવ**સુંદરી તો **એક** જ છે અને તે સાધુઓને પણ વરે અને રૂપાના ઘડાથી શેલડીના રસ પીનારા શ્રાવકોને પણ વરશે તો પછી **સતીપણું** ક્યાં જશે ? ત્હારે પાછું જૈન ધર્મમાં મુખ્યપણે ફરમાવેલા સતીપણાને બાધા નહિ આવે કે ? આટલી શંકાનો પણ ભેગાભેગી ખુલાસો કરશો કે સાહેબજીઇઇઇઇ ?

હું છું

શીવસુંદરીના શિયળને હરકત ન પહોંચતી હોય તો વરવાને આતુર

'आशक'

*

બંધુ 'આશક' ને જવાબ મ્હારાથી વધુ યોગ્યતાવાળા કોઇ મનુષ્ય તરફથી મળે એમ હું ઇચ્છુંછું. આવી જાતના રમુજી પત્રો ગોઠવાથી જનસમાજમાં સુધારા દાખલ કરવાનું કામ સહેલું થાય છે. આશા છે કે વરશી તપના કરનારાઓ આ લેખ લક્ષપૂર્વક વાંચશે. અને એ તપ કરાવનારા પણ આ રમુજી લેખનો સવળો અર્થ લઇ ઉંડા વિચાર કરી તત્વ શોધવાની દરકાર કરશે.

અધિપતિ, 'જૈ. સ.

24-4-11

પવિત્ર પિતા લોંકાશાહના પત્રો.

[૧]

રાજનગર, તે ભાગ્યશાળી ભૂમિ, જ્હાં મહાન રાજાઓ બિરાજતા અને જ્હાં ઘણાએ પંથોનો પુનરોદ્ધાર અને ઘણાનો જન્મ થયો છે, જ્હાં એકવાર જૈનમાંથી હડહડતાં મિથ્યાત્વો દૂર કરાવવા માટે હું આહાર–નિદ્રાનો ત્યાગ કરતો અને જ્હાંથી આખા ભારતવર્ષમાં ગાળેલા પાણીનો ઝરો વહેવડાવતો,—તે ભાગ્યશાળી રાજનગરીમાં આજે જેઓ **કાન સહીત** હયાતિ ધરાવતા હોય ત્હેમને—હા **ત્હેમને** જ આ પત્ર, સ્વર્ગનાં સુખોનું રાજીનામું આપીને, લખવા બેઠું છું.

રાજનગરના સાધુઓ અને શ્રાવકો! આખા હિંદમાં વસતા મ્હારા પુત્રો કરતાં ત્હમે કાંઇ મ્હને વધારે વ્હાલા છો તેમ નથી, છતાં ત્હમને જ આ પત્ર સંબોધું છું ત્હેનું કારણ કાંઇ ત્હમારી કલ્પનામાં આવી શકે છે કે? આજે જે ભૂમિ ઉપર ત્હમે **બેદરકારીથી** આમતેમ ચાલો છો એ ભૂમિ ઉપર મ્હેં રાતદિવસ વાચન—મનન—નિદિધ્યાસન કર્યાં કર્યું છે; વીરવચનોના ભંડાર (શાસ્ત્રો) ઘણી મુશીબતે મેળવીને મ્હેં કીડાની માફક તે સર્વ ફેંદ્યા છે, એમની આરપાર ઉતરીને એમનું તત્વ મ્હેં જાણ્યું છે અને જાણીને બેસી નહિ

રહેતાં લાખો માણસના શત્રુ બનવાના ખર્ચે પણ મ્હેં તે તત્વો એકલા હાથે કોઇ પણ પ્રકારની મદદ વિના આખા હિંદમાં ફેલાવ્યા છે. ગુજરાતી ભાષા કે જ્હેને આજ બાયલી ગણવામાં આવે છે ત્હેને બાહાદુરી ભરેલી હિંદી ભાષા બોલનારા પંજાબી વગેરે લોકોમાં માનનીય બનાવી દીધી, અને આજે સૂત્રોનો ખપ કરનાર તમામ પંજાબી અને મારવાડી જૈનો ગુજરાતી ટબ્બા સાથેનાં સૂત્રો વાંચે છે. એમ છતાં એ માટે મ્હને ગુજરાતીઓને કાંઇપણ અભિમાન નથી.

રાજનગરમાં જ જૈન જલને શુદ્ધ કરવાનો–ગળીને બાષ્પ બનાવવાનો ચૈત્ય હતો, કે જે સચાએ આખા દેશને શુદ્ધ–મૂલ રૂપમાં જાગી પુરૂં પાડયું હતું; એ છતાં રાજનગર આજે છેક જ શુષ્ક—ઉત્સાહ વગરનું–લાગણી વગરનું થઇ ગયું છે. આજે ત્હાં છોટી–આઠકોટીના મતભેદ ચાલી રહ્યા છે–આજે ત્હાં બાલકોની રમતો પર જેટલું લક્ષ અપાય છે તેટલું મરદની કુસ્તી પર અપાતું નથી. અને જેઓ ઘર જ સંભાળી શકતા નથી તેઓ આખા હિંદને તો શું સંભાળી શકે? અને એમ છે ત્હાં મ્હારે મ્હારા મનની વરાળ કોની પાસે કહાડવી?

રેલ્વે આદિના સાધન વગર અને હજારો શત્રુઓથી અહોનિશ ઘેરાયલી દશામાં મ્હારા પિતાએ ક્યહાં મારવાડ અને ક્યહાં માળવા, ક્યહાં પંજાબ અને ક્યહાં દક્ષિણ, ક્યહાં કચ્છ અને ક્યહાં કાઠિયાવાડ, સર્વત્ર થોડા અરસામાં ધર્મ ફેલાવ્યો હતો. ત્હમે આજે સંપૂર્ણ આદિત્યો છતાં, મદદ કરવા માટે હજારો શ્રાવક છતાં, રેલ્વે આદિની સવડ છતાં, પુસ્તકો–પેપરો આદિનું સાધન છતાં, અને જમાનો

અંધશ્રદ્ધા છોડી ન્યાયશીલ (rational) બનતો જાય છે એ છતાં,—આવી આવી સગવડો છતાં મ્હારૂં સ્થાપેલું દયામય રાજ્ય વધારવાનું તો દૂર રહ્યું પણ સાચવવા જેટલી પણ શક્તિ કે લાગણી ધરાવતા નથી. ત્હમને દિવસે ઉંઘવા જોઇએ છે; ખરૂં કહેનાર સાથે લડવા જોઇએ છે; પોતાનો 'કક્કો' ખરો કરવો જોઇએ છે; હાથી (કયો?)—ની સવારી જોઇએ છે; અને ત્હમારા પિતાએ પરસેવો વાળીને રળેલી આ રાજ્યલક્ષ્મી ત્હમને સોંપી તે સાચવવાની નહિ :પણ ત્હેની આમદાનીમાંથી નિશ્ચિંતે પેટ ભરવું જોઇએ છે. આ હું મ્હારા સમસ્ત પુત્રોને ઉદ્દેશીને કહું છું, કારણ કે જ્યહાં ત્યહાં હું તેમજ જોઉં છું. દેવોને મળેલી શક્તિવડે ત્હમારાં હૃદય હું જોઈ શકું છું. ત્હમે પરોપકાર માટે નહિ પણ ત્હમને માન મળે **એટલા માટે** મ્હારી ફોજમાં ભળ્યા છો.

આ તરફ નજર કરો, જ્હેમને મ્હેં દૃષ્ટિ માત્રથી મિથ્યાત્વમુક્ત કર્યા હતા એઓ આજે ત્હમારા સેંકડો ભાઇઓને વરઘોડા અને વાજંગાજાં દેખાડી મિથ્યાત્વમાં ખેંચે છે—અરે ફતેહમંદીની સાથે ખેંચે છે. જુઓ નેત્રનાં પાણી મોભે જાય છે. બીજી તરફ નજર કરો; વેદાંત તરફ કેટલા બધા ત્હમારા ભાઇઓ ધસડાઇ જાય છે! અને જુઓ કેટલા બધા તો ટુંક દૃષ્ટિના જૈન થઇ જઇ 'બિલાડી પાછળ પડેલા-કૂતરાને અટકાવવામાં પાપ માનનારા' થઇ જાય છે; હા દૈવ! આ કૂતરાઓ પાછા પોતાને 'જૈન' અને લોંકાશાહના વારસ કહેવડાવવા તત્પર થાય છે. ક્યહાં જાઉં! ક્યહાં સંતાઉં? મ્હારા નામને આ પ્રમાણે લજવનારા પુત્રોનું નામ નીશાન પણ ન સાંભળવા-જોવામાં આવે એવી કઇ જગાએ જઇ કાયોત્સર્ગ કરૂં

ભણવામાં પાપ છે, દાનમાં પાપ છે, જાહેર હિંમત એ નિંદા છે, સત્યકથન એ નાસ્તિકપણું છે, ખુશામત એ સમકિત છે: આ માન્યતાઓ જ્હાં ચાલી રહી હોય ત્હાં વીરનો પરાક્રમી ધર્મ કેમ ટકી શકે? ક્ષત્રીયોએ શોભાવેલો ધર્મ, લડાઇના વચ્ચમાં થોંટાવું પસંદ કરનારથી કેમ જળવાય? એશઆરામના લાલચુ સાધુ અને સ્વાર્થમાં ગલગુલ શ્રાવકો! ત્હમારો પિતા ત્હમને હજારો યોજન પરથી જોઇ જોઇને રડે છે, ત્હેનું કાળજું બળી જાય છે, ત્હેનું હૃદય શેકાઇ જાય છે, 'પ્રશસ્ત ક્રોધ' ત્હેની નસેનસે વ્યાપી રહે છે; પણ ત્હેની ત્હમને કાંઇ દરકાર છે? ત્હમે ફુંદમુંઢ જેવા, મુઆ સરખા પડ્યા રહતા ત્હેને હાથ ઝાલી ટટાર કર્યા તેજ પિતાને આમ સેકવાથી ત્હમારૂં કલ્યાણ કદી નહિ થાય. ત્હમે સુધરો, લાગણીવાળા થાઓ, વીર થાઓ, લક્ષ્મીના લોભને ઘટાડો, દાન ગુણ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં ત્હમને વ્હોંટેલી કાળીટીલી દૂર કરો, જ્ઞાન વધારવા સાધુશાળા-પુસ્તકશાળા અને જૈનશાળાઓ તથા સભાઓ સ્થાપો. સંઘના ઉપર કોઇ આગેવાન ઠરાવો કે જે સંવત્સરી જેવા ઉત્તમોત્તમ દિવસે પણ ઝઘડ કરનારને યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત આપે અને સઘળાને મ્હારી આજ્ઞામાં ચાલવાની ફરજ પાડે.

ત્હમે કે જેઓ લાગણી વગરના થઇ ગયા છો તેઓ વધારે નહિ તો આ પવિત્ર દિવસે ધ્યાન ધરી, **આવી ભાવના ભાવશો** તો પણ ત્હને કાંઇક દિલાસો લેવા જેવું થશે.

વળી જુઓ! પંચમહાવ્રતધારીને છોડી ત્હમે કંચનના લાલચુ, પરિગ્રહધારી-કાયર તથા સ્વાર્થીજનોને ગુરૂદેવ માનવા પણ ચુકતા

નથી. 'જેવા ગુરૂ તેવા ચેલા' ડુંગળીની સોબત કરવાથી શું કદી પણ ત્હમારામાં કસ્તુરીની સુગંધી આવવાની હતી? વિચારો, વિચારો, વિચારો. આત્માનો ખપ કરો. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-તપના જ ભક્ત થાઓ; વહેમ, મૂર્ખાઇ, પરિગ્રહ, ખટપટના ભક્ત બની **નરક ન ખરીદો;** જ્હેને તીજોરી સાચવવી છે તે બીજાને શીરીતે તારવાનો હતો એટલો તો ખ્યાલ કરો!

મ્હારાં વચન કડવાં લાગે તો પણ **સાંભળી રહેજો.** હું **ફરમાવુંછું** કે મૌન રહેજો. ત્હમારા પિતાને ત્હમને ઠપકો આપવાનો દરેક **હક્ક** છે. ત્હમે તે સાંભળવા **બંધાયલા** છો. અવિનીત **થઈ** આ સંદેશો પહોંચાડનાર ઉપર ક્રોધ કરશો તો યાદ રાખજો, આગળ '**દેવ**' છે!

સંદેશો કહાવવાનું મ્હને સાધન મળ્યું છે તો હવે અવારનવાર શિખામણ મોકલતો રહીશ, અને પિતાનો હુકમ પુત્રોએ **નમીને સાંભળવો જ પડશે. વીર**નું શાસન સદા શાસ્વતું છે એ **વીર**-વાકયની શાખે કહુંછું કે ત્હમારે મ્હારો હુકમ સાંભળવો જ પડશે અને શાસનને દીપતું કરવું જ પડશે. ।।इति शुभम्.।। 8—9—07

(૨)

વિશ્વનું ઐહિક તેમજ આમુષ્મિક હિત કરવાને સમર્થ એવા સિદ્ધાંતોને માનનારા ભવ્યો!

ત્હમો પ્રત્યે મ્હારો **પહેલો** પત્ર ગઇ સંવત્સરીના રોજ લખાયો હોઈ આજ બરાબર એક વર્ષ થયું છે. મ્હારા હૃદયની લાગણીઓ

અને મનની જ્વાળા એ પત્રમાં મ્હેં પ્રદર્શિત કરી હતી. ત્હમારામાં-ના કોઇને કદાપિ એવો સવાલ થશે કે, દેવોને મનુષ્યોની ચિંતા શા માટે કરવી જોઇતી હશે? પણ ત્હમે ભૂલો છો; દેવો એ બીજું કાંઇ નહિ પણ વધારે સામર્થ્યવાળા મનુષ્યો છે, અર્થાત્ મનુષ્ય જેવી સઘળી લાગણીઓ તેઓમાં રહેલી છે. તેઓ ત્હમારી દુનિયામાં હતા તે વખતે જે ઉત્તમતાઓની હિમાયત કરતા હતા તે ઉત્તમતાનો પક્ષ તેઓ દેવ થયા પછી છોડી શકતા નથી; પરંતુ તે ઉત્તમતાના વિજય માટે વધારે જોખમદાર બને છે. ધર્મસ્થાપકો અને ગુરૂઓ ત્હમે ધારી શકો તે કરતાં ઘણી વધારે મહાન જોખમદારી ધરાવે છે; ત્હેમના શિષ્યોના અનાચાર માટે અમુક અંશે તેઓ જોખમદાર છે; તમામ શિષ્યોના મોક્ષની ચિંતા ત્હેમને હોય છે; ત્હેમના મોક્ષ વગર ત્હેમનો મોક્ષ તેઓ રાજીખુશીથી મુલ્તવી રાખે છે. ત્હમે કે જેઓ સંસારી છો તેઓ શું પુત્રને ભણેલો-પરણેલો-પુત્રવંતો થયેલો જોવા ઇચ્છતા નથી? શું ત્હમે ત્હમારા મૃત્યુને ત્હારેજ સુખી માનતા નથી કે જ્હારે ત્હમે પૌત્રને ખોળામાં રમાડવાનો પ્રસંગ મેળવો? અમે કે જેઓ 'મહાન પિતા' છીએ-તેઓ અમારાં બાળકો અર્થાત્ સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા જ્હેમણે અમારો ગુરૂમંત્ર કબુલ રાખ્યો છે તે સર્વને 'શુભ'માં મ્હોટા થતા અને શીવસુંદરીને પરણતા જોવા એટલા જ આતુર હોઇએ એમાં શું આશ્ચર્ય પામવા જેવું છે?

છતાં ત્હમો જે સાધુઓને અને શ્રાવકોને આશ્ચર્ય થાય છે તેઓ ત્હમારી જોખમદારી--ત્હમારી ફરજને સમજતા નથી, માટે જ ત્હમને આશ્ચર્ય થાય છે. 'જૈન' પદ લેનાર દરેક શ્રાવક દુનિયાનો દેવાદાર બને છે. ત્હેણે દુનિયાના દરેક જીવનું કંઇ હિત કરવાનું છે;

અમુક સંયોગોને લીધે **કાર્યથી** કાંઇ હિત ન બની શકે તો શુદ્ધ અને પ્રબળ **ભાવનાથી** પ્રાણી માત્રનું ત્હેણે કાંઇ હિત કરવાનું છે. ત્હમારી બાર ભાવનાઓ યાદ કરો; ત્હમે ત્હેનું રહસ્ય કદી વિચાર્યું છે? ત્હમે 'જૈન' નામને લાયક થયા સિવાય 'જૈન' બની એ મહાન શબ્દને લઘુતાએ પહોંચાડયો છે.

અને મ્હારા દૂતો–Apostles–આચાર્યો--મુનિઓ: ત્હમે ત્હેમને કોણ ધારો છો? તેઓ જગતના ઉદ્ધારક છે. વ્હેમ અને અજ્ઞાનમાં સડતી દુનિયાને પ્રકાશ અને જ્ઞાનમાં લાવવા માટે તેઓએ 'દીક્ષા' લીધી છે. ત્હમે કહો છો કે "ફલાણા ભાઇએ ફલાણી સ્ત્રી માટે જોગ લીધો છે;" તેમ મ્હારા દૂતોએ જગતના કલ્યાણ માટે પોતાનું ધન અને તન બન્નેની આહુતિ આપીને 'જોગ લીધો છે.' **દુનિયાનાં** પાપો—**દુનિઆનાં** દુઃખો—**દુનિઆની** બળતરા તે **ત્હેમનાં** પાપો, **ત્હેમનાં** દુઃખો અને **ત્હેમની** બળતરા છે. ત્હેમને ઉંઘ હોવી જ મુશ્કેલ; ત્હેમને આહારનો સ્વાદ જ ન હોઇ શકે; થાક અને કંટાળો શું છે એ એમની જાણમાં જ ન હોઇ શકે. અને આવા ગુણોને લઇને જે ચારિત્ર–આત્મબળ ત્હેમણે સંપાદન કર્યું હોય છે તે એવું મહાન હોય છે કે જહેને ત્હમે "ચમત્કાર" કહો છો એવાં અદ્‌ભૂત કામો તેઓ ધારે તો કરી શકે (જો કે એવા પ્રસંગ તેઓ પ્રાયઃ લે જ નહિ.) ત્હમારા રાજદ્વારીઓ, એક કોમમાં પણ પુરો સંપ મેળવ્યા પહેલાં અને એક ન્હાનો સરખો પણ આત્મભોગ આપવાની ઇચ્છા વગર, તથા ઉચ્ચ સ્થિતિ માટે જોઇતા 'ચારિત્ર'નાં લક્ષણોમાંનું એક પણ મેળવ્યા પહેલાં, "સ્વરાજ્ય"ની **વાતો** કર્યા

ફરે છે અને 'સ્વરાજ્ય'થી દૂર જતા જાય છે; પણ જો **'યોગી'ઓ** ધારે તો તેમના **સંકલ્પ માત્રથી** 'સ્વરાજ્ય'ની **'આશા'**ને એક **'ખરી વાત'** તરીકે બનાવી શકે.

પણ ક્યહાં છે તે 'યોગ'?—ક્યહાં છે તે ચારિત્ર? ક્યહાં છે તે ઉચ્ચ ભાવના? વધારે દૂરના દાખલા છોડી દઈ હું નજીકના જ બનાવની અને મ્હારી પાટગાદીના સ્થળની જ વાત કરીશ. મ્હારા એક પુરાણા 'દૂત' ધર્મસિંહની પરીક્ષા માટે ત્હેના ગુરુએ ત્હેને અમદાવાદની ઉત્તરમાં આવેલા દરીયાખાન નામના યક્ષના દેવળમાં રાત્રી ગુજારવા ફરમાવ્યું ત્હારે તે પ્રસન્નવદને ત્હાં ગયા **અને** ધ્યાનારૂઢ થઇ બેઠા. આ જગાએ કોઇ માણસ રાતવાસો રહેતો તો યક્ષ ત્હેના પગ પકડી પત્થર ઉપર પછાડી મારી નાખતો. આ વાત આખા શહેરમાં જાહેર હતી. પરંતુ 'યોગી' ધર્મસિંહે પોતાના યોગ-બળથી તે યક્ષને વશ કર્યો અને તે દિવસ પછી કોઇ જીવની હિંસા ત્હાં થઇ નથી.

એવા યોગબળથી શું નથી બની શકતું? એ જ ધર્મસિંહ મુનિ પાસે એકદા એક બ્રાહ્મણ આવ્યો અને પોતાની પાસેના એક સંસ્કૃત ગ્રંથનો અર્થ સમજાવવા અરજ કરી. મુનિએ કહ્યું:—" તે ગ્રંથ મારી મૂકી જાઓ અને કાલે ત્હેનો અર્થ સમજવા આવજો." ત્હેના ગયા બાદ ગ્રંથમાંના ૫૦૦ શ્લોક પોતે મુખપાઠ કર્યા અને ૫૦૦ પોતાના અત્યંત વિનિત શિષ્ય સુંદરજીને પાઠ કરાવ્યા. રાત્રે પ્રતિક્રમણ બાદ શિષ્યે પોતે મુખપાઠ કરેલા શ્લોક કહી સંભળાવ્યા અને ગુરૂએ તે પણ યાદ રાખ્યા. સવારમાં જ્હારે બ્રાહ્મણ આવ્યો

જ્હારે પુસ્તક બાજુએ મુકીને પોતે મ્હોડેથી જ હજારે શ્લોકો બોલીને અર્થ કરી બતાવ્યા !

ક્હાં છે આજે એક પણ ધર્મસિંહ ! સંવત્ ૧૬૮૫ માં થયેલા આ 'યોગી' પછી એવોજ સમર્થ યોધ્ધો એક પણ થયો છે ?

અકબર બાદશાહની ઉપવઝીરાત છોડી મ્હારી દિક્ષા લેનારા સરવોજી હાલ ક્હાં છે ? બે લાખ રૂપીઆની રોકડ છોડી નીકળનારા અણહીલપુર પાટણના વેદગોત્રી રૂપ ઋષિજી હાલ ક્હાં છે ? ૩૨ લાખ મહમુદી છોડી પોતાની દિક્ષામાં એક લાખ રૂપીઆ ખર્ચનાર જીવઋષિજી હાલ ક્હાં છે ? કલોલ ગામમાં કંઠીઓ તોડાવી કુવામાં નંખાવી 'કંઠીઓ કુવો' નામ તે ગામની ભૂગોળમાં નોંધાવનાર અને મોરબી તથા આસપાસમાં ૪૦૦૦ ઘરને પ્રતિબોધનાર અમદાવાદના શ્રીમલજી ક્હાં છે ? શાહજહાં બાદશાહને રીઝવનાર જામનગરવાળા શીવજી મુનિ હાલ ક્હાં છે ?

એવા મુનિઓ સિવાય ધર્મ કેવી રીતે દીપી શકે ? શ્રદ્ધા કેવી રીતે મજબુત થઇ શકે ? જેઓ રોટલાને રોતા હોય એવા પર દયા આણીને 'પાંજરાપોળની દીક્ષા' ને બદલે 'અપાસરાની દીક્ષા' આપવામાં આવે ત્હાં પછી શું સારી આશા રાખી શકાય ?

મ્હારા જે ખરા 'દૂત' હશે—મ્હારા જે ખરા શિષ્યો હશે તેઓને હું કહું છું કે ત્હમારે એક 'પરિષદ્' ભરવી—સંઘાડાના મતભેદને બાજુએ મૂકી એક મધ્યસ્થળે 'પરિષદ્' ભરવી અને ત્હમારામાંના એકને આચાર્ય બનાવી સર્વે ત્હેની આજ્ઞા મુજબ વર્તવું; વળી વર્તનના કાયદા મુકરર કરવા; જમાનો વિચારી ત્હમારે ત્હમારી

કર્ત્વ્યાસમા મુકરર કરવી. જેઓ એ પરિષદમાં ન ભળે ત્હેમની ત્હમે ચિંતા છોડી દો. પ્રથમ ત્હમારૂં સુધારો એટલે બીજાઓ આપો-આપ ભળશે.

હવે હું શ્રાવકગણ તરફ ફરીશ. મ્હને એટલો તો સંતોષ છે કે, મ્હારા પહેલા પત્ર પછી આ વર્ગે કાંઇક જાગૃતિ બતાવી છે. સૂત્રજ્ઞાનના ઉંડા અભ્યાસ માટે તથા શિક્ષક—ઉપદેશક વર્ગ ઉત્પન્ન કરવા માટે રતલામ જેવા ધર્મસ્થળમાં જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ કરવાનું ઠર્યું છે, અંગ્રેજી કેળવણી લેતા સ્વધર્મી વિદ્યાર્થીઓને ધર્મજ્ઞાન મળે એ માટે મુંબઇ ખાતે 'બૉર્ડીંગ હાઉસ' સ્થાપન કરવાનું ઠર્યું છે, અને માગધી શિક્ષણમાળા માટે ઠરાવ થયો છે:

આ સર્વ પગલાં તરફ હું મીઠી નજરથી જોઉં છું. અને આ પ્રમાણે મ્હારા પુત્રો ચાલ્યા કરશે તો ધીમે પણ મક્કમ પગલે આબાદીના રસ્તે ઘણી મજલ કરી શકશે.

કેટલાક મુનિઓની તથા કૉન્ફરન્સની ભલામણથી કેટલાંક રાજ્યો-માં જીવહિંસા થતી બંધ પડી છે, એ જોઇ મ્હને પરમાનંદ થયો છે. હું ધારૂં છું કે જીવદયાનો ખરેખરો ઉપદેશ તો ત્હારે જ લાગશે કે જ્હારે 'જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ'માં ૩ વર્ષ ભણ્યા પછી દીક્ષિત થયેલો કોઇ સાધુ તે કામ પોતે ઉપાડી લેશે.

કેટલાક મુનિઓ પુસ્તકો રચતા થયા છે એ જોઈ હું ખુશી થાઉં છું. ત્હેમને મળતી ફુરસદ પુસ્તકો રચવામાં ગાળવાનું ત્હેમને સૂઝશે તો એથી અનેક ફાયદા થવાના. એક તો 'નવરો વાણીઓ

કાટલાં ફૂટે' એવું નહિ થાય, અર્થાત્ કાથાકબલા ઓછા થશે, મન શુદ્ધ રહેશે, વળી લખવા ખાતર કાંઇક કાંઇક વાંચવું પડશે-મુદ્દાઓ મેળવવા માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું પડશે, તર્કશક્તિ ખીલશે, વિવેક બુદ્ધિ વધશે અને એમનાં પુસ્તકોથી બીજાઓને જ્ઞાન મળશે.

મ્હારી ધ્વજા એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં ફરકાવવા જે પત્રો શ્રમ ઉઠાવી રહ્યા હતા તેઓ ઉપરાંત **માલવા--પંઝાબ--દક્ષિણની** ખાલી રહી ગએલી દિશા માટે **હિંદી** ભાષાના એક પાક્ષિકે જન્મ લીધો જોઇ હું ખુશી **થાઉંછું**. પરંતુ મ્હારા સમજવા પ્રમાણે એકજ માણસ ઉપર સઘળો બોજો પડવાથી ત્હેને ઘણું ખમવું પડશે. આર્થિક બોજાથી તે નવું બાળક નિયમિત રીતે શ્વાસ પણ લઈ શકતું નથી એ મ્હારા સમજવામાં છે; પણ હું એટલુંજ જોવા માગું છું કે 'ધર્માત્મા' કહેવાતા કેટલાક શ્રીમંતો એ કાર્યને કેવીક સ્હાયતા આપે છે. હું માત્ર એટલું જોવા જ થોભ્યુંછું; બાકી ધર્મના કામને મદદ કરનારા **શ્રીમંતો** બાપડા કોણ છે? એવાને તો **દેવો** મદદ કરનારા ઘણાએ છે; સીધી કે આડકતરી રીતે તેઓ પ્રથમ કસોટી કરે છે; પુષ્કળ દુઃખ પડે-શરીરનું હાડપિંજર બની જાય--પૈસેટકે તદ્દન ખરાબખસ્ત થઇ ભીખ માગવાની સ્થિતિમાં આવી જાય એટલી સ્થિતિમાં આવતા સુધી નાટકના પ્રેક્ષક માફક તે દેવો જોયાં કરેછે; પણ પછી એ દુઃખો વચ્ચે પણ ત્હેનો ટેક જળહળતો જોઇ સીધી કે આડકતરી રીતે સ્હાય કરવા કમર કસે છે. તેઓ માત્ર એટલું જ જોવા ઇચ્છે છે કે તેઓ તમાસો જુએ છે ત્હાં સુધીમાં પોતાને માટે **દયા ચાહનારા** કયા શ્રીમંતો **દયા બતાવી** શકે છે?

24—8—08

(૩)

સ્વાર્થ, કામ, ક્રોધ, મોહ અને કાયરતાદિ હલકી પ્રકૃતિ-પર જય મેળવવાનો ખપ કરનારા હે ભવ્યો !

આવો; ત્હમે ગમે તે દેશના કે ગમે તે વર્ણના હો પણ આવો; ગમે તે લિંગ કે ગમે તેવી બુદ્ધિ ધરાવતા હો પણ આવો; **માત્ર** ત્હમે સ્વાર્થ, કામ, ક્રોધ, મોહ અને કાયરતાદિ 'હલકી પ્રકૃતિ' પર જય મેળવવાના 'ખપી' હો તો આવો; મ્હારા આ **સફેદ વાવટા** તળે આવો અને **વાવટાના રંગ જેવા શુકલ પરિણામી** બની મ્હારી વાત સાંભળવા ઉજમાળ થાઓ !

ત્હમે પૂછશો: "શું અમે 'દેવ' ની વાત સાંભળી શકીશું?" શકવાનો ત્હમારો વ્હેમ માત્ર ત્હમારૂં અજ્ઞાનપણું સાબીત કરે છે. એક **પિતાનાં** વચન એક **બાળક** સુણી શકે છે કે? એક રાજાનો હુકમ એક નોકર સુણી શકે છે કે? એક પતિની આજ્ઞા એક સતી સુણી શકે છે કે? તો ત્હમે પણ દેવની વાત કેમ નહિ સાંભળી શકો? હા; ત્હમારાં હૃદયને વધારે કોમળ, નમ્ર, સ્વચ્છ, ફોટો **લેવાના** કાચ જેવાં બનાવવાં જોઇશે, કે જેથી તે મ્હારાં વચનોને સારી રીતે **ઝીલી** શકે.

ત્હારે ત્હમારા હૃદયને ચેંબરને વાસ્તે સાફ કરો. ત્હેમાંથી ઇર્ષ્યા, પ્રમાદ, લાલસાઓ, કાયરતા અને સ્વાર્થાંધતાના વિચારોને—એ કદ-રૂપાં પુતળાંઓને કાઢી કહાડો; તેમ ન બને તો સમજાવી-પટાવીને ચોંગમને વાસ્તે ત્હેમને ઉઠાડી દો.

કેમ થયું, તે હૃદય તૈયાર? થયું તે સરોવર કરચલીઓ વગરનું? થયો તે કાચ છબી લેવાને લાયક? ત્હારે હવે ત્હમે ખુશીથી મ્હારી રાહ જોજો; હું **ત્હમારી** પાસે વાત કરવા નહિ આવું તો **બીજા કોની** પાસે આવીશ?

ઉત્ક્રાન્તિક્રમના ઉચ્ચ **પગથીઆના** શોખીનો! પ્રમાણીક મગરૂરીની દૃષ્ટિથી નીચે નજર કરો અને નીગોદ, નરક, તીર્યંચ આદિ **દશાઓમાં** હજી પડી રહેલા ત્હમારા **પામર** આત્મબંધુઓની દશા ખાંઓ. ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે એક પછી એક કલાસ ચ્હડતાં ચ્હડતાં 'માણુસ' નો શોભતો **પોષાક** (શરીર) પામ્યા છો! ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે ત્હમારી (આત્માની) સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ત્રણ અમૂલ્ય શરીર રૂપી **હથીઆર** પામ્યા છો! ત્હમે કેવા ભાગ્યશાળી છો કે તે હથીઆરો સાથે 'જૈન ધર્મ' નામની અજીત તોપ પણ પામ્યા છો, કે જે વડે ત્હમે ત્હમારા છુપા **શત્રુઓનો** ક્ષણુ માત્રમાં વિધ્વંશ કરી શકો!

વિધ્વંસ! શું હું 'વિધ્વંસ' બોલ્યો? હા ખેદ! વિધ્વંસ કરનાર તે તોપ કટાઇ ગઇ! વાપરનારા સૈનિકોના **પ્રમાદથી** તે તોપ કટાઇ ગઇ! અને લગભગ નકામી-કહો કે ઉલટી **બોજા રૂપ** થઇ પડી. **પ્રમાદે** જે વખતે જૈન-સૈનિકોના કોઠામાં ઘર કર્યું કે તરત જ **સ્વાર્થ**પરાયણુતા નામની ત્હેની સ્ત્રી પણ ત્યહાં આવી વસી. ત્હેમના સંયોગથી **વહેમ** અપરનામ **મિથ્યાત્વ**, **ધર્માન્ધતા**, **ધર્મક્લેશ**, **નિર્દયતા**, **દંભ** અને **શાસ્ત્રવિમુખતા** આદિ સંતતી ઉત્પન્ન થઈ. આ બધી બલાઓની ટુકડીએ જૈનસૈનિકોનાં પેટમાં પેસીને એવું તો

ધમસાણ મચાવી મૂક્યું કે 'રમતના ભગવાન' ઉપર ચોખા ચ્હડાવવા કરતાં વધુ તાકાદ તેઓમાં રહી નહિ; પેલી જબરી તોપ વાપરી શકવાની તો ત્ય્હાં વાત જ શી કરવી? અને જ્ય્હાં તોપનો ઉપયોગ કરનાર કોઈ ન મળે ત્ય્હાં પછી કાટ ખાધેલી તે તોપ નકામા બોજા રૂપ થઇ પડે ત્હેમાં શું નવાઇ?

હલકી પ્રકૃતિ પર 'જય' મેળવવાનો 'ખપ' કરનારા એ બન્ધો! જો ત્હમને દીવ્ય ચક્ષુ પ્રાપ્ત થયાં હોત તો હું 'ચિત્રગુપ્તના ચોપડા'માંથી તે વખતના ચિત્રનું દર્શન કરાવત. પવિત્ર અને બહાદુરી ભર્યો જૈન ધર્મ રૂપી હથીઆરને કાયરો અને સ્વાર્થીઓએ ભ્રષ્ટ કરવા માંડ્યું તે વખતના જૈનસૈનિકોના હૃદયનું-ત્હેમના સૂક્ષ્મ શરીરનું ત્હમને દર્શન કરાવું તો ત્હમે ધ્રુજી જ જાઓ, ત્હમે દયા અને દુઃખથી ગાંડા જ બની જાઓ.

તે વખતે—તે દુઃખ અને અજ્ઞાનની અવધીના વખતે, મ્હેં મહાવીરના 'મીશન'ના પુનરૂદ્ધારની જરૂર જોઇ. 'મિથ્યાત્વ' અને 'ધર્મ' વચ્ચેનો તફાવત સમજાવવાનું, 'ધર્મપ્રેમ' અને 'ધર્માંધતા' વચ્ચેનો ભેદ બતાવવાનું, 'કાયરતા' અને 'દયા' વચ્ચેનો તથા 'હિંસા' અને 'ભક્તિ' વચ્ચેનો ભિન્નભાવ સાબીત કરી આપવાનું મ્હારૂં કામ હતું. મરી રહેલાને મારવાનું પસંદ કરે તે પ્રાણી જુદા હોય; મ્હેં માત્ર પ્રેમ દ્વારા આ સૈનિકોને ટટાર કરવાનું કામ આરંભ્યું. મ્હેં ત્હેમનામાં પ્રેમની લાગણીઓ પ્રેરી; તેઓ મ્હારા તે પ્રેમને ઝીલી શક્યા અને થોડા વખતમાં—મ્હારી દૃષ્ટિ સનક્ષ, પાંચ લાખ જૈન-સૈનિકો પોતાના પેટમાં રહેલી બલા-

ઓને દૂર હાંકી કહાડી મ્હારા **સફેદ વાવટા તળે એકઠા થયા!** ત્હમને ત્હેનો ખ્યાલ આવી શકે છે? પાંચ-પચીસ નહિ પણ પાંચ લાખ પુરૂષોને એક વાવટા તળે એકઠા કરવા એ શું જેવી તેવી વાત છે? શું તે એક 'દેવ' થી ઓછી શક્તિ ધરાવતા પ્રાણીનું કામ છે? જેઓ અંતરૂચક્ષુ ધરાવવા ભાગ્યશાળી નથી થયા તેઓ મ્હને ત્હેમના પોતાના જેવા હાડમાંસના પોશાકમાં (=શરીરમાં) જોઇને એક **સામાન્ય માણસ** ગણી, મ્હારી અવગણના-મ્હારી નિંદા કરવા સજ્જ થયા હતા--રે કેટલાક તો મ્હારા ખુન માટે અહો-નિશ ભટકતા હતા; પરન્તુ શું એક **દેવને** કદી એક **માનવ મારી** શક્યો છે? સૂર્યને કોઇ ઘુવડ ઝાંખો કરી શક્યું છે? ત્હેમણે મ્હારાં પરાક્રમ, **બળતી** આંખોએ જોયાં કર્યાં; મ્હેં ત્હેમની વચ્ચેથી અને બાજુએથી, ઉપરથી અને તળેથી, નજીકથી અને દૂરથી માણસોને મ્હારી તરફ **(પ્રેમના મોહક મંત્રથી)** ખેંચ્યા અને તેઓએ મ્હારા હસતા અને દયાપૂર્ણ મુખડા સામે હસી જઇ **મ્હારા વાવટાને વંદન કરી ત્હેની શીતળ છાયામાં રહેવાનું પસંદ કર્યું.** આજની ત્હમારી રેલ કે તાર, પોષ્ટ કે સ્ટીમર **કશાની મદદ વગર** તેમજ મ્હારા પૂર્વજોનાં વજ્રઋષભનારાચ વગેરે સંઘયણ અને આહારક આદિ લબ્ધિઓ એ કશાની મદદ **વગર** હું એક જ જીંદગીમાં પાંચ લાખ ભવ્યોને શી રીતે પહોંચી વળ્યો હોઇશ અને તારી શક્યો હોઇશ ત્હેનો ખ્યાલ ત્હમને માનવ-જાતિને આવવો દુષ્કર છે. બસ છે એટલું કહેવું કે, **'માનવનું ભલું કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા ગમે તેવા ચમત્કારો કરવાને પુરતી છે.**

પ્રભુની શક્તિની પ્રબળ સ્હાયથી હું તે કામ બજાવી ઉત્ક્રાન્તિ-ક્રમની સીડીનાં ઉપલા પગથીએ ન્હડવા આગળ વધ્યો (જન્માન્તર પામ્યો.) અને મ્હારૂં 'મીશન' વધતું ચાલ્યું. મિથ્યાત્વભરી ક્રિયાઓના ફંદમાંથી લોકોને બચાવી લીધેલા હોવાથી તેઓ વીર પિતાના આદેશ વાંચવા-સમજવા તરફ ચિત્ત આપવા લાગ્યા, દયા અને પરોપકારના ગુણને પૂજવા લાગ્યા, ક્ષમા ખડ્ગ ઉચકવાનો મહાવરો કરવા લાગ્યા અને વીરશાસન ફરીથી જયવંત કરવાની દરેક આશા આપવા લાગ્યા.

પરન્તુ સમયના રેંટમાં ઉપર નીચે જતી ડોલ ભર-નીગળ થયા જ કરે છે. ઉન્નતિઅવનતિનું ચક્ર વારાફરતી ઉપર-નીચે આવે છે. મ્હારી કોમમાં પુનઃ પ્રમાદે ઘર કર્યું. પુનઃ કુસંપ, કાયરતા, કૃપણતા અને જ્ઞાનશત્રુતાનું લશ્કર તેઓના પેટમાં પેઠું અને લગભગ પહેલાંના જેવીજ ખેદજનક દશા ચોતરફ થઇ રહી.

એ ચિત્ર શું ત્હમારે જોવુંજ છે ? જો ત્હમે 'અધિકારી' હો તો આવો અને જુઓ ! ચિત્રપટ તરફ નજર કરો ! પેલો સંઘપતિ મ્હોડું ધમાલું બાંધીને બેઠા છે તે જોયો ? એક મરવા પડેલા દુબળાને ટુકડો રોટલો ખવરાવવા તે ના કહે છે. વિદ્યોત્તેજક ફંડમાં થોડાક ફુલ આપતાં આનાકાની કરે છે ! જ્ઞાનદાતા ગુરૂ જેટલા ઉપકારી પુસ્તક કે પત્ર પાછળ ૨-૩ રૂપૈડી ખર્ચતા કંપે છે ! પણ હવે જુઓ પેલા સાધુના કહેવાથી દિક્ષા ઉત્સવમાં પાંચસો રૂપીઆ કેવા હસના મુખડે ઉડાડે છે !

ભીંત તરફ નજર કરો. પાંચ લાખ બચ્ચાંઓનો બાપ પેલો

મહાત્મા, ધોળે દહાડે સોડ તાણીને સુએ છે ! એને કેટલી બધી દયા છે ? એને કેટલું બધું જોખમદારીનું ભાન છે ?

આમ ફરો. પેલી સાઠ–સાઠ વર્ષની બુઢ્ઢી બ્રહ્મચર્યના પચ્ચખાણ કરે છે ! અગીઆર વર્ષની કન્યકાઓ સહપત્નીના દુઃખથી સેકાઇ સંસાર પરથી દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય લાવી દીક્ષા લેવા ઇચ્છે છે અને પછી આગળ જતાં યુવાનીના કુદરતી જુસ્સા વખતે શું કરે છે તે જોવા પેલા બીજા ખુણા તરફ નજર કરો !

અને 'સંસ્કૃત ભણવામાં મહા પાપ છે' એવું કહેનારાઓને પેલી બાજુએ જોયા કે ? બીજી તરફ પેલા શુષ્ક ક્રિયાવાદીઓને પણ નિહાળ્યા કે ? તે કેવા રૂપાળા તેજસ્વી દેખાય છે ! આઠ-અને છ કોટીના મિષથી લડી મરતાં શ્વાપદોને જોયા પછી ત્હમે "વિધર્મીઓના હુમલા સામે આ તરવારીઆઓ કેમ ટક્કર ઝીલવા આવતા નહિ હોય ?" એ સવાલ મ્હને પૂછતા જ નહિ !

અને આર્યાઓને 'સ્વામી–મહારાજ–મહાસતી' કહેતી શ્રાવિકાઓ અને શ્રાવકોને જોઇને એ કહેનારાઓની અજ્ઞાન દશા ઉપર ત્હમને કાંઇ ખેદ થાય છે કે ?

અને જો આ બધી દશા માટે ત્હમને–એક **માણસને** ખેદ થતો હોય તો મ્હને–એક **દેવને** ખેદ કેમ ન થાય ? મ્હારૂં હૃદય આ જોઇ બહુ દુઃખી થયું છે. અને મદદ માટે મ્હેં મ્હારી બાજી શરૂ કરી દીધી છે. 'મહાસભા' કે જેને ત્હમે લોકો 'કૉન્ફરન્સ' નામથી ઓળખો છો ત્હેને મ્હેં જન્મ આપ્યો છે. તે દેવી ઉત્તમ

વિચારોનોપ્રચાર ચોમેર કરવા કમર કસીને લાગી પડી છે. ઉદારતાનો પાઠ સર્વને શીખવવાનું કામ ત્હેણે હાથ ધર્યું છે. જીવદયાનો ઝુંડો ઉઠાવ્યો છે અને જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે ઇલાજો લેવા માંડ્યા છે. મરવા પડેલા શરીરમાં આ દેવીએ ગરમ શ્વાસોશ્વાસ પુનઃ ઉત્પન્ન કરીને જીવવાની આશાઓ બંધાવી છે. મ્હારા વીરનો પવિત્ર ધર્મ—વ્હેમ અને ઢોંગસોંગ વગરનો તે વીરધર્મ હમણાં પ્રકાશમાં આવવા લાગ્યો છે. ફાકોરો અને વિદ્વાનો ત્હેની કિંમત સમજતા થયા છે. વિશ્વનો ઉદ્ધાર કરવાનો હક્ક ધરાવતા તે ધર્મના અનુયાયીઓમાં પાછી ફરીથી કાંઇક જાગૃતિ આવવા લાગી છે. બીમારી લાંબા કાળની હોવાથી પહેલે જ પડીકે દરદી લડવા જાય એવા ન બની શકે; પરન્તુ તે હવે ઉભો થઈ શકે છે અને ચાલી પણ શકે છે. થોડા વખતમાં તે દોડશે અને આંતર શત્રુઓ સાથે લડીને વિજય પણ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

જે વખતે મ્હેં મ્હારૂં 'મીશન' ફેલાવવાને દેવી 'મહાસભા'ને તમારા વચ્ચે મોકલી હતી તે વખતે—અને બરાબર તે જ દિવસે મ્હેં એ દેવીને માટે એક કાસદને પણ મોકલવાની કાળજી રાખી હતી. તે કાસદનું નામ ત્હમે સર્વ કોઇ જાણો છો. દેવીના જન્મ વખતે જ તે કાસદ જન્મ્યો હતો અને તેણીના હુકમો અને તેણીની તંદુરસ્તીના ખબરો લઇને તે કાસદ આખા દેશમાં ભ્રમે છે. એ કાસદને લાંબી મુસાફરીથી લાગેલા થાક અને ભૂખથી થયેલા દરદ વખતે મ્હારા એક સાચા ભક્ત અને ખરા સૈનિક મુલતાનચંદે સ્થૂલ શરીર છોડી 'દેવ' બની, એને દવા, આશાએશ અને દીલાસો

આપી ટટાર કર્યો. મ્હારા 'મીશન'ના ચમત્કારીપણામાં શક લઇ જનારાઓ આ પ્રત્યક્ષ પુરાવા પરથી જો કાંઇ વિચાર ન બાંધી શકતા હોય તો તેવાને વધુ ખાત્રી આપવામાં વખત ગુમાવવાની હું કાંઈ જરૂર જોતો નથી.

મ્હારા તે પરમ ભક્ત અને સાચા ક્ષત્રીયપુત્ર **મુલતાનચંદ્રે** પેલા કાસદ દ્વારા ત્હમને સર્વને સંદેશો કહાવ્યો હતો કે, **વીર**શાસનના પુનરૂદ્ધાર માટે સાત કામો કરવાં અત્યાવશ્યકીય છે. શ્રાવક અને શ્રાવિકા--સાધુ અને સાધ્વી ચારેનો એકી વખતે ઉત્કર્ષ થવા માટે તે સાતે ખાતાં સ્થાપવા દેવી મહાસભાએ કમર કસવાની છે અને ત્હમારે દરેકે ત્હેણીના હુકમને માથે ચ્હડાવીને સર્વસ્વનો ભોગ આપવાનો છે. કોઇ દેવ એકાદ **ફુલ**નો ભોગ માગે છે, કોઈ દેવ એકાદ જાતના **અન્ન**નો ભોગ માગે છે, કોઈ દેવ એકાદ **બકરા**નો ભોગ માગે છે; પણ તે સર્વ દેવોથી વધારે ઉત્તમ--વધારે શ્રેષ્ટ એવો ત્હમારો દેવ **ખુદ ત્હમારા પંડનો ભોગ** માગે છે. તે પંડ માત્ર 'યજ્ઞ' માટે જ પોષાય છે; પરોપકાર અને જનસેવાનો વખત આવ્યે તે પંડને ત્હેમાં હોમવાને ત્હમારે તૈયાર રહેવું જોઇએ અને દેવને **એ રીતે** તુષ્ટમાન કરવા જોઇએ.

ધિક્કાર પડયો ત્હમારા **માતાતાતા દેહ** પર, જો તે દેહ નિર્બળ દેહોને ટેકો આપવાના કામમાં ન આવતો હોય!

ધિક્કાર હો ત્હમારા તે જાળવી જાળવીને રાખેલા દેહના **હસ્ત પાદાદિ અંગોને**, જો તે દુઃખીને સ્હાય કરવાના કામમાં શ્રમીત થવાની ના પાડતા હોય!

—ઝુરીઝુરીને રૂપ પણ બાળી નાખ્યું; ત્હારે વીરની ૨૫ મી સદીમાં કહણીબાઇને એકને બદલે અનેક આશકો આવી મળ્યા। એ વાચાળ બાઇની જીભને જેમ બોલવાના શબ્દોનો ટોટો આવતો નથી તેમ તેણીની સેજલડીને આશકોનો પણ ટોટો હવે આવતો નથી. એકાદ આશક ખાલીખમ થયો કે અગ્યારસો બીજા આવી મળે છે।

બંદાએ એક વાર ઇચ્છ્યું કે કહણી સુંદરીના આશકોની ગણતરી કરવી, ત્હેમનાં નામ, ઉમર, ધંધો, પ્રથમની અને પછીની સ્થિતિ વગેરે બાબતોની નોંધ—'ડિરેક્ટરી' કરવી. પણ થોડા વખતમાં નિરાશ થઇને એ પ્રયાસ બંદાને છોડવો પડ્યો; કારણ કે જેમ આશકોની સંખ્યા લખી લખાય તેટલી નહોતી તેમ દરેકના ધંધાનો ઇતિહાસ તો વળી સરસ્વતી દેવી પોતે પણ નોંધતાં થાકી જાય એવડો લાંબો હતો ! કોઇ ભીખારીમાંથી ઉપદેશક બની મ્હોટા આસનપરથી શીયળની નવવાડનો ઉપદેશ કરવાનો ધંધો કરતા અને પછી શેઠાણીઓનાં ઘર પવિત્ર કરવા જતાં માર ખાઇ બેસતા. કોઇ મઠ છોડી ગુપચુપ નાશી જતા. કોઇ વધારે ચાલાક હોઇ ગુપચુપ સાધના કરતા અને 'કહણીદેવીના પ્યારા ઉપાસક' તરીકેનું માન ખાટવાનું ચાલુ રાખતા. કોઇના પ્રેમપત્રો પકડાઇ જતા, બીડીઓ પીનાં બાજેલા પડદા બળવાથી નાશી જઇ શાહુકારમાં ખપતા અને પાછા વેશ બદલી બગલા ભક્ત બની માંછલાં શોધતા, કોઇ અમે તો એક જ ટંક જમીએ છીએ એમ કહી ભક્તાણીઓ પાસે માલમલીદા મંગાવી ખાતા. આવા અનેક આશકો કહણી સુંદરીને પચીસમી સદીમાં મળવા લાગ્યા તેથી તેણીના ઘરનાં બારણાં હમેશ ખુલ્લાં જ રહેતાં અને સેજલડી સમારેલી જ રહેતી.

બીજા હાથ પર, ચિદાનંદજીની પરણેત પત્ની રહેણીસુંદરી તરફ કોઇ દૃષ્ટિ પણ કરી શકતું નથી; કારણ કે **સતિને પતિ એક જ હોય** છે. ત્હેની ઇચ્છા સરખી પણ પાપીઓ કરી શકતા નથી. હાલમાં ચિદાનંદજીનું સ્થૂલ અથવા ઔદારિક શરીર આ લોકમાંથી ચાલ્યું ગયું છે અને ત્હેમની માશુક પણ ત્હેમની પાછળ 'સતી' થઇ છે!

હવે તો ફરીથી કોઇ વીરજનની બીજી રહણીને જન્મ આપે, ઉછેરી મ્હોટી કરે અને ત્હેને વૈરાગ્યમાં ન પડવા દઇ કોઈ પતિની ધર્મપત્ની બનાવે ત્યહારે વાત! ત્યહાં સુધી તો થાય છે તે જોયાં કરો અને મીઠાં મધ જેવાં કથનથી મનની મુરાદો પુરી કરો! બોલો શ્રી કહણી સુંદરીની જે! અખંડ સૌભાગ્યવતી કહણી દેવીકી જે! દેવીના આશકોની જે! નિંદકોની ખે!

લી૦ 'કહણીપતિ',

***

શ્રી **આનંદઘનજી** મહારાજ ચાર પ્રકારના અધ્યાત્મનો ખુલાસો કરતાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે:—

'નામ અધ્યાતમ,' 'ઠવણ અધ્યાતમ,'
'દ્રવ્ય અધ્યાતમ' છંડોરે;
'ભાવ અધ્યાતમ' નિજગુણ સાધે,
તો તેહસું રઢ મંડોરે.

અર્થ વિનાનો નામમાત્ર 'અધ્યાત્મ' શબ્દ તે **નામ અધ્યાત્મ**; તથા શબ્દ લખેલો અથવા અમુક વસ્તુને અધ્યાત્મ છે એમ કલ્પના

કરવી તે સ્થાપના અધ્યાત્મ; અધ્યાત્મ જેવો દેખાય પણ મુખ્યતા આત્મામાં નહિ તે દ્રવ્ય અધ્યાત્મ: એ ત્રણે પ્રકારના અધ્યાત્મને છોડો.

અને, જેમાં સમસ્ત ક્રિયાઓમાં આત્મા મુખ્યતાએ વર્તે અને આત્મસ્વરૂપપ્રાપ્તિને માટે જ ક્રિયા થાય અથવા આત્માના હિતને માટે જ ક્રિયા હોય, ત્હેને 'ભાવઅધ્યાત્મ' જાણો. તેવા ભાવ-અધ્યાત્મથી જ આત્મગુણ સધાય છે. એવા ભાવઅધ્યાત્મને ગ્રહો.

અધ્યાત્મ શબ્દ એક વાક્યમાં ૫૦ વાર વાપરવાથી, પોતાના નામ સાથે અધ્યાત્મશાસ્ત્રી કે યોગનિષ્ઠ પોતાની જાતે વાપરવાથી કે અધ્યાત્મ વિષયપર એકાદ ગ્રંથ ગોખી કે લખી જવાથી કદી અધ્યાત્મી બનાતું નથી. અધ્યાત્મીના ઢંગ જ જૂદા હોય છે. તે કશાથી દુઃખી થતો નથી અને કશાથી હરખાતો નથી. કોઈ ગમે તેવા શત્રુ તરફ પણ ત્હેની આંખનો ખુણો લાલ થતો નથી. તે, બળ કદી વાપરતો નથી અને વાપરે છે તો તે શત્રુને ભાવનાબળવડે મિત્ર બનાવી તારવાના રસ્તે જ બળ વાપરે છે. એને સંસારીઓથી લપ-ઝપ પસંદ નથી હોતી. એને કોઇ જાતની ઉપાધી કે માન, પ્રશંસા કે ખટપટ ગમે જ નહિ. એનો સઘળો આનંદ એના આત્માનાં શુભ રત્નોમાં હોય છે. એ દરેક કામ કરતાં વાંચવામાં વધારે આનંદ માને છે, વાંચવામાં પણ બીજી દરેક ચીજ કરતાં ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવામાં વધારે આનંદ માને છે અને તેવાં શાસ્ત્રો વાંચવાં કરતાં પણ આત્મમંથન કરવામાં—એકાંતમાં રહી મનન અને ધ્યાનમાં વધારે આનંદ માને છે. એવા અધ્યાત્મીઓના ચરણકમળને ત્રિકાળ વંદન હોજો !

૨—૯—૦૭

શ્રી સીમન્ધર સ્વામીને ખુલ્લા પત્રો.

(૧)

શ્રી **સીમન્ધર** જગ ધણી, આ **ભરતે** આવો !
કરૂણાવંત ! કરૂણા કરી, હૃદયાંગત થાઓ !
સકળ ભક્ત તણા ત્હમે, ખુલ્લા થાઓ, **નાથ** !
કોણ પછી કહો; હે **પ્રભો** ! છોડે ત્હારો સાથ ?
સકળ સંગ છોડી કરી, 'સંયમ' માર્ગ ગ્રહીશ;
પાદ ત્હમારા સેવીને; જગહિતમાં વિચરીશ.
એ ઇચ્છા મુજ મનતણી, જુઓ **સીમન્ધર** દેવ !
પુરો પુરો એમ વિનવું, સ્વીકારો મુજ સેવ !

સકલ સીમાઓને ધારી રહેલા દેવ ! કરૂણાવંત **પ્રભો** ! પ્રેમના સાગર પરમેશ્વર ! પરોપકારની **મૂર્તિ** !

હે **નાથ** ! હું અજ્ઞાની છું, ચારે પાસે મોહમાં પડેલો છું, અનાથ છું, અશરણ છું, અનેક પ્રકારની આધિવ્યાધિ અને ઉપાધિથી ગ્રહાયલો છું. આવી સ્થિતિમાં કોની પાસે ભીખ માગવી, કોની પાસેથી જ્ઞાનનો માર્ગ જાણવો, કોની પાસે જઇ હૃદયની તરસ છીપાવવી, કોની પાસેથી જ્ઞાનાંજનવડે અજ્ઞાન અંધકાર દૂર કરવો.

તે, હે કરૂણાળુ દેવ ! મ્હને ખરેખર જડતું નથી. હું જ્યહાં ત્યહાં ભૂલો ભમું છું–રણરોઝની માફક ભટકું છું–અથડાતો ફરૂં છું, જ્યહાં ત્યહાં માર્ગ નહિ જડવાથી માર્ગથી વિમુખ જ રહું છું. ત્હમે દયાળુ છો, ભક્તવત્સલ છો, આંધળાની આંખ છો, અજ્ઞાનીઓને પ્રકાશ આપનાર છો, વિશ્વને તારનાર છો, આ કલિયુગમાં પણ સત્યયુગને પ્રવર્તાવનાર છો, એવું આપાનું બિરૂદ સાંભળી હું આપની સમક્ષ આવ્યો છું.

હે કરૂણાની મૂર્તિ ! ત્હમારી અનંત કરૂણાના સાગરમાંથી કરૂણાનું એક બિન્દુ આ તૃષિત પાન્થ તરફ મોકલવા કૃપા કરો. આ મ્હારી આશા વિફળ ન જ જવી જોઇએ—જ્યહાં સુધી આપમાં દયા છે, જ્યહાં સુધી આપ 'કરૂણાના સાગર'નું ખરૂં બિરૂદ ધરાવો છો ત્યહાં સુધી તો આવી આશા રાખવાનો મ્હને દરેક હક્ક છે.

આપ દૂર છો, ત્હેની મ્હને ચિંતા નથી; આપ આ ભરતથી ઘણે દૂર છો, સ્થૂલ દૃષ્ટિએ જોનારને ઘણે દૂર લાગો છો તો તેથી કાંઈ મ્હને શોક પામવાનું કારણ નથી. 'પ્રેમ'માં—ઉચ્ચ પ્રેમમાં એવું તો અવર્ણનીય બળ રહેલું છે કે, ત્યહાં છેટાપણાને અવકાશ જ નથી. કરોડો ગાઉ દૂર પડેલાં અંતઃકરણો એક બીજા તરફ આકર્ષાય છે, એ હું સારી પેઠે જાણું છું.

પણ, સૂર્યથી કરોડો ગાઉ દૂર હોવા છતાં સૂર્યને દેખી વિકસ્વર થાય છે; ચંદ્રકાન્ત, ચંદ્રથી હજારો માઇલ આઘો હોવા છતાં ચંદ્રને દેખી દ્રવવા માંડે છે; તો હે પ્રભો ! આપ દૂર હોવા છતાં જો મ્હારામાં આપ પ્રત્યે કાંઈ પણ પૂજ્યભાવ હોય, ભક્તિની લાગણી

હોય તો, હે **નાથ** ! હું આપને મ્હારા તરફ જરૂર ખેંચી શકીશ જ. કદાચ આપને એમ લાગે કે મ્હારામાં એવું બળ નથી, એવી ભક્તિ નથી, એવો પૂજ્યભાવ નથી, આપને પારખવાની શક્તિ નથી, તો જે ન્યૂન હોય તે આપ જ પૂરૂં કરો, જેની ખામી હોય તે આપ જ મેળવી આપો ! પણ હે **સમ્પૂર્ણ પુરૂષ** ! હવે અહીં આવ્યા સિવાય આપનો છૂટકો નથી. પધારો, વ્હાલા **નાથ** ! પધારો; આ હૃદયમંદિરીએ પધારો. મ્હારી પાસે આપને ધરવા લાયક કાંઈ જ નથી. શું ધરવું ત્હેની પણ મ્હને ગમ નથી. છતાં વારંવાર હું પ્રાર્થના કરીને કહું છું કે, હે કરૂણાસાગર ! અત્રે પધારો. ભક્તજનોની અભિલાષા તૃપ્ત કરો. હે ગુરૂદેવ ! મ્હારે ત્હમારી પાસેથી કાંઇ માગવાનું નથી, છતાં હું એક ચીજ માગું તો હું જૂઠું બોલતો નથી. હું ભક્ત એકજ વસ્તુની માગણી કરૂંછું, અને તે આપ આપશો. હું **આપની સેવા** માગુંછું, આપના ચરણકમળની સેવાનું વ્રત યાચ્યું છું. તરવારની ધાર પર ચાલવા કરતાં પણ આ વ્રત ઘણું વિકટ છે એમ, હે **નાથ** ! હું આપની કૃપાથી કાંઇક સમજું છું. છતાં મ્હારી એ જ યાચના છે. હે વિભો ! આપ ત્હાં કેમ એકલા પડી રહ્યા છો ? અમને બધાને અજ્ઞાન અંધકારમાં મૂકી, આપને ત્હાં પડી રહેવું કેમ ગમે છે ? આ ધર્મની સ્થિતિ કેવી થઇ ગઇ છે, તે આપથી અજાણ્યું તો નહિ જ હોય; છતાં મૂંગે મ્હોડે આપ કેમ બેસી રહ્યા છો ? હવે અવધ આવી ગઇ છે: અને હવે વધારે વખત આપ આ સ્થિતિ રહેવા દેશો તો ત્હેનું શું પરિણામ આવશે તે કહી શકાતું નથી.

આપ સર્વ જાણો છો; કાંઇક પ્રયોજનસર જ આપનું આ લાંબા

વખતનું મૌન હશે. પણ હવે એ મૌનનો ત્યાગ કરો; હે પ્રભો ! ત્યાગ કરો; હે ગુરો ! ત્યાગ કરો. હવે અત્રે આવો-આવો-જરૂર આવો અને ફરીથી જ્ઞાનદીપક પ્રકટાવો. ફરીથી લોકોમાં સત્યમાર્ગની શ્રદ્ધા કરાવો. આપે પ્રબોધેલાં સત્યોરૂપી સૂર્યને ઘણા વખતથી અજ્ઞાન રૂપ વાદળોએ ઘેરી લીધો છે. ઝાંખો ઝાંખો પ્રકાશ આવતો હતો તે પણ હવે બંધ પડી જવા લાગ્યો છે. જેમને ત્હમે નાયક તરીકે મૂક્યા હતા, જેમને ત્હમે ત્હમારા પ્રતિનિધિ તરીકે સ્થાપ્યા હતા. તેઓ હવે ફક્ત સત્તાના લોભી બન્યા છે, માનના ભૂખ્યા થયા છે, અને સ્વાર્થમાં અંધ બન્યા છે. હવે અમારૂં રક્ષણ કરનાર કોઈ નથી. હવે તો નાથ ! ત્હમારા અત્રે આવવા સિવાય બીજો માર્ગ રહ્યો નથી. હવે આપના ચેલાઓને મોકલીને ફરીથી આ ધર્મનો પુનરૂદ્ધાર કરવાનો વખત પણ જતો રહ્યો છે. હવે તો આપે જ પધારવું પડે એવી વસ્તુસ્થિતિ થઈ છે. આ સમયમાં સામાન્ય ચેલાથી આ સખત અંધકાર, પોપલીલા, અને ગાઢ આવરણ ભેદી શકાશે નહિ. એટલો કદાગ્રહ વધી ગયો છે, એટલી ટુંકી દૃષ્ટિ વ્યાપી ગઈ છે, અને એટલું ઢૂંઢપણાનું સામ્રાજ્ય ચાલી રહ્યું છે કે ત્હેને તોડવાને હવે સામાન્ય હાથીની નહિ પણ ગંધગજની જરૂર પડે તેમ છે. ન્હાના તારાઓના પ્રકાશથી આ અંધકાર ભેદાય તેમ નથી; હવે તો આપની-જ્ઞાનસૂર્યની જ અમને જરૂર છે. હાજરાહજુર આપ કયાત છો, આપ આ ધર્મનું રક્ષણ કરોછો, ત્હેને દોરવો છો, ત્હેનું હિત જાળવોછો, અને ત્હેને છેક જ નાશ પામતો અટકાવોછો, તથા ત્હેની આસપાસ આપના રક્ષણ કરનારા હાથ હમેશ રાખોછો: આ બાબતની પણ ઘણા થોડાકને જ જાણ હશે. આ બાબતની ખબર

જ જો ઘણા થોડાને હશે, તો પછી તે બાબતમાં શ્રદ્ધા રાખનાર તો કોઇ વિરલા હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? પણ એવા વિરલા બે ચાર કે પાંચ દશ પણ આ વખતમાંએ છે તો ખરા જ, એની હું આપને ખરા અંતઃકરણની ખાત્રી આપુંછું. આપને માન કે પૂજાની દરકાર નથી એ હું સારી રીતે સમજુંછું. લોકો આપના પરોપકારની ખુબી સમજે યા ન સમજે ત્હેની આપને પરવાહ નથી; છતાં આ અશ્રદ્ધાથી તેઓ બિચારાઓનું ઘણું અહિત થાય છે. તેઓ કોઈ પણ કામમાં જરા વિઘ્ન આવતાં નાસીપાસ થઇ જાય છે, હિમ્મત હારી જાય છે. જો ત્હેમને ખબર હોય–રે શ્રદ્ધા હોય–અવિચળ શ્રદ્ધા હોય–કે આપ શાસનનાયક દેવાધિદેવ જાગતાજોધ બેઠેલા છો, તો પછી અમે–આપના પુત્રો શુભ કામમાં શા સારૂ પાછી પાની ધરીએ ? શા સારૂ પૂર્ણ મનથી અને પૂર્ણ બળથી આગળ ન વધીએ ? પડીશું—આખડીશું તો હાથ ઝાલનાર બાપાજી પાસે જ ઉભા છે એમ ખાત્રી હોય તો કયું બાળક ચાલતાં ન શીખે ? પણ શું કરીએ ? આપે સ્થાપેલા આચાર્યોમાં જ આપની હયાતીની શ્રદ્ધા નાશ પામેલી જોવામાં આવે છે. તેઓ જ રાજાનો અનાદર કરી રાજગાદી પચાવી પડયા છે; તો પછી ત્હેમના પર વિશ્વાસ રાખનારાઓમાં તો તેવી શ્રદ્ધા ક્‌હાંથી જ સંભવે ?

હે નાથ ! આ મ્હારી વિનંતિ મ્હારે પોતાને માટે નથી; આપની સેવા રૂપી અમર ફળ સિવાય મ્હારે બીજાની કશાની પરવાહ નથી. પણ ચારે બાજુએ જ્યહારે દૃષ્ટિ ફેરવું છું ત્યહારે ખરેખર મ્હને ખેદ થાય છે, અંતઃકરણ દ્રવે છે અને શું કરવું તે ન સુઝવાથી હિમ્મત હારી જાઉં છું.

આપ જાણો છો તેમ આ ધર્મના ત્રણ મુખ્ય વિભાગ પડી ગયા છે; પણ જ્યહાં ત્હેના પેટાવિભાગોનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યહાં તો આંખમાં આંસુ જ આવે છે. આ પેટાવિભાગોએ સત્યરૂપી શરીરના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા છે. હવે એવું અમરફળ કે સંજીવન-મણિ ક્યહાંથી લાવીએ કે ફરીથી તે શરીર ત્હેની અસલની નિરોગી અને પૂર્ણ તનદુરસ્ત સ્થિતિ મેળવી શકે ? ક્રિયાઓમાંથી ચૈતન્ય ચાલ્યું ગયું છે; હવે તે ખાલી ખોખારૂપ રહી છે. સૂત્રો કેવળ મુખ-પાઠે પોપટની માફક ઉચ્ચારાય છે; ત્હેનો અર્થ કરનારા પણ ત્હેનું રહસ્ય સમજતા હોય એમ દેખાતું નથી. હવે તો ટીકા કરનારાઓ, શબ્દને મારી તોડી વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ કરનારાઓ અને શબ્દના ખોખાંને ચુંથનારા પંડિતો રહ્યા છે. પણ તે શબ્દોનો ગંભીર અર્થ—ત્હેમનું 'જીવન'—તે સમજવાની કુંચી તો ક્યહારનીએ લોપ થઇ છે.

હે નાથ ! હવે એ કુંચી જાણનાર કોઇ રહ્યું નથી, એ ભેદ સમજનાર કોઈ મળતું નથી અને તેથી પોતાનું અજ્ઞાન છુપાવવા ઢંગધડા વિનાના નાયકોએ એવી વાતો બ્હાર મૂકી છે કે આ કાળમાં 'પૂર્વ'નું જ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું છે! આ કાળમાં મનઃપર્યવજ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું છે! આ કાળમાં કોઇ પૂર્વ ભવ જાણી શકે જ નહિ ! આ કાળમાં આધારે માત્ર સૂત્રો—અને તે સૂત્રોનો અર્થ (મરજી માફક) કરનારા નાયકો રહ્યા. અહા ! શી ખેદજનક સ્થિતિ ! નાથ ! શું બધું વિચ્છેદ ગયું ? તો પછી આપ જ શી રીતે રહ્યા ? શું આત્માને—આત્માની અનંત શક્તિને દેશ—કાળ અસર કરી શકે? શું આ સમયે કાળ ઉપર કોઇનું પણ સામ્રાજ્ય ન ચાલે ? જો ન ચાલે તો, હે નાથ ! આપે તે સર્વનું ભક્ષણ કરનાર કાળનો કાળ કેવી રીતે કર્યો ? જ્યહાં

સુધી **આપ** વિદ્યમાન છો, જ્હાં સુધી **આપ** દેશકાળથી અપરિચ્છિન્ન આત્મશક્તિવાળા હયાત છો, ત્યહાં સુધી આપે પ્રાપ્ત કરેલું **પદ** મનુષ્યો આપની સેવાદ્વારા પામી **શકશે** એવી મ્હને સંપૂર્ણ-શ્રદ્ધા છે. ભલે ને તે શ્રદ્ધાને કોઇ નાસ્તિકતાનું નામ આપે, છતાં તે શ્રદ્ધા અથવા સમ્યગ્દર્શન મ્હારા હૃદયમાંથી ખસવાનું નથી. કાંઇ પણ વિચ્છેદ ગયું નથી: જ્ઞાન વિચ્છેદ ગયું નથી, ધ્યાન વિચ્છેદ ગયું નથી, પૂર્વ વિચ્છેદ ગયાં નથી, તેમજ જ્ઞાનીઓ પણ વિચ્છેદ ગયા નથી. જે જે મનુષ્યો માને છે કે અમુક વિચ્છેદ ગયું છે હેમને વાસ્તે તો તે ખચીત જ વિચ્છેદ ગયેલું છે, એમ હું જરૂર માનુંછું. આત્માની અનંત શક્તિમાં–અનંત બળમાં–અનંત વીર્યમાં જેને પ્રતીતિ–વિશ્વાસ–શ્રદ્ધા નથી હેને વાસ્તે તો સર્વ વિચ્છેદ ગયું છે એમાં કાંઇ ખોટું નથી. પણ **સર્વ**ને વાસ્તે **સર્વ** વિચ્છેદ ગયું છે, એ ન મનાય તેવી કલ્પિત વાત છે.

જે મનુષ્ય એમ માનતો હોય કે આ વસ્તુ કદાપિ મળે જ નહિ હેને તે કદાપિ મળી શકે જ નહિ. " રોતો જાય તે મુઆની જ ખબર લાવે "।

હે **પ્રભો**। મ્હારી ભૂલ થતી હોય તો મ્હને સમજાવશો. પણ આ બાબતમાં મ્હારૂં અંતઃકરણ તો ઉપરના વિચારોની જ સાક્ષી પુરે છે. અને કદાપિ જો ભૂલ થતી હોય તો લાભની તરફમાં ભૂલ થાય છે એટલે ચિંતાનું કારણ નથી. હે **દેવ**! લખવાનું ઘણું છે. આપથી કશું અજાણ્યું નથી, છતાં જ્હારે આપ તે ન જાણતા હો તેમ આપનું મૌન મનાવે છે તેથી જ હું આપને આ લખું છું.

હું અજ્ઞાની છું—બાળ છું—'છદ્મસ્થ' છું; તેથી મ્હારા લખવામાં અવિનય થવાનો ઘણો મ્હોટો સંભવ છે. બાળકની માફક બોલવામાં અબા-ચલા થઇ જવાનો પણ ભય રહેલો છે. છતાં તે તરફ આપ લક્ષ નહિ આપતાં મ્હારા 'હૃદયના ભાવ' તરફ નજર કરશો. હે **નાથ!** હવે આ સ્થિતિ વધારે વાર રહેવા દેવી એ આખા ધર્મનો નાશ કરવા સરખું છે. માટે હવે આપના રક્ષણ કરનારા હાથ ખુલ્લા પ્રકટ કરો! આપની સત્ય વાણીરૂપી અમૃતનું અમને પાન કરાવો! અમારી આંખોનાં પડલ દૂર કરો! અજ્ઞાનમાં ગોથાં ખાતા અમારા બાંધવો—આપનાં બાળકો તરફ કૃપાદૃષ્ટિ કરો! આ ભરતમાં—આ હૃદયમંદિરમાં પધારવાનું આમંત્રણ સ્વીકારો!

29–5–11.

(૨)

શાસનનાયક દેવાધિદેવ!

આપ સર્વજ્ઞ છો, સર્વ જાણો છો, આપથી કશું અજ્ઞાત નથી, તો પછી હાલમાં જૈન શાસનની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની છે તે આપ સમક્ષ કહી બતાવવાની શી જરૂર હોય? તથાપિ જેમ એક બાળક પોતાને જે કાંઈ આવડતું હોય તે ત્હેના બાપાજી પાસે લવી જવામાં આનંદ માને છે તેમ આપ સંમુખ મ્હારા ગાંડાઘેલા વિચારો હું રજુ કરૂંછું; તે આપ અવશ્ય શ્રવણ કરશો.

જૈન ધર્મ કેટલો વિશાળ, સર્વ અપેક્ષાએથી સત્યનો વિચાર કરનાર, કેવળ નિષ્પક્ષપાત અને યુક્તિપ્રાધાન્ય ધર્મ બીજો કોઈ પણ નહિ હોય એમ મ્હને આપના સિદ્ધાંતો જોતાં લાગ્યું હતું. અમુક

અપેક્ષાએથી જ અમુક વસ્તુનો વિચાર નહિ કરતાં, **સર્વ** અપેક્ષાએથી **તે** વસ્તુની તપાસ કરવી અને **પછી** જે સત્ય લાગે તે સ્વીકારવું, એવા આપના સ્યાદ્વાદ અથવા અનેકાંતવાદનો સિદ્ધાંત એટલો તો વિશાળ છે, એટલો તો સર્વવ્યાપી છે, એટલો તો ગંભીર છે, કે ત્હેમાં સઘળા વિરોધોનો નાશ કરવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે, સઘળા મતમતાંતરોનું સમન્વય કરવાની સત્તા રહેલી છે, અને સર્વ ધર્મો અમુક અમુક અપેક્ષાએ સત્ય છે એમ જણાવી સર્વની એકવાક્યતા પ્રતિપાદન કરવાનું બળ રહેલું છે.

તે ધર્મને આજે બીજા ધર્મોની સાથે મળવાની વાત તો દૂર રહી, પણ ખુદ તે ધર્મમાં જ અનેક ફાંટા પડી ગયા છે, ત્હેના જ અનેક કટકા થઇ ગયા છે, તે ધર્મ જ અમુક સંપ્રદાયોમાં અને ગચ્છોમાં ચીરાઇ ગયો છે. તે 'ધર્મસૂર્ય'ને પ્રકાશવાને માત્ર અમુક જ દ્વાર છે, એમ દરેક પક્ષવાળા તરફથી કહેવામાં આવે છે! ઓહ! આ સ્થિતિ હું શી રીતે વર્ણવી શકું? આ દશાનું ચિત્ર હું કેવી રીતે આપી શકું?

જ્યહાં જોઉં છું ત્યહાં વિશાળતા નહિ પણ સંકુચિતતા નજરે પડે છે; જ્યહાં દૃષ્ટિ કરૂં છું ત્યહાં નિષ્પક્ષપાત નહિ પણ પક્ષપાત જ દૃષ્ટિએ પડે છે; અને જ્યહાં નજર કરૂં છું ત્યહાં 'સત્ય' ની પૂજા નહિ પણ 'હું પણા' ની જ મારામારી દેખાય છે. આ બધું, હે પ્રભો! આપના સિદ્ધાંતોનો અર્થ બરાબર નહિ સમજવાથી જ થવા પામ્યું છે. આ સર્વ 'પ્રાચીન–સંરક્ષક–વૃત્તિ'ને (Conservative Spirit ને) આભારી છે. અહા! પ્રાચીન–જુનાનું

રક્ષણ કરવું એ જૈન જાતે તો ઘણી ઉત્તમ છે; પ્રાચીનમાં જે સત્ય હોય ત્હેને જાળવી રાખવું એના જેવી ઉમદા નેમ બીજી કોઇ નથી; પણ મહાન્ કવિ કાલિદાસનું વાક્ય આ ક્ષણે મ્હને યાદ આવે છે. તે કહે છે અને વાજબી જ કહે છે કેઃ—

"જૂનું એટલું બધું કાંઇ સારૂં નથી, અને નવીન એટલું બધું કાંઇ ખોટું નથી. સન્ત પુરૂષો **પરીક્ષા કરીને** એમાંથી એકનો આશ્રય લે છે, પણ મૂઢ મનુષ્યોની બુદ્ધિ **બીજાઓના** વિચારથી દોરવાઇ જાય છે."

પ્રાચીન સત્યને માન આપવું એ અમારી સર્વ કોઇની ફરજ છે. પણ પ્રાચીન પુષ્પની જોડે કોઇ કાંટા ઉગવા પામ્યા હોય તો પુષ્પને હાનિ ન પહોંચે તેવી રીતે તે કાંટા ઉખેડી નાખવા પ્રયત્ન કરવો એ પણ અમારો ધર્મ છે, એમ હે **નાથ**! સ્વીકારવાની શું આપ મના કરોછો? ના, આપનો સિદ્ધાંત જ આ વાતને સમર્થન આપે છે.

એક સ્થળે જૈન ગ્રંથમાં લખ્યું છે કેઃ—

"जिनैर्नानुमतं किंचिद्, निषिद्धं नापि किंचन."

આપે કાંઇ પણ બાબતની અનુમતિ પણ આપી નથી, તેમ કોઇ પણ બાબતનો નિષેધ પણ કર્યો નથી. ત્હારે શું અમને ત્હમે કેવળ અનિશ્ચિત સ્થિતિમાં રહેવા દીધા છે? શું અમને રખડતા રહેવા દીધા છે? ના, ના, તેમ તો નથી. આપે જ બોધ આપ્યો છે કે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ આ **ચાર** બાબતો લક્ષમાં રાખી, દરેક કામ કરો. દરેક કામ

કરતાં પહેલાં, દરેક વચન બોલતાં પહેલાં, કોઇ પણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ ગ્રહણ કરતાં પહેલાં, ઉપર જણાવેલી ચાર બાબતોનો વિચાર કરો. અને જો આ ચારે કસોટીઓમાંથી તે શુદ્ધ નીકળે તો જ તે વચન બોલો, તો જ તે કામ કરો, તો જ તે પ્રવૃત્તિ માથે લો. આ મહાન્ સિદ્ધાંતનો, અફસોસ! અનાદર થયો છે—રે! ત્હેનું ખુન થયું છે, ત્હેના માથા પર પગ મૂકી અમે આપના કહેવાતા ભક્તો ચાલીએ છીએ અને તેથી જ, હે નાથ! અમારી આ શોકજનક દશા થવા પામી છે.

હે પ્રભો! પાશ્ચાત્ય સુધારકો અમારા કાનમાં વારંવાર પોકાર કરે છે કે: 'Move with the Times'—'Move with the Times'. "સમયને અનુસરો–સમયને અનુસરો"–જમાનાને લક્ષમાં લો–જમાના પ્રમાણે આગળ વધો–જમાના પ્રમાણે ત્હમારૂં વર્તન ચલાવો. વળી જૈનશાસનમાં પણ શ્રાવકના એકવીશ ગુણમાં ક્યહાં 'સમયજ્ઞ' ગુણનું પ્રતિપાદન નથી કર્યું ? શ્રાવક 'સમયનો જાણકાર' હોવો જોઇએ. સમયના જાણકાર વૃદ્ધવાદીએ પોતાના પંડિત પણ સમયને નહિ ઓળખનાર એવા શિષ્ય સિદ્ધસેન દિવાકરને ભરવાડો આગળ તેમજ રાજસભામાં હરાવ્યાનો દાખલો શું જૈન આલમને જાણીતો નથી ? જ્યહાં ત્યહાં સાધુઓને માગધીમાં 'સમયન્નૂ' (સંસ્કૃતમાં 'સમયજ્ઞ'-સમયના જાણકાર) કહેલા છે. પણ હે ગુરો! એ બધા શબ્દો શાસ્ત્રોમાં રહ્યા! એ બધી વાત પ્રાચીન પુસ્તકોમાં રહી! અમને દોરનારા અમારા નાયકોમાં એ ગુણ ન જ રહ્યો–બિલકુલ ન રહ્યો;–નહિ તો ખરેખર અમારી આ દશા ન થાત–જરૂર ન જ થાત. અમે રહીએ છીએ **વીસમી**

સદીમાં, ને અમારૂં વર્તન છે ત્રીજા સૈકાનું. હે વિભો ! આપ સારી રીતે જાણોછો કે પ્રાચીન આચાર્યોમાં આ સમયજ્ઞપણાનો ગુણ પ્રાધાન્ય ભોગવતો હતો; તે કારણથી જ તેઓએ સામાન્ય જનોનું હિત વિચારી–પોતે સંસ્કૃત ભાષાના સારા જ્ઞાતા હોવા છતાં–તે સમયે બોલાતી માગધી ભાષામાં સૂત્રો–સિદ્ધાંતો રચ્યાં હતાં.

અને જ્હારે શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે તે માગધી ભાષાના સૂત્રોને સંસ્કૃતમાં ફેરવવા પ્રયત્ન કર્યો ત્હારે ત્હેને સંઘ બહાર કર્યો; કારણ કે સામાન્ય મનુષ્યો (જેમાં સ્ત્રી, બાળક વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેઓ) સંસ્કૃત ભાષા નહિ સમજી શકે અને આ પ્રમાણે સિદ્ધાંતનો લાભ તેઓ લેઇ શકશે નહિ એ બીકથી તેઓએ ચાલતી ભાષાને વધારે મહત્વ આપ્યું. પણ હે નાથ ! તે વાતને આજે બે હજાર વર્ષ વીતી ગયાં. આજે માગધી ભાષાના જાણકાર જૈનોમાં પણ જવલ્લેજ મળી આવે છે. ત્હારે પણ અમારા તે પ્રાચીનસંરક્ષક વૃત્તિવાળા (જે વૃત્તિ એકંદરે તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ઉત્તમ જ છે) આચાર્યો તે જ સૂત્રોને માગધી ભાષામાં મુખપાઠ કરાવે છે, અને શ્રાવકો મ્હોટે ભાગે પોપટની માફક તે બોલી જાય છે. પણ આનું પરિણામ શું આવે છે ? નથી થતી શ્રાવકોના વર્તન-પર કાંઇ અસર, કે નથી થતા ત્હેમના વિચારો ઉદાર ! જે ભાષા આપણે બિલકુલ સમજી શકતા જ ન હોઇએ ત્હેમાં બોલવાથી હૃદયમાં પ્રતિધ્વનિ થાય નહિ અને પ્રતિધ્વનિ વગર હૃદય ઉપર અસર થવાનો સંભવ જ શો ? માગધીની જરૂર હતી ત્હારે માગધી ભાષામાં પુસ્તકો લખાયાં, સૂત્રો ગુંથાયાં. હવે ચાલુ જમાના ની ભાષા ગુજરાતી છે, તો તે ભાષામાં પુસ્તકો તથા સૂત્રો

લખાય તો તે પણ ઉચિત જ છે, એમ આપના સિદ્ધાંત પ્રમાણે મ્હને લાગે છે. મ્હારો દોષ થતો હોય તો, હે પ્રભો ! તે આપ સુધારશો.

હે દયાળુ દેવ ! આપે આપેલા અતિ ઉત્તમ ઉપદેશોનું **રહસ્ય** ચાલ્યું ગયું છે. અમે અલ્પબુદ્ધિના પ્રાણી છીએ, તેથી અમે કેવળ **શબ્દોને** જ વળગી રહીએ છીએ, ત્હેનું **રહસ્ય** સમજવાની અમારામાં બુદ્ધિ નથી. આપે આપેલા ઉત્તમ સિદ્ધાંતોમાં એક ઉમદા સિદ્ધાંત 'સ્વધર્મી વાત્સલ્ય' નો હતો. અમે એ સિદ્ધાંતના **રહસ્યને** મારી નાખ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ **શબ્દને** પણ મારી નાખવા ચૂકતા નથી. એ ગંભીર અને મહાન્ અર્થસૂચક 'સ્વધર્મી વાત્સલ્ય' ને મારીમચડીને 'સ્વામી વચ્છલ' નું તોછડું મૃતપ્રાય નામ આપ્યું છે ! વાત્સલ્ય એ શબ્દ વત્સ ઉપરથી નીકળેલો છે, જેનો અર્થ 'બાળક' એવો થાય છે. જેવી રીતે એક પિતા પોતાના એકના એક પુત્ર ઉપર પ્રેમ બતાવે અને ત્હેનું હરેકરીતે હિત કરવાને પ્રવૃત્તિ કરે તેવી રીતે ખરા શ્રાવકે પોતાના સ્વધર્મી—સમાન ધર્મ પાળનારા—શ્રાવક બંધુઓનું હિત કરવું, એ જ એનો શબ્દાર્થ છે. સ્વધર્મી બંધુ જો કોઇ પણ રીતે દુઃખી હોય તે દુઃખ દૂર કરવું, એ અન્ય સ્વધર્મીનું કર્ત્તવ્ય છે. જો તે શરીરે દુઃખી હોય તો ત્હેની દવા કરાવરાવવી, જો તે પૈસે દુઃખી હોય તો ત્હેને ધન આપવું, જો તે અભણ હોય તો ત્હેને જ્ઞાન આપવું અથવા ભણવાનાં સાધન પુરાં પાડી આપવાં, જો ત્હેને ધર્મનાં કોઈ તત્ત્વ તરફ શંકા થતી હોય તો સત્ય બરાબર સમજાવી ત્હેને ધર્મમાં સ્થિર કરવો—આ વગેરે અનેક 'સ્વધર્મી-વાત્સલ્ય' દર્શાવવાના માર્ગો છે. પણ અત્યારે તો મોદક જમાડવા-માં--પારણાને દિવસે મિષ્ટાન્ન ખવરાવવામાં-ગચ્છ જમાડવામાં કે

સાધુ પધાર્યાની ખુશાલીમાં જમણ કરવામાં ત્હેનો સમાવેશ થતો હોય એમ દેખાય છે.

અમે, હે પ્રભો! નામકીર્ત્તિને વાસ્તે એક દિવસ નોકારસી કે ગચ્છ કરી પાંચસો—હજાર—બે હજાર કે મ્હોટા શહેરમાં દશ હજાર રૂપૈયા ઉપર આંકડા મૂકીશું. જ્હેમનાં પેટ ભરાયેલાં છે, અથવા જે ભરવાને શક્તિમાન્ છે તેવા અમારા બાંધવોને જમાડીશું—પણ બીજે દિવસે કોઇ અમારી આગળ કેળવણી લેવામાં મદદ માગવાને આવનાર વિદ્યાર્થીને પાંચ રૂપૈયાની પણ મદદ આપવાના અખાડા કરીશું! બીજે દિવસે એક ગરીબ શ્રાવકને એકવાર પણ જમાડવાની રોકડી ના પરખાવી દઇશું! અમે કેવળ સ્વાર્થી થયા છીએ, અમે માનના ભૂખ્યા છીએ, અમે કીર્તિને ચ્હાનારા છીએ, બાકી અમારા સ્વધર્મી બંધુઓ કુવામાં પડે, કે નરકની ખાડમાં પડે કે જહાનમમાં જાય ત્હેની અમને લેશ માત્ર પરવાહ નથી! આવી અમારી ને અમારા બાંધવોની સ્થિતિ થઇ છે. અમને 'સ્વધર્મીવાત્સલ્ય'નો ખરો અર્થ બતાવનાર કોઇ રહ્યું નથી. અમારો આ ખોટો દંભ મટાડી અમારા ખરા કલ્યાણનો માર્ગ દેખાડનાર પણ કોઇ જણાતું નથી. ચેલા અને ગુરૂ બન્ને એક જ પ્રકારના મળેલા છીએ. અમને સમજાવી ખરે રસ્તે લાવનાર આપના ભક્તની કે મહાત્મા કબીરની કે એકાદની જરૂર છે; પણ સર્વ કરતાં આપની જરૂર અમને વધારે છે. કંઇક અમારો દોષ અમારી નજરે પડતો જાય છે, તે વખતે આપ પધારી અમારાં જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્લાં કરો, અમને અમારા સ્વધર્મિ બાંધવોના હિતમાં અમારૂં સર્વસ્વ અર્પણ કરતાં શિખવો!

આપ દયાના સાગર છો ! આપનું દૃષ્ટાન્ત જ અમને પરમાર્થના કામમાં ઉત્સાહ આપશે. આપનું નિઃસ્વાર્થ વર્તન જ અમને માન કે કીર્ત્તિની દરકાર રાખ્યા વિના અમારા સ્વધર્મી બંધુઓનું જે જે માર્ગે ખરૂં કલ્યાણ થાય તે તે માર્ગે પ્રેરવા પુરતું થશે, માટે હે દયાળુદેવ ! હવે અહીં પધારો.

ભાઇનું સગપણ એક ભવનું છે, સ્ત્રીનું સગપણ એક જન્મનું છે, પુત્રોનું સગપણ પણ એક ભવાશ્રયી છે, પણ ધર્મનું સગપણ જે ખરેખર **આત્માનું સગપણ** છે તે **ભવોભવનું** છે. એક વાર ગુરૂ શિષ્ય વચ્ચે થયેલો અથવા એક જ ગુરૂના બે શિષ્યો વચ્ચે થયેલો આત્મિક સંબંધ અનેક ભવો સુધી અખંડિત ચાલ્યાં કરે છે, અને જ્યહાં સુધી તે બન્ને આત્માઓ સિદ્ધની ઉજ્વળ દશાએ ન પહોંચે ત્યહાં સુધી તે સંબંધ અવિચ્છિન્ન રહે છે. માટે જ સ્વધર્મીઓનું કલ્યાણ કરવાનો ઉત્તમ ઉપદેશ આપે આપેલો છે. પણ તે બાબત અમે અમારા અજ્ઞાનને લીધે સમજી શકતા નથી. કેવળ અમુક ધર્મમાં જન્મ્યા તેટલા માટે તે અમારા ભાઇઓ છે, એટલું જ અમે તો માનીએ છીએ; પણ તે ધર્મને ખરા હૃદયથી પાળનારા કોણ છે તે અમે સમજી શકતા નથી.

એક સમય એવો હતો કે જ્યહારે સર્વ જૈનો પાસે પુષ્કળ—અઢળક દ્રવ્ય હતું. તે સમયે તેઓ હજારો શું પણ લાખો રૂપૈયાની નોકારસીઓ કે જમણો કરે કે ઉજમણાં કરે તો ત્હેમાં કાંઈ વાંધો લે તેમ નહતું. પણ સમય બદલાયો છે. સમય સમયનું કામ કરે છે. દરેક પ્રકારનો અનુભવ આત્માને મળે તે માટે કાળ દરેકને ઉચ્ચ

તેમજ ઉલટી સ્થિતિમાં મૂકે છે. જૈનોની તે પ્રાચીન જાહોજલાલી રહી નથી. જેમને ત્હાં પૂર્વે હજારો ગુમાસ્તા કામ કરતા હતા, ત્હેમના વંશજોને અત્યારે ગુમાસ્તી મળવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડેલી છે. અને બીજાઓ રંક-માંથી રાજા જેવા બની બેઠા છે. માટે સમયને ઓળખીને અમારી દાનની પ્રણાલિકામાં અમારે ફેરફાર કરવો ઘટે છે. પણ આ બાબતનો બોધ અમને કોણ આપે છે? કદાચ કોઈ મુનિ કે શ્રાવક આ બાબતનો બોધ આપવા બ્હાર પડે તો ત્હેને માથે 'સંઘબ્હાર'ની ફાંસીની સજા! અથવા તો 'ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપક' નો કે 'મિથ્યાત્વી'નો મ્હોટો ખીતાબ તૈયાર જ છે! અમારાં દુઃખ ક્ય્હાં જઈ રડીએ? અમે કોના આગળ અમારાં વિતક કહીએ? હે **નાથ**! હે **પ્રભો**! ત્હમે હવે અમારી વ્હારે ધાઓ! અમને સદ્બોધના દીપકની જરૂર છે, તે દીપક આપ પ્રકટાવો! ચારે બાજુ અંધકાર વ્યાપી રહ્યું છે, ત્હેમાં વાદળીની કાળાશે વધારે કાળો રંગ પૂર્યો છે. પણ જ્ય્હાં સુધી **જૈન ધર્મની સીમાને ધારણ કરનાર—જૈન ધુરાને ધારણ કરનાર**—આપ અમારે માથે છો ત્હાં સુધી આવી સ્થિતિમાં પણ આપના પર વિશ્વાસ રાખી અમે બેઠા છીએ. સૂર્ય પ્રકાશશે, વાદળ વિણ-શાઈ જશે, અંધકાર પ્રલય થઈ જશે, જ્ઞાન ફેલાશે, અને સુચારિત્ર દીપી નીકળશે એવી અમને શ્રદ્ધા છે. એ શ્રદ્ધાથી અમે કામ કરીએ છીએ. પણ **નાથ**! હવે વિલંબ ના કરો. હવે ધીરજ રહેતી નથી. ત્હમને ભેટવાની—ત્હમારૂં જ્ઞાનામૃત પીવાની આતુરતા વધી પડી છે. માટે હવે તો જલ્દીથી પધારો—નહિતર અમારી તે શ્રદ્ધા કદાપિ નાશી જશે. અમારા જીવતનો એકનો એક આધાર તૂટી જશે. "**નવું શાસન પ્રવર્તાવો!—હવે સમય થયો છે!**" એમ આપને

જણાવવાને અમારામાં લોકાંતિક દેવો જેટલું બળ નથી, તેમજ અમારો તે કુળધર્મ નથી. અમારા હૃદયના ભાવ તરફ, હે **નાથ**! નજર કરો. અમારી અંતર્ગત ભક્તિને, હે **પ્રભો**, નિહાળો! અમારા શબ્દો સામું ન જોશો; પણ **કયા આશયથી** તે શબ્દો સ્થૂલરૂપમાં પ્રકટ થયેલા છે, તે આશય ઉપર--તે માનસિક ભૂમિમાં થયેલી વિચાર આકૃતિ ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવો. 'મ્હારૂં તે સાચું' એમ માનવાને બદલે અમને સત્યના શોધક બનાવો, કે જેથી ત્હમારૂં સત્ય અમે જૂદા જૂદા આકારોમાં પ્રકટ થયેલું હોય તો પણ શોધી શકીએ અને આનંદ માનીએ. અમને સમયના જાણકાર--સમયને અનુસરી વર્તનારા બનાવો, કે જેથી અમે આ જૈન શાસનના ઉદયમાં અમારો યત્કિંચિત્ હિસ્સો—ફૂલ નહિ ને ફુલની પાંખડી--અર્પણ કરી શકીએ. હે પ્રભો! મ્હારે કહેવાનું તો ઘણું છે, પણ મ્હને વિચારો બરાબર અનુક્રમે ગોઠવતા આવડતા નથી અને બધું એક જ વખતે કહી બતાવવાની મ્હારી શક્તિ નથી. માટે મ્હારા અલ્પ જ્ઞાન પ્રમાણે જણાવેલા વિચારોમાં જો કાંઇ દોષ જણાય તો ત્હેની માફી આપી ત્હેમાં રહેલા આશય તરફ નજર કરી હવે અમને--જૈન આલમને-જૈનના નાયકોને સન્મતિ આપો!

12—6—11

(૩)

હે પરમકૃપાળુ જગદુદ્ધારક સીમન્ધર સ્વામિન્!

અમારાં હૃદય મલીન થયાં છે; કામ, ક્રોધ, લોભ મોહ, મત્સર.

વગેરે અપવિત્ર વિચારોએ અમારા 'હૃદયમંદિર'ને તદ્દન અપવિત્ર બનાવ્યું છે. હે પ્રભો ! તે મંદિરમાં આવવાનું આપને આમંત્રણ આપતાં પણ અમને શરમ આવે છે. આપને—**પરમપવિત્ર પ્રભુને**—અપવિત્ર સ્થળમાં કેવી રીતે બોલાવી શકીએ ? આપને—**નિર્માનીને** અમારા અભિમાનથી મલીન બનેલા હૃદયમાં શી રીતે વાસ આપી શકીએ ? આપને—**ક્ષમાગુણસાગરને**—સહજવારમાં ઉશ્કેરાઇ જતા એવા હૃદયમાં કેવી રીતે સ્થાન આપી શકીએ ? આપને--**વિરાગીને**--સૌંદર્ય દેખી લોભાઇ જતા હૃદયમાં શી રીતે અવકાશ આપીએ ? હે સીમન્ધરસ્વામી પ્રભો ! અમે સર્વ રીતે આપની કૃપાને અપાત્ર છીએ; પણ હે ગુરો ! શું અમને અપાત્રને અપાત્ર જ રહેવા દેશો ? અમને

---

* અફસોસની વાત છે કે આ પત્રના બબ્બે અંક છપાઇ ગયા ત્યાં સુધી હજી કેટલાક વાચકો સીમન્ધર કયા ગામનો વાણીઓ હશે એવા સવાલ કરતા રહ્યા છે ! બબ્બે અંકમાં જણાવેલા સઘળા હૃદયવેધક 'લેખ' આ વાણીઆઓ આગળ નકામા થઇ પડયા જાણી મ્હને જે દુઃખ થયું છે, તે એક સોળ વર્ષની નવોઢાને પતિની પહેલી મુલાકાતે જતાં મ્હેને શોક જણવાથી થતા દુઃખ કરતાં પણ વધી પડે તેમ છે. આ બધા બબ્બે પ્રકાર જૈનોને અંગે કરાય છે તેઓ તો હજી 'સીમંધર' નામને જ ઓળખતા નથી ! અરે એક જૈનેતર માણસ આ લેખ વાંચીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રે બીરાજતા શાસનનાયક દેવ સીમન્ધર પ્રભુ સંબંધી કાંઇક ખ્યાલ લાવ્યા સિવાય ન જ રહી શકે એવી કાળજી આ લેખ લખતી વખતે રાખેલી હોવા છતાં શુદ્ધ જૈનો આગળ આવા લેખ નકામા થઇ પડે એ એ કેવી દુઃખની વાત ! ઓ "શ્રી મંદર સ્વામી"ના ભક્તો ! તમને સુધારવાને-તમને અસર કરવાને-તમારા હૃદયને પહોંચી વળવાને માટે ક્યારે કેવી ભાષા શોધવી તે મ્હને સમજાવવાની કૃપા કરશો ?

શ્રદ્ધા છે કે આપનું નામ જ અમારા હૃદયને પવિત્ર બનાવશે, અમને વિશ્વાસ છે કે આપના ગુણનું સ્મરણ જ અમને નિર્માની બનાવશે, અમને પ્રતીતિ છે કે આપની ક્ષમાભરી દૃષ્ટિ જ અમને ક્રોધનો ત્યાગ કરવાનું શિખવશે, અમને ભરોંસો છે કે આપની શાંત ભાવના જ અમારામાં વૈરાગ્ય ભાવ જાગૃત કરશે, અને આપનું દર્શન જ અમને—અમારા હૃદયને તદ્દન શુદ્ધ બનાવશે. આપ અહીં પધારશો એટલે સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુ મળી જશે. હે **વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો !** આપની આ નિષ્કારણ પ્રવૃત્તિ અમને નિષ્કામ ભાવ શિખવશે, અને અમે પણ આપના પગલે ચાલી પરોપકારના ભગીરથ કાર્યમાં અમારો હિસ્સો આપીશું. અમારામાં નિષ્કામ વૃત્તિ જાગશે, એટલે હૃદયને શુદ્ધ કરવાનો ઉત્તમોત્તમ ઉપાય અમને જડી ગયો એમ અમે સમજીશું. આપ જ્યોતિસ્વરૂપ છો, આપ અત્રે પધારશો એટલે આપની જ્યોતિ અમારા હૃદયમંદિરના ખુણામાં ભરાયેલા હલકા વિકારો અને વિચારોને શોધી શકશે, અને તે જ્યોતિ-તે જ બળથી તે સર્વનો સંહાર થશે.

અમારૂં હૃદય પવિત્ર બનશે અને આપને તે મંદિરમાં આમંત્રણ આપવાને અમે ભાગ્યશાળી થઇશું.

હે **નાથ** ! હવે **હમારે** ‘**હૃદયની** કેળવણી’ ની જ જરૂર છે. અમારૂં હૃદય પવિત્ર રહે, અને અમારાં **દરરોજનાં** કાર્યો તે **હૃદયની પવિત્રતા** અનુસાર થવા પામે, એ જ અમારી ઇચ્છા છે; અને માગણી પણ એ જ છે. હે **પ્રભો** ! અમે ‘બાહ્ય ક્રિયાઓ’ ઘણી કરી, અમારૂં આખું જીવન પણ ત્હેમાં ચાલ્યું ગયું, છતાં

અમારા હૃદયનો વિકાસ બિલકુલ થયો નથી; અમારી સ્થિતિ તેવીને તેવી જ રહી છે. અમે **ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં** અને દરરોજના **જીવન વ્યવહારની ક્રિયાઓ અથવા કાર્યોમાં મ્હોટો ભેદ પાડયો** છે. અમે દરરોજની ધાર્મિક ક્રિયાઓ જો કરી શકીએ, ઉપાશ્રયે જઈ ગુરૂને વંદન કરીએ, પ્રતિક્રમણ કરીએ, પૌષધ કરીએ, સામાયિક કરીએ અને દરરોજ ગુરૂમહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળીએ તો પછી ધર્મિષ્ટ કહેવરાવવાનો અમને હક્ક મળી ચૂક્યો માનીએ છીએ ! અમે અમારા દરરોજના જીવનવ્યવહારમાં બીજાઓને છેતરીએ, બીજાઓનાં ગળાં રેંસીએ, જુઠી સાક્ષીઓ પૂરીએ, વિશ્વાસઘાત કરીએ, થાપણો ઓળવીએ, વગેરે અનેક કુડાં કામ કરીએ, છતાં જ્યહાં સુધી અમે 'ધાર્મિક ક્રિયાઓ' બરાબર પાળીએ ત્યાં સુધી કોઇ અમારૂં નામ લે તેમ નથી ! અમને અમારો ઇતિહાસ રજુ કરતાં, હે **નાથ** ! શરમ આવે છે. અમે ધર્મના કિન્નલ પડદા પાછળ સંતાઇ રહી કાળાં ઘોર કૃત્ય કરતા પણ અચકાતા નથી; અમારાં પાપો—દુષ્કૃત્યો—અનાચારો છુપાવવાને અમે ખુદ ધર્મને જ ઢાલ રૂપ બનાવીએ છીએ ! પણ હવે અમારાં પાપનો ઘડો ભરાયો છે; હવે ઝાઝી વાર અમારી સ્થિતિ ટકે એમ લાગતું નથી. કૃપાળુ દેવ ! આપ તો સર્વ જાણો છો, છતાં આ અમારા હૃદયના ભાવ હવે પ્રકટ કર્યાવિના ઇલાજ નથી. અમારાં હૃદય પાપથી ભરેલાં છે, તેને સાફ નિર્મળ-સ્ફટિક જેવાં શુદ્ધ બનાવવાની જરૂર છે.

" ન્હાનું મ્હોટું જે જે કામ કરીએ તે સર્વ **ધર્મમય** **થવું જોઇએ**, " એ સિદ્ધાંત અમારા લક્ષમાં હજુ આવ્યો નથી.

હે ગુરો ! તે સિદ્ધાંત અમને શિખવો, ત્હેનો અમને બોધ આપો. જે ક્રિયાઓ કરવામાં અમારે જાતિ ભોગ ન આપવો પડે, તે કરવાને અમે તૈયાર જ છીએ; પણ જે વ્યવહારના કાર્યમાં સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાનો સમય આવ્યો, ત્હાં ધર્મ ધર્મને સ્થળે રહેવાનો ! આ 'ધર્મ' અને 'વ્યવહાર' વચ્ચે ઉભી થયેલી દિવાલ ઘણી જબરી છે; ઘણા કાળથી તે દિવાલને પોષણ મળવું છે; રૂઢીએ પણ ત્હેને મજબૂત બનાવી છે. છતાં તે દિવાલને તોડયા વિના, હે **પ્રભો !** હવે તો છૂટકો નથી જ. તે તોડવાનું અમારામાં બળ નથી; અમને તે તોડવાનો માર્ગ પણ સુઝતો નથી; દયા લાવી, હે **ગુરો** ! અમને કાંઈક માર્ગ સુઝાડો, કે જેથી અમારૂં જીવન **ધર્મમય** થાય, અમે જે જે કાર્ય કરીએ (પછી તે ધાર્મિક હોય કે વ્યવહારિક હોય) તે સર્વ ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો અનુસાર જ થવા પામે. આપે તો, હે **નાથ !** માર્ગાનુસારીપણાના પાંત્રીસ ગુણ દર્શાવી અમને બોધ આપ્યો હતો કે "**ત્હમારો જીવનવ્યવહાર નીતિમય કરજો**"; પણ અમે સ્વાર્થી લોકોએ વ્યવહાર અને ધર્મના જૂદા વિભાગ પાડયા છે. એક ઓરડાના બે ખંડ પાડયા છે, એકમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ મૂકી છે અને બીજામાં વ્યવહારિક ક્રિયાઓને ગોઠવી છે, અને ધર્મ અને વ્યવહારને બિલકુલ સંબંધ ન હોય તેમ અમે વર્તીએ છીએ. અમે આપના સિદ્ધાંતોને મારી નાખ્યા છે. અમારો સ્વાર્થ સરતો હોય તો ધર્મના દરેક સિદ્ધાંત ઉપર પગ મૂકીને ઉભા રહેતાં અમે આંચકો ખાઇએ તેવા નથી; કારણ એ જ કે અમને આ **સિદ્ધાંતોમાં શ્રદ્ધા નથી !** અમે બ્હારથી મોંહેથી બોલીશું કે અમે આ તત્ત્વો **માનીએ** છીએ, પણ અમારા **વર્તન** તરફ નજર કરો, એટલે

આપને જણાશે કે અમે કેવળ બોલકણા—નાટકીઆ છીએ; ધર્મી કહેવરાવવા માગીએ છીએ, બાકી ધર્મનાં સિદ્ધાંતોની અમારા હૃદયપર કાંઇ પણ **અસર** થવા પામી નથી.

હે ગુરો ! અમે જગતને મગરૂરી સાથ જણાવીએ છીએ કે, "અમારો ધર્મ પરમ પવિત્ર છે; અમારા જેવો અહિંસાનો સિદ્ધાંત બીજા કોઇ ધર્મમાં નથી; અમારા ધર્મના સિદ્ધાંતો એટલા ઉચ્ચ અને રહસ્યપૂર્ણ છે કે બીજાઓની ત્હેમાં ચાંચ પણ ન બુડે !" આ પ્રમાણે લોકો સંમુખ જણાવી અમે ફુલાઇએ છીએ; પણ તે સિદ્ધાંતોની અમારા **જીવન વ્યવહાર** ઉપર અસર ન થાય ત્હાં સુધી તે સિદ્ધાંતોની ઉચ્ચતા કહેવાનો અમને શો હક્ક છે ? સિદ્ધાંતો અને વર્તન વચ્ચે મ્હોટું અંતર પડી ગયું છે; 'નિશ્ચય' અને 'વ્યવહાર' એ બે વચ્ચે આસમાન જમીન જેટલો તફાવત નજરે પડે છે. અમારા ધર્મના સિદ્ધાંતો ગમે તેટલા ભવ્ય અને ઉત્તમ ચારિત્રને પ્રેરનારા હોય, પણ અમે જ્હાં સુધી તે સિદ્ધાંતો પ્રમાણે વર્તીએ નહિ ત્હાં સુધી તે સિદ્ધાંતોને માનવાનો અમે ખોટો દાવો કરનારા છીએ—અમે માત્ર ઢોંગી છીએ.

અમે પુનર્જન્મ, કર્મ અને આત્માના અમરત્વના સિદ્ધાંતને માનનારા છીએ; પણ બીજાને છેતરતી વખત 'કર્મનો નિયમ' અમારી પાસેથી નાશી જાય છે. બીજાને હેરાન કરતી વખત પુનર્જન્મનો નિયમ મગજમાં સંતાઇ જાય છે. આત્મા અમર છે, એમ કેવળ બોલીએ છીએ, પણ શરીરનું મરણ થતાં જાણે આત્મા મરી

ગયો ન હોય એમ રડીએ છીએ ! અમારા જીવનના વ્યવહારમાં અમે સામાન્ય ન્યાયનીતિ પણ કોરાણે મૂકીએ છીએ.

હે પ્રભો ! શ્રી યશોવિજયજીએ આપની સ્તુતિ કરતાં કહ્યું છે કેઃ—

'નિશ્ચય' દૃષ્ટિ હૃદય ધરીજી,
પાળે શુદ્ધ 'વ્યવહાર';
પુણ્યવંત તે પામશેજી—
ભવ સમુદ્રનો પાર—જીનેશ્વર !

પણ તે શબ્દોની અમારા પર અસર બિલકુલ થઇ નથી. અમારી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને અમારી વ્યવહારીક ક્રિયાઓ એ જૂદી જ ગણીએ છીએ. "વ્યવહાર ધર્મમય થવો જોઇએ" એ સિદ્ધાંત અમને હવે સમજાવવાની ઘણી જ જરૂર છે.

આ અંધાધુંધી ઘણા વખતથી ચાલી રહી છે, પણ હવે તો તે અંધાધુંધીનો નાશ કરી નવું " ધર્મમય વ્યવહારનું રાજ્ય " સ્થાપવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો છે. અમારૂં દરેક કાર્ય ધર્મ પ્રમાણે—ધર્મના સિદ્ધાંતો અનુસાર થવું જોઇએ છે. આ વાસ્તે આ સિદ્ધાંતો અમારા હૃદયને અસર કરે તેવા રૂપમાં અપાવાની આવશ્યકતા છે. ભલે મનુષ્યો થોડું ભણેલા હોય, ભલેને તેઓ વ્યુત્પત્તિવાદ કે તર્કશાસ્ત્ર ન સમજતા હોય, પણ જો ત્હેમનાં હૃદય ગુણગ્રાહી, નિર્માની, દયાર્દ્ર અને સરલ હશે તો તેઓ આપના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ચાલવાને વધારે લાયક છે જ. અમારે હવે પોપટીઆ બહુ જ્ઞાનની જરૂર નથી પણ હવે તો હૃદયની જરૂર છે. એક મોચી એક બાળકના બુટને સારૂ ચામડું કાપતો હતો. તે ચામડું ત્હેને કઠણ લાગ્યું, તેથી તે મૂકી દેઇ તેણે સુંવાળું ચામડું પસંદ કર્યું. આ

ઓચી જ ખરેખરો દયાળુ છે; એ જ દયાનો પરમ ધર્મ સમજ્યો છે. સર ફીલીપ સીડની નામનો ગ્રન્થકાર એક લડાઇમાં ઉતર્યો હતો જ્યાં તે ઘાયલ થયો હતો અને પાણી માટે બૂમ પાડતો હતો. તેવામાં એક સીપાઇ પાણી લેઇ આવ્યો. બરાબર તે જ વખતે ત્હેની પાસે પડેલા બીજા એક સામાન્ય સીપાઇએ જળ માગ્યું. મરણ કાંઠે આવેલા તે સીરદાર સીડનીએ પોતે જળ નહિ પીતાં તે સિપાઇને તે આપ્યું ! આ જ આદર્શ રૂપ પરમાર્થ વૃત્તિ ! આનું નામ જ 'ધર્મમય વ્યવહાર' ! અમારા દરેક કાર્યમાં—અમારા દરેક વચનમાં—અમારા દરેક લેખમાં—અમારા દરરોજના બીજા સાથેના સંબંધમાં અમારૂં ' વર્તન ' ' ધર્મમય ' થાય તો જ, હે પ્રભો ! અમે આપના ધર્મના પાળનારા ગણાઈ શકીએ, નહિતર અમે ધર્મનો ખોટો ઢોંગ કરનારા છીએ. અમારો ખાલી વાહવાહનો ઢોંગ, હે પ્રભો, છોડવો ! અમારો વ્યવહાર પરમાર્થમય કરો ! તો જ અમે ખરી રીતે આપના પગલે ચાલી શકીશું.

હે પ્રભો ! અમને જે ક્રિયાઓ શિખવવામાં આવી હતી, ત્હેનો આશય પણ હૃદયને ઉચ્ચ અને ઉન્નત બનાવવાનો હતો. સારાં નિમિત્ત કારણો મળતાં ચિત્તશુદ્ધિ થાય એવા ખ્યાલથી જ સર્વ ક્રિયાઓની પ્રરૂપણા હતી. પણ એ આશય સમજાવનાર કોઈ રહ્યું નહિ; અમે એ ક્રિયાઓને—મ્હોટે ભાગે ' ખાલી ખોખાંઓ'ને—વળગી રહ્યા; તેથી, ત્હેનો આશય સમજ્યા વિના, અમારી હૃદયશુદ્ધિ ન થઇ. 'ચિત્તશુદ્ધિ' અને ' ક્રિયા ' એ બે વચ્ચે શો સંબંધ હશે તે તો અમારા કળ્યામાં જ ન આવ્યું. અમને ક્રિયાઓ કરાવનાર ગુરૂઓએ પણ તેનો બોધ ન આપ્યો. એટલે અમે તો

અચરે અચરે રામ ' ની માફક ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા; પણ—

" કાટ કાટ માલા કિની, બીચ પિરોયા સૂત;
માલા બિચારી કયા કરે ? ફેરનહાર કપૂત ! "

અમારી સ્થિતિ આવી થઇ ! ક્રિયાઓ કરતાં ઘણાં વર્ષ વીતી ગયાં–અમારી જીંદગી પૂરી થવા આવી; પણ અમે હૃદયશુદ્ધિમાં આગળ વધ્યા નહિ. અમારાં હૃદય તો પ્રથમનાં જેવાં જ મલીન રહ્યાં.

હે **નાથ** ! અમારાં વીતક કેટલાં કહીએ ? આપને વારંવાર જણાવી કંટાળો આપવો મ્હને પસંદ નથી. છતાં પણ આપને ન કહીએ તો કોને કહીએ ? આપ જો અમારી વિનંતિ ન સ્વીકારો તો પછી અમને કોનો આધાર ? અમારો આધાર કહો કે અમારૂં જીવન કહો કે અમારા ' નિષ્કારણ બંધુ ' કહો, જે કહો તે આપ જ છો. અમે ત્હમારા શરણે આવેલા છીએ, તો હે પ્રભો ! હવે આ ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો અમને શિખવો, અમારો વ્યવહાર ધર્મમય થાય તેવો બોધ આપો, અને અમારા હૃદયને પવિત્ર બનાવો કે જેથી અમે આપનો સત્કાર કરીએ, અને આપે ઉપાડેલા પરમાર્થના ભગીરથ કાર્યમાં અમારી ન્હાની સરખી સેવા અર્પી શકીએ.

19–6–11

(૪)

હે વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો !

અમે, આપનો ખરો માર્ગ જાણ્યો નથી. અમારી અત્યાર ... મગરૂરી ખોટી છે, એવું, હે **નાથ** ! અમને હવે કાંઇ અલ્પ

જ્ઞાન થવા લાગે છે. જો અમને આપનો સત્યમાર્ગ હાથ લાગ્યો હોત તો અમે અત્યાર સુધી આ જગતમાં રખડત નહિ; અમે બીજાની નિંદા કરવામાં અમારો પુરૂષાર્થ વાપરત નહિ; જે અંધકાર છે ત્હેને લોઢાના ઘણવતી ભેદવામાં અમારૂં બળ અજમાવત નહિ; જે બિચારા પાપી જીવો છે ત્હેમનાં પાપાચરણોને ઉઘાડા પાડવામાં જ અમારી શક્તિનો અંત આવત નહિ. હે પ્રભો! જો આપનું પવિત્ર મીશન અમે સમજ્યા હોત તો અજ્ઞાનને દૂર કરવાને અમે અજ્ઞાનીઓનો તિરસ્કાર ન કરત, પણ જ્ઞાન આપીને અજ્ઞાન દૂર કરત, પ્રકાશ વડે અંધકારને ભેદી નાખત, અને જે બિચારા સત્ય ન જાણવાથી પાપાચરણમાં પડ્યા છે ત્હેમની તરફ પણ દયા, હિસસોઝ અને અનુકંપા બતાવત. અમારા હૃદયમાં ધિક્કારને વાસ્તે જરા સરખું પણ સ્થાન ન હોવું જોઇએ. જ્હાં દ્વેષ છે, ત્હાં દયા નથી; અને જ્હાં દયા નથી ત્હાં, હે પ્રભો! આપનો નિવાસ નથી. અમારામાંથી આપે પ્રબોધેલી ચાર મ્હોટી ભાવનાઓ નાશ પામી ગઇ છે. જ્હેનામાં ચાર 'ભાવના' ન હોય તે 'જૈન' નામને પાત્ર નથી, એમ આપે વારંવાર જણાવ્યું છે. અમારામાંથી એ ચાર ભાવનાઓ જતી રહી છે, છતાં અમે 'જૈન' નામ ધરાવતાં લજવાતા નથી, એ જ અમારી ધીટતા છે. પણ હે ગુરો! થોડા સમયથી કાંઈક અમારી આંખો ઉઘડવા લાગી છે. આપનો પૂર્ણ પ્રકાશ ગ્રહણ કરવા જેટલું બળ અમારી ઘણા સમયથી મીંચાયેલી આંખોમાં નથી, છતાં સહજ સહજ પણ જે પ્રકાશની ઝાંખી અમે ગ્રહણ કરીએ છીએ, તેથી અમે અમારી જાતને ભાગ્યશાળી માનીએ છીએ. હે પ્રભો! આપે જણાવેલી ચાર ભાવનાઓ કેવળ જૈન

લોકોને વાસ્તે નથી, પણ આખી વસુધાને માટે છે; જેઓ 'ધર્મ' અંગીકાર કરી આપને પગલે ચાલવા માગતા હોય તે સર્વને વાસ્તે તે ભાવનાઓની આવશ્યકતા છે. એ ભાવનાઓને અમુક 'લેવલ'-ની હવે જરૂર નથી. તે ભાવનાઓ અમારા જૈન બાંધવોમાં તેમજ અખિલ વસુધાના લોકોમાં ખીલે તે માટે હું તે સંબંધી કાંઇક આપ સન્મુખ જણાવું છું; ત્હેમાંના દોષ તરફ, હે **નાથ**! નજર ન કરશો. બાળકમાં વિશેષ જ્ઞાનની ક્ય્હાંથી આશા રાખી શકાય? જે ન્યૂનતા હશે તે આપ તરફની મ્હારી ભક્તિથી પુરાઇ જશે, એ આશાથી હવે તે ચાર ભાવનાઓ વિચારીશ.

પ્રમોદ! આનંદ! ગુણીજનને દેખીને ઉપજતો સંતોષ! જ્ઞાનીને જોઇને ઉદ્દ્ભવતો આલ્હાદ! અધિક ધર્મીને નિહાળી ઉત્પન્ન થતો પૂજ્યભાવ! કોઈ પણ રીતે કોઇને ઉત્તમ જોઇ મનમાં નીપજતી ખુશાલી! આ જ પહેલી ભાવના છે. એ ગુણાનુરાગ, એ પ્રમોદ, એ સંતોષ, એ આલ્હાદ, એ પૂજ્યભાવ આજે ક્ય્હાં જણાય છે? કોઇની મોટાઇ દેખી કે હૃદયમાં ઇર્ષ્યાગ્નિનો ભભુકો સળગ્યોજ જાણવો! અમારાં હૃદય એવાં સંકુચિત અને સ્વાર્થી બન્યાં છે કે અમે કોઇનો પણ ગુણ સાંખી શકીએ નહિ; કોઇની પણ વિદ્વત્તા અમારાથી જોઇ જાય નહિ, કોઇની પણ કીર્તિ અમારી આંખમાં ખુંચ્યા વિના રહે નહિ. અમે તે ગુણ ન મેળવીએ તો ફીકર નહિ, તે વિદ્વત્તા અમને ન પ્રાપ્ત થાય તો ત્હેની ચિંતા નહિ; તે કીર્તિ અમે ન ખાટીએ તો ત્હેની પરવાહ નહિ; પણ સામાના ગુણ, વિદ્વત્તા કે કીર્તિ ઉપર કલંક લગાડી ત્હેને અમારા જેવી હલકી પાયરી ઉપર ન બેસાડીએ ત્ય્હાં સુધી અમારૂં ચિત્ત કદાપિ સ્વસ્થ થવાનું નહિ!

અમારા ચિત્તમાં બીજાઓને હલકા પાડવાની પ્રપંચજાળ સદા રચાતી જ રહેવાની. અહા! શું દારૂણ સમય આવ્યો છે! ગુણ મેળવવાની અને ગુણી પુરૂષો ઉપર અનુરાગ ધરવાની અમારામાં ઇચ્છા નથી. ખરૂં છે; અમે અત્યાર સુધી જે અભ્યાસ પાડયો હોય ત્હેમાં જ અમે અત્યારે રમીએ તો ત્હેમાં આશ્ચર્ય શું? અમે બીજાઓના દોષ જ જોવાની ટેવ પાડી છે, તેથી અમે ગુણ ક્યાંથી જોઇ શકીએ? અંધારામાં રહેનારા એવા અમે પ્રકાશ શી રીતે જોઇ શકીએ? અથવા જોઇએ તો ત્હેનું અનુમોદન શી રીતે કરી શકીએ? હે પ્રભો! આપની કૃપાથી આ અમારી સ્થિતિનું હવે અમને ભાન થવા લાગ્યું છે, એ જ અમારો ભાગ્યોદય છે.

હે દયાળુ પ્રભો! આજથી અમારાં જ્ઞાનચક્ષુ ઉઘાડો, અમને ગુણાનુરાગી બનાવો, અમને સત્યના ઉપાસકો થતાં શિખવો! જ્યાં જ્યાં ગુણ દેખાય, જ્યાં જ્યાં ઉચ્ચતા દ્રષ્ટિએ પડે, જ્યાં જ્યાં મહત્વતા માલૂમ પડે, જ્યાં જ્યાં સ્વાર્થત્યાગ અમારી નજરે પડે, ત્યાં ત્યાં અમે તે તે ગુણોની ઉપાસના કરતા થઇએ એવી અમને બુદ્ધિ આપો. અમારામાંથી ખોટી મગરૂરી, ખોટો દંભ, ખોટી માનાભિલાષા અને ખોટો જ્ઞાનગર્વ, હે પ્રભો! દૂર કરો, કે જેથી અમે આ 'પ્રમોદ ભાવના'નો ઉમદા ગુણ ખીલવી શકીએ, અને અમારો સમય મહાન્ પુરૂષોને હલકા પાડવામાં વ્યતિત ન થતાં અમે તે મહાન્ પુરૂષોને પગલે ચાલવામાં તે સમયનો સદુપયોગ કરી શકીએ.

ત્રીજી 'મૈત્રી ભાવના'ની પણ અમારામાં મ્હોટી ખામી નજરે પડે છે. પ્રાતઃકાળ થાય છે અને રાત્રિ પડે છે, અને દિન પ્રતિ

દિન ચાલ્યા જાય છે, પણ ત્હેની સાથે સ્વાર્થમય વૃત્તિ પણ વધતી માલૂમ પડે છે. અમારી બુદ્ધિ, હે ગુરો ! અમે સ્વાર્થની પ્રપંચ-જાળમાં બીજાઓને-વિશ્વાસુઓને ફસાવવામાં વાપરીએ છીએ. સ્વાર્થ ! સ્વાર્થ ! અને સ્વાર્થ ! જ્હાં ત્હાં સ્વાર્થ જ દૃષ્ટિએ પડે છે. એ વાતાવરણમાં અમે ઉછરીએ છીએ અને અમે પણ એ વાતાવરણના ભોગ થઇ પડેલા છીએ. ખરી મૈત્રી શું ચીજ છે? પારકાને દુઃખે દુઃખી કેમ થવું? સ્વાર્થનો ત્યાગ એ શું? આ બધી બાબતો અમારા જ્ઞાનની બ્હાર છે. અમને વાગ્જાળ ફેલાવતાં બહુ સારી રીતે આવડે છે; અમે પરમાર્થનાં પૂતળાં હોઇએ એમ લોકોની આંખ આગળ દેખાવ કરતાં અમે પાછી પાની ધરીએ તેમ નથી; પણ ગુલાબના પુષ્પ નીચે કાંટા હોય, તેમ અમારી પરમાર્થની વાતોમાં પણ અમારો સ્વાર્થ ઘણે ભાગે ભળેલો હોય છે. હે પ્રભો ! આ અમારી ખરી સ્થિતિ છે: આપ સર્વ જાણો છો, એટલે આપથી કશું અજ્ઞાત નથી. પણ હવે અમારા આ ભૂતકાળ ઉપર, હે નાથ ! પછેડી ઢાંકી દો; અમે ભૂતકાળ વિસરી જઇએ એવી અમને સન્મતિ આપો; આજથી અમને 'મૈત્રી ભાવ'નો નવો પાઠ શિખવો.

माकार्षीत्कोऽपि पापानि माचभूत्कोऽपि दुःखितः ।
मुच्यतां जगदप्येषा मति मैंत्री निगद्यते ॥

કોઈ પણ પ્રાણી પાપ ન કરે, કોઇ પણ જીવ દુઃખી ન થાય અને આખું જગત્ મુક્ત થાય, એવી જે 'મૈત્રી ભાવના' તે અમારા હૃદયમાં સદા જાગૃત રહો ! જે આપણા સુખે સુખી અને

આપણા દુઃખે દુઃખી હોય ત્હેને આપણે 'મિત્ર' કહીએ છીએ. તો પછી "મૈત્રી ભાવના"નું રહસ્ય સમજનારે આખા વિશ્વના દુઃખે દુઃખી અને આખા વિશ્વના સુખે સુખી થવું જોઇએ. વસુધાને કુટુંબ તુલ્ય ગણનાર એવા આપનો દાખલો અમારી સન્મુખ છતાં અમે આપના પગલે નથી ચાલી શકતા એ જ અમારૂં અજ્ઞાન છે, એ જ અમારો પ્રમાદ છે, એ જ ઉચ્ચ ભાવના સમજવાની અમારી ખામી છે.

અમારા કુટુંબીઓ તરફ પણ એ 'મૈત્રી ભાવના' અમે બતાવી શકતા નથી, તો પછી સકળ જૈન કોમ તરફ તે શી રીતે દર્શાવી શકીએ? અને તો પછી આખી વસુધાની વાત તો અમે કરીએ જ શી રીતે?

"आत्मवत्सर्वं भूतेषु यः पश्यति स एव पश्यति." પોતાના આત્માની માફક બીજા ભણી જે જુએ છે તે જ ખરો જોનાર છે; બાકી બધા આંધળા છે. અમે પણ, હે નાથ! આંધળા જ છીએ. અમે પણ મોહરાજાના પાશમાં પડી ગાંડા બન્યા છીએ; તે અમારૂં ગાંડપણ દૂર કરાવી, હે પ્રભો! અમને વિવેક શિખવો, કે જેથી અમે અમારા બાંધવો સાથે 'મૈત્રી ભાવ'થી વર્તીએ.

અમારામાં 'પ્રમોદ' નથી, 'મૈત્રી' નથી, તેમ 'કરુણા' પણ નથી. અમુક મનુષ્ય દયાને પાત્ર છે. એટલું કહેવામાં અમે બહાદૂર છીએ. કોઇએ ત્હેને મદદ કરવી જોઇએ, એમ પણ અમે જણાવીશું. પણ તે મદદ કરનાર મ્હારે શા માટે ન થવું જોઇએ, એ વિચાર અમને હજુ સુઝ્યો નથી. બીજાના ભલાને વાસ્તે તકલીફ

સેતાં અમે શિખ્યા નથી. ખરી ગરીબાઇ દૂર કરવા અમે દાન આપવાનું ભણ્યા નથી. અમારૂં બળ નિર્બળોને બળ આપવામાં કે જુલમીઓના ત્રાસથી ત્હેમનો બચાવ કરવામાં વાપરતાં અમે શિખ્યા નથી. નિષ્કામ બુદ્ધિથી સામા મનુષ્યો પર દયા બતાવવામાં કેવો આંતરિક આનંદ રહેલો છે, તે અમે અનુભવ્યો નથી; કારણ કે એવી નિઃસ્વાર્થતાનો અમને હજુ બ્યાસ નથી. અમે કોઈની હિંસા ન કરવી એટલું શિખ્યા છીએ; સ્થૂળથી ત્હેના પ્રાણનો નાશ ન કરવો એમાં અમે ધર્મ સમજ્યા છીએ, એટલું પણ અમારૂં ભાગ્ય છે; પણ મન, વચન કે કાયાથી કોઈના પણ જીવને ઉદ્વેગ થાય, ત્હેમાં પણ હિંસા છે, એ સૂત્ર અમારામાંના ઘણા થોડાક જ સમજ્યા હશે; હે પ્રભો ! હજુ અમારે એક ઉમદા–ઘણો ઉમદા પાઠ શિખવાનો બાકી રહ્યો છે. હિંસા ન કરવાનું જાળવાને બેસી રહેવાથી સરે તેમ નથી; અમારે તો દયાના દરેક કામમાં અમારો હિસ્સો આપવો જોઇએ છે. આપે, હે **નાથ** ! વારંવાર અમારા હૃદય ઉપર સચોટ ઉપદેશ આપવો જોઇએ છે કે **"શક્તિ છતાં જે લોકો દયાના કામમાં ભાગ લેતા નથી, તેઓ આડકતરી રીતે નિર્દયતાના કામમાં ભાગ લેનારા ગણી શકાય."** આવી અમારી દયાની ઉચ્ચ ભાવના હોવી જોઇએ. જ્હાં દુઃખ દેખાય ત્હાં અમારે તે દુઃખ દૂર કરવા બ્હાર આવવું જોઇએ. અપવિત્રતાને દેશવટો આપવા અમારે પવિત્રતા અમારી સાથે લાવવી જોઇએ. અજ્ઞાનીઓનું અજ્ઞાન દૂર કરવા જ્ઞાન અમારે સાથે લાવવું જોઇએ; તો જ અમે દયાનું ખરૂં કામ કરી શકીશું અને, હે **દયાસાગર** ! આપના ભક્ત ખરી રીતે બની શકીશું.

दीनेष्वार्तेषु भीतेषु याचमानेषु जीवितम् ।
प्रतीकारपरा बुद्धिः कारुण्यमभिधीयते ॥

દીન–ગરીબ–દુઃખી–રોગથી પીડાએલા અને મૃત્યુના મુખમાં સપડાયેલા જીવોને તે તે દુઃખોમાંથી મુક્ત કરવાની જે બુદ્ધિ અને દેશકાળની અપેક્ષાએ અન્ન, પાન, આશ્રય, વસ્ત્ર, ભેષજ, જ્ઞાન વગેરે આપી મદદ કરવી તેનું નામ 'કરુણા' અથવા દયા ભાવના છે. જે દયા કેવળ શબ્દોમાં જ ગોંધાઇ રહે છે, જે દયા ખાલી વાહવાહમાં જ ભરાઇ રહે છે, પણ સામાનું દુઃખ દૂર કરવા જેમાં રતીમાત્ર પણ સ્વાર્થનો ભોગ આપવામાં આવતો નથી, તે દયા કેવળ નામની છે. તે દયાનું હવે અમારે કામ નથી. હવે તો અમારે દયાનાં વ્યવહારિક કામો (practical acts of mercy)ની જરૂર છે. **'જે દયાનાં કામો કરે છે, તે જ ખરો દયાળુ છે'**, એ સૂત્રને હવે અમારે અમારો મુદ્રાલેખ કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. હે કરુણાનિધિ ! હે દયાના સાગર ! હે મહાત્મન્ ! આપ સાગર છો તો દયાનું થોડું જળ આ આપના સેવકોને આપશો તો એમાં કાંઈ ખોટ પડશે નહિ; પણ અમારૂં હૃદયપાત્ર તેથી ભરાઇ જશે (કારણ કે અમારૂં હૃદય બહુ છીછરૂં છે !) અને અમે પણ તે જળ અમારા ન્હાના બાંધવોના હિતાર્થે વાપરીશું. હે ભગવન્ ! દયા કરી અમને દયા કરવાનો પાઠ શિખવો. હે નાથ ! કરુણા બતાવી કરુણાનું કામ કરવાનો અમને ઉમદા ગુણ પઢાવો.

ચોથી અને છેલ્લી ભાવનાને જૈનશાસ્ત્રો 'માધ્યસ્થ ભાવના' કહે છે. આ વિશ્વમાં એવા પણ મનુષ્યો કેટલાક માલુમ પડે છે કે

જેમને ઉપદેશ આપવામાં આવે તો સર્પને દુધ પાવા બરોબર થાય છે. તે ઉપદેશ ત્હેમની ક્રોધાગ્નિને વધારે ઉશ્કેરે છે. આવા પુરૂષો સાથે પ્રસંગ પડે તો આપણે માધ્યસ્થ રહેવું ઘટે છે. અજ્ઞાનથી–ખરા જ્ઞાનના અભાવથી એ બિચારા ખોટે માર્ગે દોરાય છે તેથી આપણા મનમાં દયા આવવી જોઇએ, અને તે બોધ ગ્રહણ કરી શકે તેવી સ્થિતિમાં નથી **તેથી તો** તેઓ **વિશેષ** દયાને પાત્ર છે. ત્હેમની તરફ દયા બતાવવી એનો અર્થ એમ નથી કે આપણે ત્હેમના ખોટા માર્ગનો પક્ષ લેવો જોઇએ; પણ તે સાથે ત્હેમની નિંદા કરવાનો આપણને હક્ક નથી. આપણે આ બાબતમાં મધ્યસ્થ-ભાવ રાખવો જોઇએ. નિંદા કે પ્રશંસા કોઇ પણ ભાવને હૃદયમાં ન લાવતાં સમાન ભાવ રાખવો જોઇએ. આ જ માધ્યસ્થ ભાવના. પરન્તુ તે પણ અમારા હૃદયમાં, હે **નાથ**! હજી ઉદ્‌ભવતી નથી; કારણ કે અમે પક્ષપાતી છીએ. અમે નિષ્પક્ષપાતપણાનો ધર્મ શિખ્યા નથી. "**पक्षपातविनिर्मुक्तो ब्रह्म संपद्यते तथा**" એ સૂત્ર થોડા સમયથી જ અમારે કાને પડ્યું છે, પણ હજુ ત્હેને અનુભવમાં કેમ મૂકવું તે આવડતું નથી. અમારા ગુરૂઓ–નાયકો પણ પક્ષાપક્ષીમાં ખેંચાએલા હોવાથી અમે ત્હેમના ચેલાઓ પણ એ ક્રૂર સેતાનના હાથમાં સપડાઇએ તો એમાં આશ્ચર્ય શું ? દિન પ્રતિદિન માનની મારામારીના, આત્મશ્લાઘાના કે પારકાની નિંદાના સમાચારો અમારે કાને પડે છે; આપે મૂકેલા પટ્ટધરો ઉપદેશ પણ તેવો આપે છે, અને વર્તે છે પણ તેવી રીતે. અમે આંધળા છીએ અને 'આંધળી ભેંસે સુવાડો દીકો' ત્હેની માફક અમે પણ અમારા ગુરૂઓના પગલે ચાલીએ તો ત્હેમા હે **નાથ**! અમારો દોષ શો ? અમારા નાયકોની આ સ્થિતિમા

અમને બહુ લાગી આવે છે. હે કૃપાસાગર ! અમારા નાયકોને પક્ષપાત વગરના—મધ્યસ્થ દૃષ્ટિના બનાવો; નહિતર ત્હેમની આ પ્રપંચમય ધુંસરી છોડી દેવાનું અમને શિખવો; હવે વધારે વાર અમારાથી આ અજ્ઞાનના પાટા સહન થઈ શકતા નથી; હવે વધારે વાર આ બોજો અમારે શિર વેઠી શકાતો નથી. હે દયાગુરો ! અંહી કોઈ અમારૂં સાંભળનારૂં રહ્યું નથી; તેથી વારંવાર અમે આપને વિનંતિ કરીએ છીએ. જો આપ પણ અમારી આ વિનંતિ તરફ આંખ આડા કાન કરશો તો પછી અમારૂં કોણ રહ્યું ? અમારો બેલી કોણ ? અમારા રક્ષકો ભક્ષકો થયા; અમારા નાયકો આપ-મુદ થયા, અને જેને પગે અમારૂં શિર મૂક્યું તેઓ અમારૂં શિર કાપતાં ચમકે નહિ તેવા બન્યા, ત્યહાં અમારો આધાર કોણ ? હે નાથ ! આ ભાવનાઓ અમારા હૃદયમાં પ્રવેશ પામે એવું બળ અમને આપો, કે જેથી અમે બીજી બધી બાળતો કોરાણે મૂકી કેવળ આપનો આધાર લેઈએ—આપને શરણે આવીએ.

માતા કહો તો પણ આપ અને પિતા પણ આપ; ધન પણ આપ અને વિદ્યા પણ આપ; દેવ કહો તે પણ આપ અને નિષ્કારણ બંધુ કહો તે પણ આપ; મ્હારે મન સર્વ આપ છો. માટે હવે, હે નાથ ! ખુલ્લી રીતે પ્રકાશમાં આવો; આ બાળકરૂપી કમળોને, હે સૂર્યસમાન પ્રભો ! વિકસાવો; અને અમારામાં ચાર ભાવનાઓ પ્રકટ કીજે અને અમે આપના પગલે ચાલીએ તેવી સન્મતિ આપો.

3—7—11

---

(૫)

હે વિવેકગુણયુક્ત પ્રભો !

અમારી શ્રાવકોની સ્થિતિ કહી જાય તેમ નથી. આપે, હે **નાથ**! 'સંઘ'ની સ્થાપના કરી ત્હારે **ચાર** વિભાગ પાડયા હતા. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઃ આ ચાર અંગોનો જૈન 'સંઘ' બનાવવામાં આવ્યો હતો અને તે સંઘને આપે એવું ઉચ્ચ પદ આપ્યું હતું કે આપ પણ દેશના સમયે '**नमो संघस्स**' એ શબ્દો ઉચ્ચારો છો. અમારે દુઃખના વખતે આધારભૂત એવાં જે ચાર શરણ ત્હેમાં પણ સંઘનું શરણ લેવાનો આપે પ્રતિબોધ આપ્યો છે. '**संघं शरणं गच्छामि**,' 'હું સંઘનું શરણ લેઉં છું,' એમ અમે બોલીએ છીએ, અને અમારી જાતને આ રીતે પવિત્ર માનીએ છીએ. જે દ્વારા ધર્મનાં તત્ત્વો સમજીને ત્હેના નિયમો લોકો વ્યવસ્થાપૂર્વક પાળી શકે તે ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી આપે સંઘની સ્થાપના કરી છે, અને સંઘનું માહાત્મ્ય પણ બતાવ્યું છે; પણ અત્યારે અમારા સંઘોની સ્થિતિ તદ્દન છિન્નભિન્ન થઇ ગઇ છે. શરીરના જૂદા જૂદા અંગો પોતપોતાને સ્વતંત્ર માને અને તે પ્રમાણે વર્તે, ત્હારે જેવી આખા શરીરની સ્થિતિ થાય ત્હેના કરતાં પણ વધારે શોચનીય દશા, હે પ્રભો! આપે સ્થાપેલા સંઘની થઇ છે. શ્રાવિકાઓ અને સાધ્વીઓનો તો આ સંઘમાં અત્યારે હિસાબ જ રહ્યો નથી, પણ શ્રાવક અને સાધુ એઓ પણ પોતપોતાની સ્થિતિ ભૂલી ગયા છે. 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'ના રચનાર શ્રી ઉમાસ્વાતી સ્વામીએ યથાર્થ

જણાવ્યું છે કે "परस्परोपग्रहो जीवानाम्" જીવો એક બીજાને પરસ્પર ઉપકારી છે. સાધુઓને શ્રાવકો ઉપકારી છે અને શ્રાવકોને સાધુઓ ઉપકારી છે. જો અન્ન, પાત્ર, વસ્ત્ર વગેરે ધર્મનાં ઉપકરણો શ્રાવકો સાધુઓને પૂરાં પાડતા ન હોત તો સાધુઓ જીવી જ શી રીતે શકત? અને જો સાધુઓ ઉપદેશ આપી લોકોને તત્ત્વોનો બોધ ન આપતા હોત તો આ શાસનની પ્રણાલિકા ચાલત જ શી રીતે? આ જગતમાં સાધુઓની તેમજ શ્રાવકોની બન્નેની જરૂર છે. જે પોતાની સ્થિતિમાં રહી પોતાને યોગ્ય કર્તવ્ય બજાવે એવા દરેક મનુષ્યની, પ્રાણીની અને વસ્તુની આ જગતને જરૂર છે. સાધુ જે નિયમો અત્યારે પાળે છે, તે ભવિષ્યની જીંદગીમાં પોતે પાળી શકે તે માટે શ્રાવક તૈયાર થાય છે. શ્રાવકો 'સાંભળનારા' છે, અને બને તો તે પ્રમાણે પાળનારા છે. સાધુઓને શાસ્ત્રમાં 'યતિ'—'શ્રમણ' કહે છે. યત્ એટલે પ્રયત્ન કરવો. જેઓ તત્ત્વો જાણી, તે પ્રમાણે વ્યવહારમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ 'યતિ'ઓ છે. શ્રાવકોને અણુવ્રત અને સાધુઓને મહાવ્રત પાળવાનાં છે. પણ બન્નેને વ્રતો તો પાળવાનાં છે, એ નિઃસંદેહ છે. બન્ને એક જ માર્ગ તરફ જનારા પાન્થ—મુસાફર છે. બન્નેનો છેવટનો ઉદ્દેશ એકજ છે, અને બન્નેનું પ્રાપ્તવ્ય પણ એકજ છે. તે છતાં જ્યારે, હે પ્રભો! આપના સાધુઓને મુખે આપના શ્રાવકોની નિંદા થતી સાંભળીએ છીએ—'શ્રાવકો તો તદ્દન હલકા જ હોય' એમ જ્યારે તેઓ જણાવે છે અને શ્રાવકોને કેવળ તુચ્છ ગણે છે ત્યારે તે શ્રાવકોના ઉદયની આશા ક્યાંથી રાખી શકાય? જો શ્રાવકોનો ઉદય ન થાય તો પછી આપે સ્થાપેલા સંઘનો પણ ઉદય ક્યાંથી સંભવે?

હે પ્રભો ! મ્હેં આપને ગયા પત્રમાં લખ્યું હતું તેમ અમારા સાધુ મુનિરાજોમાંથી 'પ્રમોદભાવના' ચાલી ગઇ છે. કોઇ શ્રાવકને વધારે ભણેલો અથવા વધારે ગુણી જોઇ તેઓ પ્રમોદ ધરી શકતા નથીઃ અરે ! પ્રમોદની વાત તો દૂર રહી, પણ ત્હેને જો હલકો પાડવા પ્રયત્ન ન કરવામાં આવતો હોય તો પણ બસ છે. ગુણી જનો જ ગુણ સાંખી શકે; પણ મ્હોટે ભાગે દુઃખગર્ભિત કે મોહગર્ભિત વૈરાગ્યથી દીક્ષા લીધેલા સાધુઓમાં એ ગુણની મોટી ખામી છે; અને ત્હેના પરિણામે જ શ્રાવકોના ઉદયનાં દ્વાર બંધ કરવા તેઓ પ્રયત્ન કરે છે. આઘાત અને પ્રત્યાઘાતના નિયમ પ્રમાણે જો શ્રાવકો પણ આવા મુનિઓ ઉપર અમાનની નજરથી જુએ તો તે સ્વાભાવિક છે. જ્યહારે કાંઇ પણ વૈરવિરોધ જાગૃત થાય ત્યહારે, હે **નાથ!** ત્હેમાં દોષ તો વડિલોનો જ નીકળી શકે.

હે પ્રભો ! આપ આ બધું જોઇ કેમ બેસી રહ્યા છો ? શું આપને શાસનની દાઝ નથી ? શાસન સ્થાપી, પછી ત્હેને પડતું મૂકી જૂદા સ્થળમાં ચાલ્યા ગયા, એટલે શું આપની જોખમદારી પૂરી થાય છે કે ? હે ગુરો ! કદાપિ નહિ. આપ સર્વજ્ઞ છો અને અમારી આ ભરતની સ્થિતિ જુઓછો, છતાં કેમ મૌન ધારણ કરી રહ્યા છો ? શ્રાવકો અને સાધુઓ—જેનો દોષ જણાય ત્હેમને શિખામણ આપો, ત્હેમને બોધ આપો, પણ આ શાસનને આવી સ્થિતિમાં હવે વધારે વાર ન રહેવા દો. હે પ્રભો ! જે વાડ ત્હમે અમારૂં રક્ષણ કરવા મૂકી, તે વાડ અમારા જેવા કુમળા છોડવાની વૃદ્ધિ થતી જોઇ આનંદ માનવાને બદલે તે છોડવાઓને ચગદી

નાખવા અથવા નીચા જ રહેવા દેવા પ્રયત્ન કરે એ શું સહન થાય તેમ છે? ગુરૂ કરતાં શિષ્ય વધે તો ગુરૂએ આનંદ માનવો ઘટે છે, પિતા કરતાં પુત્ર વધારે કીર્તિ મેળવે તો પિતાએ રાજી થવું જોઇએ છે. પુત્રની કીર્તિ અથવા પુત્રનું જ્ઞાન દેખી જે પિતા હર્ષ ન ધરે, પણ મનમાં ખિન્ન થાય અને પુત્રને લોકોની દૃષ્ટિએ હલકો પાડવા પ્રયત્ન કરે, તેવા પિતાને શું નામ આપવું, અથવા તેવા પિતાને કેવો કહેવો તે અમને સમજાતું નથી. પિતા-પુત્ર કરતાં વધારે ઉચ્ચ સંબંધ સાધુ અને શ્રાવકનો છે. તે સંબંધ—તે ઉચ્ચ સંબંધ—તે પ્રશસ્ય સંબંધ, જો આવી સ્થિતિ ચાલશે તો, લાંબો વખત ટકે એવો સંભવ લાગતો નથી. હું ઇચ્છું છું કે મ્હારી આગાહી ખોટી પડે, પણ હે નાથ! હાલના સંજોગો તો મ્હને તેવું જ ભવિષ્ય બાંધવા લલચાવે છે.

હે નાથ! અમે શ્રાવકો પણ આપના શાસનને હેલના પમાડનારા જાગ્યા છીએ; પણ અમારી સ્થિતિને વાસ્તે અમે કોઇ રીતે જોખમદાર નથી. જો અમારામાં અમારા સાધુઓ પ્રત્યે કોઇ પણ પ્રકારની અપૂજ્યભાવની લાગણી ઉદ્ભવ પામવા લાગી હોય, તો ત્હેનું કારણ પણ અમારા ગુરૂઓ જ છે.

હવે કેવળ 'તહત્તિ'નો સમય રહ્યો નથી. ગુરૂઓ ઉપાશ્રયમાં બેસી જે કહે, તે કાંઇ પણ વિચાર કર્યા વિના—માની લેવામાં આવે તેવો આ વખત નથી. આ જમાનો બુદ્ધિનો છે. જમાનો જમાનાનું કામ કર્યા કરે છે. નદીનો પ્રવાહ તો વહ્યાં જ કરે છે; આપણે તે પ્રવાહ પ્રમાણે આગળ ન વધીએ અને પત્થરની માફક નદીમાં પડ્યા રહીએ

તો તેથી તે પ્રવાહ અટકી જતો નથી. તે પ્રવાહ છેવટે પત્થરને દૂર ફેંકી દેશે. હે સાધુઓ ! જ્ઞાનમાં આગળ વધો, ધ્યાનમાં આગળ વધો, ઉપદેશ કરવાની શૈલિમાં આગળ વધો, શ્રાવકોના ઉદયમાં રાજી રહો, અને શ્રાવકોના ઉદયને સારૂ પ્રયત્ન કરો. ત્હમારો અને શ્રાવકોનો સંબંધ તૂટયો તટે તેમ નથી, તેમ છૂટયો છૂટે તેમ નથી. અમારા ઉદયની દોરી અમે ત્હમારા હાથમાં સોંપી છે, તે દોરીને બરાબર ચલાવો; તે દોરીનો સદુપયોગ કરો. નહિતર ભવિષ્ય બહુ ઉજ્વળ જણાતું નથી.

હે **મહાગુરો**! જ્યહારથી આપે 'પૂર્વ'નું જ્ઞાન ખેંચી લીધું, જ્યહારથી ધર્મના ગુપ્ત રહસ્યની ચાવીઓ અધિકારી પુરૂષો પાસેથી આપે લેઈ લીધી, જ્યહારથી ઉંડું રહસ્ય સમજવાને યોગ્ય પાત્રોનો આ **ભરત**માં વિરહ પડયો—ત્યહારથી અને ખરેખર ત્યહારથી—અમારી અધોગતિનું ચક્ર શરૂ થયું છે. યોગની ઉચ્ચ શક્તિઓ નાશ પામી, અવધિજ્ઞાન જેવું ઘણા ઉતરતા દરજ્જાનું જ્ઞાન ધરાવનારા પણ અમારા સાધુઓમાં ન રહ્યા, અને આપની સાથેનો દેખીતો સંબંધ જ્યહારથી તૂટયો ત્યારથી, હે **પ્રભો**! આ અધમદશાનું બીજ રોપાયું. આપે મૂકેલા પટ્ટધરોમાંથી જ્યહારે ઉચ્ચ અને અતીંદ્રિય બાબતોનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જતું રહ્યું ત્યહારે તેઓ પણ અમારી માફક કેવળ ગ્રન્થો ઉપર આધાર રાખતા થયા. 'भिन्नमतिर्हिलोकः' લોકોની મતિ ભિન્નભિન્ન હોય છે, એ નિયમ પ્રમાણે શાસ્ત્રોના અર્થો સૌ પોતાની મતિ પ્રમાણે કરવા લાગ્યા. જ્યહાં શંકા પડી ત્યહાં સૌ કોઇએ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે અર્થ કર્યા, વળી કેટલાક ભવભીરૂ હતા તેઓએ જણાવ્યું કે 'तत्त्वं तु केवलिगम्यं' 'તત્ત્વ તો કેવળી

જાગે.' આવી સ્થિતિને લીધે ધર્મના ખરા જાણકાર રહ્યા નહિ. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને આધારે પ્રાચીન પૂર્વાચાર્યો જેટલા જોરથી બોલતા હતા, તેટલું જોર કેવળ સૂત્રો ઉપર આધાર રાખનારાઓમાં ક્યાંથી હોઈ શકે ? આ કારણથી જ ઉપદેશની અસર પણ જેટલી જોઇએ તેટલી થતી નથી.

હે નાથ ! હે પ્રભો ! હે દયાળુ ગુરો ! જ્યાં સુધી આપ વિદ્યમાન છો ત્યાં સુધી હજુ સર્વ જ્ઞાનના વિચ્છેદનો ભય જણાતો નથી, ત્યાં સુધી સંઘ—હેની આવી આવી સ્થિતિમાં પણ ચાલ્યાં કરશે. પણ હે નાથ ! આપના શાસનમાં વખતો વખત ' યુગપ્રધાન ' જાગશે અને ધર્મનો પુનરુદ્ધાર કરશે, એવી આગાહી આપેલી છે તો શું એ ઉજ્વળ ભવિષ્ય સફળ કરવાનો સમય હજી આવી લાગ્યો નથી ? હે પ્રભો ! ' યુગ પ્રધાન 'ને પ્રકટ થવાને વાસ્તે આ સમય બહુ અનુકૂળ છે. સંઘ તદ્દન નાયક વગરનો થયો છે. એવો કોઇ આચાર્ય નથી કે જેની સત્તા સકળ સંઘ કબુલ કરે; એવો કોઇ નાયક નથી કે જેનું વચન સર્વ કોઈ કબુલ કરે. ઘર ઘરના નાયકો બન્યા છે. સૌ કોઈ પોતપોતાની મહત્વતા સ્થાપન કરવા તત્પર છે. સંઘનું માહાત્મ્ય કેમ વધે, અને એ સંસ્થાદ્વારા મનુષ્યો પોતાનું જીવન ઉન્નત કેમ કરે, એવી કોઇને દરકાર નથી. જરા સરખી પણ દરકાર હોય એવું હેમનું વર્તન દેખાતું નથી. કોઇપણ રીતે પોતાનો કક્કો ખરો કરાવવા શું શ્રાવક કે શું સાધુ—સર્વ કોઇ મથે છે. આથી સત્ય માર્ગનો લોપ થાય છે. રાગદ્વેષની જ મારામારી ચાલી રહેલી છે. જેવાં બ્હાર કપાયેલાં વસ્ત્ર પહેરાય છે; તેવા અંદર પણ કષાય ભરેલા હોય છે. સંઘની આ સ્થિતિ, હે

પ્રભો ! લાંબો વખત ચાલશે તો પછી ત્હેને સુધારવાનો—ત્હેને યોગ્ય સ્થિતિમાં લાવવાનો કાંઇ પણ માર્ગ રહેશે નહિ.

હે પ્રભો ! આપ અત્રે પધારો અને સંઘની આ સ્થિતિને બદલે ઉત્તમ દશા લાવો. અમારે પ્રજાસત્તાક રાજ્ય કે જેમાં એક અભણ મનુષ્યનો અભિપ્રાય પણ મ્હોટા જ્ઞાની જેટલો વજનદાર ગણાય તેવી જાતના સ્વતંત્ર ધાર્મિક રાજ્યની જરૂર નથી. અમારે તો આપ જેવા એક જ્ઞાની '**રાજા**'ની આવશ્યકતા છે. **સો તારા**ઓની નહિ પણ **એક ચંદ્ર**ની જરૂર છે. સૌ ખધાતો નહિ પણ એક સૂર્યના દર્શનની આતુરતા છે. માટે આપ અત્રે આ **ભરત**માં પધારો. ખરેખરા મહાન્ પુરૂષો મ્હોટા—ન્હાનાનું અંતર જોતા નથી. મેઘ ચાંડાલના ઘર પર પણ એક સરખી રીતે વરસે છે. તો પછી ત્હમે **મહાવિદેહ**માં બીરાજો છો, અને આ **ભરત**પર કેમ નજર નથી કરતા ? જો અમે અજ્ઞાની હોઇએ, વધારે પાપી હોઇએ, વધારે દુષ્ટ આશયવાળા હોઇએ, તો તો અમારી તરફ આપે **વધારે** દયા બતાવવી જોઇએ છે. જે મ્હોટા મનુષ્યો છે તેઓ તો પોતાનું સાધી લેશે, પણ **ભરત**માં રહેલા—અમારા જેવા રંક પર દયા કરો. તેમાં જ આપનું ગૌરવ છે—આપની મહત્વતા છે—આપના '**वसुधैव कुटुम्बकम्**' એ વ્રતની સાર્થકતા છે.

હે ગુરો ! જો આપ અત્રે સ્થૂલ શરીરમાં આવી ન શકતા હો તો આપનું આહારક શરીર મોકલી અમને મદદ કરો; કારણકે અમારૂં આહારક શરીર મોકલી આપની પાસે આવવાનું અમારૂં સામર્થ્ય રહેલું નથી. અમે એવા હલકા બન્યા છીએ કે આપની પાસે આવવાની તાકાત નથી; તેથી, હે ગુરો ! અમે આપને અમારી ભૂમિમાં આમંત્રણ આપીએ છીએ.

હું કેવળ મ્હારા તરફથી નહિ—પણ ભરત ક્ષેત્રમાં રહેલા સર્વ જીવો વતી પ્રાર્થના કરૂંછું કે, હે નાથ! અત્રે પધારો. આપ જો ન આવી શકો તેમ હો તો આપે કહેલા કોઇ 'યુગ પ્રધાન'ને મોકલી આપો. એ યુગ પ્રધાન આપના પ્રતિનિધિ તરીકે કામ કરશે. આ યુગમાં પ્રધાન પુરૂષ તરીકે કામ કરે તેવા કોઇ લાયક નરને આ ભરતમાં મોકલી આપો. શું વસુધા કેવળ રત્નરહિત થઇ ગઇ છે? શું અમે એવા પુણ્ય વગરના થઇ ગયા છીએ કે અમારા નાયક થવાનું પણ કોઈ અંગીકાર કરશે નહિ? શું જૈનધર્મની છેક એવી કફોડી સ્થિતિ થવાની છે કે આ યુગમાં પ્રધાન થઈ શકે એવો પુરૂષ ન જ ઉત્પન્ન થાય?

પ્રિય જૈન બંધુઓ! આવો આપણ સર્વ એકઠા મળીએ અને એક અવાજે અને એકજ મનથી શ્રી સીમન્ધર દેવની પ્રાર્થના કરીએ, ત્હેમને વિનંતિ કરીએ, ત્હેમને કાલાવાલા કરીએ. જરૂર તે દયાળુદેવ આપણી અરજ સાંભળશે. આ લખતાં જે આત્મિક સ્ફુરણ થાય છે, તે એમ સાક્ષી પુરે છે કે જરૂર આપણી વિનંતિ ઉપર તે કૃપાળુ ગુરૂ ધ્યાન આપશે, અને ઘણાં થોડાં વર્ષોમાં આપણામાં કોઇ 'યુગ પ્રધાન' જાગી નીકળશે, જે આખા જૈનધર્મને ઉંચા પાયરીપર મુકશે, અને સંઘને પણ ત્હેની અસલની મહાન સ્થિતિએ લાવશે; અને જૈન ધર્મનો મહાન્ સિદ્ધાંત—દયા તે આખા વિશ્વમાં વ્યાપી રહેશે. તે કાળ નજદીક આવે તે માટે ચાલો આપણે સઘળા એક મનથી તે કૃપાળુ દેવ શ્રી સીમન્ધર સ્વામિની પુનઃ પુનઃ પ્રાર્થના કરીએ.

10—7—11

(૬)

હે દયાસાગર પ્રભો ! હે નિઃસ્વાર્થ પ્રેમી ગુરો ! હે વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો !

આપના નામનું તથા ગુણોનું જ્યહારે હું સ્મરણ કરૂંછું, ત્યહારે મ્હારા હૃદયમાં કાંઇક ઓર જ પ્રકારનો ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. આપે અનેક જન્મો પહેલાં લીધેલી સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવાની, કેવળ જ્ઞાન મેળવવાની અને તે દ્વારા જગતનું હિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા જ્યહારે મ્હને યાદ આવે છે, ત્યહારે હું કાંઇક ઉંડા જ પૂજ્યભાવના વિચારોમાં મગ્ન થાઉં છું. **આત્મભોગ** એ જ આપની ઉન્નતિનું કારણ તેમજ ફળ છે. આત્મભોગ આપીને, સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને, આપ આ મહાન્ પદીએ—ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદે પહોંચ્યા છો; અને હજુ પણ એ જ આત્મભોગ આપીને પરમાર્થનું કામ કર્યે જાઓ છો. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન હક્ષલી, જેને અમે નાસ્તિક કહીએ છીએ, તે ખરેખર ખુલ્લાં શબ્દોમાં જણાવતો હતો કે "ઠેક જ ખનિજ પદાર્થથી પ્રાણી વર્ગ સુધી ઉન્નતિની કુંચી 'બળીઆના બે ભાગ' અથવા 'નબળાના ભોગે સબળો જીવે' એ સૂત્ર હતું; પણ જ્યારથી જીવ મનુષ્ય દશામાં આવી પહોંચ્યો ત્યારથી તો 'આત્મભોગ'—'સ્વાર્થત્યાગ' એજ ઉન્નતિનું રહસ્ય છે." આપે એ રહસ્ય પૂર્ણ રીતે અનુભવ્યું છે અને વ્યવહારમાં પણ મૂક્યું છે. પણ આપના પગલે ચાલવાનું માન લેનારા સાધુઓ તથા શ્રાવકો આ ઉચ્ચ નિયમને તદ્દન વિસરી ગયા છે- **" કિમ્મત આપ્યા વિના કોઇ પણ વસ્તુ મળતી નથી "**

એ સિદ્ધાંત અમે અમારા વ્યાપાર રોજગારમાં બરાબર સમજીએ છીએ; પણ **અધ્યાત્મ વિદ્યાની** બાબતમાં તો અમે એમ માનીએ છીએ કે અમારા ગુરૂના વચનપર **માત્ર શ્રદ્ધા** રાખવાથી અમારૂં કલ્યાણ થઇ જશે! અમારા ગુરૂઓએ અમને આ આત્મભોગનો સિદ્ધાંત સમજાવ્યો નથી, તેમજ તેઓ પોતે પણ તે નિયમને અનુસરતા હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. "Work out your Salvation and the Key to that is the law of self-sacrifice" "ત્હમારો મોક્ષ ત્હમે જાતે જ સાધી લો, અને ત્હેની કુંચી બીજી કોઇ નહિ પણ સ્વાર્થત્યાગ અથવા આત્મભોગનો નિયમ છે" આટલું જ જો અમને અમારા ગુરૂઓએ ખાસ કરીને શિખવ્યું હોત અને પોતાના દ્રષ્ટાન્તથી અમને તેમ કરવાને પ્રેર્યાં હોત તો આ જૈન ધર્મની આવી સ્થિતિ, હે **નાથ**! ન હોત. પણ હજુ બાજી કાંઇ સમૂળગી બગડી નથી. આપ જેવા ધુરંધર નાથ અમારે માથે છો, અને અમારી ઘણા સમયથી મીંચાએલી આંખો આપે કાંઇક ખોલવા માંડી છે તો આશા રહે છે કે અમે આપને પગલે ચાલવા પ્રયત્ન તો અવશ્ય કરીશું.

હે **નાથ**! આપે મૂકેલા સાધુઓને આ પાઠ કાંઇ નવીન નથી. તેઓ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાનું તો કેટલેક અંશે દીક્ષા લીધી ત્યારથી શિખેલા છે. તેઓએ ઘર-બાર, સ્ત્રી, પુત્ર અને ધન પણ ત્યજ્યું છે. તેઓ આ કારણથી જ 'નિર્ગ્રન્થ' કહેવાય છે.

તેઓને કોઇ પણ જાતની બેડી નથી. તેઓ સર્વનો ત્યાગ કરીને નીકળ્યા છે. ત્હેમને વાસ્તે આ આત્મભોગ એ એકજ આગ-

ત્યનું પગથિયું છે. શું જ્યહારે તેઓએ આટલી બધી વસ્તુઓનો ભોગ આપ્યો છે, ત્યહારે પોતાની માન-કીર્તિનો ભોગ ન આપે? શું તેઓ 'હુંપણા'નો ભોગ ન આપે? અને જો તેઓ તેમ કરી શકતા હોય તો ત્હેમના માનમરતબા પાછળ ખર્ચાતા લાખો રૂપીઆ કાંઇક સારા કામમાં ખર્ચાવવાનું શું ન સૂચવી શકે?

હે **નાથ!** આપનું અનુકરણીય દ્રષ્ટાંત સંમુખ છતાં શું તેઓ સ્વાર્થનો ભોગ નહિ જ આપે? શું નિર્ગ્રન્થ સાધુઓમાંથી એટલું સત્ત્વ ચાલ્યું ગયું છે કે આ અગત્યનું પગલું તેઓ નહિ ભરે? મ્હને આશા છે કે તેઓ જરૂર આત્મભોગ આપતાં શિખશે, અને જે ત્યાગ કર્યો છે **તે ત્યાગમાં** આ હુંપણાનો-**મમત્વનો ત્યાગ** ઉમેરી જૈન ધર્મના ભાવિ ઉદયમાં પોતાનો હિસ્સો આપશે.

કોઇ પણ પ્રકારની રસોઇ પકવવાને બધી સામગ્રી હોય, પણ અગ્નિવિના તે રસોઇ થઇ શકે નહિ; તેમ જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને મોક્ષ મેળવવાનાં બધાં સાધનોમાં જ્ઞાન એ મુખ્ય છે. બીજાં સાધનોની જરૂર છે ખરી, પણ બધાં સાધનોને ચેતન આપનાર આ 'જ્ઞાન' છે. તે જ્ઞાન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન 'કેળવણી' છે. આ કેળવણીના જે રિપુ હોય તે ખરેખર જ્ઞાનના રિપુ છે, અને જે જ્ઞાનના રિપુ છે તે મોક્ષ માર્ગના રિપુ છે. હે **નાથ!** '**પઢમં નાણં તઓ દયા**' 'પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી અહિંસા' એ સૂત્રનો બોધ આપનાર આપના શાસનમાં જ્ઞાનના રિપુ કોઇ હોવા જ ન જોઇએ, છતાં અત્યારે એવા કોઈ દેખાય તો તે કાળનો પ્રભાવ! જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો હોય તો ત્હેને વાસ્તે, હે પ્રભો, એક જ માર્ગ છે,

સાધ્વીઓની સ્થિતિ તો, હે પ્રભો ! કહી જાય તેમ નથી. આપ સર્વ જાણો છો, એટલે મ્હારે તે કહેવાની જરૂર નથી. તે સાધ્વીઓએ પ્રથમ તો જાતે જ અભ્યાસ કરવો જોઇએ. આળસુ બેસી નહિ રહેતાં અથવા પ્રમાદ કે વિકથામાં નકામો વખત નહિ ગુમાવતાં તેઓએ શાસ્ત્રાભ્યાસ તેમજ વ્યવહારિક શિક્ષણ પણ મેળવવું જોઇએ. અને જે જે ઘેર વ્હોરવા જાય ત્હાં તે ઘરની સ્ત્રીઓ ભણેલી છે કે નહિ ત્હેની તપાસ રાખવી અને તે ઘરમાં અભણ હોય ત્હેમને ભણવાનો બોધ આપવો, કુમારિકાઓને કન્યાશાળાએ મોકલવાની સૂચના કરવી, અને બની શકે ત્હાં પોતે પણ સ્ત્રીશિક્ષક તરીકેનું કામ કરવું: આ વગેરે ફરજો તેઓએ બજાવવી જોઇએ.

શ્રાવિકાઓનો—તીર્થંકર જેવા સુપુત્રોને જન્મ આપનાર રત્નજનેતાઓ તિરસ્કાર કરી અથવા ત્હેમને હલકી સ્થિતિમાં ગણી આપે અમારો ઉદ્ધાર કરવાનો કેટલોક પ્રયાસ આરંભ્યો હતો; પણ વખત જતાં અમને જણાય છે કે જેની એક પાંખ બાંધી લેવામાં આવી હોય તે પક્ષી ઉડવાને પ્રયત્ન કરે અને ત્હેની જેવી સ્થિતિ થાય તેવી અમારી સ્થિતિ થઇ છે.

એક પૈડાવાળા રથના જેવી અમારી શોચનીય દશા થઇ છે. આ સ્થિતિમાંથી કોઇ અમારો ઉદ્ધાર કરી શકે તો તે અમારી સાધ્વીઓ છે. હે પ્રભો ! આ સાધ્વીઓને કાંઇક નવું જીવન આપો, કે જેથી તેઓ આ પરમાર્થનું મહાન્ કામ ઉપાડે. વરનારી જેવી થઇ બેઠેલી સાધ્વીઓ શું પોતાની જોખમદારી સમજશે ? શું તેઓ

આ જૈનકોમના ઉદયનું ઘણુંજ જરૂરનું કાર્ય ઉપાડી લેશે ? હે પ્રભો આ ધણી પાસથી નિરાશ થયેલ હૃદયને આ બાબતમાં શંકા રહે છે. પણ હું પામર પ્રાણી ભવિષ્યના સંબંધમાં શી તુલના બાંધી શકું ? 'જે થાય છે તે સારા વાસ્તે થાય છે' એ સૂત્રમાં વિશ્વાસ રાખી હું જણાવુંછું કે, આ બાબતમાં પણ નજદીકના ભવિષ્યમાં કાંઇક શુભ પ્રયાસ સાધ્વીઓ તરફથી થયેલો જોવા અમે ભાગ્યશાળી બનીશું. પણ આ સર્વ કામને વાસ્તે ઉત્તમ કુંચી આત્મભોગ છે; માટે હે પ્રભો ! હે નિઃસ્વાર્થ બંધો ! અમને સઘળાને–સાધુઓને તેમજ સાંધ્વીઓને–શ્રાવકોને તેમજ શ્રાવિકાઓને આ આત્મભોગનો, હુંપણાના–સ્વાર્થના ત્યાગનો ઉમદા ગુણ શિખવો, કે જેથી અમે ધીમે ધીમે આપના પગલે ચાલી આ પવિત્રધર્મની સેવા બજાવવા કાંઈક અંશે સમર્થ થઇએ.

27—4—11

(૭)

હે સત્યશીલ, પક્ષપાતરહિત વિભો !

વારંવાર અમારી દુઃખભરી કથની આપ સંમુખ જણાવતાં અમને ખેદ થાય છે. પણ અમે અમારી મેળે અમારો સુધારો કરવાને શક્તિમાન રહ્યા નથી, તો પછી આપને ન જણાવીએ તો કોને જણાવીએ ? અમારૂં દુઃખ રડયા સિવાય છૂટકો નથી. અમારા હૃદયનો ભાર ખાલી કર્યા વગર તો અમે રહી– જીવી શકીશું પણ નહિ. 'સ્વજન આગળ અથવા ઇષ્ટ મિત્ર આગળ હૃદયનાં દ્વાર આપોઆપ ઉઘડી જાય છે' એ કવિ કાલિદાસની ઉક્તિ અનુભવથી

પણ સિદ્ધ થાય છે. એ ભાવથી આપને અમારા 'પરમ ઇષ્ટ બંધુ' અથવા 'નિષ્કારણ સુહૃદ્' ગણીને આ કાંઈ કાંઈ લખવામાં આવે છે.

સુંદર ચિત્રો અથવા મનોહર છબી જો ભીંત ઉપર કાઢવા માગતા હોઈએ તો પ્રથમ તો તે ભીંતની કાળાશ દૂર કરવી જરૂરની છે. તે ભીંતને તે પછી પણ સફાઈદાર, લીસી અને બરફ જેવી શ્વેત બનાવવાની જરૂર છે. જે પ્રમાણમાં ભીંત નિર્મળ અને શ્વેત બને, બરાબર તે જ પ્રમાણમાં તે ઉપરનું ચિત્ર પણ અચ્છું અને મનોરંજક બને છે. આ નિયમ મનુષ્યજીવનને પણ એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે. યતિધર્મની વાત બાજુએ રાખીએ તોપણ શ્રાવકનાં પાંચ અણુવ્રત અથવા ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત મળી થયેલાં બારવ્રત એ સુંદર 'ચિત્ર' સમાન છે. તે આળેખવાને 'મનુષ્ય હૃદય' રૂપી ભીંત નિર્મળ અને સ્વચ્છ બનાવવી જોઈએ, એ સ્વાભાવિક છે.

આ ભીંત નિર્મળ અને સ્વચ્છ બનાવવાને પણ કયો માર્ગ અમારે ગ્રહણ કરવો, એ વાતથી આપે અમને અજાણ રાખ્યા નથી. ધર્મને લાયક થવાને માટે આપે અમને ૩૫ ગુણો ખીલવવાને જણાવ્યું છે, જે ગુણો શાસ્ત્રોમાં 'માર્ગાનુસારિપણાના ગુણો' એવે નામે પ્રસિદ્ધ છે. ધર્મનું બીજ અમારા હૃદયમાં બરાબર વવાય તે માટે અમારે તે ક્ષેત્રને બરાબર ખેડીને તૈયાર કરવાનું છે. તે કામ માટે આ ગુણોની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે તે આપે સારી રીતે સમજાવ્યું છે.

અમે, હે નાથ ! આપના અનુયાયી કહેવરાવવા માગીએ છીએ. અતીત, અનાગત અને વર્તમાન ત્રણે કાળના તીર્થંકરોને

અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ; પણ તે નમસ્કાર માત્ર બોલવા રૂપજ રહ્યા છે; કારણ કે હે ગુરો ! અમે આપની આજ્ઞા પ્રમાણે **ચાલતા** નથી. અમે આપનાં ફરમાનો હરઘડી અને હરપળે તોડીએ છીએ. માર્ગાનુસારિપણાના ૩૫ ગુણની વાત તો દૂર રહી પણ ત્હેનો પ્રથમ સદ્ગુણ જે 'ન્યાયસંપન્ન વિભવ' અથવા 'ન્યાયથી ધન પેદા કરવું' એટલું પણ અમે પાળી શકતા નથી. અમે ધર્મના મ્હોટા મ્હોટા સિદ્ધાંતોની વાતો કરીશું. 'અમારો ધર્મ બહુ ઝીણો છે' એમ મગરૂબી સાથે લોકો આગળ જણાવીશું. યુગલીઆના વાળની સંખ્યા અથવા એક જૂં-લીખની લંબાઇ વિષે અમે ઝટ લઇને જવાબ આપીશું. અને બીજી અનેક બાબતોમાં અમે અમારૂં ડહાપણ ચલવીશું; પણ અમે તદ્દન સ્વાર્થી છીએ, અમે અન્યાયથી ધન પેદા કરનારા છીએ, કોઇનાં ગળાં રેંસીને—કોઈની થાપણ ઓળવીને --કોઇ વિશ્વાસીને છેતરીને--ખોટી સહીઓ કરીને--જૂઠી સાક્ષીઓ પૂરીને **--કેળવાયેલી બુદ્ધિ અમને સુઝાડે અને કાયદાના દાવપેચમાં ન અવાય એટલી બારી મૂકીને** અમે ધન પેદા કરવામાં જરા પણ આંચકો ખાઇએ તેવા નથી. પણ અમારા આ અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું થાય છે શું ? 'આહાર તેવો ઓડકાર' એ નિયમ પ્રમાણે અન્યાયથી પેદા કરેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરવાનું અમને સુઝે જ ક્યહાંથી ? કાળાં કૃત્યો કરી મેળવેલી લક્ષ્મી કાળાં કૃત્યોમાં ન વપરાય તો પછી તે અન્યાયની લક્ષ્મી જ કેમ કહેવાય ? અમે આ લક્ષ્મીનો કુપાત્રોમાં વ્યય કરવામાં—મરણ પાછળ જમણવાર કરવામાં—રાંડો નચાવવામાં—દારૂ પીવામાં અથવા એવાં હલકાં કાર્યો કરવામાં ગુમાવતાં લાજતા નથી. પણ જ્યહાં કેળવણીનો સવાલ આવ્યો,

જ્યહાં કોઈ ભણનાર વિદ્યાર્થીને સહાય આપવાની વાત આવી, ત્યહાં અમારી થેલીનું મ્હોં બંધ જ રહેવાનું. કોઇ અનાથ બંધુને વેપાર-રોજગારે લ્હડાવવાની વાત આવી ત્યહાં અમે આંખ આડા કાન કરવાના. ખોટે રસ્તે રળાયેલી દોલત ખોટે રસ્તે જાય એમાં આશ્ચર્ય શું?

હે ગુરો! અમે આ અન્યાય ભરેલી રિતિએ નાણાં કમાવવા મ્હેનત કરીએ છીએ, ત્હેમાં પણ કારણો છે. અમે અમારી મોજ-શોખની ટેવો વધારી દીધી છે. અમે મ્હોટા માન--મરતબાના ભૂખ્યા છીએ. અમારી પાસે ધન ન હોય તો પણ અમે અમારૂં ધનવાન-પણું બતાવવાને પૈસાદાર કરતાં પણ વધારે ઇન્તેજાર છીએ. **મનુષ્ય-ની કુદરતી તંગીઓ બહુ થોડી છે.** પણ 'ફૅશનની શીશી-આરી'એ અને ખોટી મ્હોટાઇની ઘેલછાએ મનુષ્યમાત્રને ધનની પાછળ ગીધ જેવા બનાવ્યા છે. આ રીતે અમારી તંગીઓ વધી, અને તે પૂરી પાડવાને અમે પછી અન્યાય આચરતાં, કાળાં ધોળાં કરતાં, ખોટાં તોલ-માપ કરતાં, અને અનેક અધર્માચરણ કરતાં પણ ડરતા નથી. લીલી વનસ્પતિ ઉપર પગ મૂકતા આંચકો ખાનારા એવા અમે-ખુદ જૈનો-કોઇ મ્હોટી રકમ સારૂ માણસનું-જાતભાઇ-નું-રે ખુદ બન્હેનનું ગળું રૅંસતાં પાછી પાની ધરીએ તેવા નથી.

હે પ્રભો! પડદા પાછળનાં અમારાં કૃત્યો જણાવતાં અમારૂં હૃદય કંપે છે-અમારી આંખોમાં આંસુ વહે છે-અમારી મતિ મુંઝાય છે.

હે નાથ! 'કરશી તેવી પાર ઉતરશી,' 'વાવશે તેવું લણશે' અને 'કરશે તેવું ભોગવશે', 'કર્યાં કર્મ ભોગવ્યા સિવાય છૂટકો

નથી ' આવાં ઉપદેશભર્યાં વાક્યો અમે શાસ્ત્રોદ્વારા અથવા સાધુઓ દ્વારા દરરોજ વાંચીએ છીએ, સાંભળીએ છીએ, અને અમે પણ તેવો ઉપદેશ બીજાને આપીએ છીએ; પણ 'કર્મના અચળ નિયમ'માં અમને પ્રતીતિ–વિશ્વાસ નથી. અમે મુખે લવનારા પોપટ સમાન છીએ. 'બિલાડી આવે તો નાશી જવું' એવું બોલનાર પોપટની ડોક બિલાડીએ આવી ભાગી નાખી ત્યહાં સુધી તે એમને એમ બોલે જ ગયો, ત્હેના જેવી અમારી સ્થિતિ થઇ છે. જો અમને 'કર્મના નિયમ'માં શ્રદ્ધા હોય અને આવતા ભવમાં અમારાં દુષ્કૃત્યોનાં ખરાબ પરિણામ ભોગવવાં પડશે જ ત્હેનો જો અમને યથાર્થ ખ્યાલ આવતો હોય તો અમે અન્યાયને માર્ગે એક પગલું પણ મૂકીએ નહિ; ધનની પાછળ ભૂત જેવા બનીએ નહિ. એક મહાન્ કવિએ કહ્યું છે કેઃ—

यद् ददासि विशिष्टेभ्यो यच्चाश्नासि दिनेदिने
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥

જે ધન તું યોગ્ય પુરૂષોને આપે છે અને જે તું પ્રતિદિન ભોગવે છે, તે જ ત્હારૂં ધન છે એમ હું માનું છું; બાકી બીજું ધન તો કોઇનું છે અને ત્હેનું ત્હારે માત્ર રક્ષણ કરવાનું છે. આવો ઉમદા બોધ અમારી સંમુખ છતાં દાનના જ શત્રુ બનીએ, તે વિષે શું કહેવું ?

હે પ્રભો ! અમારા જૈન બાંધવોની આ દયાજનક સ્થિતિ શું નહિ જ સુધરે ? શું તેઓ પ્રમાણિકપણે થોડું ધન મેળવીને ત્હેનો પણ સદુપયોગ કરતાં નહિ શિખે ? હે પરમ પ્રભો ! કાંઇક કૃપા કરો, દાન કે જે જૈન ધર્મનો પ્રથમ પાયો છે, તે કરતાં અમને શિખવો.

અમને ન્યાય નીતિમય રહેતાં શિખવો. ન્યાય નીતિથી જો અમે વર્તીશું તો અમારાં 'લાભાંતરાયી કર્મ' નો નાશ થશે અને એવી રીતે મેળવેલું ધન જો ઉત્તમ પરોપકારી કામોમાં ઉદારતાપૂર્વક ખર્ચીશું તો અમારાં 'ભોગાંતરાયી' કર્મનો નાશ થશે.

હે ગુરો! અમારી શાખ બહુ હલકી પડી છે. 'જૈન' એટલે સત્યપ્રિય; 'જૈન' એટલે દયાળુ; 'જૈન' એટલે ન્યાયી: 'જૈન' એ શબ્દ બોલતાંની સાથે જ સામા પુરૂષના હૃદયમાં સત્ય, દયા, ન્યાય વગેરે ગુણોની ઉજ્વલ છાપ પડવી જોઇએ. પણ તેને બદલે ઉલટું જ નજરે પડે છે. અને આપ પણ આ બધી સ્થિતિ જોઇ બેસી રહ્યા છો, એથી વિશેષ આશ્ચર્ય લાગે છે! આટલું મ્હોટું દયાનું કામ આપ સંમુખ પડયું છે—અમારાં હૃદયોમાંથી અન્યાયપણાની ટેવો કઢાડવાનું ભગીરથ કામ આપની નજર આગળ ઉભું છે, છતાં પણ આપ કેમ તે હાથ ધરતા નથી?

હે પ્રભો! આ અમારા સાધુઓને જણાવો કે ત્હમારો ઉપદેશ નિરર્થક જાય છે. શ્રાવકોનાં હૃદયો બિલકુલ પિગળતાં નથી. માટે કાંઈ વ્યવહારૂ અને સમયોચિત ઉપાય યોજો.

'જે જાતે સુધર્યા નથી, તે કદાપિ બીજાને સુધારી શકે જ નહિ' એ નિયમનું ભાન જ્યારે અમારા સાધુઓને આવશે, ત્યારે તેઓને પોતાને 'ગુરૂપણા'ની 'જોખમદારી'નો કાંઈક ખ્યાલ આવશે, અને જ્યારે તેઓ સર્વ પ્રકારના અન્યાયથી—સ્વાર્થથી—ખોટી ખટપટોથી દૂર રહી પોતાની જાતને સુધારવા તરફ લક્ષ આપશે—ત્યારે અને ત્યારે જ હે પ્રભો! ત્હેમના ઉપદેશની

અસર કાંઈક થવા પામશે, અને ત્હારે જ શ્રાવકો 'માર્ગાનુસારિ-પણા'ના પગને ચાલી શકશે.

હે **નાથ** ! અન્યાયથી ધન પેદા કરવામાં કેટલું જોખમ અને નુકશાન રહેલું છે, ત્હેનો જો યથાર્થ ખ્યાલ મગજમાં ઠસાવા પામે તો આશા રહે છે કે કાંઇક ને કાંઇ સન્માર્ગ તરફ લોકોની વૃત્તિ ગયા વિના રહે નહિ. એક કાપડનો વેપારી બીજા મનુષ્યને જૂઠું સમજાવી, ધર્મના સોગન ખાઇ (અમારા લોકો ધર્મના સોગન ખાતાં પણ અચકાતા નથી !) રૂપીએ એક આનો નફો આવાનું કહી ત્રણ આના ખાઇ ગયો. આ રીતે સામા મનુષ્યને છેતરી બે આના કમાયો. શું કમાયો ? બે આના ! પણ 'વ્યાપાર'માં શું ખોયું ત્હેનો ખ્યાલ કોને છે ? કરોડો રૂપીઆ આપતાં પણ ન મળે તેવું 'ન્યાય તત્વ' (Principle of Justice) તેણે ગુમાવ્યું; આથી પ્રકાશ કે જે ખીલવવાને માટે સર્વ ધર્મની ક્રિયાઓ અને અનુષ્ઠાનો ફરમાવવામાં આવ્યાં છે, તે ઝાંખો પડયો. તપાસો હવે નુકશાન ! પણ હે પ્રભો ! આ હું કોના **આગળ** કહું છું ? અમારાં વીતક આપ સંમુખ જણાવતો હતો, તેવામાં અમારા ભાઇઓની સ્થિતિ તરફ નજર કરતાં ત્હેમને શિખામણ આપવા દોરવાઇ ગયો. આપ ધુરંધર અમારે માથે છો; માટે જ આશા રહે છે કે આ અંધ-કારમય સ્થિતિ લાંબો કાળ ટકી શકશે નહિ. હે પ્રભો ! અમારા બાંધવોમાં પ્રકાશનાં કિરણો મોકલો, કે જેથી ત્હેમની બુદ્ધિ વિકસ્વર થાય, ત્હેમનું હૃદય પવિત્ર થાય, જેથી તેઓ ધર્મના પાયા રૂપ 'માર્ગાનુસારિપણા'ના ગુણો પાળતા થાય અને આ રીતે મ્હોટાં વ્રતો માટે લાયક થાય. અમને જૈનોને, હે કૃપાળુ ગુરો ! 'પરિગ્રહ

પરિમાણ' નામના વ્રતનું રહસ્ય સમજાવો, કે જેથી અમે અમારી તંગીઓને જેમ બને તેમ ઓછી કરી શકીએ; કારણ કે અમારી તંગીઓ ઓછી હશે તો અમે અન્યાયને રસ્તે જઈશું નહિ, અને અમારી તંગીઓ થોડી આવકથી પૂરી પાડવાથી અમારી પાસે જે કાંઇ ધન બચશે હેનો પણ અમારા બાંધવોના કલ્યાણ અર્થે સદુપયોગ કરી આપના મહાન્–ભગીરથ કાર્યમાં અમારો યત્કિંચિદ્ હિસ્સો આપી આપની સેવા કરવાને યોગ્ય બનાશું.

7--8--11

(૮)

હે વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો! જગદ્વત્સલ પ્રભો !

જૈનધર્મનો મૂળ પાયો, જૈનધર્મનો મૂળસિદ્ધાંત, જૈનધર્મની વિશેષતા, જે કહો તે સર્વ 'અહિંસા'ના સિદ્ધાંતમાં આવી જાય છે. "કોઈ પણ જીવના પ્રાણીને નહિ મારવાથી મનુષ્ય શાંતિરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે" એ શ્રી સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર દ્વારા આપે જણાવેલું વાક્ય અક્ષરસઃ ખરું છે; હેમાં જરા માત્ર પણ અતિશયોક્તિ નથી. તે વાક્યમાં આખા જૈનધર્મનો ટુંકમાં સાર આવી જાય છે. પણ હે પ્રભો ! અમે કેવળ ટુંકી બુદ્ધિના છીએ. અમે કેવળ અક્ષરોના કોશ કે વ્યાકરણ આધારે અર્થ કરનારા રહ્યા છીએ; પણ તે શબ્દોનું જીવન–તે શબ્દોનું રહસ્ય અમે સમજ્યા નથી, અથવા સમજવા જેટલી શક્તિ પણ અમારામાં નથી. કદાચ અમે તે સમજવા પ્રયત્ન કરીએ અને જરા વિશાળ દૃષ્ટિથી તે નિહાળવા મથીએ અથવા તો હેના શુભ આશય જોવા મહેનત કરીએ તો

અમારા તે પ્રયાસને 'ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા' ના મ્હોટા ગુન્હાને પાત્ર થવું પડે છે।

અમારી બુદ્ધિને ગુંગળાવવા હરેક રીતે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. 'શંકા કરવાથી સમ્યકત્વને દૂષણ લાગશે' એ ભય બતાવી અમારી બુદ્ધિને હરેક રીતે સાંકડા વાડામાં પૂરી રાખવામાં આવે છે. અમારી ખરી શંકાનો પણ કોઇ જવાબ આપતું નથી, અને અમે એવા નિર્બળ મનના થઇ ગયા છીએ કે કોઇને તે બેધડક પૂછવાની હિમ્મત ધરાવતા નથી.

હે પ્રભો ! પણ આ પ્રસંગાન્તર મૂકી હવે હું મ્હારે કહેવાના મૂળ મુદ્દા ઉપર આવુંછું. 'અહિંસા'નો અર્થ એટલો જ મનાય છે કે કોઈ જીવની હિંસા ન કરવી. કોઇ પણ જીવનો વધ ન કરીએ એટલે અમને 'અહિંસા વ્રત પાલક જૈન' ગણાવાનો હક્ક મળી ચૂક્યો। પરંતુ ખરૂં જોતાં તો—

अद्रोहः सर्व भूतानाम् । कर्मणा मनसा गिरा ।
अनुग्रहश्च दानं च । सतां धर्मः सनातनः ॥

મનથી, વચનથી અને શરીરથી કોઈ પણ પ્રાણીનું અહિત ન કરવું અને સર્વ જીવ તરફ દયા બતાવવી એનું નામ અહિંસા છે. અહિંસાનો આવો વિશાળ અર્થ ઘણાજ થોડા જૈનો સમજે છે. જ્યહારે સમજનારા બહુ થોડા ત્યહારે તે પ્રમાણે વર્તનારા તો વિરલા જ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? શું અનેક જીવોને અસત્ય બોલી છેતરનાર અને આ રીતે ત્હેમના આત્માને દુઃખ આપનારને અહિંસા

મહા પુરૂષોને પરોપકાર કરતાં, સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી પરમાર્થે પ્રયત્ન કરતાં અમે નજરે નિહાળીએ છીએ ત્યારે અમારા હૃદયમાં આપને પગલે ચાલવાનું પ્રોત્સાહન મળે છે. પણ પાછો સ્વાર્થી પડદો આંખ આગળ આવી પડે છે, અને તે પરમાર્થનું બળ આપનારૂં કિરણ અદ્રશ્ય થાય છે.

હે ગુરો ! અમે ખરી અહિંસા શિખ્યા નથી. અહિંસાનો ખરો ભાવાર્થ કોઇએ અમને શિખવ્યો નથી. અમે વંશપરંપરાથી આવેલી પ્રાણી તરફ દયાની લાગણી પ્રગટ કરીએ છીએ, પણ હજુ અમારૂં હૃદય ખરૂં પ્રેમાળ બન્યું નથી. જો અમારામાં ખરો પ્રેમ હોય, જો અમારામાં ખરી દયા હોય, જો અમે દયાનું રહસ્ય સમજ્યા હોઇએ તો પછી શું કોઇને છેતરીએ ? જો છેતરીએ તો પછી તે છેતરાનાર પ્રતિ દયા ક્યાં રહી ? ખરો દયાળુ કદી ચોરી કરે જ નહિ. જે મનુષ્યનું ધન ચોરાયું હેના પ્રતિ પ્રેમ ક્યાં રહ્યો ? જો ખરેખર પ્રેમ અમારા હૃદયમાં વાસ કરતો હોય તો અમે કદી જૂઠી સાક્ષી પૂરીએ નહિ; જો પૂરીએ તો પછી જેના વિરૂદ્ધ જૂઠી સાક્ષી પૂરી હેના પ્રતિ દયા ક્યાં રહી ? દરેક સદ્ગુણનું મૂળ તપાસીએ તો છેવટે એમજ લાગે છે કે તે દયામાં છે–પ્રેમમાં છે— સર્વ તરફ રખાતા બંધુભાવમાં છે.

હે પ્રભો ! ખરો દયાળુ પુરૂષ આટલેથી અટકે નહિ. કેવળ કોઇને હેરાન ન કરીને સંતોષ માને નહિ. કોઇને દુઃખ ન આપવાથી હેનો પ્રેમ આટકી જાય નહિ. પ્રેમ, જો તે હૃદયનો પ્રેમ હોય— સર્વમાં આપણા સમાન આત્મા રહેલો છે અને બીજા મનુષ્યોને

પણ આપણા જેવી જ લાગણી, વિચારો અને ઇચ્છાઓ હોય છે એવી ભાવનાથી જ જો તે પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો હોય..તો તેવો પ્રેમ **દયાનાં કાર્યો રૂપે પ્રકટ થયા વિના રહે નહિ.** જે દયાની વૃત્તિ કેવળ શબ્દોમાં ગોંધાઇ રહે છે, મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરીને બેસી રહે છે, બહારથી બન્ધુભાવ અથવા મૈત્રી ભાવની મહત્વતા જણાવે છે, પણ કાર્યરૂપે પરિણામ પામતી નથી, લોકોનું દુઃખ દૂર કરવા પ્રેરાતી નથી, તે વૃત્તિ ખાલી નામની છે. તે નાટકીઆના વેશ જેવી છે. ઘણીવાર જે મનુષ્ય મુખેથી દયાની વાતો કર્યા કરે છે, પણ દયાનું કામ અર્થાત્ દાન કરતો નથી, ત્હેની લાગણી ધીમે ધીમે બુઠ્ઠી થઇ જાય છે.

હે **પ્રભો** ! 'વિચાર' 'કાર્ય'રૂપે પ્રકટ થાય, 'જ્ઞાન' 'ચારિત્ર'રૂપે આવિર્ભાવ પામે, તે પહેલાં વચલી સાંકળની જરૂર છે. અને તે સાંકળ 'શ્રદ્ધા' છે. જ્ઞાન અને ચારિત્રને જોડનાર ઉત્તમ અને જરૂરનો અંકોડો 'શ્રદ્ધા' છે. હે દયાળુ ગુરો ! બહુ વિચાર કરતાં અમને લાગે છે કે અમને જે દયા કે પ્રેમનું જ્ઞાન મળેલું છે, તે કેવળ **બુદ્ધિનો વ્યાપાર** છે; મગજમાં ત્હેનું ચિત્ર પડે છે, પણ હજુ ત્હેનો **સાક્ષાત્કાર થયો નથી,** હજુ તે જ્ઞાનની સત્યતાનો **અનુભવ થયો** નથી,—જૈન શૈલિમાં કહીએ તો ત્હેની **'શ્રદ્ધા'** થઇ નથી. નથી થઈ ! ખરેખર નથી થઈ ! જો શ્રદ્ધા થઇ હોત તો તે વિચાર ક્યારનોએ **અમલમાં** મૂકાત !

હે દયાસાગર ! આપ જેવા કરૂણાળુ, પરોપકારી અને દયાના નિધિનો અનુપમ દાખલો અમારી સંમુખ છતાં અમે દયાના કામમાં

પ્રવૃત્ત (active) થતા નથી એ જ જણાવે છે કે અમારામાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા નથી. એમ પણ નથી કે દયાને વાસ્તે—પરોપકારને વાસ્તે ક્ષેત્ર નથી. દયાનાં અસંખ્ય કામો દયાળુ—પરોપકારી મનુષ્યોની તંગીને લીધે પડી રહ્યાં છે. જ્યહાં અને ત્યહાં આત્મભોગી, નિઃસ્વાર્થી તથા ખરા હૃદયના પ્રેમાળ મનુષ્યની જગતને જરૂર છે. જગત—દુઃખી જગત એવા મનુષ્યોની રાહ જોતું બેઠું છે; પણ ક્યહાં છે તેવા ખરી દયાવાળા પુરૂષો ? કોઇ હશે તે તો ક્યહારનાએ પોતાના કર્તવ્યક્ષેત્રમાં લાગુ પડી ગયા હશે. છતાં કોઇ એવા પરોપકારી પુરૂષો હોય કે જેઓનાં હૃદયમાં 'દયા' ઉછાળા મારી રહી હોય, છતાં જેમને કામ ન જડતું હોય તેવા પુરૂષોને માટે એટલું બધું વિશાળ ક્ષેત્ર ખુલ્લું પડયું છે કે ત્હેનો વિચાર કરતાં, અને તેવા પુરૂષોની તંગી વિચારતાં આંખમાં આંસુ ભરાઇ આવે છે.

ગામડાઓમાં તેમજ શહેરોમાં હજારો મનુષ્યો આરોગ્યવિદ્યાના જ્ઞાનના અભાવે માંદા, રોગિષ્ટ અને દુઃખી માલૂમ પડે છે: ત્હેમના રોગની દવા કરવાને તો હવે નાનું સરખું દવાખાનું સરકાર તરફથી ખોલવામાં આવેલું જોવામાં આવે છે. પણ રોગ થયા પછી તે અટકાવવાના ઉપાય કરવા કરતાં તે રોગ પેદા જ ન થાય એવા માર્ગો દર્શાવવા—લોકોને ચોકખાઇના ગુણ દર્શાવવા, સૂર્યના પ્રકાશ અને ચોખ્ખી ખુલ્લી હવાની જરૂર શિખવવી, બ્રહ્મચર્યના ફાયદા બતાવવા, નિર્મળ જળની આવશ્યકતા દેખાડવી તથા બીજી હરેક રીતે લોકની તંદુરસ્તી સારી રહે તેવી શિખામણો તે લોકો સમજે તેવી ભાષામાં, દાખલા દલીલો સાથે આપવી, એ કામ મોટું મ્હોટું કામ છે.

માંદાની માવજત કેમ કરવી, અમુક રોગ ઉપર ચરી કઇ અને કેમ પળાવવી, માંદાનો મિજાજ આનંદમાં રહે અને શારીરિક દુઃખ છતાં માનસિક આનંદને લીધે હેની વ્યથા હેને ઓછી લાગે, અને ઘડીભર હેનું દુઃખ વિસરી જાય એવી રસભરી વાતો કરવી, અને હરેક રીતે હેની મરજી જાળવવી: આની માવજત કરનારાની મ્હોટી ખામી છે. ખરી દયા ધરાવનાર વાસ્તે આ એક ક્ષેત્ર ખુલ્લું છે.

શારીરિક સુધારણાની જેટલી જરૂર છે, તેટલી જ અને તેથી પણ વિશેષ માનસિક સુધારાની છે. આ કામ માટે તો વળી ઉપર જણાવ્યા કરતાં પણ અતિ વિશાળ ક્ષેત્ર ખુલ્લું પડયું છે. લોકોમાં એટલું બધું અજ્ઞાન નજરે પડે છે કે તે દૂર કરવાને જેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવે તેટલો ઓછો ગણી શકાય. જે લોકોનો બધો વખત કુટુંબનું ગુજરાન મેળવવા માટે ધન કમાવામાં પસાર થઇ જતો હોય, અને જેમને જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છા છતાં તે મેળવવાનો પ્રસંગ ન મળતો હોય, તેવા યુવાનો તેમજ મ્હોટા પુરૂષો વાસ્તે રાત્રિશાળાઓ ખોલવામાં આવે અને ત્હાં હેમને સામાન્ય વાંચન, હિસાબ, અને લેખન ઉપરાંત થોડો થોડો વખત સામાન્ય નીતિનો બોધ આપવામાં આવતો હોય તો જે લાભ થાય તે અવર્ણનીય છે. મફત ખોલેલી રાત્રિશાળામાં ભણતાં હોવાથી તે લોકો શિખવનારના ઉપકાર તળે આવશે, અને હેના તરફ આભારની લાગણી થવાથી જરૂર તેઓ હેના બોધને માન આપશે, અને તે બોધ પ્રમાણે તેઓ ધીમે ધીમે ચાલવા લાગશે. પણ આવું ક્યહાં જોવું? જૈનશાળાઓની સ્થિતિ તરફ નજર કરતાં તો ખરેખર નિઃસ્વાર્થી પુરૂષોની ઘણીજ જરૂર જણાઇ આવેછે. જૂદે

જૂદે સ્થળે જૈન પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે, વિદ્યાર્થીઓ ભણવા જાયછે, ત્હેમનાં માબાપ જાણે કે છોકરાઓ ધર્મનો અભ્યાસ કરે છે, શિક્ષક જાણે મ્હને ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવા ખાતર પગાર મળે છે અને છોકરાઓ મોઢેથી ગોખેલાં પ્રતિક્રમણ સૂત્રો કે ભગવાનની સ્તુતિ બોલી જાય છે;—બસ એટલેથી જ પાઠશાળાના શિક્ષણનો મ્હોટે ભાગે અંત આવી જાય છે. શું ધર્મ તે પગારદાર શિક્ષકો શિખવી શકે? શું સૂત્રો ગોખીને ધર્મનું જ્ઞાન મેળવવાનો હક્ક ધરાવનાર બીજાને—કુમળા બાળકોને ધર્મનો બોધ આપી શકે? હૃદય ના પાડે છે. માનસશાસ્ત્ર (Psychology) આ બાબતમાં તદ્દન જૂદો જ અભિપ્રાય દર્શાવે છે. જેના હૃદય ઉપર ધર્મના સંસ્કાર પડયા નથી તે બીજા ઉપર શી રીતે પાડી શકશે, એ પ્રથમ પ્રશ્ન છે. અને લાંબા વખતથી જેનો ઉપયોગ બંધ થયો છે એવી ભાષા (dead language)ના શબ્દો બોલી જવાથી બોલનાર કે સાંભળનારને લાભ શો? આ વગેરે અનેક પ્રશ્નોનો નિકાલ કરવાને ધર્મના જ્ઞાનવાળા, કેળવાયેલા, પરોપકારી, અને પોતાના ' જીવન ' વડે ધર્મના સિદ્ધાંતોનો બોધ આપનારા જૈનોની જરૂર છે. હે નાથ! ક્યાં છે એવા વિરલા નરો? ક્યાં છે એવા ખરા દયાળુ પુરૂષો?

હે ગુરો! પરોપકારનાં ઘણાં કામો કરવાનાં છે. અમારામાં જો ખરી દયા હોય, જો બાર લાખ જૈન બરાબર 'દયા' એ શબ્દને દીપાવનાર હોય તો આખી દુનિયાને સ્વર્ગમય બનાવી શકે. પણ હે નાથ! એવો અપૂર્વ અવસર ક્યારે આવશે? આપ અમને દયાનો વિશાળ અર્થ શિખવો, અમને પરોપકારનો ઉમદા પાઠ ભણાવો, અમને નિષ્કામ વૃત્તિથી સ્વાર્થનો ભોગ આપતાં શિખવો,

કે જેથી પ્રેમ અમારા હૃદયમાં સામ્રાજ્ય ભોગવે અને અમે આપને પગલે અનુસરીએ.

14—8—11

(૯)

હે ક્ષમાવાન્, દયાવાન્ ગુરો !

આપ સર્વ જાણોછો, સર્વ સાંભળો છો, મ્હારા હૃદયના વિચાર પણ જાણો છો, છતાં મ્હારી નમ્ર વિનંતિ ઉપર આપ કેમ લક્ષ આપતા નથી? હે કરૂણાસાગર! મ્હને આશા રહે છે કે, આજે તો મ્હારી આ વિનતિ ઉપર આપ જરૂર ધ્યાન આપશો; કારણ કે પવિત્ર પર્યુષણ પર્વને લીધે મ્હારા સહધર્મીબંધુઓ પણ આજે આ લેખ વાંચી મ્હારી સાથે આપને વિનંતિ કરવામાં જોડાશે. મ્હારી પ્રાર્થનામાં તેઓ ભાગ લેશે તેથી અમારો **ભેગો અવાજ** આપને અમારા કલ્યાણ તરફ જરૂર પ્રેરશે.

હે ગુરો! આ પર્યુષણ પર્વનું માહાત્મ્ય એટલે સુધી વર્ણવવામાં આવ્યું છે કે, ૨૧ વાર પર્યુષણ પર્વનું વ્યાખ્યાન જે શ્રવણ કરે તે અવશ્ય મુક્તિપદ મેળવે. લોકો આ શબ્દોનો ગમે તેવો અર્થ કરે પણ મ્હને તો આ વચનમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ લાગતી નથી. તે કથન અક્ષરસઃ ખરૂં છે, એમ જો હું જણાવું તો તે પણ અતિશયોક્તિ નથી. ‘પર્યુષણનું વ્યાખ્યાન’ એટલે શું? આપ જેવા મહાપુરૂષોનાં ચરિત્રોનું કથન—આપ જેવા સમર્થ પુરૂષોના ગુણનું

કીર્તન–આપ જેવા મહાત્માઓએ કેવી રીતે ઉચ્ચતમ પદવી પ્રાપ્ત કરી ત્હેનું વર્ણન! જ્યારે 'પર્યુષણના વ્યાખ્યાન'માં આવી ઉત્તમ બાબતો સમાયેલી છે ત્હારે ત્હેનું શ્રવણ કરવાથી અમારા હૃદયમાં જરૂર આપ અથવા આપ જેવા બીજા કોઇ તીર્થંકર–અર્હત્ તરફ ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન થયા વિના રહે જ નહિ; અને આપની તરફ જો અમારા હૃદયની ભક્તિ જાગૃત થઇ તો પછી અમે આપને પગલે ચાલવાના એ પણ નિઃસંદેહ જ છે. અને આપના જીવનના જ્વલંત મૂર્તિરૂપે પ્રકટ થયેલા અનેક સદ્‌ગુણોનું શ્રવણ કરી ત્હેમાંથી અમે દર વર્ષે એક બે ગુણ પાળવાની પણ જો તે વખતે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરીએ અને આખા વર્ષ સુધી તે પ્રમાણે ચાલવાને પ્રયત્ન કરીએ, અને કદાચ ભૂલ થાય તો તે ભૂલને ભૂલ તરીકે અંગીકાર કરી તે સદ્‌ગુણને અનુસરવામાં મચ્યા રહીએ, તો જરૂર અમે તે સદ્‌ગુણો ખીલવી શકીશું. આ પ્રમાણે દરવર્ષે જો માત્ર એકાદ બે સદ્‌ગુણ ખીલવવા અમે શક્તિમાન્ થઇશું તો પણ પાંચ સાત વર્ષમાં અમે ઘણાજ આગળ વધી જઇશું. ઘણા સદ્‌ગુણો એક બીજા સાથે સંકળાયલા છે; અને જો મનુષ્ય એક પણ સદ્‌ગુણ યથાર્થ રીતે પાળવા તત્પર થાય છે ત્હેનામાં બીજા બધા સદ્‌ગુણો થોડેઘણે અંશે ખીલેલા હોવા જોઇએ, અથવા તેણે ખીલવવા જોઇએ. ઉપર જણાવેલો હેતુ ધ્યાનમાં રાખી, હે પ્રભો! જો અમે આપનું જીવનચરિત્ર સાંભળીએ તો જરૂર અમે આપને પગલે અનુસરી શકીએ. 'અપ્પા સો પરમપ્પા' 'આત્મા તે જ પરમાત્મા', એ આપે આપેલો બોધ અમને જણાવે છે કે અમારામાં પણ આપના જેવા થવાનું સામર્થ્ય–શક્તિ રહેલી છે; અને તેથી જો અમારી આત્મશક્તિમાં વિશ્વાસ રાખી

આપના જીવનનું રહસ્ય અમારા જીવનમાં ઉતારીએ તો પર્યુષણ પર્વનું આપે ઉપદેશેલું માહાત્મ્ય અમારા દૃષ્ટાન્તથી અમે ખરૂં પાડી શકીએ.

હે પ્રભો ! આપનું જીવનચરિત્ર સાંભળતી વખતે ચિત્ત ઠેકાણે રાખી સાંભળે છે જ કોણ ? મન જ્યહારે હજારો વસ્તુઓમાં ભમતું હોય, આંખો અનેક બાજુએ ભટકતી હોય, કાન અનેક પ્રકારનાં આભૂષણોના ઝણઝણાટ અથવા તો મધુર ધ્વનિવાળાઓના સુસ્વર પીવામાં તલ્લીન બન્યા હોય, અને ચિત્તની સ્વસ્થતાનું જ્યહાં નામ-નિશાન પણ ન હોય, ત્યહાં પછી સમ્યક્ પ્રકારના 'શ્રવણ'ની શી રીતે આશા રાખી શકાય ? અને જો 'શ્રવણ' જ ન થયું તો ત્હેનાં પર 'મનન' તો થાય જ શી રીતે ? અને 'મનન' ન થાય તો તદનુસાર 'વર્તન'ની તો આશા જ શી ? જ્યહાં સુધી સત્ય ગ્રહણ કરવાને અનુકૂળ સ્થિતિમાં આંખ, કાન, શરીર તથા મન મૂકાયાં નથી, ત્યહાં સુધી આપે જણાવેલો અપૂર્વ લાભ અમે ન મેળવી શકીએ તો ત્હેમાં, હે પ્રભો ! આપનો નહિ પણ અમારો જ દોષ છે. વર્ષાઋતુ એ ક્ષેત્રમાં બીજ રોપવાને અનુકૂળ સમય છે, તેમ ધર્મનાં બીજ રોપવાને પણ ધર્મગુરૂઓ માટે પર્યુષણ એ ઘણો યોગ્ય અવસર છે. અમે, હે **નાથ** ! ધર્મના દિવસોમાં શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાને જરા વધારે ઇંતેજાર હોઇએ છીએ. એ દિવસે અમે વધારે ઉત્સાહથી ઉપાશ્રયે જઇએ છીએ. લોહું તપેલું હોય ત્યહારે જેવો ઘાટ આપવો હોય તેવો આપી શકાય છે, તેમ જ્યહારે ધર્મજીજ્ઞાસા પવિત્ર દિવસોમાં હૃદયમાં બરાબર ખીલી હોય, ત્યહારે જો ઉપદેશક તે સ્થિતિનો લાભ લેઈ બરાબર ઉપદેશ કરે તો શ્રોતા વર્ગપર ત્હેની સચોટ

અસર થયા વિના રહે નહિ. પણ, પ્રભો! અમારાં જીજ્ઞાસુ હૃદય તૃપ્ત થતાં નથી, અને વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા પછી પણ અમે પ્રથમના જેવા જ શુષ્ક હૃદયના માલૂમ પડીએ છીએ; આમાં દોષ કોનો છે તે, હે નાથ! તું ક્યાં નથી જાણતો કે જેથી મ્હારે કહી બતાવવું પડે? ગમે તેમ હો, અમારા પર અસર થતી નથી એ તો સાબીત કરવા જવું પડે તેમ નથી જ.

હે પ્રભુ! આ પર્યુષણ પર્વનું માહાત્મ્ય વિચારતાં મ્હને કાંઈક અલૌકિક આનંદ થાય છે. 'પર્યુષણ'નો અર્થ 'ઉપાસના'—'ભક્તિ' એવો થાય છે. આપની ઉપાસના કરવી—આપની સેવા કરવી—આપની ભક્તિ કરવી: અહા! કેવા અપૂર્વ શબ્દો! પણ આપની ભક્તિ શી રીતે કરવી? ખરી 'ભક્તિ' એટલે શું? "आणाए धम्मो" "આપની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એ જ આપની ખરી 'ભક્તિ' છે." આપે ઉપદેશેલા બોધ પ્રમાણે જીવન ચલાવવું એ જ ખરી 'સેવા' છે. આપના આદેશને શિર પર ચ્હડાવી તદનુસાર વર્તવું એ જ ખરી 'ઉપાસના' છે. જે મનુષ્ય બાહ્યથી આપની ભક્તિ કરે છે, પણ આપના સિદ્ધાંતાનુસાર વર્તતો નથી, તે ખરેખર આપનો 'ભક્ત' નથી. માટે આજ્ઞાપાલન એ જ ધર્મ, એ જ ઉપાસના, એ જ સેવા, એ જ ભક્તિ અને એ જ 'પર્યુષણ'.

હે પ્રભો! આપની આજ્ઞાઓ કઈ છે તે કાંઈ અમારાથી અજાણ્યું નથી. આપે જૂદાં જૂદાં સૂત્રો દ્વારા જૂદે જૂદે સ્થળે ધર્મની વ્યાખ્યાઓ આપી આ બાબતમાં અમને અંધારામાં રહેવા દીધા નથી. "धम्मो मंगल मुक्किट्ठं अहिंसा संजमो तवो" "અહિંસા,

સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે." વળી '**अहिंसा परमो धर्मः**' અહિંસા એ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ છે. '**कषायमुक्तिः सा एव मुक्तिः**' કષાયથી છુટવું એજ મુક્તિ છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ અને પ્રમાદ આ પાંચ કર્મના બંધથી અળગા રહેવું તેજ મોક્ષનો માર્ગ છે. '**ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः**' જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. આવી જૂદી જૂદી વ્યાખ્યાઓ અપાયેલી છે. આ વ્યાખ્યાઓમાંથી ગમે તે એક અંગીકાર કરી મનુષ્ય તે પ્રમાણે વર્તે તો તે આપને પગલે જરૂર ચાલી શકે; કારણ કે વિચાર કરતાં–સૂક્ષ્મ વિચાર કરતાં બધી વ્યાખ્યાઓનો એકજ ઉદ્દેશ છે.

નાથ! ગૌતમ ગણધરને ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે "**હે ગૌતમ! એક ક્ષણવાર પણ તું પ્રમાદ કરીશ નહિ**", પ્રમાદથી–આલસ્યથી–મન ઉપરનો કાબુ ખોવાથી મનુષ્યો આડે માર્ગે દોરવાય છે, ન કરવાનું કરે છે, ન બોલવાનું બોલે છે, ન વિચારવાનું વિચારે છે. '**અપ્રમત્ત દશા એ નિર્વાણનો માર્ગ છે**' તેમ 'પ્રમાદ એ અવનતિનું કારણ છે' અર્થાત્ ઉન્નતિને બાધક છે. જ્યહારે મનુષ્ય પ્રમાદ કરે છે, અર્થાત્ જ્યહારે મન ઉપરનો સંયમ તે ખોઇ બેસે છે, ત્યહારે અશુભ વિચારો ત્હેના મગજમાં ઘુસી જાય છે. અને જ્યહારે ઘણા વિચારો મગજમાં સ્થાન પામે છે ત્યહારે મનુષ્ય તે વિચારોને લગતું કાર્ય કરવાને દોરાય છે, એ બાબત સર્વ કોઇ વિચારવંતના અનુભવની બ્હાર નહિ હોય.

માટે સર્વ અનર્થનું મૂળ પ્રમાદ છે. જગતમાં જે કલેશો, કંકાસો અને મારામારીઓ થાય છે ત્હેનું મૂળ કારણ પ્રમાદ

અથવા મનની અસાવધતા છે. ઘણીવાર આપણે મનુષ્યોને એમ બોલતા સાંભળીએ છીએ કે “ જો મ્હેં જરા વિચાર કર્યો હોત તો હું આ શબ્દ બોલત નહિ કે લખત નહિ. મ્હેં જરા મન ઉપર કાબુ રાખ્યો હોત તો તે અવિચારી કાર્ય હું કદાપિ આચરત નહિ.” આ પસ્તાવાનાં વચનો બોલતાં અમે બીજાને સાંભળીએ છીએ, અથવા જાતે અમે બોલીએ છીએ. આ પ્રમાણે અમે દોષ કરવા પ્રેરવાઈએ છીએ. ત્હેનું કારણ ‘પ્રમાદ’ અથવા ત્હેની સાથે જોડેલો ‘કષાય’ હોય છે. કાં તો ક્રોધથી, કાં તો માનથી, કાં તો માયા-કપટથી અથવા લોભથી: આ ચાર કષાયોને લીધે અમે દોષો કરવા પ્રેરાઈએ છીએ. હે નાથ! અમારે તે દુષ્ટ કર્મોને વાસ્તે આપની સમક્ષ અને અમારા હૃદય સમક્ષ તરત જ તે ને તે પળે પશ્ચાત્તાપ કરવો જોઈએ; તેજ પળે અમારે અમારા દુષ્ટ વિચારો કે કાર્યો કે વચનો સારૂ પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ; પણ અમારાં હૃદય એટલાં બધાં જાડાં થઈ ગયાં છે કે અમને તે ને તે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાનું સૂઝતું નથી. મોટા જ્ઞાનીઓ પણ પાપ કરતી વખતે ‘ઉપયોગશૂન્ય’ થઈ જાય છે, તો હે પ્રભો ! અમારા જેવા પામર પ્રાણીઓની શી સ્થિતિ ?!

પણ આપ દયાળુ છો એટલે અમને બચાવવાને આગે બીજી યોજના શોધી કહાડી અમને જણાવ્યું કે “ જો પાપ કરતી વખતે જ હૃદયથી પ્રતિક્રમણ કરવાનું ન બને તો દરરોજ ત્હમારે રાત્રિએ અને સવારમાં એમ બે વાર પ્રતિક્રમણ કરવું. ” આપના જ્ઞાન, દીર્ઘદર્શિપણું અને દયાનો ખ્યાલ અમારા સંકુચિત હૃદયમાં આવી

શકે તેમ નથી. જ્હારે આપની અમારા પ્રતિની દયાનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્હારે ખરેખર અમારા હૃદયમાં આપ પ્રત્યે અપૂર્વ ભક્તિભાવ જાગૃત થયા વિના રહેતો નથી. કદાચ અમારા જેવા પ્રમાદી પુરૂષોથી દરરોજ પ્રતિક્રમણ ન થઈ શકતું હોય તો પછી અમને અમારા પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ જ ન મળે? ના, ના! એમ નથી; આપે વળી દયાનું ક્ષેત્ર વિસ્તારી નવો માર્ગ દર્શાવ્યો અને અમને ફરમાવ્યું કે "જો ત્હમારાથી દરરોજ પ્રતિક્રમણ કરવાનું ન બને તો પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ કરો, એટલે પંદર પંદર દિવસના પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરો; કદાચ કોઈ કારણોસર તે પણ ન બની શકે તો ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ કરો!" અરે અમારા જેવા હીણભાગ્યથી તે પણ ન બની શકે તો આપે છેવટનો છેલ્લો ઉપાય સૂચવ્યો કે "ત્હમારે સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરવું; અર્થાત્ વર્ષમાં એક દિવસે (પર્યુષણ પર્વના છેલ્લા દિવસે) શાંત ચિત્તથી બેસી આખા વર્ષમાં ત્હમારે હાથે થવા પામેલા દરેક પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરી જવો; આ ઉપરથી ત્હમારે એમ ન સમજવું કે દરરોજના પ્રતિક્રમણની જરૂર નથી. ના, આ તો છેવટનો ઉપાય છે!"

આહા! આ બધું શું સૂચવે છે? કોઇ પણ રીતે જીવ પાપથી ડરી સન્માર્ગે વળે ત્હેને માટે, હે ગુરો! આપે આ ઉત્તમ યોજના રચેલી છે. આખા વર્ષમાં કોઈ પણ સંજોગોમાં કોઇ પણ કારણસર જે જે પાપો મનુષ્યથી થવા સંભવે છે તે સઘળાંનું જૂદાં જૂદાં સૂત્રો દ્વારા વર્ણન કરવામાં આવે છે. અમારામાંથી દરેકે પોતે કરેલા પાપનું નામ બોલાતાં જ અમારા હૃદય સાથે તથા આપની સાક્ષીએ તે પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરવો જોઇએ, અને મન સાથ દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ કે "અમે તેવાં પાપ ફરીથી નહિ કરીએ."

હે ગુરો ! અત્યાર સુધી મ્હેં કરેલાં પાપોની આપ સમક્ષ હું ક્ષમા ચાહું છું. મ્હેં **મનથી, વચનથી, કાયાથી** કોઈ પણ જાતનું પાપ કર્મ આચર્યું હોય ત્હેને વાસ્તે ખરા જીગરથી ક્ષમા માગું છું.

હે દયાળુ દેવ ! કોઈ પણ પ્રાણીના પ્રાણને મનથી, વચનથી કે કાયાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ સાંવત્સરિક દિવસમાં મ્હેં દુઃખ દીધું હોય તો ત્હેને વાસ્તે અંતઃકરણથી ક્ષમા ચાહું છું.

હે કૃપાળુ ગુરો ! કોઇ પણ મનુષ્યને કોઇ પણ રીતે જુઠું બોલીને, ખોટી સાક્ષી પૂરીને, ખોટા લેખ લખીને, વિશ્વાસઘાત કરીને અથવા બીજી કોઈ પણ રીતે અસત્ય કહીને આ સાંવત્સરિક દિવસમાં જાણતાં કે અજાણતાં મ્હેં દુઃખ દીધું હોય ત્હેને વાસ્તે અંતઃકરણપૂર્વક ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે મહાન્ પ્રભો ! કોઇની થાપણ ઓળવીને, કોઇની વસ્તુ ચોરીને, પારકી વસ્તુ પોતાની છે એમ જાહેર કરીને, અથવા કોઇ પણ બીજી રીતે 'અસ્તેય વ્રત' નો ભંગ મ્હારાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ વર્ષ દિવસમાં થવા પામ્યો હોય ત્હેની હું ત્રિકરણ યોગે ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે શીલાંગરથધારી ! મનથી, વચનથી કે કાયાથી કોઇ પણ રીતે 'સ્વદાર સંતોષ' અથવા 'બ્રહ્મચર્ય વ્રત'નો ભંગ મ્હારાથી જાણતાં કે અજાણતાં આ વર્ષ દિવસમાં થવા પામ્યો હોય ત્હેની હું મનથી, વચનથી અને કાયાથી ક્ષમા ઇચ્છું છું.

હે નિષ્પરિગ્રહી દેવ ! મ્હેં ધન, ધાન્ય, રૂપું, સોનું, આદિક પદાર્થો વગેરે ઉપર આ વર્ષ દિવસમાં જાણતાં કે અજાણતાં મૂર્છા

ચરી હોય, અને જે વસ્તુ આત્માની નથી ત્હેને મ્હારી કલ્પી હોય તે પાપને વાસ્તે હું મન, વચન અને કાયાથી ક્ષમા માગું છું.

હે **અનાહારી** પ્રભો ! મ્હેં કાર્યવશથી અથવા પ્રમાદથી આપે સ્થાપેલા નિયમને ઓળગીને રાત પડી ગયા પછી આ વર્ષમાં કોઇ પણ દિવસ ભોજન કર્યું હોય તો આપની આજ્ઞા ઓલંગવાના તે દોષ માટે હું ક્ષમા માગુ છું.

હે નિષ્કપાયી ગુરો ! ક્રોધ, પૈશુન્ય (પારકી ચાડી), પરનિંદા, હાસ્ય, જુગુપ્સા, રાગ દ્વેષ વગેરે અનેક 'વિભાવી વૃત્તિ'ઓને લીધે **સ્વભાવ**' ચૂકી મ્હેં જે કોઇ બુરા અધ્યવસાય મનમાં ચિંતવ્યા હોય, તે અધ્યવસાયોને મનમાં રાખી બુરા વચનો બોલ્યો હોઉં અથવા તે વિચારો અને વચનો પ્રમાણે બીજાને પીડા ઉપજાવનારાં અને મ્હારા મનની શાંતિનો ભંગ કરનારાં જે કોઇ કાર્યો મ્હેં આ વર્ષ દિવસમાં જાણતાં કે અજાણતાં કર્યાં હોય તે સર્વ મિથ્યા થાઓ ! અને ત્હેને વાસ્તે, હે પ્રભો ! હું આપની અનંતશઃ ક્ષમા ઇચ્છું છું-

હે કરૂણાળુ બંધો ! આ ગત વર્ષ દરમ્યાન કોઇ પણ જીવ સાથે, કોઇ પણ કારણસર વૈરવિરોધ થવા પામ્યો હોય, કોઇના પણ જીવને મ્હારાં કાંઇ પણ કાર્યોથી ઉદ્વેગ યા અશાંતિ ઉત્પન્ન થઇ હોય, તે સર્વ જીવોને હું આજે ક્ષમાવું છું.

" खामेमि सव्वे जीवा सव्वे जीवावि खमंतु मे ॥
मित्ति मे सव्वभूएसु वैर मज्झं न केणई " ॥

" હું સર્વ જીવોને ક્ષમા આપું છું; સર્વ જીવો મ્હને ક્ષમા આપો !

મ્હારે સર્વ પ્રાણી સાથે મૈત્રી છે; મ્હારે કોઈ સાથે શત્રુતા નથી." હે નાથ! સઘળાના આત્મા સત્તાએ—સ્વરૂપમાં એક સરખા છે. જે જે મનુષ્યો દોષ કરે છે, તે અજ્ઞાનતાથી કરે છે. મ્હને કોઈએ હેરાન કર્યો હોય, મ્હારી કોઈએ નિંદા કરી હોય, મ્હને કોઈએ કડુ વચન કહ્યું હોય, મ્હારૂં કોઈએ નુકશાન કર્યું હોય—તે સર્વને હું મ્હારા હૃદયથી ક્ષમા આપુંછું અને તે બિચારાની દયા ચાહુંછું; કારણ કે તે સર્વ અજ્ઞાનતાથી તે કરે છે. હે દયાળુ પિતા! આપ હેમના અપરાધો માફ કરો; કારણ કે તેઓ શું કરે છે હેમની તે બિચારા જીવોને ખબર નથી.

હે પ્રભો! મ્હારાં પોતાનાં કરેલાં કર્મો સિવાય મ્હારૂં કોઈ બીજી રીતે બગાડનાર નથી. માટે મ્હારે નિષ્કારણ બીજા ઉપર શા માટે દોષ ધરવો? હે વિશ્વના નિષ્કારણ બંધો! હું સર્વ જીવને ક્ષમા આપુંછું; વૈર વિરોધ તજુંછું અને આપને પગલે ચાલવાને ઉદ્યમવન્ત થયોછું. મ્હને તે કામ કરવાને પુરતું બળ આપો. જેહેને કોઈ શત્રુ નથી, અને જે કોઈનો શત્રુ નથી તે 'સમભાવ'માં રમે છે—અને તે જ મોક્ષનો અધિકારી છે, એમ આપે અનેકશઃ બોધ આપ્યો છે. એવો 'સમભાવ' અમારા હૃદયમાં ખીલે અને સર્વ મનુષ્યો તથા પ્રાણી વર્ગ એક બીજા સાથે સંપથી હળીમળીને એક બીજાને મદદ કરનારા તરીકે રહે, એવી હૃદયની ભાવના સહિત આપને વારંવાર પ્રણામ કરી હાલ તો એટલેથી જ અટકીશ. વિશેષ લખવાની શક્તિ મ્હારામાં નથી; મ્હારી ખોડ્ય આપ જ પુરશો.

21-8-11

(૧૦)

હે વિશાળદૃષ્ટિવાળા, સમભાવમાં રમી રહેલા દેવ !

આપે આપેલો જૈન ધર્મ ! આહા તે કેવો વિશાળ હતો ! અને આજે તે કેવો સંકુચિત થઇ ગયો છે ! હે પ્રભો ! એનાં કારણમાં કારણ માત્ર અમારી સ્વાર્થતા અને અમારૂં અજ્ઞાન એ જ છે. આપનો જ્યહારથી વિરહ પડયો, આપ જ્યહારથી દૂર જઈ બેઠા, આપની સાથેનો સંબંધ ધરાવનારા—આહારક લબ્ધિવાળાની જ્યહારથી આ ભરતમાં ખામી પડી, જ્યહારથી આપનો સંદેશો આ ભરતભૂમિને પહોંચાડનારા આપના શિષ્યો આ ભરતમાંથી અદૃસ્ય થયા, ત્યહારથી જ આ સંકુચિતતાનો આરંભ થયો.

અમે, હે નાથ ! ત્યહારથી 'વાડો' કરી બેઠા. જૈન ધર્મને ઝરાની માફક ચારે બાજુએ ફેલાતો જોવાને બદલે મુઠીભર માણુસોમાં અમે ત્હેને ગોંધી રાખ્યો. જે ઝરાનું પાણી વહે નહિ, જે ઝરાનું પાણી વહીને બીજાના ઉપયોગમાં ન આવે, જે ઝરો એક જ સ્થળે ભરાઇ રહે તે ઝરો, **ઝરો મટી ખાબોચીઉં થાય**–વગર વહેતા પાણીનું ખાબોચીઉં થાય છે, અને તે ખાબેચીયાનું પાણી સ્વાભાવિક રીતે ગંધાવા માંડે છે, લાંબો વખત એની એ સ્થિતિમાં પડી રહે તો છેવટ તે પાણી ઝેરી બને છે.

હે ગુરો ! જૈન ધર્મની પણ કાંઇક આવા જ પ્રકારની સ્થિતિ થઇ છે, તે આપથી ક્યહાં અજાણ્યું છે ? હજારો પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ કે જેઓ અહિંસાના—પ્રાણી માત્ર તરફ દયા કરવાના–મદ્યમાંસ નહિ ખાવાના ઉચ્ચ સૂત્રોથી કેવળ અજ્ઞાત છે, તેવાઓને આ જૈન ધર્મના

પાવત્રમાં પવિત્ર સિદ્ધાંત શિખવવાનું મૂકી દેઇ અમે માંહોમાંહે કાપાકુપી કરવા માંડીએ છીએ. અમને નવું ચણતાં આવડતું નથી, ત્હારે અમારી જે કાંઇ શક્તિ હોય તે આપ જેવા કેવળ પરમાર્થી આત્માઓ જે કાંઈ કામ કરી ગયા હોય ત્હેને તોડવામાં ન વાપરીએ તો પછી શું કરીએ ? !

હે દેવ ! અમારી અત્યારની સ્થિતિ આપ સંમુખ કહેતાં અમને લજ્જા આવે છે. અમે જ આ ધર્મનું જડમૂળ કહાડવા બેઠા છીએ. કારણ કે અમારો કોઇ ભાઇ જરા વિશાળદૃષ્ટિ બતાવે તો અમે કે જેઓ સંકુચિત દૃષ્ટિવાળા છીએ તે ત્હેની વિશાળ દૃષ્ટિનું સ્વરૂપ સમજવા યોગ્ય છીએ એમ નથી; અમે તો અમારા વાડા બ્હારની વાત કરનારને જીવતો જવા મૂકીએ છીએ તે પણ આ શાસનનો પ્રતાપ છે! અમને અમારો જ નાશ કરવાનું—આત્મઘાત કરવાનું સરસ હથિયાર હાથ લાગ્યું છે. ઘડીએ ને પલકે, શ્વાસવારે ને શ્વાસવારે તે હથિયાર અમે ઉગામીએ છીએ, અથવા નબળા પોચાને તો ડરાવી જ મારી નાખીએ છીએ. હે પ્રભો ! તે હથિયાર બીજું કાંઇ નહિ પણ 'સંઘબ્હારની શિક્ષા' છે ! નાત બ્હારની શિક્ષા ! પોળ બ્હારની શિક્ષા ! શિક્ષા જ શિક્ષા! અમારા જાતિભાઇઓ જેમને અમે ધર્મથી વમી ગયેલા માનીએ છીએ, જેમને અમે ધર્મથી ભ્રષ્ટ માનીએ છીએ, અને જેમને અમે મિથ્યાત્વી, નિન્હવ, અથવા બીજા ગમે તેવા ખિતાબો આપતાં ડરતા નથી તેવા અમારા અજ્ઞાની ભાઇઓની જો અમને ખરેખર જ દયા હોત તો અમે ત્હેમને અમારા સમુદાયમાંથી દૂર કરવા પ્રયત્ન કરત નહિ, અમે ત્હેમને શિક્ષા કરી ડરાવી અમારા શત્રુઓ બનાવત નહિ અથવા

અમારી સલાહ માની શકે તેથી ઘણે દૂર કહાડી મૂકત નહિ. પણ હે **નાથ** ! દયાનું તો કેવલ **નામ** છે ! **અજ્ઞાનીનું અજ્ઞાન દૂર કરવાનો ખરો ઉપાય 'શિક્ષા' નથી; પણ 'જ્ઞાન'** છે. અશુદ્ધતા દૂર કરવાનો ખરો માર્ગ શુદ્ધિ છે, અને દ્વેષ દૂર કરવાનો સરલ રસ્તો પ્રેમ છે. આપે આ સિદ્ધાંતોનો વારંવાર ઉપદેશ આપ્યો છે; પણ તે સિદ્ધાંતો તો, હે **નાથ**, પુસ્તકોમાં રહ્યા ! અમારે તે સિદ્ધાંતોનું કામ હોત તો અમારૂં આજનું વર્તન કાંઇક જૂદા જ પ્રકારનું હોત. હે **નાથ** ! પ્રેમનું અગાધ બળ છે તે બાબતોનો આપનો દાખલો અમારી સંમુખ છતાં અમે પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજતા નથી એ જ અમારી અજ્ઞાનતા છે, એ જ અમારી સંકુચિતતા છે. જ્યારે આપ સમોસરણમાં બીરાજોછો અને અનેક જીવોને બોધ આપોછો તે સમયે પશુ, પક્ષી, મનુષ્યો, દેવો વગેરે બધા ઉચિત સ્થાને બેસી જાય છે. સ્વાભાવિક વૈર વિરોધ રાખનારા પશુઓ જેવાં કે સર્પ અને નોળીઓ, ઉંદર અને બિલાડી, મોર અને સર્પ વગેરે જાનવારો તે વખતે નૈસર્ગિક (જન્મથી વારસામાં મળેલો) વિરોધભાવ તજી દે છે, અને એક બીજા પ્રતિ પ્રેમભાવથી વર્તે છે. અહા ! આ આપના વિશાળ અને સર્વગત પ્રેમનું માહાત્મ્ય નહિ તો બીજું શું ?

આ અપૂર્વ દૃષ્ટાન્ત અમારી સંમુખ છે, છતાં અમે દ્વેષ કરીને, ડરાવીને, મારીને, નિંદા કરીને અગર શિક્ષા કરાવીને બીજાઓને અમારા 'મત' માં વાળવા મથીએ છીએ. હે **નાથ** ! જે જૈન ધર્મ કેવળ દયાના સિદ્ધાંતો પર રચાયેલો છે ત્હેના અનુયાયીઓ શું અમે છેક જ આવા નિર્દય થઇ ગયા ? શું અમે એવા જૈનત્વ વિનાના થઇ ગયા કે

અમારા બીજા જાતિ ભાઇઓને અમારાથી દૂર ખસેડવામાં જ અમારૂં જૈનત્વ આવી રહ્યું ? શું અમારામાંથી જ્ઞાન એટલું બધું નાબુદ થઇ ગયું કે અમારા જ્ઞાન બળથી બીજાઓનું અજ્ઞાન દૂર કરવાનું ભૂલી જઇ કેવળ અમે અમારા ભયથી અજ્ઞાન દૂર કરાવવા ઉભા થયા છીએ ?

હે **નાથ** ! અમે તદ્દન ઉંધો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો છે, અમે કેવળ અવળે પથે વિચર્યા છીએ; આનું પરિણામ પણ આત્મઘાતક વિના બીજું શું આવવાનું હતું ?

હે **નાથ** ! આપનો પ્રકાશ ચારે બાજુએ ફેલાયલો છે. અમે જરા આંખો ઉઘાડી જોઇએ છીએ તો ચારે બાજુ પ્રકાશ, પ્રકાશ અને પ્રકાશ નજરે પડે છે. પણ અમારા ગુરૂઓ અમને આંખ ઉઘાડવાની ના પાડે છે. જે ઉપાશ્રયમાં અમારા ' કુળગુરૂ'ઓ બેઠા હોય તે ઉપાશ્રયની મ્હારની બાજુ આંખ ઉઘાડી જોવાની તેઓ તદ્દન મના કરે છે.

પ્રકાશ એક જ બારીએથી આવી શકે, એમ તેઓ જણાવે છે અને તે બારી તે બીજી કોઈ નહિ પણ અમારા 'કુળગુરૂ'ની બુદ્ધિ અથવા બહુ તો તેમની ધર્મગ્રન્થો સમજવાની શક્તિ ! અમારે જ્ઞાન પામવાનો ફક્ત આ એક જ માર્ગ છે એમ પોકારી પોકારીને તેઓ કહે છે. પણ ચારે બાજુએ મ્હારની પાસે એટલો બધો પ્રકાશ આવી રહેલો છે કે અમે અમારા એ ગુરૂની આજ્ઞાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને પણ બીજી બારીએથી મ્હાર ડોકીયું કરવા દોરવાઇએ છીએ. અને ત્યાં જ્યારે અમારી નજરે કોઈક ઓરજ પ્રકારનો પ્રકાશ પડે છે, ત્યારે અમે અમારા ગુરૂઓને જણાવીએ છીએ, અને તે

પ્રકાશને લીધે અમારી આંખો ઉઘડવાથી અમે નવા નવા પ્રશ્નો પૂછવાને દોરવાઇએ છીએ; પણ તે પ્રશ્નોના ખુલાસા આપવાને બદલે અમારા આપે સ્થાપેલા નાયકો અમને જણાવે છે કે ‘ એ પ્રકાશ તે ભૂતનો ભડકો છે, અને શંકા આણવી તે મિથ્યાત્વ છે. પ્રશ્ન પૂછવો તે નિહ્નવપણું છે, અને બારી બ્હાર જોવું તે સંસારમાં ભટકવા સમાન છે ! ’ આ પ્રમાણે અમે, હે ગુરો ! પ્રકાશ વિના રઝળીએ છીએ ! ‘ષડ્દર્શન જીન અંગ ભણીજેજી ’ એ આપનું કિરણ ગ્રહીને શ્રી **આનંદઘનજીએ** જણાવેલું વાક્ય જો અમે બોલીએ, અને તે પ્રમાણે જે જે અપેક્ષાએ અન્ય ધર્મમાં સત્ય જણાય, તે તે જણાવીએ, તો તે પણ મિથ્યાત્વ ! તે પણ નિહ્નવપણું ! તે પણ ઉત્સૂત્રપરૂપણા ! તે પણ સંઘ બ્હારની શિક્ષાને પાત્ર ! હે ગુરો ! અમારાં વીતક ક્યહાં જઇને કહીએ, અને કોની આગળ રડીએ ? વિચારની વિશાળતા અમારામાં બિલકુલ નથી અમે ફોકટ જણાવીએ છીએ કે અમે સ્યાદ્વાદ અનેકાંતવાદને માનનારા છીએ. સ્યાદ્વાદ ધર્મ તો એટલો વિશાળ છે કે ત્હેના એક ઉપાસકે કહ્યું છે કે ‘**યુક્તિમદ્વચનં યસ્ય તસ્ય કાર્યઃ પરિગ્રહઃ** ’ જેનું વચન યુકિત યુક્ત લાગે, જેનું વચન હૃદયને અને બુદ્ધિને સંતોષ આપે, જેના વચનનો આપણા અંતઃકરણમાં પ્રતિધ્વનિ પડે તે વચન બાળકે કહ્યું હોય કે વૃદ્ધે કહ્યું હોય, સ્ત્રીએ ઉચ્ચાર્યું હોય કે પુરૂષે ઉચ્ચાર્યું હોય, છતાં તે અંગીકાર કરવા યોગ્ય છે–માનવા યોગ્ય છે—આચરવા યોગ્ય છે. આપે, હે ગુરો ! એટલે સુધી જણાવ્યું છે કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ગમે તે પુસ્તક વાંચે તો ત્હેને તે સમ્યકત્વ રૂપે પરિણમે, અને મિથ્યાદષ્ટિ ગમે તે પુસ્તક વાંચે તો મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે; પુસ્તકનો કાંઇ

વાંક નથી. પુસ્તક તો નિર્જીવ છે, ત્હેને જેવી દૃષ્ટિથી જુએ તેવો તે લાભ આપે. આપનું આવું દીવા જેવું વાક્ય છતાં અમને અમારા નાયકો કહે છે કે અમુક વાડાના આચાર્યે લખેલાં પુસ્તકો સિવાયનાં તમામ પુસ્તકો મિથ્યાત્વી પુસ્તકો છે.

હે ગુરો ! આપની કૃપાની આ અવસરમાં ઘણી જ જરૂર છે. જે ધર્મને નામે લોકોનાં અંતઃકરણ પ્રેમની સુવર્ણમય દોરીથી જોડાવાં જોઇએ, તે ધર્મને નામે જ જ્હાં ત્હાં વેર વિરોધ, મારામારી, કલહ અને દ્વેષ નજરે પડે છે. આપ શું આ બધું નથી જાણતા ? 'સવી જીવ કરૂં શાસનરસી, એસી ભાવદયા મન ઉલસી': આપે એક વાર એવો ભાવ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. એવું વાક્ય આપે ઉચ્ચાર્યું હતું, અને આપ જેવા મહાત્મા એવું વાક્ય ઉચ્ચારે ત્હારે તે ખરા ભાવપૂર્વક જ હોય એમાં આશ્ચર્ય શું ? સર્વ જીવોને—દુનિયાના તમામ જીવોને જૈન ધર્મી બનાવું—દયામય બનાવું—પ્રેમી બનાવું—કષાયમુક્ત બનાવું—એજ આપની અપૂર્વ ભાવના હતી, અને આપે બનતો પુરૂષાર્થ કર્યો અને હજુ કરોછો. પણ અમે આપના અનુયાયીઓ તે ભાવના પર પાણી ફેરવવા બેઠા છીએ; તે ભાવનાને પગ નીચે કચરવા બેઠા છીએ; અમે ખરેખર શાસનરાગી નથી: અમે ખરેખર આપના ભક્ત નથી.

અમે અમારી માનપૂજાના લોલુપી છીએ. અમારી માનપૂજામાં કે પ્રતિષ્ઠામાં જેઓ વિઘ્નકર્ત્તા હોય તે સઘળાઓને અમારા શાસનમાંથી દેશનિકાલ કરવાના. (જાણે કે 'શાસન' અમારા બાપનું હોય નહિ !) હે નાથ ! આપનું શાસન અમે પચાવી પડયા છીએ. હે ગુરો ! અમે આપની સત્તા ધારણ કરી બેઠા છીએ. આ જમાનામાં

જો કોઇ કેવળજ્ઞાની હોય તો અમે જ છીએ, અને અમારી આજ્ઞા પ્રમાણે જૈનધર્મની ધ્વજા આમ કે પેલીગમ ફરકવી જોઇએ! આહા કેવી અમારી ધૃષ્ટતા! કેવી અમારી હલકાઇ! કેવી અમારી સંકુચિતતા! કેવો અમારો સ્વાર્થ! જ્હાં ત્હાં 'હું' ની જ પૂજા છે. અમને જૈનધર્મ કરતાં અમારો આ સાંડાત્રણ હાથમાં રહેલો 'હું' વધારે વ્હાલો છે! ધર્મનું નિકંદન થાય કે લોકોની નજરે જૈન ધર્મની હલકાઈ થાય તે અમે જોઈ રહીશું, પણ અમારા 'હું' ને જરા પણ અડચણ આવવી જોઇએ નહિ! જો તે 'હું'ની સત્તામાં કોઇ આડે આવ્યું, જો તે 'હું'ના માનમરતબામાં કોઇ આડખીલ રૂપ થયું તો પછી અમારી દયાનું અમારે કામ નથી! ગમે તે ઉપાયે, ગમે તેટલા છળ કપટથી, ગમે તેટલા ભોગે તે મનુષ્યને, ત્હેના સગાં-વ્હાલાંને, ત્હેના અનુયાયીઓને, ત્હેના મિત્રોને અને ત્હેની સાથે સંબંધ ધરાવતા સર્વને અમારાથી બનતું નુકશાન કરવા અમે ચૂકીશું નહિ. ધર્મની અમારી વ્યાખ્યા આટલામાં આવી ચૂકી! હાલ તો

ગચ્છકદાગ્રહ સાચવે રે, માને ધર્મ પ્રસિદ્ધ;
આત્મગુણ અકળાયતા રે, ધર્મ ન જાણે રે શુદ્ધ.
તત્વરસિક જન થોડલા રે, બહુલો જન સંવાદ;
જાણોછો જિનરાજજી રે, સઘળો એહ વિવાદ.

આ રીતે ગચ્છના ભેદો, અને ત્હેના ઉપ ભેદોને પ્રધાનપદ આપવામાં, અને કદાગ્રહ વધારવામાં ધર્મની પ્રસિદ્ધિ આવી રહી હોય એવું અમારા નાયકો સમજે છે, અમને સમજાવે છે અને અમે પણ ગાડરીયા પેઠે 'હાજી સાહેબ!' કહી એમને એવા કામમાં સહાય

આપીએ છીએ. આત્માના ગુણ જે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર તે જેથી ખીલે, અથવા ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ રૂપ કષાય જેથી મંદ પડે, તેવો જે ખરો ધર્મ-જે શુદ્ધ ધર્મ ત્હેનો ઉપદેશ કોઇ આપતું નથી. જ્હાં જોઇએ ત્હાં બહારની ધમધમા ચાલે છે અને ધર્મ પણ ત્હેમાં જ રહેલો હોય, એમ જણાવવામાં આવે છે. હે પ્રભો ! આ સમયમાં તત્ત્વના-આત્મતત્ત્વના-ધર્મના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને જાણવાના રસવાળા પુરુષો બહુ થોડા છે. અને મ્હોટે ભાગે તો મનુષ્યોની વિકથા જ માલૂમ પડે છે. એક બીજાની નિંદા, એક બીજાની અદેખાઈ, એક બીજાની ઈર્ષ્યા, એક બીજાને હલકો પાડવાની વાતો-આવી બાબતો જ ઘણે ભાગે સંભળાય છે.

હે જીનરાજ ! હે દયાળુ દેવ ! આપ તો સર્વ જાણો છો. આપથી આ બાબત કાંઇ અજાણી નથી. માટે હે પ્રભો ! હવે કાંઇ આ તરફ કૃપાદૃષ્ટિ કરો. હવે લોકોને ખરૂં સત્ય શું છે, તે સમજાવો. લોકોને વિશાળ દૃષ્ટિના અને ગુણાનુરાગી બનાવો, અને ત્હેમને એવો પ્રેમ શિખવો કે જે પ્રેમથી તેઓ બીજાને પોતાનાથી દૂર ન કરતાં પોતાનામાં ભેળવવાનું સમજે. આપ 'પ્રેમ સ્વરૂપી' છો, 'પ્રેમના સૂર્ય' છો; તો આપ તે પ્રેમનું એકાદ કિરણ પણ અમારા જેવા અજ્ઞાની અને સ્વાર્થી મનુષ્યો તરફ મોકલશો તો અમે ત્હેના આધારે કાંઇક વિશાળતા શિખીશું, કાંઇક ખરો દયાભાવ શિખીશું, અને એ કિરણને આધારે આપ તરફથી બીજાં વિશેષ કિરણો ગ્રહણ કરવાને સમર્થ થઇશું.

16-9-11.

(૧૧)

પરમ કૃપાળુ પ્રભો !

આપ **મ**હાવિદેહ ક્ષેત્રમાં બિરાજ્યા છો, તથાપિ આ ક્ષેત્ર ભણી પણ દૃષ્ટિ કરવાનું આપનું કર્તવ્ય છે, એ આપને સ્મરણમાં લાવરાવવા ખાતર હું કાંઇ પણ લખું. ત્હેમાં જો આ સેવકનો અવિનય થતો હોય તો ત્હેની, હે **પ્ર**ભો ! ક્ષમા આપશો; કારણકે આ સેવકનો **આશય** શુદ્ધ છે. અમારા જાતિ બાંધવોનું હિત જેથી થાય એ જ આશયથી આપને આ પત્રો લખવામાં આવે છે અને હૃદયના ઉદ્ગાર ખાલી કરવામાં આવે છે.

હે ગુરો ! અમારી આ સ્થિતિ થવાનું કારણ વિચારતાં—સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકતાં—એમ લાગે છે કે અમારામાં નૈતિકબળ નથી—અમારી આત્મશક્તિમાં અમને વિશ્વાસ નથી—અમારા હૃદયમાં સુસ્પષ્ટ નથી. અમે ઘણી બાબતોમાં સત્ય શું છે તે સમજીએ છીએ, ખાનગી મિત્રોમાં ત્હેની વાતો પણ કરીએ છીએ, અલંકારિક ભાષા દ્વારા તે જણાવીએ પણ છીએ; પણ તે સત્યને ત્હેના નગ્ન સ્વરૂપમાં મૂકવાની અમારામાં હિમ્મત નથી—નૈતિક બળ નથી. એનું કારણ બીજું કાંઇ નહિ પણ અમારો સ્વાર્થ છે. અમે સ્વાર્થી બનેલા હોવાથી અમારા સ્વાર્થને જેથી વાંધો આવે, અમે અપ્રીતિને પાત્ર થઇએ, અમે **લોકવલ્લભ થતા અટકીએ**, એ ભયને લીધે—એ **માની લીધેલા ખોટા ભયને** લીધે—અમે અમારા હૃદયના ભાવ **ખુલ્લી રીતે** જણાવી શકતા નથી. અને એથી જ, હે **નાથ** ! આપના જૈનશાશનની સ્થિતિ આવી ડામાડોળ થઇ છે.

મનુષ્યો હૃદ**યથી** જે માનતા હોય, તે વાત જો **ખુલ્લી રીતે**

જાહેર કરતા રહે, તો ઘણા પ્રકારનો સડો એની મેળે ચાલ્યો જાય. પણ 'silence gives consent' 'ચૂપકી એ પણ હા પાડવા સમાન છે' એ ન્યાયે અમે અમારી ચૂપકીથી ઘણા પ્રકારના સડાને ઉત્તેજન આપીએ છીએ. અમુક રિવાજ ખરાબ છે, એમ અમે બોલીએ છીએ; એનાં કડવાં પરિણામ આવેલાં અનુભવીએ છીએ; પણ તે છતાં તે ખરાબ રિવાજ અથવા રશમનો ત્યાગ કરતાં અચકાઈએ છીએ. કારણકે રૂઢીના અમે ગુલામ છીએ—ખરેખર ગુલામ છીએ. બ્રીટીશ સરકારે ગુલામનો ધંધો બંધ કર્યો, પણ **રૂઢીના ગુલામોની** સંખ્યા તો એટલીને એટલી જ છે. રૂઢીરૂપી વાદળીનું અંધકાર એટલું બધું વ્યાપેલું છે કે જેઓને આંખો છે, જેઓને સારૂં ખોટું પારખવાની શક્તિ છે, તેવા લોચનવંતા પુરૂષો પણ કોઈ આંધ દેખાય છે.

હે ગુરો! અમે કર્મના નિયમને માનનાર છીએ; અમે એમ પણ કહીએ છીએ કે કરેલો પુરૂષાર્થ કદી નિષ્ફળ જતો નથી; છતાં અમારાં કાર્યો આપ અવલોકશો તો જણાશે કે અમે ફક્ત **આ જીંદગી** વાસ્તે જ જીવીએ છીએ. આ જીંદગી એ જ સર્વસ્વ છે એમ અમારે મન ભાસે છે. અને તેથી જે કાર્યનું ફળ **તરત** આવે તેજ કાર્ય અમે કરીશું; જેથી આ જગતના **લોકોની વાહવાહ** થાય તેવાંજ કામો કરીશું; પણ જેથી દુનિયાનું ખરૂં કલ્યાણ થાય તેવા માર્ગો અંગીકાર કરીશું નહિ, જેથી સ્વ અને પરના આત્માનું કાયમનું હિત થાય તેવો રસ્તો ગ્રહણ કરીશું નહિ. કારણ કે અમારૂં—આત્મા અમર છે એમ **માનનારાનું**, જાણે કે પુનર્જન્મ જેવું કંઈજ નહિ એવું **વર્તન** થઇ ગયું છે.

હે પ્રભો ! હવે અમારા ઉદયનો ફક્ત એક જ માર્ગ છે. જેઓનાં શરીર નિર્બળ છે, જેઓનાં મન નિર્બળ છે, જેઓનામાં સત્યને ખાતર **સત્યને પડખે ઉભા રહેવાની હિમ્મત** નથી, તેવા ડરપોકથી, હે ગુરો ! કદાપિ જૈન ધર્મનો ઉદય થવાનો નથી. જૈન ધર્મ ક્ષત્રીયોનો છે, જૈન ધર્મ ક્ષત્રીય જેવા ટેકીલાનો છે, જૈન ધર્મ 'જીતનારા'ઓનો છે, જૈન ધર્મ સત્યના ઉપાસકોનો છે. તે જૈન ધર્મ અત્યારે એ પૈસા વાસ્તે ધર્મને વેચનારાના હાથમાં આવ્યો છે. **તે ધર્મ આજે લોકપ્રિયતા ખાતર સત્યને વેચનારાના કબજામાં પડયો છે.** તે ધર્મ આજે રૂઢીના ગુલામોના સકંજામાં સપડાયો છે. તે ધર્મના સત્યસિદ્ધાંતોનો વ્યવહારિક ઉપયોગ બહુ જ ઓછો જોવામાં આવે છે. સત્યના ઉપાસકો—શિરસાટે પણ સત્યને વળગી રહે એવા ઉપાસકો ગણ્યાગાંઠયા મળી આવશે. આ જ કારણથી—ખરેખર આ જ કારણથી અમારી આ શોચનીય દશા થઈ છે. શ્રાવકોનો વાંક હોય તો ખુલ્લા દિલથી શ્રાવકોને બેધડક ઉપદેશ આપનારા સાધુઓ ક્યહાં નજરે પડે છે ? સાધુઓનો દોષ હોય તો ત્હેમને શિખામણ આપી ત્હેમને સાધુપણાના વર્તનમાં સ્થાપવા જેટલી હિમ્મત કયા જૈનમાં માલૂમ પડે છે ? જ્યહાં સ્થિતિ આવી છે, જ્યહાં નૈતિક બળની ખામી છે, ત્યહાં હે **પ્રભો!** ઉદય શી રીતે થઈ શકે? "Reform the clergy, reform the laity." સાધુઓને સુધારો, શ્રાવકોને સુધારો—સુધારો સુધારો—પણ કોણ કોને સુધારે અને તે શી રીતે એ પ્રશ્ન આવી ઉભો છે. આપે તો, હે પ્રભો ! મૌન જ ગ્રહણ કર્યું છે. શું આ સ્થિતિમાં આપની સલાહની—આપના કિંમતી બોધની અમને જરૂર નથી? ખરેખર જરૂર છે, માટે હવે અમને આપનું નૈતિક બળ આપો, કે જેથી અમે પ્રથમ

આમારી **જાતને** સુધારીએ, અમે આમારા દુર્ગુણોને વશ ન થતાં તેઓને 'ના' કહેતાં શિખીએ, અમે કોઇની સેહેમાં ન તણાતાં અ-મારા **અંતઃકરણના અવાજને** માન આપતાં શિખીએ. જ્યારે અમે આ રીતે વર્તીશું, ત્યારે જરૂર અમારૂં મનોબળ ઘણું વધશે--જરૂર અમારી આત્મિક શક્તિઓ ઘણી ખીલશે. અને હે ગુરો ! આપની સહાયથી--આપની કૃપાભરી દૃષ્ટિથી અમે અમારી જાતને સુધારી અમારા બંધુઓને સુધારવા મથીશું અને અમારા બંધુઓ અને અમે જ્યારે સુધર્યા ત્યારે ગુરુવર્યોને સુધરવું જ પડશે; નહિ તો પછી કાળ પોતાનું કામ કર્યે જશે—અને ભવિષ્ય શું આવશે તે તો આપ સર્વજ્ઞ હોઇ સારી રીતે જાણો છો. કોઇપણ પ્રજા, કોમ કે ધર્મનો ઉદય થવો હોય તો તે પ્રજા, કોમ કે ધર્મના મનુષ્યોના ચારિત્ર (character) માં પ્રથમ સુધારો થવો ઘટે છે. હવે, નાથા બાહ્ય ક્રિયાઓથી કોઇપણ મનુષ્ય ધર્મી ગણાય એ સમય રહ્યો નથી.

ક્રિયાઓ—શુષ્ક ક્રિયાઓ—હૃદયના પ્રેમ વગરની ક્રિયાઓથી કોઇના જીવનનો ઉદ્ધાર થાય, એમ આ હૃદય તો માનતું નથી; જેઓ તેમ માનતા હોય તેની આડે પણ આવતું નથી. ચારિત્ર એજ સર્વસ્વ છે. તેનું અનુપાલન એજ મનુષ્યના જીવનની કસોટી છે. આપ અમારાથી ઘણે દૂર વસો છો છતાં અમે આપને વારંવાર સંભારીએ છીએ તેનું કારણ આપના ગુણો છે—આપનું ઉચ્ચ ચારિત્ર છે. જે મનુષ્યમાં ઉચ્ચ ચારિત્ર નથી, તે ભલેને મોટી મોટી ક્રિયાઓ કરે, મોટી મોટી માળાઓ જપે, પણ તેઓ હે પ્રભો ! આપની દૃષ્ટિમાં કોઇ હિસાબમાં ગણાતા નથી. હું સારી ક્રિયાનો નિષેધક નથી, પણ ચારિત્ર વિનાની ક્રિયાઓ છાર ઉપર લિંપણ બરાબર છે, એમ તો મ્હારૂં માનવું અવશ્ય છે. હે ગુરો ! મારા વિચારો જણાવવામાં પણ નૈતિક બળની જરૂર જોઇએ છે.

"મ્હારા વિષે લોકો શું ધારશે? મ્હને કેવો કહેશે?" જ્યહાં સુધી એ ભાવના હૃદયમાં રમ્યાં કરે, ત્યહાં સુધી સત્ય શી રીતે પરૂપી શકાય? ત્યહાં સુધી સત્ય બેધડક શીરીતે જણાવાય? હે **નાથ!** અમારામાં આ બાબતનું નૈતિકબળ બહુ જ ઓછું છે, તે હવે અમને ધારો–અમારા આત્માની શક્તિઓને સતેજ કરો, કે જેથી અમારા અંતઃકરણને ખરાં લાગતાં સત્યો જણાવી અમે આપની સેવા બજાવી શકીએ. હે **નાથ!** આ વિચારોથી કોઇના વિરૂદ્ધ વિચારો હોય તો ત્હેમાં કાંઇ દોષ નથી; કારણ કે દરેક મનુષ્યની બુદ્ધિમાં ભેદ હોવાનો સંભવ છે. ઘણા મનુષ્યો આવા વિચારના હોય છે, પણ તે **જણાવવાની** તેઓ હિમ્મત ધરતા નથી, એટલું જ નહિ પણ જ્યારે કોઇ તે વિચારોને સ્થૂળ રૂપમાં પ્રકટ કરે છે ત્યારે **હૃદયથી** ત્હેને સત્ય તરીકે માનવા **છતાં, બહારથી** તે વિચારોની **નિંદા** કરે છે. આવા 'અંતઃકરણના ચોર' મનુષ્યો, હે **પ્રભો!** આપના જૈનશાસનમાં અનેક છે. **અંતઃકરણને વેચનારાની** સંખ્યા કાંઇ ઓછી નથી. આ દોષ અભણ તેમજ ભણેલાઓ બન્નેમાં માલૂમ પડે છે. અભણને વાસ્તે તો કાંઈ કહેવાનું નથી, પણ જેઓ હાથમાં દીપક લેઇ કુવામાં પડે છે તેવા બિચારા તો વિશેષ દયાને પાત્ર છે. હે **નાથ!** તેવાની કુમકે ધાઓ અને ત્હેમના અંતઃકરણમાં સત્યની જે ચિણગારી છે ત્હેને પ્રજ્વલિત કરો. તે ચિણગારી કદાપિ ઓલાવાની તો નથી જ, પણ અનુકૂળ સંજોગો ન મળવાથી ઘણા વખત સુધી ત્હેના પર પડલ આવી જાય છે. તે પડળને દૂર કરી અમારા–દરેક જૈનના–સાધુ કે શ્રાવકના હૃદયમાં, હે **નાથ!** સત્યને જાહેર કરવાની હિમ્મત આપો, કે જેથી **અમે અમારી ભૂલો સુધારી શકીએ, અને અમે અમારા ઉદયનો માર્ગ ગ્રહણ કરી શકીએ.**

9—10—11

વર્ષ આખેરે જયજિનેન્દ્ર.

કાળને આદિ નથી, અંત નથી; એવા અચિન્ત્ય કાળના પટ ઉપર એક તરણલા તુલ્ય–એક બિંદુ તુલ્ય 'જૈનસમાચાર'ની પાંચ વર્ષના ઉમર સમ્બન્ધી બોલવું શું? જે કાળે અનેક પરદુઃખ-ભંજન વિક્રમોને જોયા, જે કાળે અનેક ક્રોડો સોનૈયા મહોરોનું દાન દેનારા તીર્થંકરો જોયા, જે કાળે અનેક કૈવલ્ય જ્ઞાનીઓ જોયા, જે કાળે પોતાની પ્રગતિ અટકાવીને પણ પારકાના ઉદ્ધાર માટે અનાર્ય ભૂમિઓમાં વિચરનારા મૂર્તિમાન 'પરોપકાર'નાં અનેક રૂપો જોયાં, જે કાળે સમર્થ વિદ્વાનો–વિચારકો–શોધકો–લેખકો અને સુધારકો જોયા, તે કાળના મ્હોટા ચોપડામાં બુદ્ધિવગરના, બળ વગરના, કળા વગરના, જર વગરના, ઘર વગરના બાળક 'જૈનસમાચાર'ના પાંચમા વર્ષની યાદી નોંધાવાની શી આશા રાખી શકાય?

મહાન 'કાળ'ના ચોપડામાં નહિ તો છેવટે તે કાળના બચ્ચા રૂપ આ ચોપડાના—આ 'પત્ર'ના પાનામાં તો પાંચમા વર્ષની પૂર્ણાહુતી નોંધાવી જોઈશે; કારણકે આવતી કાલથી–આવતા સોમવારથી દુનીઆ આ બાળકને છઠ્ઠા વર્ષમાં દાખલ થયું માનશે.

કેવી આશ્ચર્યજનક વાત છે! દર સોમવારે જુદાજ કાગળના ટુકડા ઉપર અને જુદાંજ લખાણો છપાય છે; છતાં ગયા સોમવારના કાગળીઆને પણ 'જૈનસમાચાર' કહ્યું અને આ સોમવારના

કાગળીઆને પણ 'જૈનસમાચાર' જ કહ્યું ! પુદ્ગળ તો તદ્દન જૂદાજ—તદ્દન બદલાઈ ગયેલા છે. એક પણ પુદ્ગળ ગયા સોમવારના કાગળીઆનો, આ સોમવારના કાગળીઆમાં નથી; છતાં બન્નેનું નામ તો એનું એજ ! અને પુદ્ગળો બદલાઇ જવા છતાં નામ એક વર્ષનું—બે વર્ષનું—ત્રણ વર્ષનું—ચાર વર્ષનું અને છેવટે પાંચ વર્ષનું ગણાઇ ચૂક્યું અને છઠ્ઠા વર્ષનું કહેવાની તૈયારીઓ થઇ ! ખરેખર, આત્મા એવા જ રીતે ઉમરમાં વધતો જાય છે અને નવા નવા દેહો ધારણ કરે છે. અમુક તારીખના 'પેપર' ના કાગળીઆ **ભારે** કે **હલકા** હતા તે કોઈ યાદ કરતું નથી, પણ તે અંકમાંના **વિચારો** તો લોકોના મનમાં છપાઇ ગયા છે. આત્મા જે જે પુદ્ગળો ધારણ કરે છે—જે જે રૂપો—જન્મો લેછે તે સુંદર હો કે કદરૂપા હો, ધની હો કે નિર્ધન હો, ચપળ હો કે ભદ્રીક હો, તે કશાની યાદી કાળના ચિત્રપટ પર રહેવાની નથી; પણ તે આત્મા તે તે જૂદા જૂદા 'અંકો'માં—તે તે જૂદા જૂદા જન્મોમાં જે કાંઇ કરી ગયો છે—જે જે જ્ઞાન—દર્શન—ચારિત્ર લખી (ભજવી) ગયો છે તે જ માત્ર સ્મરણપટમાં છપાઇ રહેશે. ઓ મ્હારા વ્હાલા 'પેપર' ! તું ખરેખર મ્હારો ગુરૂ છે. બીજાઓના કે સંઘના હિતાર્થે ત્હારી નોકરી કરવાનું હું કહું તે ખરેખર ગુન્હો છે; ત્હારી નોકરી **મ્હારા** જ હિતાર્થે છે. તું અને હું સાથે જ ઉછરીએ છીએ, સાથેજ સ્વાર્થ સાધીએ છીએ. ત્હારો મુંગો બોધ મ્હને મ્હારા બાળપણમાં ધારેલા ગુરૂના બોધ કરતાં અબજો ઘણો ઉત્સાહ, પ્રેમ અને જ્ઞાન આપે છે. ત્હને હું દર **સોમવારે** નવાં નવાં કપડાં પહેરાવુંછું—મૂર્તિપૂજકો ત્હેમના દેવને પહેરાવે છે તેમ;—અને તે લૂગડાં પહેરાવતી વખત મ્હને

જ્ઞાન થાય છે કે. આવી જ રીતે હું દર પળે નવા નવા પુદ્ગળો રૂપી કપડાં પહેરતો જાઉં છું અને ત્હારી પેઠે જ હું દરપળે નવો નવો બનતો જાઉં છું. એ ' નવા બનવા ' ના બનાવને હું ' ચિંતા, ' ' ઉપાધિ ', ' દુઃખ ', ' મુશ્કેલી ', ' ગભરાટ ' વગેરે નામો આપું એ મ્હારી ભૂલ જ છે. મ્હારે માત્ર ત્હારી પેઠે મુંગામુંગા ' છપાઇ જવું ' અને ' વંચાઇ જવું ' એટલું જ કરવાનું છે. હું ક્યારે પુરેપુરો છપાઇ જઇશ ? હું ક્યારે મ્હારાથી પુરેપુરો વંચાઇ રહીશ ?

ક્યારે ? ક્યારે એ સવાલ કરવામાં પણ ગુન્હો છે. છપાઇ રહેવાની અને વંચાઇ રહેવાની ક્રિયાની સમાપ્તિ ઇચ્છવી એ અક્રિય દશા ઇચ્છવા બરાબર છે. હું તે નહિ ઇચ્છું. મ્હને કામ વધારે વહાલું છે. ઘણાએ કાગળીઆ કોરા છે—કોઇ ત્હેને વાંચતું નથી. એથી કાંઇ એ કાગળ મુક્તિ પામ્યો કહેવાશે નહિ ! 'છપાયા જવું' અને ' વંચાયા જવું '—ત્હારી પેઠે નિયમિત રીતે—એજ આનંદ છે. ઈશ્વરની દશા શું હશે એ જાણવાના આપણે અધિકારી નથી બન્યા, ત્યહાં સુધી એ ઉંડા કુવામાં તું કે હું નહિ જ ઉતરીએ. ' છપાવા ખાતર છપાઓ ' અને ' વંચાવા ખાતર વંચાઓ ' એજ આપણું જીવનસૂત્ર હોવું જોઇએ.

કેવી અદ્ભુત વાર્તા ! 'જૈનસમાચાર' કેવા સંજોગમાં જન્મ્યું ? કેવી કંટકની ભૂમિમાં ઉછર્યું ? વળી કેવા અને કેટલી જાતનાં વિઘ્નો નડ્યાં ? છેવટે સરકારી કાયદાની ઝુંગાળમાંથી કેવી અજાયબ રીતે બચાવ્યું ? કેવી રીતે માત્ર બે માસમાં તે હાલની સ્થિતિએ આવ્યું ! આ સર્વ કૌતુહલ જ છે અને જ્યારે હું વર્તમાનની

ઉંચી ટેકરીએ ચ્હડીને પાછળના ભૂતકાળ તરફ દૃષ્ટિ ફેરવું છું ત્યારે મ્હને ખરેખર દેખાવ રમણીય અને આશ્ચર્યરૂપ લાગે છે. જીંદગીના વારાફેરા ઘણું જ્ઞાન પ્રબોધે છે અને દરરોજના ન્હાના મ્હોટા બનાવોમાં લાલચો, ધમકીઓ અને સ્વાર્થ બુદ્ધિ તથા કાયરતા એ ચારની સતાવણી વખતે ઘણું બળ અર્પે છે.

પુરા થતા વર્ષનું અવલોકન કરવું એ હવે ગમતું નથી. આવતા વર્ષમાં સઘળા ગ્રાહકોએ કાયમ રહેવું એવી અરજ કરવાની પણ ઇચ્છા થતી નથી. એટલી ઇચ્છા તો અવશ્ય થાય છે કે હાલની આ પત્રની બાલીશ સ્થિતિ—ત્હેના જ્ઞાનનું અલ્પ ભંડોળ સુધરવા પામે.

નવા વર્ષમાં ભેટ તરીકે આપવાનાં બાર પુસ્તકો સમ્બન્ધી એટલો ખુલાસો કરવાની જરૂર છે કે, તે **લાલચ** તરીકે નથી. જેઓ **ભેટ ખાતર** જ ગ્રાહક થતા હોય ત્હેમને હું ખુલ્લું જણાવી દઈશ કે, હરસાલ કાંઈ ૧૨ ભેટો મળવાની નથી. જે ત્રણ રૂપીઆ લેવાય છે તે તો પેપરની જ કિમત અને પોષ્ટેજ માટે લેવાય છે. 'ભેટ' તો 'ખુશીનો સોદો છે', મ્હારા વાચક બન્ધુઓનું વિચારક્ષેત્ર વિશાળ બને એટલા જ માત્ર હેતુથી ભેટો અપાય છે અને તે ભેટો જેમ જેમ તૈયાર થતી જશે તેમ તેમ પેપર દ્વારા જાહેર ખબર આપવામાં આવશે. **તે પહેલાં** મગાવવાની તાકીદ કોઇએ કરવી **નહિ.**

ગ્રાહક મહાશયોને ખાસ ભલામણ કરવાની રજા લઇશ કે ભેટનાં પુસ્તકો આપનું જ્ઞાન ખીલવવા માટે જ યોજાયાં છે માટે **અથ ઈતિ દરેક પુસ્તક વાંચવા** કાળજી રાખશો તો લખનારાઓનો અને આપનારાઓનો આત્મભોગ સફળ થયો ગણાશે.

છેવટમાં, આ પત્રને એક યા બીજા રૂપમાં ઉત્તેજન આપનારા અને ઉત્તેજન ન આપી શકવા છતાં અંતઃકરણથી દુવા આપનારા (કે જે દુવાઓના સરવાળાથી જ તે જીવી શકે છે) તથા ભેટનાં પુસ્તકોના ખર્ચમાં થોડો ઘણો હિસ્સો દેવા જેવો આત્મભોગ આપ-નારા મહાશયોનો તેમજ ભેટનાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો લખવામાં મદદગાર થનારા વિદ્વાન મહાશયોનો હું આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. જે ગ્રાહક મહાશયો પેપરમાંના લેખો કાળજીથી વાંચતા હશે અને સ્વતંત્ર રીતે તે વિચારોની યોગ્યાયોગ્યતા ઉપર મનન કરતા હશે ત્હેમનો પણ આભાર માનું છું.

વર્ષ પુરૂં કરતાં પહેલાં, જો હું એક મહાન કર્ત્તવ્ય બજાવવાનું વીસરી જાઉં તો ખરે જ દોષીત ઠરૂં. તે કર્તવ્ય જેમના જેમના સમ્બન્ધમાં મ્હારે ચાલુ વર્ષમાં કાંઇ પણ અવાજ ઉઠાવવો પડ્યો હોય તે સર્વના આત્માઓને ખમાવવાનું છે. તે તે આત્માના અમુક રૂપે–અમુક દેહે અપરાધ કર્યો, અગર અપરાધ કર્યો એમ મ્હને લાગ્યું તેથી મ્હારે મૈત્રીભાવે—દેશ-કાળાદિનો વિચાર કરીને લખવું પડ્યું હોય અને ત્હેનો મર્મ કે આશય ન સમજવાથી ત્હેમની લા-ગણી દુભાઇ હોય તો હું ત્હેમને શાન્તિ ઇચ્છું છું.

26—12—10

તૈયાર છે !

જૈનસમાચાર–ગદ્યાવલિ.

ખંડ ૩--૪

☞ આની અંદર સમાવવામાં આવેલા વિષયોની ચુંટણી એવા આશયથી કરવામાં આવી છે કે, પર્યુષણના દિવસો માટે ખાસ ઉપકારક તરીકે તે સંગ્રહ કામ લાગે.

સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

૧ ધર્મયુદ્ધની મોસમ શરૂ થઈ; વગર પગારે--માત્ર નિરસ ભોજન માટે માથું સુદી લડનારા વીર-યોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું વિશાળ કર્ત્તવ્ય ક્ષેત્ર.

૨ ચાતુર્માસમાં વંચાતું જૈન સાહિત્ય; વ્યાખ્યાન શાનું અને કેવી રીતે આપવું ?

૩ શ્રી પર્યુષણ પર્વ: કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરાયલું અઠવાડીઉં.

૪ શ્રી પર્યુષણપર્વ કે ચળકતા પત્થર વડે મેળવેલું મોક્ષ.

૫ શ્રી મહાવીર: તેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર અને તેમનો ઉપદેશ.

૬ પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો !

૭ દરીઆમાં આગ: કોણ બુઝવશે ?

૮ ભગવાનનાં શરણાઓ નહિ.

૯ પર્યુષણની પ્રભાવના,

ખંડ ૩—૪ની અનુક્રમણિકા.

ચાતુર્માસ માટે ખાસ વાંચન.

વિશેષે કરીને

પર્યુષણ પર્વ સંબંધી જાણવા જોગ દરેક બાબતનો સંગ્રહ.

'જૈનસમાચાર ગદ્યાવલિ'ના આ ત્રીજા–ચોથા ખંડમાં ખાસ ચાતુર્માસ અને પર્યુષણને લગતા જૂદા જૂદા ઉપદેશી, રમુજી અને કલ્પનામય લેખો સંગ્રહવામાં આવ્યા છે, માટે, આ પુસ્તક જેમની પાસે આવે ત્હેમણે કૃપા કરી ચાતુર્માસની શરૂઆતમાં અને ખાસ કરીને પર્યુષણમાં સંઘ સમક્ષ વાંચી સંભળાવવા ચૂકવું નહિ; એથી ઘણો આત્મિક લાભ થશે. પોષધ વ્રત આદરીને બેઠેલાઓ માટે આ પુસ્તક ઘણું આનંદદાયક અને જ્ઞાનદાયક થઇ પડવા સંભવ છે.

ધર્મ યુદ્ધની મોસમ શરૂ થઇ !

વગર પગારે, માત્ર નિરસ ભોજન સાટે માથું મુકી લડનારા વીરયોદ્ધાઓની દૃષ્ટિ આગળ પડેલું વિશાળ કર્ત્તવ્ય ક્ષેત્ર.

(૧)

ગુરૂત્વાકર્ષણ (Gravitation) ના બળ સામે દરેક પ્રાણીએ દર સેકંડે 'સામું બળ' વાપરી **નિરંતર** યુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે એ કોણ નથી જાણતું ? પાપની લાલચો રૂપી સેતાનથી વિશ્વને નીચે પડતું બચાવવા માટે મહાત્માઓએ એવી જ રીતે સતત 'સામું જોર' વાપરી ધર્મયુદ્ધ ચાલુ રાખવું પડે છે.

દુનિયામાંથી એવા ધર્મયુદ્ધના સૈનિકોને લઇ લો; એટલે દુનિયાનું આપોઆપ પતન થશે. પછી તે વસવા લાયક જ નહિ રહે. જગને આ વાતનો ખ્યાલ પણ કદાપિ નહિ હોય કે પૃથ્વીના જૂદા જૂદા ભાગોપર એવા સંખ્યાબંધ જીવો છે કે જેમાંના કેટલાકનાં પરોપકારી કામો અને કેટલાકની પરોપકારી સલાહો તથા કેટલાકની પરોપકારી 'ભાવના' અથવા 'શુભેચ્છા'ઓ આપણું બધાનું નિરંતર રક્ષણ કરવાનું કામ કર્યે જાય છે. **તે વિના** આપણે જીવવું પણ મુસ્કેલ થઇ પડે.

આપણને દર પળે બચાવનારા પુરૂષો દરેક દેશ અને દરેક વર્ગમાં થોડા યા ઘણા હોય છેજ. પરન્તુ આપણા જૈનોને પ્રત્યક્ષ લાભ પહોંચાડનાર, આપણા સહવાસમાં નિરંતર આવી આપણને સીધી રીતે સ્હાય કરનાર જૈન ધર્મગુરૂઓ છે, કે જેમને પુર જોશથી—પોતાની સઘળી શક્તિઓ વડે ધર્મયુદ્ધ કરવા માટે કેપ્ટન મહાવીરે નિર્માણ કરેલી મોસમ આ ગુરૂવારથી શરૂ થનારી છે; મતલબ કે આ પત્રનો આ અંક બરાબર તે શુભ ટાંકણા પર જ પ્રગટ થાય છે. એથી કરીને હું મ્હારા આ પત્ર રૂપી કર વડે વીરના સઘળા સુભટોને કર્ત્તવ્ય ક્ષેત્રના જૂદા જૂદા ભાગોમાં દાખલ થતી વખતે હર્ષપૂર્વક સત્કાર આપું છું અને એમના તે યુદ્ધમાં એમને સમ્પૂર્ણ વિજય મળો એમ ઇચ્છું છું. કમનસીબે આપણી પાસે સઘળા સૈનિકો અથવા યોદ્ધાઓનાં નામોની યાદી તૈયાર નથી તેથી દરેકની હીલચાલની નોંધ રાખવાનું બની શકશે નહિ; તથાપિ સમુચ્ચયે આપણે જોઈ શકીશું ખરા કે, કોણ કોણ પ્રદેશમાં કયા કયા સૈનિકે કેટલો વિજય કર્યો.

સામાન્ય રીતે ડરપોક લોકો પણ જ્યારે યુદ્ધક્ષેત્રમાં જાય છે અને રણવાદ્યના લલકાર હેમના કાનમાં પડે છે ત્યારે હેમને શૌર્ય સ્ફુરી આવે છે અને 'મરવું કે મારવું' એવો નિશ્ચય બાંધવા તેઓ સ્વભાવતઃ જ પ્રેરાય છે. તેવીજ રીતે સામાન્યતઃ પ્રમાદી એવા ભ્રષ્ટ સાધુ હોય તે પણ ચાતુર્માસમાં પોતાની ચોતરફ શ્રાવક-શ્રાવિકાની ઠઠ જોઇને અને હેમને મ્હોડે પોતાની પ્રશંસાના અવાજ નિરંતર નીકળતા સાંભળીને હેમને અવનવો જુસ્સો આવવો જ જોઇએ અને એ જુસ્સાને લીધે "કાંઇક સુકૃત્ય આપણા ચાતુર્માસમાં

જરૂર કરવું જ, નહિ તો ફરી આ ગામનું મ્હોં જોવું નહિ” એવો નિશ્ચય તે વીરસુભટો કરે તો એમાં કાંઇ આશ્ચર્યની વાત નથી.

જે ચાતુર્માસમાં આખી પૃથ્વી તાજા લીલા રંગમ રસબોળ કરેલો વાઘો પહેરી આનંદમાં મ્હાલતી જોવામાં આવે, જે ચાતુર્માસમાં કુદરત પણ આઠ માસ સુધી અહીંતહીંથી વરાળ રૂપે એકઠું કરેલું પાણી એક સામટું વર્સાવવાની ઉદારતા બતાવે, જે ચાતુર્માસમાં જમીન પણ ખેડુતનો માર ખમવામાં પુન્ય સમજીને મારનારને ઉલટું અનાજ આપવા તૈયાર થાય, એવી આ ચાતુર્માસની મોસમમાં જૈન સંઘ જંજાળ મુકી જરા ધર્મરૂપી આનંદમાં મ્હાલવા, આઠ માસ સુધી બચાવેલું ધન છુટે હાથે પરોપકારી કાર્યમાં ખર્ચવા, અને સાધુ રૂપી ખેડૂતના વચનરૂપી મારને ખમીને ત્હેમના પ્રત્યે ઉલટી વધારે ભક્તિ બતાવવા ન ઇચ્છે તો એમના જેવું નસીબનું ફુટેલું બીજું કોણ હોઇ શકે? ચોમાસામાં પણ જવાસો બળતો જ રહે એમાં બીજા કોનો દોષ—સિવાય કે પોતાના કર્મનો?

જે કાંઇ ધર્મ સંબંધી ઉદ્યમ કરવો હોય તે પ્રાયઃ **ચાતુર્માસ**માં જ વધારે સારી રીતે થઇ શકે. માટે મુનિઓએ અને કૉન્ફરન્સ ઑફિસે આ ‘મોસમ’નો એક ક્ષણ જેટલો પણ ટાઇમ—એક ‘સમય’ માત્ર પણ પ્રમાદમાં ન ગાળતાં એકેક મીનીટને કોઇ નહિ ને કોઇ સુકૃત્ય, સુશબ્દ કે સુવિચારથી શણગારવાને પુરતું લક્ષ આપવું જરૂરનું છે, એમ ભાર દઇને સૂચવવા હું રજા લઇશ.

જે જે ધર્મયોદ્ધાઓ આ યુદ્ધમાં દાખલ થયા છે ત્હેમની સામે કેટલું વિશાળ કર્ત્તવ્યક્ષેત્ર પડ્યું છે તે આપણે તપાસીશું. ધર્મના ચાર રસ્તા શ્રી વીરે દર્શાવ્યા છેઃ દાન, શીલ, તપ અને ભાવના. આ

ચારમાં એકંદર શાસ્ત્રોનો સાર સમાઇ જાય છે; સરકારના કાયદા, વિદ્વાનોની વિદ્વત્તા, સાધુઓની સાધુતા સઘળાનો એમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. એ ચારને અંગે શું શું કામ ચાતુર્માસમાં કરવાનું છે તે આપણે અત્રે વિચારીશું.

પ્રથમ દાનઃ ચાતુર્માસમાં ઘણી પ્રકારનાં દાન થતાં આપણે જોઇએ છીએ. કોઇ લ્હાણી પ્રભાવના કરીને એ રસ્તે ગુરૂભક્તિ બતાવે છે. કોઈ સંઘ જમાડશે અને કોઇ સંઘ કઢાવશે, થોડાએક બુદ્ધિશાળી પુરૂષો જૈનશાળા કે પુસ્તકશાળા ખોલાવશે અને કોઇ સ્થાનક ખાતે એક ધર્માદા પેટી કાયમ કરાવશે. આ સર્વ દાનના જ રસ્તા છે. અને **વીર** શાસન ૨૪૩૬ વર્ષનું જૂનું—પુરાણું થવા છતાં એના '**અમલદારો**'ના માન ખાતર આજ આટલે વર્ષે આટલું પણ થાય છે એ ખુશ થવા જેવું છે. પરન્તુ આપણે આજે ક્યા જમાનામાં વસીએ છીએ **ત્હેનો કાંઇક ખ્યાલ કરીને** જો ખર્ચ કરીએ તો તેનું તે ખર્ચ **વધારે સારૂં** ફળ આપે. માટે હવે સાધુ મુનિરાજોના માનમાં પૈસો ન ખર્ચતાં સાધુ મુનિરાજ જે **સંઘસેવાનાં** કામો **સૂચવે** તે પાછળ તે પૈસો ખર્ચવાની જરૂર છે. સાધુ મહાત્માઓએ તો ઘર છોડયું, કુટુંબ છોડયું, પૈસો છોડયો **તે સાથે** જ માન પણ છોડી જ દીધું છે; એટલે એમની પ્રશંસાનાં ગીતો ઉપાશ્રયમાં ગાવાની કાંઇ જરૂર રહેતી નથી, તેમજ ત્હેમના માનમાં લ્હાણી પ્રભાવના અને સ્વામીવત્સલ ગચ્છ જમાડવાની પણ જરૂર રહેતી નથી. જો ત્હેમનાં **સૂચવેલાં ધર્મકાર્યો** યાદ રાખીને તે પાછળ ખર્ચ કરવામાં આવે તો તે મહાત્મા પુરૂષોના હૃદયમાં વધારે આનંદ થાય અને સંઘની ભક્તિ પણ વધારે સારી રીતે બજી કહેવાય. દરેકે દરેક

ગામમાં એક જૈનશાળા, એક પુસ્તકસંગ્રહ અને એક યુવક-મંડળ એ ત્રણની સ્થાપના થાય તો જ એ સંઘ જાગતો જીવતો રહે. અને એ ત્રણની સ્થાપના માટે જોઇતો **ઉપદેશ કરવો** તે સાધુજીનું કામ છે; **બંદોબસ્ત કરવો** તે શ્રાવકોનું કામ છે.

18-7-10.

(૨)

જૈન ધર્મ એ કોઇ 'વાડો' નથી, 'મત' નથી; એ એક બંધુમંડળ (Brotherhood) છે. જ્ઞાન, હૃદયશુદ્ધિ અને પરોપકારના પ્રચાર માટે એ એક 'મંડળ' છે અને શ્વેતામ્બર, દીગંબર એ વગેરે ત્હેની શાખાઓ છે, કે જેમણે કાંઇ એક બીજાથી ભિન્ન ઉપદેશ આપવાનો નથી પણ **કામની વહેંચણી કરી** અમુક જોખમદારીઓ પોતાને શિર લેવાની છે. દરેક સંપ્રદાયના મુનિઓને માથે તે જ્યહાં જ્યહાં વિચરે ત્યહાં ત્યહાં પ્રકાશ પાડવાની જોખમદારી મુકાયલી છે. તે જાણે કે હું અંહી **નીરાંતે** ચાર માસ આરામમાં ગુજારૂં, તો શ્રી **વીર** ભગવાનની દૃષ્ટિમાં તે મહાન અપરાધી અને તિરસ્કારને પાત્ર ગણાશે. એણે તે ગામની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ. ત્યહાંના લોકોમાં કયા ગુણો છે, કયા અવગુણો છે, તે ગુણોને કેવી રીતે વધારે પ્રકાશીત કરી શકાય અને તે અવગુણોને કેવી રીતે દૂર કરાવી શકાય, એ બધી બાબતોનો ત્હેણે વિચાર અને મનન કરી ચાર માસ સુધીની પોતાની સ્થિરતા દરમ્યાન કરવાના કામનું એક કાર્યક્રમ (Programme) તૈયાર કરી તે મુજબ વર્તવાને તૈયાર થવું જોઇએ. દાખલા તરીકે એક અમદાવાદ

શહેરમાં બે સ્થાનકે બે સમુદાયના મુનિવરો બીરાજે છે એમ ધારો. ધારો કે તેઓ તદ્દન નવા જ છે, પણ તપાસ કરતાં ત્હેમને જણાશે કે અહીં દરીઆપરી સંઘ અને છોટી સંઘ એ બેના મગ જૂદા જ ચ્હડે છે; અને દરીઆપરીમાં પણ બે પક્ષ છે. અહીં કોઇ દમવાળી જૈનશાળા નથી, પુસ્તકશાલા મુદ્દલ નથી, સભા તો કોઇ જાતની નથી. એક ઉમંગી ગૃહસ્થે એક શ્રાવિકાશાળા ખોલી છે ત્હેને પણ ઇર્ષાળુઓ તોડી પાડવા જેવું કરે છે, તેથી એ સંસ્થાનું કામ સંતોષજનક ચાલતું નથી. ભલા આગળ ચાલો; વધુ વસ્તુસ્થિતિ તપાસો. અહીં અમુક શ્રીમંતો છે અને બાઇનાઓ પણ સુખી છે. પૈસા ખર્ચવાનું કોઇએ શિક્ષણ આપ્યું જણાતું નથી. ગચ્છ જમે છે અને લ્હાણીઓ થાય છે. નાતમાં પુષ્કળ કલેષ હોવાથી કોઇ જાતનું ધારાધોરણ રહેવા પામ્યું નથી. જૈન ધર્મના તત્વને સમજનારો—ઉંડો અભ્યાસી અહીં એક પણ શ્રાવક નથી. હજી આગળ ચાલો. વૈષ્ણવોની કન્યા ન મળવા છતાં વૈષ્ણવોને કન્યા આપવામાં ઉલટી 'ખાનદાની' મનાય છે; પત્રાળીમાં જમણ થાય છે; એક ઉપર બીજી સ્ત્રી કરવાનો રીવાજ જોરથી ચાલે છે; ઝાલાવાડનો 'ગોળ' અને ગુજરાતના ગામડાનો 'ગોળ' થવાથી કન્યા મેળવવાની મુશ્કેલી અહીંના ગરીબ વર્ગને પડવા લાગી છે. હવે શહેરની પોતાની વસ્તુસ્થિતિ તપાસો. મ્હોટું વ્યાપારનું મથક છે. કાઠિયાવાડ, મારવાડના કેટલાક ભૂખે મરતા જૈનોને સારી રીતે રોટલો આપી શકે એવું શહેર છે. કેળવણીની સગવડ બાબીજ સારી છે. હુન્નર તેમજ સાહિત્ય બન્નેની તાલીમ માટે અનેક સ્કુલો, કોલેજો, પબ્લીક લાયબ્રેરીઓ છે; છતાં સ્થાનકવાસી જૈનોમાં શિક્ષણ મુદ્દલ નથી. ઉત્તેજન આપનાર ન હોવાનો.

મુખએ ગુજરાતના ગામડાના ચાલાક છોકરાઓ, ગામડાં ઉજજડ થતા જતા હોવાથી, અહીં આવી ૫–૭ રૂપૈડીની ગુલામી શોધતા નજરે પડે છે. અરેરે, શું ત્યાગી થતા હશે ત્હેમને પોતાનાં :સંતાનોની આવી દશા માટે કાંઇ જ નહિ થતું હોય ? મ્હને આ લખતાં આંખમાંથી અશ્રુ પડે છે. તો શું મ્હારા પૂજ્ય પુરૂષો ' દુનિયા ત્યજી' એટલે 'પ્રેમ'ને પણ–'દયા'ને પણ ત્યજી બેઠા એમ કદાપિ થઇ શકે ? એમજ જો જૈન મુનિઓ માનતા હોય તો હજી તેઓ ' પ્રેમ ' નો અર્થ જ સમજ્યા નથી. 'પ્રેમ' અને ' સ્નેહ ' એ બે તદ્દન જૂદી વાતો છે. 'પ્રેમ' છે તે સુગંધી અત્તર છે, કે જે સુગંધ ઘણી આપવા છતાં કપડાને બગાડતું નથી; 'સ્નેહ' છે તે સુગંધ થોડી આપી પાછળથી ગંધાય છે અને વળી કપડાં ચીકટાં કરી બગાડે છે. ' સ્નેહ ' એક વિકાર છે, ' પાપ ' છે; ' પ્રેમ ' એક ઉચ્ચ ખવાસ છે, આત્માનો સ્વભાવ છે. શ્રી મહાવીરમાં 'પ્રેમ' ન હોત તો પોતે તરેલા હોવા છતાં આપણા માટે શાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરત જ નહિ. 'પ્રેમ' તે જ જગતનું જીવન છે. પ્રેમમાં સ્વાર્થ, બદલો કે માનનો લેશ માત્ર પણ સંભવ હોઇ શકે નહિ, તો પછી ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાનો તો છાંટો પણ શાનો હોય ? જેમાં તે છે તે પ્રેમ નથી; તે તો કદાપિ 'સ્નેહ' હોય. એ ' પ્રેમ 'નો જ સિદ્ધાંત છે, કે જે જૈન સાધુઓને બીજા જીવોના સુખ અને સહીસલામતી ખાતર જ, અનેક સ્વાદીષ્ટ શાકભાજી અને ધગધગતા ગ્રીષ્મમાં પણ ઠંડા જળનો ઉપયોગ કરતાં અટકાવે છે. એ ' પ્રેમ ' નો જ સિદ્ધાંત છે કે જે સદૈવ ફરતા રહી જગાએ જગાએ જ્ઞાનપ્રકાશનો પરમાર્થ કરવાની જેમને માથે ફરજ નાખવામાં આવી છે તેવા મુનિઓને પણ

ચાતુર્માસમાં ચાર માસ એક જગાએ રહેવા ફરમાવે છે, અને તે વખતે પણ તપ કરવા ફરમાવે છે. કેવો 'પ્રેમ'મય ધર્મ ! અને તે છતાં આજે અમારા સાધુઓ 'પ્રેમ'માં જ પાપ સમજી શ્રાવકોના ઉદયની વાતથી દૂરજ નાસતા ફરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય ! હું કબુલ કરીશ કે 'પ્રેમ'નો પાઠ ભણવા જતાં 'સ્નેહ'માં કે 'હિંસા'માં ન ઉતરી જવાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. પણ તે તો ખુલ્લું છે કે જેઓ જોખમદારીભર્યું કામ ઉઠાવે હેમણે હિતાહિત વિચારવાની શક્તિ અગાઉથી હાંસલ કરી લેવી જ જોઇએ; નહિ તો પછી ધર્મ-અધર્મ વચ્ચેનો તફાવત ન સમજી શકવાથી ધર્મને બદલે અધર્મ આચરી જાય જ. અજ્ઞાન રાજા જેવું પ્રજાને બીજું દુઃખ હોઈ શકે નહિ. આ પ્રમાણે ચાતુર્માસીય સ્થળની વસ્તુસ્થિતિનો ચોતરફથી ઉંડો અભ્યાસ મુનિઓએ કરવો જોઇએ અને પછી પોતાની શક્તિ, જ્ઞાન, લાગવગ વગેરેનો ખ્યાલ કરી આ બધાં પૈકી કઈ કઈ બાબતનો સુધારો ચાલુના ચાતુર્માસમાં પોતે હાથ ધરી શકે તેમ છે તે વિચારવું જોઇએ. અને એ નિશ્ચય કર્યા પછી એ સ્થને કામ કેવી રીતે કરવું હેની યોજના ગોઠવવી જોઇએ. કોણ કોણ શ્રાવકોને પોતાના મદદગાર બનાવી લેવા, કેવી રીતે ઉપદેશ દેવો, જાહેરમાં શું હીલચાલ કરવી અને ખાનગી રાહે શું હીલચાલ કરવી એ સર્વ મુદ્દાપર એકાંતમાં મનન કરી 'કાર્યક્રમ' ગોઠવવો જોઇએ. આ પ્રમાણે થતા પ્રયાસોની વળી પાછી એક 'ડાયરી' અથવા 'નોંધ' રાખવી અને પોતાના પછી જે સાધુ એ જગાએ ચાતુર્માસ કરવા પધારે હેમને પોતાનાથી થયેલા અને અધુરા રહેલા કામોની યાદી સોંપી બાકીનું પુરૂં કરવાની ભલામણ કરવી જોઇએ.

સંઘ કે દેશને સુધારવાનો એ જ રસ્તો છે. છુટું છુટું કરાયલુ કામકાજ ધોવાઇ જાય છે.

25—7—10

(૩)

મહાત્મા ગૌતમબુદ્ધે '**મહાવગ્ગ** સૂત્ત' માં અસરકારક રીતે કહ્યું છે કે: "હે શિષ્યો ! ઘણા પુરૂષોના કલ્યાણને ખાતર, મનુષ્ય જાતિના ભલાને ખાતર, જગત તરફ દયાને વાસ્તે ત્હમે અહીંથી જાઓ અને દેશોદેશ વિચરો. જે શિક્ષણ **આદિમાં** પ્રકાશિત છે, **મધ્યમાં** પ્રકાશિત છે અને **અંતમાં** પણ પ્રકાશિત છે ત્હેનો **શબ્દશઃ** તેમજ **અર્થ સહિત** ઉપદેશ આપો. એવા ઘણા મનુષ્યો છે કે જેમનાં જ્ઞાનચક્ષુ અજ્ઞાનથી **થોડાં જ** છવાયલાં હોય; તથાપિ જો ત્હેમને આ શિક્ષણ ન કહેવામાં આવે તો તેઓ મુક્તિનો માર્ગ કદાપિ ગ્રહણ કરી શકે નહિ. તેઓ શિક્ષણ સમજશે અને અંગીકાર કરશે. માટે **તેઓના** કલ્યાણને સારૂ દેશોદેશ વિચરો!"

કેવા દયામય શબ્દો ! પરોપકારના રંગથી રસબસ થયેલો કેવો આદેશ ! ખરૂં જ છે કે આ જગતમાં ઘણાએક પુરૂષો તો એવા છે કે જેઓ મોક્ષના અધિકારી હોવા છતાં ત્હેમને કોઈ જ્ઞાન આપનાર ન મળે તો મોક્ષનાં સ્વપ્ન દૂર થઈ જાય છે. દારૂખાનું તૈયાર પડ્યું હોય પણ ત્હેની આગળ સળગેલી દીવાસળી ન લાવવામાં આવે ત્હાં સુધી તે દારૂખાનું કાંઇ કરી શકે નહિ. ઘણાએ આત્માર્થી પુરૂષો ગામડાંમાં અને શહેરોમાં, અપાસરામાં અને ઘરોમાં, બજારમાં અને

મંદીરોમાં એવા જિજ્ઞાસુ છે કે જેઓને એકાદ તત્વજ્ઞ ઉપદેશક મળી જાય તો હેમનો બેડો પાર થવામાં કાંઈ વાર ન લાગે. પરન્તુ એવો ઉપદેશક ન મળવાથી ઘણાએ ભવ્યોનું "ઘમ્યું સોનું ધૂળ મળે છે." અને એટલા જ માટે કહેવું પડે છે કે, મુનિ વર્ગે એમ નથી સમજવાનું કે આપણે ચાર માસની નિરાંત પામ્યા છીએ. આઠ માસ ગામોગામ અને ચાર માસ એક ગામમાં રહીને હેમણે એકજ જાતનું કામ-લોકોનાં જ્ઞાનચક્ષુ ખોલવાનું કામ સતત કર્યા કરવાનું છે. આઠ માસ દરમ્યાન એક ગામમાં લાંબો વખત થોભવાનું ન હોવાથી માત્ર ઉપદેશ **સંભળાવવાની**જ ફરજ હેમને શિર આવી શકે; પરન્તુ ચાર માસ તો **એક જગાએ સ્થીરતા** હોવાને લીધે માત્ર ઉપદેશ સંભળાવવાની જ ફરજ નહિ પણ લોકોની વસ્તુસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી તે સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારી શકાય એ બાબતનો વિચાર કરી **ધોરણસર** (Systemetic) ઉપદેશ કરવાની ફરજ હેમને શિર સમજવાની છે.

ત્યાગી વર્ગ તરફ જે અતુલ ભક્તિભાવ રાખવાનું તમામ ધર્મશાસ્ત્રોમાં ફરમાવેલું છે તે કાંઈ અતિશયોક્તિ ભર્યું નથી. એ વર્ગના મહાશયોની જેટલી ભક્તિ કરાય તેટલી થોડી છે. અને હેનું કારણ માત્ર તેઓનો **આત્મભોગ**ના ગુણ છે. હેમના જપ-તપ માટે કાંઇ આપણે હેમને પૂજતા નથી; હેમની આકરી ક્રિયા માટે કાંઇ આપણે હેમને "તરણ-તારણ દેવ" કહેતા નથી. એ બધો પરિશ્રમ તો એમના પોતાના સ્વાર્થ માટે છે-**એમની** આત્મસિદ્ધિ માટે છે. અને એક માણસ કરોડો રૂપીઆ મેળવે તેથી હેના પડોશીઓ કે નોકરોને શું લાભ છે? પણ જે હજારપતિ પોતાના નોકરોને કે

પડોસીઓને પોતાની આમદાનીના પ્રમાણમાં કામે લાગતો હોય—ઉપયોગી થઇ પડતો હોય તે હજારપતિ તરફ તે લોકો પ્રેમ, માન અને ભક્તિની લાગણીથી આપોઆપ જોશે; અને એ જ ખ્યાલથી આપણા શાસ્ત્રકારોએ પણ સિદ્ધ પ્રભુને વંદન કરવા પહેલાં ઉપદેશ રૂપી લાભ આપનારા અરિહંત પ્રભુને વંદન કરતાં આપણને શીખવ્યું છે. એટલે ત્યાગી વર્ગ તરફ જે કારણથી આપણે બહુમાન અને ભક્તિ બતાવવાની છે તે ત્હેમની ઉગ્ર તપસ્યા માટે નહિ પણ તેઓ આપણને અંધારાના ભોંયરામાંથી ખેંચી કહાડીને પ્રકાશમાં લાવી મુકે **એ ત્હેમના પરોપકાર માટે જ** આપણે ભક્તિભાવ બતાવવાનો છે. આપણે તો એક કૃપણ શ્રીમંત કે જે લાખોની કિંમતના ઝગઝગતા હાર પહેરીને બે ઘોડાની બગીમાં ફરતો હોય છતાં આપણને ભુખે મરતા જોઈ શકતો હોય તેવા કૃપણ શ્રીમંત કરતાં, એક સખી ગરીબ માણસ કે જે પ્રાતઃકાળથી સંધ્યા સુધી અનાજના થેલા ઉઠાવી ઉઠાવીને મહીને દસ રૂપીઆ રળતો હોય અને ત્હેમાંથી પાંચથી પોતે સંતુષ્ટ રહી, જે માણસો થેલા ઉપાડવાનું પણ કામ ન કરી શકતા હોય અને ભૂખે-દુઃખે રીબાતા હોય ત્હેમને બાકીના પાંચ વ્હેંચી આપતો હોય **તેવો તે સખી મજુર વધારે પૂજ્ય** છે—વધારે અર્ચનીય છે. જે સાધુઓ જ્ઞાનના ઉદ્યમને બાજુએ મુકી, "માત્ર મ્હારૂં જ કલ્યાણ કરૂં; દુનિયામાં કોઇ કોઈનું નથી" એવા સ્વાર્થી ખ્યાલથી માત્ર તપસ્યા અને ક્રિયામાં જ મચ્યા રહે તેવા સાધુઓને આપણે દૂરથી વખાણીશું ખરા પણ તેઓ તરફ **ભક્તિભાવનો ઉમળકો** સ્વભાવતઃ આપણા હૃદયમાં નહિ આવી શકે. **સ્વાભાવિક પ્રેમ અથવા ઉમળકાનું મૂળ તો પરોપકારમાં છે-સ્વાર્થત્યાગમાં છે—આત્મભોગમાં છે.** અને જેઓ

દુનિયાને વોસીરાવવા છતાં ' अप्पाणं वोसिरामि ' એમ ન કહી શકતા હોય અર્થાત્ આત્માને વોસીરાવવાનું ન શીખ્યા હોય તેવા ત્યાગીઓ જૈન દૃષ્ટિએ કે બીજી કોઈ દૃષ્ટિએ પરમપૂજ્ય—સંપૂર્ણ ભક્તિને પાત્ર કેમ બની શકે ? જેઓ દુનિયાને સ્વાર્થી કહીને દુનિયાના લાંબા હાથ કરીને ભમતા દુઃખી માણસોથી પણ દૂર નાસે એમના હૃદયમાં પરોપકાર અને પ્રેમ કેટલો હોઇ શકે ? અરેરે, દુનીઆ સ્વાર્થી છે એમ જાણીને હેને ત્યજનારાઓ પોતે પણ પાછા સ્વાર્થમાં પડી જાય છે ! ખચીત દુનીઆ સ્વાર્થી છે—અને તે સ્વાર્થી છે **એટલા માટે જ** નિઃસ્વાર્થ—અરે સ્વાર્થનો ભોગ આપનારા 'ત્યાગી' નામના વર્ગની હયાતીની જરૂર પડી છે. છોકરા તોફાની છે માટે જ પિતાએ હેમની વધારે સંભાળ રાખવી જોઇએ છે. લક્ષ્મી ચંચળ છે માટે જ હરઘડી હેની ખબર રાખવી પડે છે. **દુનીઆ સ્વાર્થી છે માટે જ 'દુનીઆ પાર'ના ત્યાગી મહાત્માઓએ પ્રેમથી રસબસ થઇ દુનીઆપર ઉપકાર ઉપર ઉપકારનો બોજો નાખી દેઇ હેમને સ્વાર્થ ત્યજવાનો પાઠ આવી આડકતરી રીતે શીખવવો જોઇએ છે.** તેઓ જ જો ઉપાશ્રયમાં પડ્યા રહે, દિવસે ઉંઘવાનું મન કરે, રાત્રે પણ પાંચ માણસોને તત્ત્વ સમજાવતાં થાકી જાય અને મચ્છરદાનીવાળા, પાટના બનાવેલા પલંગોમાં પોઢી જવું પસંદ કરે તો સ્વાર્થની આગમાં નખથી તે શીખા સુધી બળી રહેલી આ બિચારી દુનીઆ ક્યહાં જઇ ઠરશે ? હેમને સ્વાર્થત્યાગનો પાઠ **બીજી** કઇ નિશાળમાં શિખવાનો પ્રસંગ મળશે ? લાંબા ઉપવાસ અને આકરી ક્રિયાઓને જો 'તપ'માં ગણાય તો ' જ્ઞાનાભ્યાસ ' પણ તપ જ છે અને તે ઉંચામાં ઉંચી પ્રતિનો તપ છે. ઉપવાસમાં જે કાંઇ કષ્ટ પડે છે

તે કરતાં **જ્ઞાનપ્રાપ્તિ**માં વધુ કષ્ટ પડે છે અને જ્ઞાનદાનમાં એથીએ વધુ કષ્ટ પડે છે. મહીનાનો ઉપવાસ કરનાર મહાશય બીજે કે ચોથે દિવસેથી પથારી પાથરીને સૂઇ રહેશે અને જેમ તેમ દિવસો વ્યતીત કરી 'માસખમણ' પુરૂં થયું એમ કહી મનમનામણાં કરશે. પણ જ્ઞાનનો તપ કાંઇ એક માસે પુરો થતો નથી; તે તો વર્ષો સુધી લંબાય છે અને તેટલો બધો વખત હેને રાત્રીના ૪–૫ કલાક સિવાય વધુ ઉંઘવું પાલવતું નથી. હેને વખત નકામો 'મારવો' પાલવતો નથી. પણ 'સમય'—'સમય'ની જાગૃતિ રાખવી પડે છે. મગજ રૂપી હેનો 'કૅમેરાનો કાચ' તદ્દન સાફ રાખવાને હેણે અહોનિશ સાવધાન રહેવું પડેછે. ભૂખ્યા રહેવાનું એકલું દુઃખ ખમનારને જેવી રીતે પડયા રહેવાનું મળે છે તેમ આને નથી મળતું. મગજની 'મીલ' અહોનિશ ચાલવાથી કેટલીકવાર તેમાં જે પીડા થાય છે હેનો ખ્યાલ બિચારા જ્ઞાનના ઉદ્યમથી અજાણ્યા માણસો શું સમજી શકે? તે તો જેઓ સ્હવારથી રાત સુધી અનેક જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનાં કામોમાં દૃઢપણે મજુરી કર્યા પછી જમવા ઉઠતી વખતે બે હાથે માથું કુટીને માથાને 'સાના' ઉપજાવતા હોય અને ચક્કર આવવાથી રાત્રે પડી જતા હોય હેમને જ ખબર પડે. અને શું આ તપ હ્મારી લાંઘણો કરતાં ઓછો ઉતરે છે? અરે, ભૂલા ભમનારા મનુષ્યો! હમે જાણી બુઝીને દુનીઆને ભૂલમાં ન નાખો. **સૌથી મ્હોટો તપ જ્ઞાનનો છે;** માટે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચારનો તપ કરો અને સર્વને તે પ્રકારના તપનું માહાત્મ્ય સમજાવી ખરે રસ્તે ચ્હડાવો. જ્યહાં સુધી કાન, આંખ અને વિચારશક્તિ છે ત્હાંસુધી જ જ્ઞાન મેળવી શકાશે; પછી—૫૦–૫૦ વર્ષની આ મુસા-

ફરી પછી એક રતી જ્ઞાન એક ક્રોડ રૂપીઆ માટે પણ નહિ મળે; અને જો આત્મા 'જ્ઞાન'મય છે એ ભગવદ્વાક્ય હમે માનતા હો તો મોક્ષ એજ જ્ઞાન છે અને સાધવાનું જે કાંઇ છે તે પણ જ્ઞાન છે અને ધર્મ માત્ર જ્ઞાનમાં જ સમાઇ રહ્યો છે એ વાતમાં શ્રદ્ધા રાખો; અને એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સંઘાડાનો કોપ કે શ્રાવકોનો કોપ વ્હોરવો પડે તો હસ્તે મુખડે તે વ્હોરો; એવા તે જ્ઞાન માટે આવા અનેક જન્મ લેવા પડે તો ખુશીથી લ્યો; એવા એ જ્ઞાન માટે આહાર અને નિદ્રા ઘરાણે મુકવાં પડે તો પ્રસન્ન વદને તેમ પણ કરો. પણ તે જ ઉદ્યમ કરો, તે જ 'ધર્મ' આચરો; અને એવું જ્ઞાન જેમ જેમ મેળવતા જાઓ તેમ તેમ ત્હેનું દાન પણ બીજાને કરતા જાઓ, કે જેથી ત્હમારાં 'જ્ઞાનાવરણીય' કર્મનાં પડળ દૂર થઇ ત્હમારાં આંતર્ચક્ષુ આપોઆપ ખુલે (ત્હમને intuition થાય) અને તેથી ગોખવા-વાંચવાની મહેનત વગર જ આપોઆપ સર્વ જ્ઞાન આવડી જશે. લક્ષ્મી તો **બહારથી** રળવી પડે છે; અને તપ પણ જેટલો ચક્ષ્યો તેટલો જ લાભ છે; પણ જ્ઞાન તો **આત્માનો સ્વભાવ** જ હોવાથી તે સ્વભાવની ભક્તિ કરનારો માણસ થોડી મહેનતે પણ સિદ્ધિ મેળવી શકે છે; કારણ કે તે ત્હેને **બહારથી લાવવું પડતું નથી** પણ અમુક મહેનત પછી ઢાંકણું ઉઘડી જાય છે અને નીચેથી અપૂર્વ દ્રવ્ય નજરે પડે છે! અરેરે, આવા અનેકગણું ફળ આપનારા વ્યાપારને ભુલી આડી અવળી આળપંપાળમાં પડનારા પ્રાણીઓ કેટલી બધી દયા ખાવા જેવા છે! ચાતુર્માસમાં જેની શક્તિ નહિ હોય તે પણ ઓછામાં ઓછા ૨–૩ ઉપવાસ કરશે અને પછી રાડો પાડીને લખત પુરો કરશે; પરન્તુ હમે એવા ૨૫—૫૦ તો શ્રાવકો બતાવો

કે જેઓ ઉપવાસથી પણ મ્હોટા અને વધુ લાભદાયક જ્ઞાનના તપ માટે એ દિવસ સતત બેસતા હોય અને આત્માને વિચારરૂપી આંગળીથી ઘસી ઘસીને intuition કે આંતર્દષ્ટિ રૂપી વિજળી ઉત્પન્ન કરતા હોય ? અને ત્હમે એક તો એવો સાધુ બતાવો કે જે પોતાના ભૂલા ભમતાં ભોટીલાંને એ ખરો રસ્તો બતાવતા હોય ? અરે જ્ઞાનની ભક્તિ માટેની જ્ઞાનપંચમી અને ભક્તિની ભક્તિ માટે નિર્માયેલી 'મહાવીર જયંતિ' માં પણ ઉપવાસ થતા હશે ખરા; પણ જ્ઞાનનું આરાધન કાંઇ જ ન મળે ! ભાવનાઓનું પુસ્તક લઇ તે પર ધ્યાન ધરવાનું કે શ્રી મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર લઇ તે સાથે પ્રેમ જોડવાનો પ્રયાસ કરવાનું અદ્યાપિ સુધીમાં કોણે શીખવ્યું ?

ત્હારે હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનપ્રચાર માટે ચાતુર્માસમાં મુનિવરોએ શું શું કરવા યોગ્ય છે તે આપણે વિચારીએ. 'અતિથિ' એટલે પરોણા તેમજ 'અતિથિ' એટલે સાધુ; ચાર માસ માટે પધારેલા 'અતિથિ'ને બીજાઓ સૂઝતા આહાર પાણીથી કે વંદન—નમસ્કારથી સ્વાગત (welcome) કરશે ત્હારે આ સૌ શ્રાવકોથી ન્હાનો શ્રાવક અર્થાત્ આ લેખક, તે મહાત્માઓને આ 'લેખમાળા' વડે સ્વાગત કરશે ! એ માળા 'સૂઝતી' છે, જો કે પ્રેમમયી છે માટે 'સચેત' છે—અચેત નથી અને તો પણ ત્યાગી વર્ગને તે 'સૂઝતી' છે !

1—8—10

(૪)

શારીરિક તપ કરતાં જ્ઞાનનો તપ વધારે 'ઉપકારી' છે એ આપણે ગતાંકમાં જોઇ ગયા; ત્હારે હવે સવાલ એ થાય છે કે

પડશે અને જમીન પણ ફળદ્રૂપ હશે તે છેકજ નિષ્ફળ નિવડશે ? શું પૂજ્ય સાહેબના તે ભક્તો આખા ગુજરાત ખાતે એકની એક પુસ્તકશાળા કરવા પાછળ પાંચ–સાતસો રૂપૈડી પણ નહિ કહાડી શકે ? પૂજ્ય સાહેબ કદાપિ કહેશે કે, 'ભાઇ ! અમારે શું ? અમે તો ત્યાગી ઠર્યા' તો હું કહીશ કે, ત્હમારે શું કેમ ? ત્હમારે જ બધું છે. અમદાવાદ કોનું ? લોંકાશાહ અને ધર્મસિંહ મહાત્માનું ! અને ત્હેની ગાદી અત્યારે આપ સાચવો છો. તે ગાદીના સ્થળે, તે જ ગાદીની કીર્ત્તિના રક્ષણાર્થે મ્હારે ચર્ચા કરવા માટે અમુક પુસ્તકો જોઇતાં હતાં, તે ન મળી શક્યાં તે માટે કોને શરમાવાનું છે ? શું મ્હારે ? ના, ના; તે માટે શરમાવાનું આખા સંઘને છે. મ્હારા ધર્મનું ઉજળાપણું આખી દુનીઆમાં બતાવવા માટે મ્હારે સાધનો જોઇએ છે–તે નહિ પૈસાનાં પણ માત્ર પુસ્તકોનાં; અને તે પુસ્તકો ત્હમે ગાદીના માલીકો ન પુરાં પાડી શકો તો પછી બીજે ક્યહાં જવું ! 'હું શું કરૂં ?' એ આપના શબ્દોનું પરિણામ બરાબર કાળજીથી જોવા કૃપા કરો. એ જ કેલાસ કે જ્યહાં આપ હમણાં બીરાજો છો અને જે અમારા સંઘની એક વખત વિલાયત હતી ત્યહાં એકલા મનસુખભાઇએ પૈસાના જોરથી કેટલું ભંગાણ પાડી દીધું ? ક્યહાં છે તે ત્હમારૂં પાંચ વર્ષ પરનું બળ, શોભા અને દબદબો ! ક્યહાં છે ઉમંગ ! ક્યહાં છે ત્હમારૂં પોતાનું પણ પહેલાં જેટલું માનપાન ? શાથી ? માત્ર એક માણસે પૈસા ખર્ચીને, પૈસામાં ખાપ સમજનારા ત્હમારા ભક્તોને વટલાવ્યા તેટલા જ માટે. અને હજી ત્હમે કહેશો કે "અમે શું કરીએ ?" તો અમારી દશા ગોથીએ ચઢી સમજજો. બીજાઓ જ્યહારે દેશમાં પૂજ્ય નિમિત્તે પણ એકઠા મળી શકે છે ત્યહારે અમે શું એક 'સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી'માં વાંચવા

નિમિત્તે પણ એકઠા ન મળી શકીએ? અને એકઠા મળીશું તો કાંઇક ઉદયના વિચારો કોઈક દિવસ પણ કરીશું. પ્રથમ તો અમારે એકઠા મળવાનું જ ઠેકાણું નથી. અપાસરો તો 'કોટી'ઓનો છે; તે કાંઇ બધાને માટે ખુલ્લો નથી; અને લાઇબ્રેરી તો બધાને માટે ખુલ્લી હોઇ શકે. એક લાઇબ્રેરી સારા પાયા પર ચાલતી હોય ત્હાં કોઇ કોઇ પ્રસંગે અન્યધર્મી લોકો પણ વાંચવા આવશે અને એ વખતે ટેબલ પર આપણા ધર્મનાં પેપરો અને પુસ્તકો પડયાં હશે તે પણ વાંચવા લલચાશે અને આપણા ધર્મ માટે જે ખોટો મત માત્ર 'હું શું કરૂં?' એવું કહેનારા આપણા મુનિવરોના કારણથી જ લોકોમાં બંધાઈ ગયો છે તે ખોટો મત આપોઆપ દૂર થશે. અને એ લાઇબ્રેરીનાં પુસ્તકોમાંથી મધ ચુંટીચુંટીને મ્હારા જેવા થોડાક વગરપૈસાના મજુરો કોઇક દિવસ એ મધ જાહેર પ્રજા વચ્ચે રજુ કરશે તો એ ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘેરેઘેર પૂજાશે. બાકી કાંઈ ત્હમારા અપાસરાઓમાં અન્યધર્મીઓ આવીને જૈન તત્વજ્ઞાન શીખી જાય એ વાત ૫-૨૫ વર્ષમાં તો બનવી નથી. મ્હને આપણી આવી અગત્યની બાબતોમાં ચાલતી બેદરકારી જાણીને અત્યંત ખેદ થાય છે. હાથમાં હીરો છતાં ભિક્ષુક તરીકે જીંદગી ગુજારવી પડે છે તે માટે ઘણુંજ લાગી આવે છે. **વીરચંદ** રાઘવજી **વિલાયત** ગયા અને ત્હાં મૂર્તિપૂજક જૈન ધર્મની વાહવાહ કરાવી! અરે જન્મથીજ મૂર્તિ-પૂજાના **વિરોધી** એવા દેશના વિદ્વાનોને મૂર્તિપૂજામાં પણ ધર્મ મનાવી પોતાના ધર્મની વાહવાહ કરાવી! અરે કેવો ગજબ કે ત્હમારો ધર્મ, મુદ્દલ વહેમ કે ઢોંગસોંગ વગરનો, માત્ર Self help એટલે 'આપબળ'ના સિદ્ધાંતને ચાહનાર; યુરોપ-**અમેરિકા**-જાપાન જેવા

દેશોને તદ્દન અનુકૂળ અને ઉચ્ચ સિદ્ધાંતોને માનનારો છતાં હિંદ બહાર તે નથી પળાતો એટલું જ નહિ પણ હિંદમાં પણ તે ધર્મ આજે વગોવાય છે,–રે તમારા 'હું શું કરું !' એ શબ્દોને ખાતર જ માત્ર વગોવાય છે. અમને ગંદાગોબરા કહી લોકો હાંસી કરે છે અને તે જોઈ તમે કહો છો કે "હું શું કરું ?" આ શું મા-આપના શબ્દો છે ! આ શું તરણ-તારણના શબ્દો છે ? ઓ મહાવીરના મીશનરીઓ ! ઓ લોંકા-વીરના લડવૈયાઓ ! તમે બધું કરી શકો તેમ છો. તમે તમારા શ્રાવકોને ભગવાને બતાવેલા ચાર રસ્તામાંનો પહેલો (દાનનો) રસ્તો બરાબર શીખવો અને પછી જોઇ લ્યો કે હિંદમાં તો શું પણ વિલાયત, જર્મની, જૅપાનમાં પણ તમારો ધર્મ પળાતાં શી વાર લાગે છે ? જે ધર્મે મહાવીર જેવા તીર્થંકરમાં મોહ રાખનારા ગૌત્તમ જેવા ગણધરનો પણ પક્ષપાત નથી કર્યો અને એ મોહ દૂર કરી આપબળ અજમાવ્યું ત્યારે જ ગૌત્તમને કૈવલ્ય પ્રાપ્ત થયાનું કહ્યું છે, તે ધર્મના તે આપબળના સાગર તુલ્ય ધર્મના આવા હાલ હોય ! આવા શબ્દો તે ધર્મના ધુરંધરો બોલી શકે ? એ ધર્મ સ્વાત્મસંશ્રયના સિદ્ધાંતના પૂજારી પેલા યુરોપ-અમેરીકા-જૅપાનમાં ઘેરઘેર શું ન પળાય ? આ આપણું લક્ષ્યબિંદુ હોવું જોઇએ. મ્હારો ધર્મ કે જે દરેક તત્વને 'ચૂંટી' શકે છે, દરેક જગાથી સાર પ્રાપ્ત કરવાનું ઔદાર્ય બતાવે છે, જે શુક્લ ધ્યાનને અને ઉચ્ચાપરના કાર્યને પોતાનું મુખ્ય કર્તવ્ય માને છે, જે નકામી 'ક્રિયાઓ (Ceremonies) અને પૂજા-પાઠોમાં જીવન અને પૈસાનો વ્યય કરાવતો નથી, પરોપકાર-જ્ઞાન અને આત્મજ્યોતિનો જ જે પાઠ કરે છે એવા ધર્મના

ગ્રાહકોનો ટોટો શો ! માત્ર એ માલ એવો છે એમ બતાવનાર જ થોડા છે, એ જ વાંધો છે. અને એમ બતાવનારા વધારે પ્રમાણમાં નીકળે એટલા જ માટે એક સૅન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીની મુખ્ય જરૂર છે. કહો, કૃપાળુ દેવ ! આણુના ચાતુર્માસમાં તે 'મીશન' આપ બજાવશો ? કહો, તરણતારણ સફરી જહાજ ! અમને તારવા માટે આટલું હોડીકું સંપડાવશો ?

કુશાલથી સીધા તે જ R. M. Ry. મારફત હવે આપણે બ્યાવર (નયાશહર) અને ત્હાંથી મારવાડ જઇશું. મારવાડની વસ્તીના કેટલાક આંકડા મ્હને મળેલા છે, જે સાંભળી મ્હારા વાચક મહાશયો ચકીત જ થઈ જશે અને તેમ છતાં મ્હને બમણું રડવું આવશે; કારણકે હજારોની સંખ્યા ધરાવતો તે દેશ છેકજ અજ્ઞાનમાં સડબડે છે; ત્હાં જ્ઞાનનું એક કીરણ પણ મોકલવા કોઇએ તકલીફ લીધી નથી. કહેવાતા બેચાર મારવાડી ગ્રૅજ્યુએટોએ હજી ધર્મના સિદ્ધાંતો જાણવાની પણ દરકાર કરી નથી તો ધર્મના ઉદ્ધારની વાત તો ત્હેમને સૂઝે જ કેમ ? મારવાડ ! તું ધારે તો આખા હિંદના સાધુમાર્ગી જૈન સંઘનો ત્હારા પૈસા વડે ઉદય ઉદય કરી શકે તેમ છે. પણ અમે જ અપરાધી છીએ, અમે જ સ્વાર્થી છીએ, અમે બે અક્ષર ભણેલા જ ટુંકી દષ્ટિવાળા છીએ, કે જેને પ્રતાપે ત્હારે ખુણામાં પડયું રહેવું પડયું છે. ત્હારા ઉદયમાં અમારો પણ ઉદય છે, એ અમે સ્વાર્થીઓએ હજી વિચાર્યું પણ નથી. ગણુપતી દેવની માફક ત્હારૂં પેટ કેવું મ્હોટું છે તે બાબતની 'ગીતા' આવતા અંકમાં ગાઇશ અને કૃતાર્થ થઇશ.

8-8-10.

(૫)

તા. ૮ ઑગસ્ટના અંકમાં વચન આપ્યા પ્રમાણે હવે આપણે ફુલેરાથી R. M. Ry મારફત બ્યાવર (નયાશહર) આવીશું. ફુલેરામાં આપણું (કાલ્પનિક) જવું ઇચ્છીત અસર કરી શક્યું અને તુરત જ ત્હાં જૈન પુસ્તકાલયનો પાયો નખાયો એ જોઇ આપણી હવે પછીની માનસિક મુસાફરી વધારે સફળ થશે એવી આશા બાંધવાનું મન થાય છે. બ્યાવર એ રાજપૂતાનાનું પ્રસિદ્ધ શહેર છે. આપણા સ્વધર્મીઓ ત્હાં સારી સંખ્યામાં વસે છે. અજમેર કૉન્ફરન્સ વખતે આપણા માનવંતા પ્રેસીડેન્ટ શ્રીયુત બાલમુકુંદજી સાહેબને ત્હાં ઉતારીને સંઘે ઘણું સારૂં આતિથ્ય કર્યું હતું, એવો એ સંઘ ઉત્સાહી છે. ત્હેમાં વળી ઓણ ઘણી ઉંચી ક્રિયા પાળવા માટે પ્રસિદ્ધ થયેલા અને અન્યધર્મીઓને પણ જીવદયાના ભક્ત બનાવવાની શક્તિ માટે મશહુર થયેલા પૂજ્ય સાહેબ શ્રી શ્રીલાલજી મહારાજ સાહેબનું ચાતુર્માસ છે. એટલે સોનું અને સુગંધ મળ્યું છે. સેંકડો ગામના લોકો દર્શનનો લાભ લેવા અહીં આવે છે અને આખા ચાતુર્માસમાં આવ્યા કરશે, જેમની બરદાસમાં શ્રી સંઘ સારી રીતે ખર્ચ કરશે અને આવનારાઓ પણ ખર્ચ કરશે. આ સર્વ તકનો લાભ લઇને બ્યાવરની ' જીવરક્ષા કમાટી 'એ ઉદ્યમ કરવાની જરૂર છે. આખા રાજપૂતાનામાં આ એકજ જીવરક્ષાનું ખાતું છે અને ત્હેની પાસે પણ પુરતી રકમ નથી. જે લોકો જીવદયાની બૂમ સૌથી વધારે મ્હોટે અવાજે પાડે છે ત્હાં તો જીવદયાનું નામનીશાન પણ ન મળે! ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં તો જગાએ જગાએ પાંજરાપોળો છે. રાજપૂતાનાના દયાળુ વૈષ્ણવો, જૈનો વગેરેએ

હેમની આજસુધીની બેદરકારી માટે શરમાવું જોઇએ અને ઓણસાલ સોનું અને સુગંધ જેવો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે તો બને તેટલો પ્રયાસ કરીને જીવદયાના ચાલુ ખાતાને મજબૂત કરવું જોઇએ. જે જે શ્રાવકો બહારગામથી વાંદવા આવે હેમને જો અરજ કરવામાં આવે તો તેઓ પૈકી દરેક મનુષ્ય જરૂર કાંઇ નહિ ને કાંઇ એ ખાતે આપ્યા વગર ન જ જાય. વળી **મહાત્માઓનો ઉપદેશ** પણ જીવદયાના સંબંધમાં પુર જોશથી થતો રહેશે તેથી લોકોનાં મન કુણાં થયાં વગર નહિ જ રહે.

વધારે ઠીક તો એ છે કે સ્થાનકની બહાર બે પેટીઓ રાખવી; એક પેટી જીવદયા કમીટીના લાભાર્થે અને બીજી રતલામની જૈન ટ્રેનીંગકૉલેજ માટે. જતા આવતા માણસો બન્ને પેટીમાં યથાશક્તિ રકમ નાખશે, તેથી બન્ને ખાતાને સારી મદદ મળશે. ટ્રેનીંગકૉલેજ એ બીજું કાંઇ નહિ પણ આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો શીખવાનું ખાતું છે.–તે એક 'અપાશરો' છે—તે એક 'સાધુશાળા' છે એમ ઉપમા આપીએ તો હરકત આવે નહિ. તેમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ આપણા ધર્મનો ઉપદેશ ઘણી જગાએ ફેલાવશે. કોઇ કહેશે કે, શું **મુનિરાજો** નથી ઉપદેશ આપતા કે આ **વિદ્યાર્થીઓ** ધાડ મારવાના હતા ? પણ તે બોલવું અનુભવ વગરનું છે: કારણ કે હિંદના ઘણા ભાગોમાં હજી મુનિરાજોનાં પગલાં થયાં જ નથી. મુનિ થોડા છે અને ગામ ઘણાં છે. "દીકરો એક અને દેશાવર ઘણા." ૭ ગામથી શ્રાવકોએ મ્હને લખ્યું હતું કે અહીં સાધુમહારાજ કૃપા કરી પધારતા જ નથી માટે કોઇ શ્રાવકને ધર્મકથા માટે મોકલાવશો તો અમારો ધર્મ જળવાઇ રહેશે; નહિતો ધર્મનું નામનીશાન પણ નહિ રહે. મ્હેં

તે જગાએ બંદોબસ્ત કરી આપ્યો છે પરન્તુ તે બધી ગોઠવણો મ્હને સંપૂર્ણ સંતોષકારક લાગી નથી; કારણ કે કોઇ શ્રાવકમાં એક ગુણ હોય તો પાંચ અવગુણ હોય ત્હેમને વ્યાખ્યાન વાંચવા મોકલવા એ મ્હને જોખમભરેલું લાગ્યું. પરન્તુ લાચાર, કોઇ ન મળે ત્હાં શું કરવું ? ' નહિ મામા કરતાં કહેણો (કહેવાનો–નામનો) મામો પણ શો ખોટો ? " તેમજ જૈન પાઠશાળાઓ સ્થપાય છે પણ શિક્ષકો નથી મળતા. માટે શિક્ષકો અને ઉપદેશકો તૈયાર કરનારી આ આપણી 'જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ' પ્રત્યે આપણી 'માતા' જેવો પ્રેમ રાખવો જોઇએ અને ત્હેની બને તેટલી ભક્તિ કરવી જોઇએ. એક તરફથી અંગ્રેજી ભણેલાઓ ધર્મને ભૂલી જશે અને બીજી બાજુથી સામાયિક—પ્રતિક્રમણ કરનારા ધર્મી ભાઇઓ પણ ધર્મ-જ્ઞાનની આવી નિશાળને ભૂલી જશે તો અમારો ધર્મ શી રીતે આબાદ થશે ? અરે તે કાયમ પણ કેવી રીતે રહી શકશે ? મુનિરાજો ગમે તેવો સારો ઉપદેશ આપશે તો પણ તેઓ એકલા શું કરી શકે ? ઘણાં ગામોમાંથી ધર્મ નાશ પામ્યા પછી ચેતશો તો તે નકામું છે. માટે ' જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ 'ને દરેક સાચા જૈને–દરેક સાચા ધર્માત્મા સાધુએ બને તેટલી રીતે સ્હાયતા પહોંચાડવી ઘટે છે. અને જો આ ચાતુર્માસમાં તેઓ કાંઇ ન કરી શકે તો પછી કોઇ દિવસ કાંઇ થઇ શકવાનું નથી. અત્યારે શ્રાવકોનાં મન ઉપદેશથી તપેલા લોખંડ જેવાં થયાં છે ત્હેમના ઉપર હથોડો મારવાથી જેવો ઘાટ ઘડવો હશે તેવો થઇ શકશે. લોખંડ ઠરી ગયા પછી હથોડો મારનારના હાથ ટુટી જાય તો બસે પણ લોખંડ તો જરાકે વળવાનું નહિ. બરોબર આજકાલના જૈનોનાં (સેવકનું પડેલું) હૃદય લોખંડ જેવાં

થઈ ગયાં છે. અને મુનિમહારાજો (જો હેમને આરંભ-સમારંભનો ડર લાગતો હોય તો જયણાથી-ભાષાસમિતિ પૂર્વક) ઉપદેશ દેવામાં વિલંબ કરશે તો આપણો ધર્મ લાંબો વખત ટકવો મુશ્કેલ છે. કારણ કે અન્ય ધર્મવાળાઓની ધામધુમો અને આકર્ષણ વધતા જાય છે અને આપણે છેક જ ખૂણામાં પડતા જઇએ છીએ. તે ઠીક નહિ. આ બધું અને આથી હજાર ગણું જ્ઞાન મહાત્માશ્રીમાં વિદ્યમાન છે; તેઓશ્રી મ્હારા જેવા હજાર પત્રકારોને શીખામણ આપે તેવા છે. આપણે તો હેમને અરજના રૂપમાં વિનંતિ માત્ર કરી શકીએ. છોકરાને ધોતી જોઇએ તે વાત બાપ જાણે તો છે; છતાં છોકરાએ તે માગવી પડે છે. તેમ અમારા ઉદય માટે શું જોઇએ છે તે બાબત મહાત્માઓ જાણે તો છે. છતાં અમારે માગવું તો જોઇએ જ. માગ્યા વગર તો સગી મા પણ પીરશે નહિ ! હવે ઓણના ચાતુર્માસમાં આ માગણી કરી છે તો ભાણામાં કેવીક મીઠાઇઓ પીરશાય છે તે જોઇશું !

અહીંથી આપણે મારવાડનાં મુખ્ય શહેરો જેવાં કે પાલી, જોધપુર, બીકાનેર વગેરે સ્થળે જઇએ. કેવી એ બહાદૂરોની ભૂમિ ! કેસરીઆં કરનારા જબરા પુરૂષો આ ભૂમિ પર થયેલા. ક્રોડપતિ આ ભૂમિમાં વસેલા. મહાન સતીઓ અહીં થઈ ગઇ. આજે એ ભૂમિ સર્વ લોકોની મશ્કરીનો વિષય થઇ પડયો છે. ગ્રૅમોફોનના 'રૅકર્ડ' માં જે ગીતો ઉતારવામાં આવ્યાં છે હેમાં પણ " ઓ મારવાડી ! બેસી જા ! બેસી જા ! " એવા શબ્દો બોલાય છે ! મતલબ કે એક તુચ્છ પ્રાણીના તરફ જેવી દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે એવી દૃષ્ટિથી આ ભાઇઓ તરફ લોકો જોવા લાગ્યા છે. શાથી ?

માત્ર એટલા જ ખાતર કે હિંદની કીર્તિ વધારવા માટે લાંબા વખત સુધી કેશરીઆં કરી કરીને હમણાં તેઓ થાકી ગયા છે તેટલા માટે. એમનામાં હમણાં પ્રમાદ, અજ્ઞાન, કૃપણતા દોષોએ ઘર કર્યું છે અને તે શત્રુઓને મારી કહાડવામાં હેમના પોતાનામાં હવે શક્તિ રહી નથી અને બીજાઓ હેમને તે યુદ્ધમાં મદદ કરતા નથી, તેટલા માટે.

મારવાડ ઘણો વિશાળ દેશ છે. ત્હેમાં વસતા સાધુમાર્ગી જૈનોનાં ઘરની જે સંખ્યાના આંકડા મ્હને મળ્યા છે તે ઉપરથી જ એના વિશાળપણાનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે.

બીકાનેર	૨૦૦૦	કુચેરા	૩૦૦	રોહીટ	૧૫૦
જોધપુર	૧૫૦૦	દેશાણોક	૩૦૦	ખીચંદ	
નવાબગઢ	૮૦૦	બીનાસાર	૧૦૦	વડલુ	૧૦૦
નાગોર	૫૦૦	ગંગાસર	૧૦૦	સાદડી	૩૦૦
પાલણ	૬૦૦	રાયપુર	૧૦૦	ફરસાલા	૧૦૦
ચીરહોર શહેર	૭૦૦	મેડતા	૨૫૦	ફાલુ	૧૫૦
અજમેર	૫૦૦	સોજાવટ		નીબાજ	૯૫૦
પાલી	૨૦૦	ગીરી	૧૦૦		

આ સંખ્યા માણસોની નહિ પણ ઘરોની છે.

આમાં કેટલાક શ્રાવકી તથા તેરાપંથી પણ છે. પણ તેઓ સાધુમાર્ગી જૈન જ ગણાય. કારણ કે આ ધર્મનાં સિદ્ધાંતો બરાબર સમજાવનારની ખામીને લીધે ટુંકી દૃષ્ટિવાળા લોકો ધર્મને બાહ્ય રૂપ આપી રહેલ રહેલ બાબતમાં જુદા પડે તે કાંઇ જુદા પંથ કહેવાય નહિ. હેમને સમજાવનાર મળે તો ખુશીથી તેઓ સાધુમાર્ગી જૈન બને.

મેડતા, બીલાડા, ફલોધી, વગેરે બીજાં મ્હોટી સંખ્યા ધરાવતાં ગામો છે. તે ઉપરાંત ૧૦૦ થી ઓછી સંખ્યાવાળાં ગામો તો સેંકડો છે. અને **લગભગ દરેક ગામમાં આપણો એકાદ લક્ષાધિપતિ તો ખરો જ.**

આટલી સંખ્યા હજી બસ નથી. **મેવાડ, માળવા** અને દક્ષિણ એને આપણે વાજબી રાહે તો '**મારવાડ**' જ કહેવું જોઇએ; કારણ કે ત્હાં વસતા હજારોની સંખ્યા ધરાવતા કુલ **સ્થાનકવાશી જૈનો મારવાડમાંથી** જ જઇ વસેલા છે. પાછલા લીસ્ટમાં મ્હેં જે **અજમેર** અને બ્યાવરને ગણ્યા છે તે ભૂગોળના દૃષ્ટિબિંદુએ તો **મારવાડ** ન ગણાય, **મેરવાડા** પ્રાંતમાં ગણાય પરન્તુ ત્હાંના જૈનો **મારવાડથી** જ આવી રહેલા. શેઠ **ચાંદમલજી**, શેઠ ઉમેદમલજી વગેરે બધા **મારવાડના** જ છે.

મેવાડ એ પણ **મારવાડને** લગતો જ પ્રાંત છે અને **રાજપૂતાના** વિભાગમાં **મારવાડ, મેવાડ, મેરવાડા, હાડોતી,** ઢુંઢાડ વગેરે પ્રાંતોનો સમાવેશ થાય છે. આ દરેક પ્રાંતમાં આપણી સંખ્યા હજારોની છે. શ્રીમંતો પણ મ્હોટા મ્હોટા છે. ઉદેપુર, **ચીતોડ, કીશનગઢ,** છોટી અને **બડી સાદડી, નીમચ** વગેરે અનેક શહેરોમાં આપણી વસ્તી ભરચક છે. ઉદેપુરના હાલના દીવાનો શ્રીયુત **ભોપાળસિંહજી** સાહેબ અને **કોઠારી બળવંતસિંહજી** સાહેબ ખુદ સાધુમાર્ગી જૈન છે. બીજાં શહેરોમાં આપણા ભાઇઓ મ્હોટા અમલદાર છે. કીશનગઢમાં રાયસાહેબ શેઠ **લક્ષ્મીચંદજી** છાજેડ ગવર્હનમેન્ટ ટ્રેઝરર છે અને ડેરાઇસ્માઇલખાન સુધી એમની પેઢીઓ

છે. બીકાનેરના શ્રીયુત ગણેશલાલજી માલુ અને શેઠ અગરચંદજી ભેરૂદાનજી શેઠીઆ વગેરે મ્હોટા સાહસિક લક્ષાધિપતિ વ્યાપારીઓ છે, કે જેઓ બંગાળામાં સુપ્રસિદ્ધ છે. સ્ટેટ કાઉન્સીલના માજી સભાસદ અને જાગીરદાર મહારાઓ શ્રી સવાઇસિંહજી સાહેબ પણ આપણા પવિત્ર સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મને અને વણિક કોમને શણગાર રૂપ છે. સરદારગઢ કેમ્પના ક્રોડપતિ ગૃહસ્થ શ્રીયુત ચેનરામજી સંપતરાયજી કલકત્તામાં ધમધોકાર વ્યાપાર ચલાવે છે. ભીનાસરના એક ગૃહસ્થે એક લાખ રૂપીઆ સૂત્રોની નકલો કરાવવામાં કહાડ્યા-નું સંભળાય છે.

આ તો માત્ર ગૌરવવાળી મારવાડ દેશીનું બહારનું રૂપ દૂરથી જોઇને વર્ણવ્યું. મ્હેં હજી મારવાડનાં દર્શન કર્યાં નથી એટલે પૂર્ણ હકીકતથી હું વાકેફ નથી. બાકી લખવાનું તો ઘણુંએ છે. ખુદ આપણા સાધુઓ પણ મારવાડમાં છે તેટલા બીજે સ્થળે નથી. ઘણાએક 'સંઘાડા' ત્હાંના છે. ગુજરાત--કાઠિયાવાડને જે મહાત્મા શ્રી દોલતઋષિજી મહારાજ પ્રત્યે આજે અપૂર્વ ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન થયેલો છે તે મહાત્મા આ દેશના અર્થાત્ મારવાડના જ છે.

આવા ગૌરવવાળા દેશમાં આજે ચોતરફ અંધારૂં જણાય એ કેવી ખેદની વાત : પૈસો, વસ્તી અને મુનિરાજોની પુરતી સંખ્યા છતાં પણ આજે આપણા મારવાડી ભાઇઓની દશા સુધરવાને બદલે બગડતી જતી જોઇને આપણને આંખમાં આંસુ કેમ ન આવે ? નદીના કીનારે માણસ તરસ્યો મરે તે જોઇ કોને ખેદ ન થાય ? પરન્તુ ખેદ કરવો નકામો છે. ખેદ કરનાર પોતેજ 'અપરાધી' છે--દેવાદાર છે, કારણ કે ત્હેની ફરજ છે કે આંસુ પાડવામાં વખત

ગુમાવવાને બદલે નદી કીનારે દોડી જઇ હથેળીમાં પાણી લઇ પેલા મરવા પડેલા માણસના મ્હોં પર અને મ્હોંમાં રેડવું અને તે સચેત ન થાય એટલે નદીમાં જરા આગળ લઇ જઇને શુદ્ધ જળ પોતાની જાતે પી શકે એમ કરવું. આપણે કે જેઓ મારવાડની સ્થિતિ માટે ખેદ પામતા હોઇએ--જેમનામાં મારવાડ કે જેવા ગૌરવવાળા દેશના પર પ્રેમ છૂટવાથી એના આ દુઃખ માટે લાગી આવતું હોય તેઓએ પોતાના ખર્ચે મારવાડી ભાઇઓને ખરો રસ્તો બતાવવાના પ્રયત્નો કરવા જોઇએ. અને એમ કરવાથી તે ભાઇઓમાં થોડુંક ચેતન આવશે તો પછી પોતાની મેળે નદીમાં જઈ પાણી પી ટટાર બનશે. અર્થાત્ પછી તો તેઓ પોતાના ખર્ચે સર્વ હીલચાલો કરશે. અને પોતે સુધરશે તો બીજા પ્રાંતોને પણ ટટાર કરી શકશે.

જ્હારે હવે સવાલ એ થાય છે કે, મારવાડના સુધારા માટે શું કરવું ? ત્રણ રસ્તા મ્હારી નજરે પડે છે.

(૧) સાધુવર્ગને મળીને ત્હેમને અરજ કરવી કે અમુક અમુક બાબત પર ઉપદેશ કરવાની આપ કૃપા કરો; કે જેથી આપના ઉપદેશનું માન રાખીને આ ભાઇઓ સુધરશે. મારવાડમાં કોઇ જાતનો સુધારો, જ્યહાં સુધી સાધુવર્ગની સહાનુભૂતિ ન મળે ત્હાં સુધી, થવાની કદી આશા ન રાખવી.

☞ આ કામ માટે મ્હારી ઇચ્છા છે કે મ્હારે જાતે તે મહાત્માઓ કે જેઓ મ્હારા તરફ સારી કૃપાદૃષ્ટિ ધરાવે છે અને મ્હારા ગાંડા-ઘેલા કથન પર સારૂં લક્ષ આપી મ્હને ઉપકૃત કરે છે ત્હેમને મળીને યોગ્ય વિષયોની યાદી બતાવવી. મ્હારી ઑફીસ જરા

પગભર થયા પછી—આ કામ પહેલું જ હાથમાં લેવા હું ઇચ્છું છું. અને મ્હને ખાત્રી છે કે મ્હારા પરમઉપકારી ગુરુદેવો મ્હારા તે ત્હેમની સેવાના કામમાં મ્હને મદદગાર જરૂર થશે.

(૨)—મારવાડના પાંચેક આબરૂદાર—ખાનદાન આગેવાનોનું એક 'ડેપ્યુટેશન' બનીને અકેક વર્ષમાં અકેક તાલુકામાં ફરવાનું તેમણે ઠરાવવું જોઇએ. અગર જો ૨૫ ગૃહસ્થો આ વાત મંજુર રાખે તો પાંચ ટોળીઓ બને, તે દરેક ટોળી અકેક તાલુકામાં ફરે તો આખા મારવાડમાં એકજ વખતે ફરી વળવાનું બની શકે.

આ ડેપ્યુટેશને સંઘના કલેશો દૂર કરાવવા, તેરાપંથી અને બાવીસી ભાઇઓને આપણા ભેગા મેળવવાનો પ્રયાસ કરવો (અવિદ્યાના કારણે આ કામ તુરતમાં થઇ જવું મુશ્કેલ છે પણ આસ્તે આસ્તે, દૃઢ નિશ્ચય હશે તો, કાંઇ વાત અશક્ય નથી.)

જ્યાં કેળવણીનું સાધન કાંઇજ ન હોય ત્યાં સંઘને અરજ કરીને ફંડ કરાવવું અને પુરતી રકમ માટે અન્ય સ્થળના લક્ષાધિપતિઓ પાસે યાચના કરવી.

મુસાફરી દરમ્યાન શ્રીમંતોને મળીને મારવાડમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ ફેલાવવા માટે સ્કોલરશીપ ફંડ ખોલવું.

કેટલાક હાનીકારક રીવાજો કે જે એકી મુશ્કેલીથી દૂર થઇ શકે તેવા હોય તે માટે ઘટતા ઠરાવો કરવા સંઘને સમજાવતા જવું.

(૩) ત્રીજો રસ્તો એ છે કે ઓછું ભણેલા મારવાડી ભાઇઓ પણ સમજી શકે એવી ભાષામાં સામાન્ય નીતિ, ધર્મ, અને ઉચ્ચ ગુણો પ્રેરનારાં પુસ્તકો રચાવી ત્હેને વિનામૂલ્યે વહેંચવાં, કે જેથી

ત્હેમનામાં વાંચવા-વિચારવાનો શોખ ઉત્પન્ન થશે અને એમ થશે તો તેઓ અંધારામાંથી નીકળી અજવાળામાં આવશે.

આ ત્રણ રસ્તા મ્હેં સંક્ષેપમાં વર્ણવ્યા છે, પણ કામ કાંઇ સંક્ષેપમાં થઇ જાય એવું નથી. કામ કઠણ છે, કામ આત્મભોગનું છે, અને કામ બુદ્ધિ વાપરવાનું છે. **મારવાડની** એક પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ ભરાય તો ઉપલાં ત્રણે કામ સ્હેલાઇથી થઇ શકે. પરન્તુ તેમ કરવા પહેલાં એક વાર ૨-૪ ગૃહસ્થોએ આખા **મારવાડમાં** ફરી વળવાની જરૂર છે, **જેથી** લોકો 'કૉન્ફરન્સ શું ચીજ છે?' તે સમજી શકે અને જ્હારે **મારવાડની** પ્રાન્તિક કૉન્ફરન્સ **જોધપુર** કે **બીકાનેર** જેવાં શહેરોમાં ભરાય ત્હારે ઉમંગથી સર્વ જગાના **મારવાડીઓ** ત્હેમાં ભાગ લેવા દોડ્યા આવે અને બોલકણા ગુજરાતી-કાઠિયાવાડીને લજ્જીત કરે એવી સખાવતોથી ગૌરવવાળી તે ભૂમિની જય બોલાવે.

22—8—10.

*** આ પછી પંજાબ વગેરેના **સ્થાનકવાશી** જૈન સંઘોની સ્થિતિનું વર્ણન આપીને કેટલીક સૂચનાઓ કરવી ધારી હતી પણ તે ઉદ્યમ અપૂર્ણ રહી ગયો હતો. આ પાંચ સીરીઝમાં અમુક અમુક પ્રાંત કે અમુક મુનિને કરાયલી સૂચનાઓ માત્ર ત્હેમણે એકલાએ જ નહિ પણ સર્વ કોઇએ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

ચાતુર્માસમાં વંચાતું જૈન 'સાહિત્ય.'

ચાતુર્માસના ચાર માસમાં જે પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય (literature) મુનિવરો શ્રાવકોને વાંચી સંભળાવે છે તે તથા શ્રાવકો પોતે વાંચે છે ત્હેનો વિચાર અદ્યાપિ સુધી કોઇને થયો જણાતો નથી. 'આહાર તેવો ઓડકાર' અને 'વાંચન તેવા વિચાર' અને 'વિચાર તેવા આચાર' એ કહેવતોનું સત્ય સ્વીકારનારા પુરુષોએ તો ચાતુર્માસમાં વંચાતા જૈન સાહિત્યનું અવલોકન શાન્ત ચિત્તે કરવું જોઇએ છે.

મુનિવરો સ્હવારે કોઇ સૂત્ર અને બપોરે 'રાસ' કે 'ઢાળો' કે 'ચોપાઇઓ' વાંચે છે. મારવાડમાં કેટલીક જગાએ સ્હવારમાં પણ સૂત્ર અને 'ચોપાઇઓ' બન્ને વંચાય છે અને બપોરે પણ 'ઢાળો' વંચાય છે. વંચાતાં સૂત્રોમાં મુખ્યત્વે આચારાંગ, દશવૈકાલિક, વગેરે સૂત્રો હોય છે, કે જેમાં સાધુના આચાર સંબંધી હકીકત મુખ્યત્વે હોય છે. આ એક આશ્ચર્યની વાત છે કે શ્રાવકો આગળ વારંવાર સાધુના જ આચારનું વર્ણન કરવાની કાળજી રાખનારા સાધુઓ શ્રાવકોને ત્હેમના પોતાના એટલે શ્રાવકોના આચાર શીખવવાની કાળજી ભાગ્યે જ રાખે છે. સાધુએ આમ ખાવું, આમ પીવું, આમ ચાલવું એ વગેરે વર્ણન સંભળાવવામાં દરરોજ બબ્બે કલાક વ્યતીત કરવા એ કોઇ રીતે જરૂરી નથી. અમુક સાધુ ભગવાને ફરમાવ્યા મુજબ ચાલનારો છે કે નહિ ત્હેની પરીક્ષા

કરવા માટે જોઇએ એટલું જ્ઞાન શ્રાવક વર્ગને આપવું બસ છે અને તે માટે કાંઈ દરરોજ **આચારાંગ** કે દશવૈકાલિક સૂત્રનું વ્યાખ્યાન આપવાની જરૂર હોય નહિ. **અનુયોગદ્વાર** સૂત્ર વગેરે તત્વથી ભરપુર સૂત્રો વ્યાખ્યાનમાં વંચાય તો શ્રાવકોને ઘણી બાબતો જાણવાની મળે. વળી ઠાણાંગ સૂત્રમાંની 'ચૌભંગીઓ' સમજાવવાથી શ્રાવકોની તર્કશક્તિ ખીલવા પામે. એમ જે સૂત્રોમાં કાંઈ પણ નવું જાણવાનીઃ કે તત્વની બાબત હોય તે જ ચાતુર્માસમાં સવારમાં વંચાય તો વધારે સારૂં.

અને બપોરે જે 'રાસો' 'ચોપાઇઓ' વગેરે વંચાય છે ત્હેમાં મ્હોટું જોખમ એ રહેલું છે કે, આવા 'રાસો'નો સેંકડે ૯૮ ટકા ભાગ મૂર્તિપૂજકોનો બનાવેલો હોઈ આ રાસો સાંભળનારાઓ ગમે તેવા દૃઢધર્મી હોય તો પણ ત્હેમના મનમાં સાધુમાર્ગી જૈન ધર્મના સમ્બન્ધમાં સંશય પડે કે "મહારાજજી આવો સરસ રાસ અમને સંભળાવે છે તે રાસનો બનાવનાર ખરેખર મ્હોટો પંડીત જણાય છે, **માટે** એમાં લખેલી મૂર્તિપૂજાની હકીકત **પણ** ખરી હશે શું?" આવા સંશયમાં પડવાથી ફરી કોઈ મૂર્તિપૂજક જૈન સાધુ કે શ્રાવકનો સહવાસ **થતાં** તે સહેલાઇથી તે વર્ગમાં ભળી જાય છે. આનો સઘળો દોષ મુનિવર્ગ પર છે; કારણ કે એમણે એવા રાસો ન વંચાવ્યા હોત તો આ પરિણામ આવત નહિ. સૌથી ઉત્તમ તો એ છે કે બપોરે 'ઢાળો' ની જગાએ **જ્ઞાતાસૂત્ર** કે **વિપાકસૂત્ર** જેવાં કથા રૂપ સૂત્રો વાંચવાં. અને તે એવી રીતે વાંચવાં કે પાઠ ન વાંચતાં માત્ર ભાવાર્થ કહેવો. ખાનગી વખતમાં મુનિરાજે પોતે સૂત્રનાં અમુક પાનાં વાંચી જવાં અને એક કલાક કે દોઢ કલાક સુધી વિવેચન કરી શકાય એટલો ભાગ વાંચી ગયા પછી તે પર પોતે

'નોટ્સ' કાગળના ટુકડા પર લખી રાખવી અને તે નોટ પર વિવેચન કરવું. વાર્તારૂપે જે સૂત્રો છે તે, રાસ જેવાંજ રસીક છે; એટલે પછી ખાસ 'રાસ'ની જરૂર રહેતી નથી. સ્હવારનું વાંચન ગંભીર અને બપોરનું રસીક હોવું જોઇએ એટલો જ સવાલ છે અને તે હેતુ આ પ્રમાણે કરવાથી સારી રીતે પાર પડે તેમ છે.

વળી ૧-૨ અઠવાડીઆં સુધી બપોરે કોઇ તત્વજ્ઞાનના વિષય પર વિવેચન કોઇ પુસ્તકમાંથી વાંચી સંભળાવવું કે મુખેથી કહેવું. ૨-૪ અઠવાડીઆં સુધી સામાન્ય નીતિનો ઉપદેશ કર્યા કરવો. ૨-૪ અઠવાડીઆં સુધી સંસારસડાના મુદ્દાઓ એક પછી એક લઇને તે પર ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પ્રકાશ નાખવો;--જેમકે રડવું-કુટવું એ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ આર્ત્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનના પેટામાં છે એમ બતાવીને તેથી દૂર રહેવાનો ઉપદેશ કરી શકાય.

બપોરે જે સૂત્ર કથારૂપે વાંચવાનું પસંદ કરવામાં આવે હેના મૂળપાઠ વાંચવાથી માત્ર શાસ્ત્રનું પંડીતપણું જણાય એટલો જ લાભ થાય; બાકી શ્રોતા વર્ગને તે માગધી પાઠ સાંભળવાથી ઉલટો કંટાળો આવે. માટે પાઠ તો ખાનગી રાહે બીજે વખતે મુનિઓ વાંચી જવા અને હેમાંથી 'નોટ્સ' એક કાગળના ટુકડા પર કરી રાખવી.

દૃષ્ટાન્ત.

દૃષ્ટાન્ત તરીકે વ્યાખ્યાન માટે જ્ઞાતા સૂત્રનું પહેલું અધ્યયન (મેઘકુમારનું) લઇએ. ગયા અઠવાડીઆના અંકમાં અને આજના અંકમાં જેટલો ભાગ છપાઇ ગયો છે તેટલો જ ભાગ એક બપોરે વાંચવાનો હતો

છે એમ **ધારો.** હવે તે ભાગ મુનિરાજે એકાંતમાં વાંચી જવો જોઇએ અને નીચે મુજબ 'નોટ' કરવી જોઇએ.

(૧) મેઘકુમાર માતાપિતાને જવાબ આપે છે: કાયર પુરૂષોને માટે જ ચારિત્ર દોહલું છે, **બીજાને** માટે નહિ. (આ ઉપરથી મ્હારે શ્રોતાઓને આત્મબલની અગત્ય સમજાવવી.)

(૨) મા-બાપની આજ્ઞા લઇને **પછી જ** દીક્ષા લેવાનું કહે છે. (મા-બાપ વગેરેને સંતુષ્ટ કર્યા **સિવાય** સંસારત્યાગ ન થઇ શકે; **જોખમદારી**નો ત્યાગ ન થાય, માત્ર **જંજાળ**નો ત્યાગ થાય.)

(૩) એક દિવસની રાજસાહ્યબી ભોગવવાની માગણી કબુલ કરે છે. રાજ્યાભિષેકની ધામધુમનું વર્ણન. આશિર્વાદનાં વચનો. ('જીત્યાને પાળજે!' એવા આશિર્વાદના શબ્દોનું **ગૌરવ** સમજાવવું)

(૪) આ સઘળી ધામધુમ વચ્ચે મેઘકુમાર ઓઘામુહપતિની માગણી કરે છે. (કેવી **આનંદી** કલ્પના !)

(૫) દીક્ષાઓત્સવનું વર્ણન. (આટલો ઠાઠ થવાનું કારણ **દીક્ષા પ્રસંગ** નહિ, પણ રાજાએ **પોતાની સ્થિતિના પ્રમાણમાં** ઠાઠ કરવો પડે એ રીવાજ છે. **ગરીબો** દીક્ષા વખતે રાજાનો વાદ લે તે અયોગ્ય.)

(૬) **મેઘકુમારની** માતા **મહાવીર** પ્રભુને શિષ્યનું દાન આપે છે તે વખતના તેણીના શબ્દો. પુત્ર પ્રત્યે છેલ્લી શીખામણ. (જ્ઞાનના પ્રયાસની **ખાસ** ભલામણ કરે છે. અને **પછી** તપ-ઇંદ્રિયનિગ્રહની ભલામણ કરે છે. આજે **કેટલીક** માતાઓ આવી શિક્ષા આપે છે?)

(૭) મેઘકુમારની ભગવાન પ્રત્યે અરજ. બળતા ઘર અને આ દેહનો મુકાબલો. ભગવાને આપેલી સાધુકર્તવ્યની ટુંક યોજના. ("યતના"ને પ્રધાનપદ આપ્યું છે. બોલવા–ચાલવા–સૂવા–ખાવા–સર્વમાં યતના અથવા કાળજી અથવા વિચારશીલપણું વાપરવાનું કહ્યું છે. આ એકજ શિખામણમાં સર્વ શાસ્ત્રોનો સાર સમાઈ જાય છે એમ મ્હારે દૃષ્ટાન્તો સાથે સમજાવવું.)

(૮) મેઘકુમારને રાત્રે પડેલો પરિસહ; "ચેલા મુંડવાની ગરજે ભગવાન મ્હને મીઠા શબ્દોથી બોલાવતા; હવે મુંડ્યા પછી ગરજ રહી નહિ" આવા સંશય પરથી શું સાબીત થાય છે! એજ કે ભગવાન તો એવા નહોતા પણ ભગવાનના જમાનામાં પણ ચેલાના લોભી ગુરૂઓ હશે ખરા: માત્ર આજે જ એવા લોભ છે ને પહેલાં બધા મહાત્માઓ જ હતા એમ કાંઇ નથી. માટે પહેલાંના જમાનામાં જેમ ભગવાનના ઉત્તમ સાધુઓ ઉદ્યમ કરતા તેમ આજે પણ ઉદ્યમ કરવો; હવેનો જમાનો ભૂંડ છે એમ સમજી ઉદ્યમ કરતાં અટકવું નહિ.

આ મુદ્દાઓ પરથી સાધુજી એટલી કથા મનમાં જોયા સિવાય પણ કહી શકશે અને દરેક નોંધેલા મુદ્દાપર વિવેચન કરી લોકોની બુદ્ધિ અને હૃદયને પવિત્ર અને બલવાન બનાવી શકશે.

અને જો અવકાશ ન હોવાના સબબે કે અલંકાર શાસ્ત્રના શોખને લીધે કોઈ સાધુને 'રાસ' જ વાંચવા હોય તો તેમાં પણ ભાષાની કાળજી રાખવી રહેવી જોઇએ. (૯) મૂર્તિપૂજકનો બનાવેલો 'રાસ' જો તેના સુધારક હોય તો પણ તે વાંચી સંભળાવવો નહિ. જાતના રસ્તા ચોખ્ખા નથી કે જેથી આવા સંશયકારક સાધન

સ્વીકારવાં પડે. (૨) રાસમાં ઘણેભાગે શૃંગાર રસ હદપારતો હોય છે. સ્ત્રીઓનાં વર્ણન લખનારા આ ત્યાગી લેખકો એ વર્ણનમાં એટલા તો ઉંડા ઉતરી ગયા હોય છે કે ગમે તેવા બાયલાને પણ સ્ત્રી પ્રત્યે રાગ ઉત્પન્ન થયા વગર રહે નહિ. આવે વખતે કેટલાક શ્રાવકો તો સામાયિક કરીને 'રાસ' સાંભળવા બેઠા હોય છે. અને સ્ત્રીકથાથી દૂર રહેવાના સોગન લઇને એ જ કથા પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે અને કેટલીક વાર સ્ત્રીનું વર્ણન ત્હેમને રગેરગે કામ ઉપજાવી દે એવું આવે છે ત્યારે બાજુએ બેઠેલી સ્ત્રીઓના બારીક કપડાને વીંધીને ત્હેમની દૃષ્ટિ યુવતીઓના મુખ પર જઇ ચ્હોંટે છે અને ત્હેમના કાન જતીઆવતી સ્ત્રીઓના પગના નેપુરના વાદ્યમાં લીન થઇ જાય છે. આ વખતે તેઓ કેવાં ચીકણાં કર્મ બાંધે છે ત્હેનો કાંઇક અનુભવ આ લેખકે જોયેલો છે અને ત્યારથી કોઈ દિવસ બપોરના અપાસરે જવાના જ સોગન લેવાની ઇચ્છા થઈ ગઈ હતી. અરેરે ત્યાગી મહાત્માઓના મુખે સ્ત્રીઓનાં રૂપ તથા વિલાસનાં રસીક ગુણગ્રામ ગવાય! એ લખનારા સાધુઓને પણ શું કહેવું અને વાંચનારને તો હું ફક્ત હાથ જ જોડું છું. વાચક વર્ગને રસ પમાડવા માટે જરા રસની 'ચટકી' લગાડવી પડે તે જૂદી વાત છે પણ આ તો હદ થઈ!

માટે રાસની પસંદગી કરવામાં પણ ડહાપણ વાપરવાનું છે.

કર્મ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે મુકરર કરવામાં આવેલું અઠવાડીઉં.

શ્રી પર્યુષણ પર્વ.

કર્મ નામના જબરજસ્ત યોદ્ધા સાથે ઠંડું યુદ્ધ કરી 'સ્વરાજ્ય' મેળવવા ભાગ્યશાળી થયેલા તે 'મહાવીર'—જબરજસ્ત વીરે, પરતંત્ર બનેલા—ગુલામીમાં સડતા—આધિ–વ્યાધિની બેડીઓથી જેહેમનાં અંગો લોહીલુવાણ થયાં છે એવા સર્વ મનુષ્યોને પોતાના જેવી સ્વતંત્રતા મળે એ હેતુથી, પોતે જે શસ્ત્રો વડે 'સ્વરાજ્ય' પ્રાપ્ત કર્યું તે શસ્ત્ર ક્યહાંથી મેળવવાં, કેવી રીતે તેહેનો ઉપયોગ કરવો, કેવી રીતે તેહેને ચળકતાં રાખવાં એ વગેરે વિદ્યાના 'પાઠ' આપવા માટે ખાસ 'દિવસ' (Terms) ઠરાવેલા છે. વીરતા સાથે દાનનો ગુણ સ્વભાવથી જ જોડાયેલો હોય છે તે નિયમાનુસાર, મહાવીરમાં પોતાનો ઉત્તમ જ્ઞાનનો ખજાનો બીજાને આપવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા હોય એ સ્વાભાવિક જ છે.

વીર પુરુષોને કાયરતા પાલવતી નથી; પરતંત્રતા પસંદ નથી; ગુલામી ગમતી નથી. અને ખાસ રીતે બીજાઓને પણ કાયર–પરતંત્ર કે ગુલામ જોઈ શકતા નથી. જેઓ હીચકારા હોય છે

તેઓજ માન, દ્રવ્ય કે સત્તાના સ્વાર્થમાં પડી પોતા સિવાયના બીજાઓને ગુલામ બનાવવા કે બનેલા જોવા ખુશી હોય છે.

મહાન્ વીર પુરૂષ શ્રી **મહાવીરે** પોતે **કર્મ** નામના પ્રબળ જુલમગાર (Despot)ને દૂર હાંકી કહાડીને પોતાને માટે શાશ્વત ' સ્વરાજ્ય '–સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાના જેવા બીજા જીવો પણ શા માટે એ દુષ્ટ જુલમગારની ગુલામીમાં સડ્યાં કરે એવો એમને સવાલ થાય છે. તેઓ ત્હેમને તે જુલમગાર વિરૂદ્ધ બળવો કરવા ઉપદેશ કરે છે; એટલું જ નહિ પણ એ બળવા માટે અમુક દિવસ પણ મુકરર કરી આપે છે, જે દિવસોનું નામ 'પર્યુપણ' છે.

ખરેખરા યુદ્ધનો દિવસ તો એકજ છે કે જે **ભાદ્રપદ** શુદિ પંચમીનો છે. પરંતુ તે દિવસ માટે અસ્ત્ર શસ્ત્ર તૈયાર કરવાં—સૈનિકોને કવાયત કરાવી તૈયાર રાખવા–એ વગેરે વ્યવસ્થા માટે પાંચમ પહેલાના ૭ દિવસ કામમાં લેવાના ઠરાવવામાં આવ્યા છે, જ્હેને પણ 'પર્યુપણ' અથવા ' કર્મ સાથે યુદ્ધના દિવસો ' માં ગણવાની પ્રથા પડી ગઇ છે.

સાધારણ રીતે દરેક માણસ ઠંડા લોહીમાં દિવસ પછી દિવસ નિર્ગમન કરે છે. કુટુંબના કાથાકુટ્ટાામાં---નોકરી કે ધંધાની જંજાળમાં–કે પછી નિદ્રા દેવીનાં રમકડાં બની 'પડ્યાં પડ્યાં મુસાફરી' કરવામાં વરસ પછી વરસ વિતાડે છે.પરંતુ જ્યહારે તે જ માણસનો પુત્ર ' વરરાજા ' બનવાનો હોય છે ત્યહારે ગાજાંવાજાં અને કૃત્રીમ લશ્કર સાથે તે કેવો દોડધામ કરવા લાગી જાય છે ! ત્હેનું ઠંડું

લોઢી તે વખતે કેવું ગરમ અને અભિમાન થઇ જાય છે ! જે ઓનો કૃત્રિમ યુદ્ધ (Mock fight)નો દિવસ છે !

અને એવા કૃત્રિમ દિવસમાં પણ તે કેટલું દિલ ઉડાડે છે ! તે કેટલી ધમાલ કરી મુકે છે ! તે કેટલો ઉત્સાહમાં આવી જાય છે ! યુદ્ધનો—લગ્નનો દિવસ તો એક જ છતાં તે પહેલાં ૭—૮ દિવસ સુધી પીઠી, ગાજા, ગીત, વડી–પાપડ આદિ કેટલી કેટલી તૈયારીઓ—ક્રિયાઓ–ધામધુમો ચાલી રહે છે !

એ એક 'કૃત્રિમ યુદ્ધ' ની વાત કહી. ક્ષત્રીય નહિ પણ 'ઠીલી દાળના ખાનારા'—યુદ્ધમાં જાય પડે તે વખત પછીતમાં નાસનારા––જરાગી કોટલી થઇ હોય તો સિંહ જેવી ગર્જના કરનારા લોકોની વાત થઇ.

હવે **સંયમ પ્રતિના યુદ્ધની** વાત કરીશું. તે યુદ્ધ [illegible] છે. ઘણાએક કેવળીઓએ પૂર્વાશ્રમમાં એવાં યુદ્ધ કર્યાં હતાં અને ત્યાર પછી એથી પણ જબરાં યુદ્ધ—'અંતરંગ' (દૃશ્ય નહિ) યુદ્ધ––ભાવ યુદ્ધ––અદૃશ્ય રૂપમાં થતાં યુદ્ધ કરતાં તેઓ શોભ્યા હતા. [illegible] પ્રતિના યુદ્ધમાં યુદ્ધનો દિવસ મુકરર કરવામાં આવે છે. [illegible] પછી જુદી જુદી તૈયારીઓમાં એકાદ અઠવાડીઉં પસાર કરવામાં આવે છે (કે જે સમય પણ યુદ્ધની લગના સમયમાં જ ગણાય છે.) બાદ મુકરર કરેલી જગાએ બન્ને પક્ષ સામસામા જતા. રણવાસીઓ આવતાં સંતપ્તિને પાણી ચઢાવતો. 'જીતીશું તો માન અને [illegible] અને મરીશું તો સ્વર્ગમાં જાશું' એવી દૃઢ શ્રદ્ધા તે રણવીરોમાંથી [illegible] અને પછી એકની સામે એક એમ દ્વંદ્વ યુદ્ધમાં લાગેલા [illegible] [illegible] આગળની આફત તે વખતે દૂર કરીને તેઓ ભારી [illegible]

બતાવવાની નહોતી. રાણીજાયા સિવાય એવી બહાદૂરી કોઇ બતાવી શકયું નથી. એ જીવવા અને અને મરવાનો સવાલ હતો; એ જીંદગીનો મુદ્દો હતો અને એ સ્વદેશ માટે અપાતા સ્વાત્મભોગનો ઉંચામાં ઉંચો નમુનો હતો.

તે દિવસો વહી ગયા! તે સાથે 'સ્વદેશ ભકિત' પણ વહી ગઇ! આજે સ્વદેશભક્તિ માત્ર શબ્દોમાં રહી છે; બહુ તો છિછાંછળા યુવાનોના 'બોમ્બ' માં રહી છે!

અને ઉત્તમ પ્રકારના યુદ્ધની કળા તો છેકજ ખુણામાં પડી છે.

ઉત્તમ પ્રતિનું યુદ્ધ—અદશ્ય ક્ષેત્રમાં થતું યુદ્ધ—અદશ્ય રહી લડતા 'માયાવી' કર્મરિપુ સાથેનું યુદ્ધ—અનેક રૂપો ધારણ કરી છાપા મારતા શત્રુ સાથેનું યુદ્ધ તો ઉપર કહેલાં સઘળાં યુદ્ધો કરતાં વધારે મુશ્કેલ અને ભયંકર છે.

એવા મહાન યુદ્ધની કળા શ્રી **મ**હાવીર પિતાએ પોતાની મેળે જાણી લીધી—એ કળાના ઉપયોગથી 'સ્વાતંત્ર્ય' પ્રાપ્ત કર્યું અને એ કળા બીજાને શીખવવા માટે 'શાસ્ત્રો' ઉપદેશ્યાં તથા **ભાવ**-યુદ્ધ માટે અમુક દિવસો મુકરર કર્યા.

એ અમુક દિવસો—પર્યુષણના 'ભાવયુદ્ધ' ના દિવસો હવે આવી લાગ્યા છે! આજે આપણે સર્વ 'સ્વરાજ્ય'ના શોખીનોએ સજ્જ થવાનું છે! આજે આપણે 'ભાવયુદ્ધ'માં ઝીપલાવાનું છે! અદશ્ય સૃષ્ટિમાં અદશ્ય હથીઆરો સાથે આજે ઝુઝવાનું છે!

કયો બાપ પુત્રને 'વરરાજા' બનાવતી વખતે ઉત્સાહમાં નથી આવી જતો? કયો રાજા વિદેશીઓને હાંકી કહાડવા માટે લડાતા યુદ્ધમાં શુરવીર નથી બનતો? અને કયો કર્મરિપુના ત્રાસનો

અનુભવ પામેલો જીવરાજ ભાવયુધ્ધના દિવસોમાં આયેલો—સુંવાળો ફેપણુ—મૂઢ થઇ પડી રહેવાનો ? શરમ છે—ઓ હજાર શરમ છે તે પામર પર, કે જે રણક્ષેત્ર અને યુધ્ધનો દિવસ પ્રાપ્ત થયા છતાં થોડાક દોકડાની—થોડીક નકશીકની કે થોડાક વખતની દરકાર કરતો રહી 'વિજય'ની તમા વગરનો બને છે. યુધ્ધના એક દિવસના પરિણામ ઉપર આખી જીંદગીનું ભવિષ્ય લટકી રહે છે, એ નહિ જાણનાર ગમારને જીંદગી પર્યંત દુઃખ પામતો જોવા છતાં ત્હેની કોણ દયા ખાશે ?

વીર પિતાના વીર પુત્રો ! ત્હમારા તે શુરવીર પિતાએ મુકરર કરેલા યુધ્ધના દિવસોમાં ત્હમે પ્રવેશી ચુકયા છો. શું આ દિવસોમાં ત્હમે ચુપચુપ જ બેસી રહેશો ? અને બેસી રહેવા છતાં જયવંતુ 'જૈન' બીરૂદ ધારણ કરશો ?

કદી નહિ; ત્હમારે તે નામને શોભાવવું જોઇએ, નામ પ્રમાણે કામ કરવું જોઇએ; જી એટલે જીત !' એ ધાતુ ઉપરથી ઉત્પન્ન થએલ 'જૈન' નામને શોભાવવા માટે આ આઠ દિવસોમાં ત્હમારે યોગ્ય હથીયારો સાથે યુદ્ધમાં ઝીપલાવું જ જોઇએ.

આ આઠ દિવસોમાં દ્રવ્ય, શરીર અને સંસારી સર્વ વસ્તુઓની દરકાર ઓછી કરી યુદ્ધમાં 'જય'ની જ દરકાર કરવી જોઇએ.

યુદ્ધ માટેનાં હથીઆરો શ્રી વીરે ૪ બતાવ્યાં છેઃ—

(૧) દાન.

(૨) શીલ.

(૩) તપ.

(૪) ભાવના.

આ ચાર હથીઆરમાંનું પહેલું તો જૈનોએ ઘણે ભાગે ખોટે જ રસ્તે વાપરવા માંડયું છે અને **સાધુમાર્ગી** જૈનો તો તે હથીઆરને હાથમાં પકડતાંજ ડરે છે! **હથીઆર વગર** કદી લડાઇ જીતાતી હોય તો **સાધુમાર્ગી** જૈનો **દાન વગર** કર્મરિપુ સાથેના યુદ્ધમાં જીત મેળવી શકશે! *

* * * * * * * *

કેટલીક જગાએ સ્થાનક તથા પુસ્તકશાળા નથી, જ્યહાં મુનિને જવું મુશ્કેલ હોવાથી મુનિનાં પગલાં તે તરફમાં ભાગ્યેજ થાય છે અને તેથી જ્ઞાનની પ્રસાદી તેવાં ગામોમાં ભાગ્યેજ મળે છે. પાલી-તાણા-ભરૂચ વગેરે શહેરો તથા કાસંદ્રા જેવાં ગામોમાં સ્થાનકના અભાવે ધર્મની જે સ્થિતિ જોવામાં આવે છે તે તરફ દરેક શ્રીમંતે ધ્યાન દોડાવવું જોઇએ છે અને જ્ઞાનનાં સાધનામાંનું એક એવું જે 'સ્થાનક' તે દરેક સ્થળે મેળવી શકાય તો સારૂ એ વાત હરઘડી યાદ રાખવી જોઇએ છે.

દરેક ગામના સ્થાનક સાથે ઓછાંમાં ઓછાં ૫૦-૧૦૦ પુસ્તકોની એક લાઇબ્રેરી કરવાની કાળજી દરેક શ્રાવકે રાખવી જોઇએ જ.

પુસ્તક એ જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન છે. ઉત્તમ પુસ્તકો અને ધાર્મિક પત્રો (પેપરો) દરેક સ્થાનકમાં જોઇએ અને દરેક ગામના સ્થાનીક સંઘે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઇએ. જો ત્હેમની સ્થિતિ

---

* આ જગાએ જૈન ટ્રેનીંગ કૉલેજ વગેરે જ્ઞાનખાતાં, કૉન્ફરન્સ, જીવદયાને લગતાં ફંડો, તથા જ્ઞાનનો ઉદ્યમ કરતા લેખકો વગેરેને મદદ મોકલી આપવાનો ઇસારો કર્યો છે.

સારી ન હોય તો બહાર ગામના શ્રીમંતોએ આવા જ્ઞાનના કામમાં અવશ્ય મદદ કરવી જોઈએ. લગ્ન—મરણ આદિ પ્રસંગે થતાં નકામાં ખર્ચો ઓછાં કરી આવે રસ્તે 'દાન' અવશ્ય કરવું જોઈએ.

શીલનું હથીઆર બીજે નંબરે છે. ક્રિયાથી જ નહિ પણ વિચાર માત્રથી વ્યભિચાર ન કરવો એ શીલ ગણાય છે. એક ખરાબ ક્રિયા કરતાં એક ખરાબ વિચાર વધારે નુકસાનકારક છે; કારણ કે તે વિચાર ભવિષ્યનાં કૃત્યોની 'પ્રણાલિકા' બને છે.

તપ એ કર્મને કાપનારૂં જબરૂં હથીઆર છે પણ તે માત્ર ભૂખ્યા રહેવામાં જ હાલ તો ગોંધાઈ રહ્યું છે. પરમાર્થના કાર્ય માટે શરીરને કષ્ટ (શ્રમ-તકલીફ) આપવાને પણ 'તપ' કહેવાય છે, તે થોડાઓ જ જાણે છે. તપ એની ખરેખરી વ્યાખ્યા તો એટલીજ છે કે, શરીરથી અલગ એવા આ ચૈતનને શરીરની દરકાર વગરના બનાવવાના પ્રયોગો. આ આશય ભૂખ્યા રહેવાથી જ સરે છે એમ કાંઈ નથી, પણ જે જે પરમાર્થનાં કામોમાં શરીરને તકલીફ પડે અને તકલીફ પડવા છતાં તે તકલીફ તરફ લક્ષ ન રહે એવા દરેક કામને 'તપ' જ કહેવાય.

ભાવના—સૌથી જબરૂં વરાળયંત્ર–સૌથી જબરી તોપ સુધ્ધાં ક્ષણમાત્રમાં કર્મરિપુનો નાશ કરી શકે છે. પણ તે દાન, શીલ, તપ એ અનુક્રમે વધતી શક્તિવાળાં હથીઆરો વાપરવાની તાલીમ લીધા સિવાય ક્વચિત જ વાપરી શકાય છે. કુદરતમાં દરેક કામ અનુક્રમે બને છે: કૂદકે ને ભૂસકે કાંઈ બનતું નથી.

ભાદરવા શુદ પંચમી સોમવારે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ સર્વે સાથે મળીને કરતી વખતે મેં 'ભાવના'નું બળ અજમાવવા સર્વ સભ્યોમાં

ભાઇઓને ખાસ અરજ છે. પરંતુ તે અખતરો વધારે ફતેહમંદ નીવડવા માટે આપણે અત્યંત આગ્રહપૂર્વક અરજ કરીશું કે થોડામાં થોડું પણ દાન કર્યા પછીજ, ઓછામાં ઓછા પણ પાંચ દિવસ સમ્પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા પછી જ, થોડામાં થોડો પણ પરોપકાર કે શુદ્ધ પોપધ (એમાંથી જે બને તે) કર્યા પછી જ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની ભાવના સંબંધી આ ભલામણ છે. એમ કરેલ થશે તો તે ભાવના જરૂર ફલીભૂત થશે.

હવે તે ભાવના કઇ, તે વિચારીએ.

બીજી વંદના બોલતી વખતે ઉતાવળ નહીં કરતાં, આંખો બંધ કરી, શ્વાસોશ્વાસને નિયમીત બનાવી, સિદ્ધશિલાની જગા બોલાતી જાય તેમ તેમ કલ્પનાને તે પાછળ દોરાવા દેવી; આપણે એક પછી એક દેવલોક છોડી છેવટે કહેવામાં આવતી સિદ્ધશિલાએ મનથી પહોંચી જવું; અને ૪૫ લાખ યોજનની લાંબી પહોળી (વિશાળતાની કલ્પના કરો), રૂપાના પટ જેવી ઉજળી (ઉજ્વળતાની કલ્પના કરો) સિદ્ધશિલાના એક યોજનના છેલ્લા ગાઉના છઠ્ઠા ભાગને વિષે સિદ્ધ ભગવંતને આંતર્ચક્ષુથી નિહાળો; જ્ઞાનદર્શનના અખુટ ખજાના રૂપ ભગવંતને કલ્પનામાં લાવો; કલ્પનાથી જ ત્યહા આગળ મસ્તક નમાવો અને પછી દીન વદને પ્રાર્થના કરોઃ—

"હે દેવ! સર્વશક્તિમાન પ્રભો! ત્હારા ઉજ્વલ ગુણોનો અંશ અમને ધીર! અમારી મંદતા દૂર કરી અમને ત્હારૂં વીરત્વ બક્ષ! કૃપાસિંધો! અમારા દોષો ત્હારી અમિદ્રષ્ટિથી પલાયન કરી જશે. અમારામાં માત્ર

ત્હારા અગાધ પ્રકાશનું એક કિરણ મોકલ, કે જે વડે અમારા બાળકોનાં આધિ-વ્યાધિ ઉપાધિને દૂર હઠાવવા અમે હિમ્મત ધરી શકીએ. અમારો કુસંપ-અમારૂં અજ્ઞાન-અમારી કૃપણતા-અમારી ખલતા-અમારી કાયરતા દૂર થાઓ! પ્રભો! તે સઘળી બલાઓ આવતા વરસમાં પલાયન કરી જાઓ! અમે સાચા વીરના સાચા પુત્રો બનીએ અને જગતને સ્હાય કરીએ એવું, હે પ્રભો! હે શક્તિ! હે જ્ઞાન! ત્હારી કૃપાથી-ત્હારી ભક્તિથી-ત્હારા અનુરાગથી અમારાથી બન્યાં કરો!

" ॐ शान्ति ! शान्ति !! शान्ति !!!

આ ભાવના સઘળી જગાના—સઘળા ગચ્છોના સઘળા સાધુઓ અને શ્રાવકો **એકી વખતે** ભાવે તો એ સંયુક્ત **ભાવનાબળના** પ્રતાપે આવતું વર્ષ જરૂર હંમેશ કરતાં વધારે આબાદીનું જોવા આપણે ભાગ્યશાળી થઈશું, એમાં લેશ માત્ર સંશય નથી. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિની ભાવનાનો દાખલો કોનાથી અજાણ્યો છે?

24—8—08

શ્રી પર્યુષણ પર્વ

કે

ચળકતા પત્થરવડે મેળવેલું મોક્ષ !

કૃષ્ણપુરના રત્નલાલ ઝવેરીનો પુત્ર રત્નમણિ બહુ ડાહ્યો, વિદ્વાન અને ધર્મિષ્ટ હતો. તે જ નગરમાં **ભાભો** નામનો એક ભરવાડ પોતાની સ્ત્રી સાથે સંતોષે રહી પોતાના ખેતરનું કામ કરતો હતો. ખેતરમાં એક ઝાડવાનાં ડાંખળાંનો બનાવેલો માળો ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્હેની ઉપર બેસીને **ભાભો** માટીના ગોળા વડે પંખીઓ ઉરાડવાનું--ખેતર ટોવાનું કામ કરતો હતો.ત્હેની સ્ત્રી શિરામણ તૈયાર કરીને ખેતરમાં **ભાભાને** માટે પહોંચાડવાનું કામ કરતી હતી.

એક દિવસે સ્હવારમાં **ભાભો** ગોળા બનાવવા માટે માટી ખોદતો હતો, તેવામાં ત્હેની કોદાળી સાથે કંઈ કઠણ વસ્તુ અથડાતાં તે ખોદતો અટક્યો અને અચકાઈને ઉભો રહ્યો. **ભાભાએ** કોદાળી દૂર મૂકી અને કોઇ પત્થર આડો આવ્યો એમ ધારી તેણે હાથવડે માટીને દૂર કરી તો ત્હેના મ્હોટા આશ્ચર્યની વચ્ચે તેણે **ચળકતા પત્થરથી ભરેલો** એક ઘડો જોયો !

ભાભાના આનંદનો શું પાર ! આજે માટીના ગોળા બનાવવામાં વખત ગાળવાની ત્હેને જરૂર નહિ પડે, એમ માની તે બહુજ

ખુશ થયો. તે ચળકતા પથરાવડે પંખી ઉરાડવાનું કામ ચાલશે એમ માનીને ભાભાએ તે સઘળા પત્થર માળાપર લઇ જઇને નાખ્યા.

આનંદપૂર્વક ગીત ગાતાં ગાતાં તેણે તે ચળકતાં પત્થરવડે પંખી ઉરાડ્યાં. ભાભાના ફેંકેલા પત્થર ખેતરની પેલી મેર આવેલા ઊંડા સરોવરમાં, ફેંકનારની ચેષ્ટા કરતા હોય તેમ શુભ કરતા જઇને પડતા અને સરોવરનાં પાણીને તળીયે જઇને બેસતા. આ કાર્યક્રમ બપોર સુધી ચાલુ રહ્યો.

હવે ભાભાની સ્ત્રી શિરામણ લઇને આવી; પણ ભાભો તો તે સુંદર ચળકતા પત્થર ફેંકવામાં અને ગીત ગાવામાં એવો લીન બની ગયો હતો કે હેને હેના આવવાની ખબર પડી નહિ કે ભુખ લાગ્યાનું ભાન રહ્યું નહિ!

છેવટે પત્થર ખુટી જવા આવ્યા. એકાદ ટુકડો પડ્યો હતો અને ભાભાની સ્ત્રીએ કહ્યું: “ આ જરા શીરાવી લ્યો.” ભાભાનું ધ્યાન હવે તે તરફ ખેંચાયું. ભાભો શીરાવવા બેઠો અને હેનો બાળક પુત્ર ત્યાં પડી રહેલા એક ચળકતા પત્થરનો ટુકડો લઇ રમવા લાગ્યો.

ભાભો શીરાવી રહ્યો. હેની સ્ત્રી ખાલી ભાતાણું તથા પોતાના બાળક પુત્રને લઇ ઘેર ગઇ—પેલો ચળકતો પત્થર પણ બાળકની સાથે ઘેર ગયો.

નગરમાં ચતુર યુવક રત્નમણિએ બાળકના હાથમાંનો તે ચળકતો પત્થર જોયો. ઓહો! તે તો ચિંતામણિ રત્ન હતું! રત્નમણિને તે જોતાં જ બહુ આશ્ચર્ય થયું ને આજ પર્યંત ગર્વ હોવાથી ..., ખરીદ કરીને પોતાની ઝવેરાતની દુકાને બેઠો હતો.

ત્હેની ઉમ્મર પચ્ચીશેક વર્ષની હતી. એક ભરવાડણના બાળકના હાથમાં આવું અમૂલ્ય રત્ન જોઇને ત્હેની દાઢ સળકી; કોઈ પણ કીંમતે તે રત્ન તે ગરીબ ભરવાડણની પાસેથી લઇ લેવાને તેણે ઇચ્છ્યું. તેણે ત્હેને પૂછ્યું: "બ્હેન! આ પત્થર મ્હને જોઇએ છે; ત્હેની શી કીંમત લેશો?"

ભાભાની સ્ત્રીએ કહ્યું: "મ્હને કાંઇ ત્હેની ખબર નથી. આ છોકરાના બાપને જઇને પૂછી આવો."

રત્નમણિ તે સ્ત્રીની સાથે ભાભાને ખેતર ગયો અને ભાભાને તે પત્થરના ટુકડાની કીંમત પૂછી. ભાભો તો મ્હોટા વિચારમાં પડયો; તો પણ જરા મ્હોં મલકાવીને બોલ્યો: "ભાઇ સાહેબ! ત્હમે જ કહોને, ત્હેની કીંમત શું આપશો?"

રત્નમણિ પ્રમાણિક હતો. તે માર્ગાનુસારી શ્રાવકનો પ્રથમ ગુણ જાણતો હતો કે "શ્રાવકથી ન્યાયસંપન્ન દ્રવ્ય જ લેવાય." તેથી તેણે ભાભાને કહ્યું: "ભાઇ! સૂર્યોદયથી માંડીને સૂર્યાસ્ત સુધીમાં ત્હમો બેઉ સ્ત્રી-પુરૂષથી જેટલું ઉચકાય તેટલું દ્રવ્ય મ્હારા ભંડાર-માંથી લઈ જાઓ, એટલી કીંમત તો આ રત્નને માટે ઘણી જ કહેવાય."

ભાભો અને ત્હેની સ્ત્રી આ કીંમત જાણીને બહુજ આનંદ પામ્યાં અને બીજે દિવસે ધન લેવા માંડયું. પણ કેવું આશ્ચર્ય!

ભાભો દ્રવ્યનો ટોપલો ભરીને રડે છે!

રત્નમણિ તો પોતાના ભંડાર આગળ આ આશ્ચર્યકારક બનાવ બનાવ જોઇને સ્તબ્ધ બની ગયો. ભાભાની સ્ત્રી પોતાના પતિને

સમજાવવા લાગીઃ " નાથ ! આ શું કરોછો ? વખત નાહક ગુમાવો. ગાંડા થઇ ગયા કે શું ? જેટલું લેવાય તેટલું લઇ લ્યો. પાણીયો ફાલે કાંઇ નહિ દે. "

ભાભો શોક કરતો બોલ્યોઃ " હે સ્ત્રી ! વિચાર તો કર કે મ્હેં અજાણપણામાં કેટલાં બધાં રત્નો પેલા સરોવરમાં ફેંકી દીધાં છે ? તે ફરીથી મળનાર નહિ. અરેરે ! જ્યહારે એકજ રત્નથી આટલું બધું દ્રવ્ય મળે છે તો એટલાં બધાં રત્નોનું કેટલું બધું આવત ? અરેરે, હું કેટલો બધો કમનસીબ ! આ બાલા રહી ; હું તેથી જ રહ્યો. "

ભાભાની સ્ત્રીએ પતિની ભૂલ જોઇ. તેણે કહ્યું: " નાથ ! હવે થયું તે થયું ! ભૂલ્યા ત્યહાંથી ફરીથી ગણો. મળ્યું છે તેટલું તો ભોગવી લો. "

બન્ને જણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લેઇ સંતોષ પામ્યાં.

* * * * * *

આ બધો વખત વિદ્વાન્ રત્નમણિ વિચાર કરે છેઃ—

" અહા ! શું આ જગતમાં મમત્વ છે ; આ નિર્જીવ મણિ કે જે આ ભવમાં જ ઐહિક સુખને આપે છે ત્હેને માટે ભાભો આટલું બધું રડ્યો ને ખોવાએલાને માટે પસ્તાયો ! તો હું એનો ! હું કેવો મૂઢ ! સદ્ગુરુ પોકારીપોકારી કહેછે કે, હે ભવ્યો ! આ પર્યુષણપર્વ એક જ વાર યથાવિધિ આરાધે તે જીવ મુક્તિને પામે. તો પણ મ્હેં તો આવાં અનેક પર્યુષણરત્નો—સદ્ગુરુ ઝવેરીએ પરખાવ્યા છતાં—એળે ગુમાવ્યાં ! તીર્થંકરનો સમોવડીઓ

મ્હારો આત્મહીરો મ્હારી પાસે છતાં સંસારની લાલચો, મોહ, માયા આદિ પંખીઓ ઉડાડવા માટે મ્હેં ત્હેને સંસારસમુદ્રમાં નાંખી દીધો ! અહા ! આજે મ્હારી સ્ત્રી મ્હારી ભૂલ જોઈ ઠીક ઠપકો આપે છે કે 'આત્મરાજ ! પર્વ પર્યુષણરત્ન પ્રથમની માફક નકામું ફેંકી દેતા ના; ત્હેનો સદુપયોગ કરી લો.' બસ, તે જ ખરૂં છે. આજથી હું સાતે વ્યસનોનો ત્યાગ કરૂંછું. અહા ! આવા અપૂર્વ પુણ્યે પ્રાપ્ત થતા પર્વમાં મૂર્ખ લોકો જુગાર વગેરે રમી રત્ન ગુમાવે છે. હું તો આત્મસંયમ કરી સદ્દગુરૂ ઝવેરીએ પરખાવેલ આ આત્મહીરાની પારખ થઇ છે તો ત્હેને પરિપૂર્ણપણે સાધીશ—આરાધીશ. એ રત્ન પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત નહિ જ થાય. આજ હું સર્વ જીવોને હૃદયપૂર્વક ખમાવું છું; મ્હને જગતના જીવો ક્ષમા આપો ! સૌ મ્હારા મિત્રો છે. મ્હારો કોઇ શત્રુ છે જ નહિ. મ્હારાં પૂર્વે કરેલાં દૃષ્કર્મોને હું નિંદું છું. પર્યુષણ પર્વરત્નના અજવાળે હવે અષ્ટ કર્મરૂપી અંધારાનો નાશ કરી પ્રભુનું ધ્યાન ધરીશ. ક્ષણીક સુખ આપનાર જગતની રાક્ષસી માયાઓ મ્હને હવે કંઇ જ કરી શકશે નહિ.”

આમ વિચારતો વિચારતો રત્નમણિ સદ્દગુરૂ પાસે ચાલી ગયો. જન્મ-મૃત્યુના રેંટમાં પડી ચૂકેલા આત્માને સદ્દગુરૂના વચનામૃતથી અમૃત કરી, પૂર્વે ઘણાં પર્યુષણ રત્નો ગુમાવ્યાં છે જેણે એવા તેણે ઉલ્લસિત-હૃદયથી માતાપિતાની રજા લેઇ 'દીક્ષા' અંગીકાર કરી. મહા પુણ્યે સંપ્રાપ્ય એવા પર્યુષણ રત્નને આરાધીને રત્નમણિ અંતે મોક્ષપુરીને વર્યો.

* * * * * *

પ્રિય પાઠકો ! આપ સર્વ લક્ષમાં રાખજો કે એક વખત એવો ન આવે કે જ્હારે **ભાભાની માફક ત્હમારે** પણ ખોવાએલાં **પર્યુષણ રત્નોને માટે** પોકેપોક મૂકીને રડવું પડે ! માટે વેળાસર ચેતજો. આ પર્વ કાંઇ જેવું તેવું નથી. ત્હેને યથાવિધિ આરાધો. આ માંગલિક દિવસોમાં જુગાર આદિ વ્યસનો છોડી એક ચિત્તે આત્મધ્યાનના વિચારો કરો. સંવત્સરીના દિવસે સર્વ જીવોને ખમાવો. શત્રુ—મિત્રને સમાન ગણો: વૈરભાવ દૂર કરો. જગત માત્રના જીવો પર કરૂણા દૃષ્ટિ રાખો અને સર્વ નિરૂપાધિક સુખ આપનાર આત્મજ્ઞાન, આત્મધ્યાન ને આત્મતાનમાં જ સદોદિત મગ્ન રહી છેવટે મુક્તિપુરીને વરો ! શાંતિઃ શાન્તિ: શાન્તિઃ

5—9—10

શ્રી મહાવીર.

હેમનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર* અને હેમનો ઉપદેશ.

શાન્તિનું સામ્રાજ્ય ચોતરફ ફેલાઈ રહ્યું છે. બાળક, વૃદ્ધ તેમજ યુવાન સર્વના મનમાં કાંઇક વિલક્ષણ પ્રકારનો આનંદ વ્યાપી રહ્યો છે. પશુ પક્ષી પણ કદી નહિ અનુભવેલો ઉત્સાહ અનુભવતાં હમણાં જણાય છે; કારણ કે આમ્રમંજરિ મુખમાં લઇ

---

* વૈષ્ણવો પોતાના ભગવાનની બાળક્રીડાને મહત્વ આપી તે ક્રીડાના ગુણગ્રામમાં આનંદ માને છે; ખ્રીસ્તીઓ હેમના ભગવાને એક રોટલીથી સેંકડોને જમાડયા એ વગેરે ચમત્કારો ગાવામાં ધર્મ માને છે; બુદ્ધ મહાવીરના કેટલાક ભક્તોએ, ભગવાન કેમ જન્મ્યા અને કેમ બાળપણું ગુજાર્યું ઇત્યાદિ બાબતોને કલ્પનાશક્તિથી લંબાવી લંબાવી કલ્પસૂત્રો યોજવામાં ધર્મ માન્યો છે. પણ શુષ્ક તત્વજ્ઞાનના ગ્રાહક અધ્યાત્મપ્રેમીઓ તો, એ મહાવીર નામના પુરૂષ શું કરવાથી ભગવાન (ભાગ્યવાન–કીર્તિવાન–સુખી–સાહસિકવાન–નીતિવાન–ઉદ્યમવાન—બળવાન—મોક્ષ લક્ષ્મીના માલીક, સર્વવ્યાપકગુણના ધારક: આ સર્વ અર્થો સંસ્કૃત કોષમાં છે) બન્યા એજ વિચારવાનું પસંદ કરે છે, તેથી એ મહાવીર કેમ જન્મ્યા–કેમ ઉછર્યા–કેમ ગૃહવાસ ચલાવ્યો તે સંબંધી કવિઓને છાજતા સંકલ્પવિકલ્પ કરવા છોડી દઇ, એ આત્માની ઉત્ક્રાન્તિ (evolution) થઇ તે આત્મા છેક શિખર સુધી (સિદ્ધશિલાએ) કેમ પહોંચ્યો એ તરફ જ લક્ષ રાખી તત્વની બાબતનો જ વિચાર કરવા ઇચ્છે છે.

કોકિલા પંચમ સુર લલકારતી નજરે પડે છે, વિકસેલાં કુસુમો અને
ખીલેલી લતાઓ વનસ્પતિસૃષ્ટિમાં પણ આજે થયેલા આનંદસૂચક
ફેરફાર પ્રદર્શિત કરે છે—અરે ખુદ વાતાવરણ જ બદલાયું દીસે છે
કારણ કે હવાએ સુગંધી અને ઉલ્લાસ ઉર્મીનાં દાન જગતને ઘડી-
ભરના સ્વર્ગની વાનગી બક્ષી છે !

સ્વર્ગમાં પણ હંમેશાં આનંદ ઓચ્છવ થઈ રહ્યો છે—અરે
ખુદ ત્રાસદાયક નરકોમાં પણ ક્ષણમાં અજવાળું અને આરામ ધીરવા-
માં આવ્યાં છે ! આહ કેવી અનુપમ શાન્તિ ! કેવો અદ્વિતીય
પ્રસંગ ! પ્રાણીમાત્રના ભાઈ-પિતા અને માતા તુલ્ય મહાવીર
પ્રભુના જન્મ સમયનો કેવો અલૌકિક પ્રભાવ !

આ મંગલમય બનાવ જે વખતે બન્યો તે વખત ઈ. સ-
પૂર્વે ૫૯૮ ના ચૈત્રના શુક્લ પક્ષની ત્રયોદશી હતી. મંગળવાર
ઘડી ૫૫ ને ૧૧ પળે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રના ત્રીજા પાયામાં ચંદ્ર-
યોગ હતો ત્યારે ઇષ્ટ ઘડી ૪૫ ને ૧૫ પળે જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર-
માં ઇક્ષ્વાકુ વંશની જ્ઞાતૃક શાખાના ક્ષત્રીય વર્ણમાં મગધ દેશના
ક્ષત્રીયકુંડ નગરમાં 'મહાવીર પિતા'નો જન્મ થયો.

પ્રાણી માત્રને અભયદાન આપવા સરજાયલા પુરૂષસિંહે સંસાર
નાટકશાળાની ભૂમિ ઉપર દેખાવ દીધો ત્હેનો આ સર્વ પ્રભાવ છે.
અત્યંત ઉત્તમ કાર્યો કરતાં જે આત્મા શુભ પુદ્ગલોને વરેલો થયો
—ભવો થયાં એકઠાં કરતો કરતો છેવટની ઉત્કાન્ત સ્થિતિએ આવ્યો
હતો તે આત્માના અવતરમાં આવવા વખતે, આવો અનુપમ શાન્ત—
—આહ્લાદક—પરમ પ્રમોદક દેખાવ થાય એમાં કાંઇ નવું આશ્ચર્ય જેવું

નથી તે, આ લેખના વાંચનારાઓ આ મહાનુભાવના નીચે આપેલા ચરિત્ર ઉપરથી સહજ જોઈ શકશે.

ક્ષત્રિયકુંડ નગરના રાજા સિદ્ધાર્થ, વિદેહ દેશની વિશાલા નગરીના ચેટક રાજાના બનેવી થતા હતા તેથી તેઓ બીજા ક્ષત્રીય રાજાઓમાં વધારે પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા હતા. પુત્રજન્મની વધામણી દાસીએ આપતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ મુગટ સિવાયનાં સઘળાં અલંકાર તેણીને એનાયત કર્યાં અને દાસીપણું હેના લલાટમાંથી સદાને માટે ઉખેડી ફેંકી દીધું! મહાન પુરૂષોને એમજ ઘટે છે; કારણ કે જડ એવી પારસમણિ પણ પોતાના પ્રસંગમાં આવનાર લોહને શું સુવર્ણ નથી બનાવતી? કસ્તુરી પોતાના પડોશીઓને સુગંધી નથી ધારતી? માત્ર સાંકડી દૃષ્ટિના-તુચ્છ વિચારના કૃપણ લોકો જ મુઠી બાંધી રાખવાની મહાકળાથી વાકેફ હોય છે; કારણ કે તે કળા તેઓ સઘળા હૃદયના આનંદના ભોગે શીખ્યા હોય છે!

મહાવીરજન્મની વધામણીએ બંદીવાનોને છુટા કર્યા, પરિજનોને બક્ષીસોથી નીહાલ કર્યા, ઘેરેઘેર ઉત્સવ ઉજવાવ્યો અને ત્રિલોકમાં શાન્તિ ફેલાવી. ક્ષત્રીયકુંડ શહેરના કેટલાક કરો માફ કરવામાં આવ્યા અને સ્વધર્મવત્સલ રાજાએ સંઘ સમસ્તને ભોજન આપ્યું; કારણ કે સિધ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિસલાદે રાણી શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શાસનનો શ્રાવક ધર્મ પાળતાં હતાં.

પ્રતિદિન જહેની કળા વિસ્તરતી જાય છે એવા મહાનુભાવ મહાવીરને સાતમે વરસે ગુરૂપાસે વિદ્યાભ્યાસ માટે મૂકવામાં આવ્યા. પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારને લીધે ગુરૂને તો માત્ર નિમિત્તરૂપ ઠરાવી મહાવીર થોડા વખતમાં સર્વ વિદ્યાકલાના પારંગામી થયા. તેઓની

માનસિક, શારીરિક અને આધ્યાત્મિક ખીલવણી જગતને આશ્ચર્યમાં ગોથાં ખવરાવતી હતી. આ વિવિધ દિશાનું જ્ઞાન તેઓશ્રીને પ્રથમ સંસારવ્યવહારમાં અને પછી આધ્યાત્મિક ક્રિયાઓમાં, નયનિક્ષેપની બારીકીઓમાં પ્રવેશ કરવામાં અને ગુંચવાડાભર્યા સવાલોના નિરાકરણમાં અતીવ ઉપયોગી થઇ પડયું.

બાલ્યાવસ્થામાંથી ક્રમેશઃ આ મહાનુભાવ યૌવનાવસ્થામાં આવ્યા ત્યારે ખીલતાં શરીર સાથે ગંભીરતા પણ ખીલવા લાગી હતી. સંસારના સારા–ખોટા બનાવો અને કડવા–મીઠા અનુભવોએ એમને તત્વજ્ઞાનનો સાગર ખુલ્લો કરી આપ્યો હતો. પિતાના આગ્રહથી પિતૃભક્તિપરાયણ પુત્રે સંયમનો વિચાર દાબી રાખી યશોદા દેવી સાથે લગ્ન કર્યું; અને આ નમુનારૂપ જોડકાએ સંસારમાં રહીને ધર્મપરાયણ જીંદગી કેવી રીતે ગુજારી શકાય એનો દાખલો જનસમાજને પુરો પાડયો.

શ્રી મહાવીરની ૨૮ વરસની ઉમરે પિતાનો સ્વર્ગવાસ થયો એટલે તેમણે વડીલ બંધુ નંદીવર્ધન પાસે સંસાર છોડવાની આજ્ઞા માગી. પરંતુ વડીલની ઇચ્છા તેમને બે વરસ વધુ સંસારમાં રાખવાની હોવાથી તે વિનયવંત ભગવાને શુદ્ધ ભાવથી જલકમલવત્ સંસારસમુદ્રમાં પડયા રહેવું કબુલ રાખ્યું.

જૈનોના પિતા શ્રી મહાવીર દેવની પિતૃભક્તિ, બંધુભક્તિ અને વિનય એ ગુણોને નીતિના ઉચ્ચતમ ધોરણ તરીકે મુકી શકાય અને ધર્મના પ્રાથમિક રૂપ લેખી શકાય.

જે બે વરસ તેઓશ્રી સંસારમાં શુદ્ધ ભાવથી રહ્યા તે બે વરસ તેઓએ બ્રહ્મચર્ય, રાત્રીભોજન, ભીસડવાસ, રાત્રીભોજન અને

સચેત વસ્તુઓનો ત્યાગ કર્યો હતો, જાણેકે દીક્ષિત દશાનો મહાવરો પાડતા હોય નહિ! એમ કરતાં એક વરસ દીક્ષા માટે બાકી રહ્યું ત્યારે દાન દેવું શરૂ કર્યું. ભગવાનમાં જ્ઞાન-શક્તિ-ચારિત્ર ઇત્યાદિ જેમ અગાધ હતાં તેમજ ત્હેમનું "દાન" પણ અકથ્ય જ હતું. હાલના મુંજી શ્રાવકો ભાગ્યેજ સાંભળીને કાળજું ઠેકાણે રાખી શકશે કે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦,૦ (ત્રણ અબજ અઠયાસી કરોડ એંસી લાખ) સોનૈયા ભગવાને દાન દેવામાં ખર્ચ્યા હતા! અને એ પ્રમાણે પોતાના ઉપદેશને પોતેજ અમલમાં મૂકી બતાવ્યો હતો કે "દાન-શીલ-તપ અને ભાવના એ ચાર મોક્ષના રસ્તા છે." એમણે એ ચારમાં દાન ગુણને પ્રથમ પદ આપ્યું છે અને એજ મુજબ દીક્ષા તો પછી પણ દાન પહેલું કર્યું હતું. છે કોઈ આજે આ રહસ્યના જાણનાર શ્રીમંતો? છે કોઈ આજે આ જગતહિતકારી સત્યના સમજાવનારો સાધુઓ, કે જેઓ દાનને નિષેધી-'આરંભસમારંભ'નું કારણ ઠરાવી જગત માત્રને શુષ્ક-હૃદય વિનાનું—લાગણી વિનાનું—અરે 'દયા' વિનાનું અને ધર્મના 'અધિકાર' વિનાનું બનાવી દેવાનું બંધ કરે? ભગવાન મહાવીર—તીર્થંકર પદના ઉમેદવાર શું આજના બારાખડી શિખનારા સાધુ જેટલું પણ 'આરંભસમારંભ' શબ્દનું જ્ઞાન નહિ ધરાવતા હોય?

પછી ક્ષત્રીયપુત્ર મહાવીરે દયાધર્મની દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લીધા પછી તુરતજ ત્હેમને મનઃપર્યવ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાના વતન કુંડગ્રામનો અંશ માત્ર પણ મોહ લાગે નહિ એટલા માટે ભગવાને પ્રયાણ શરૂ કર્યું. બાર વરસ તેઓએ સતત તપશ્ચર્યામાં ગુજાર્યાં. તેઓ નિર્જન વનમાં જઇ ધ્યાનપરસ્ત બનતા, ઇન્દ્રિયદમન કરતા,

આંખ મીચ્યાને અભિન્ન સુખ ચાખતા. આ મહાવરાને લીધે—આત્માને જે જાતના સુખોનો મહાવરો કરોડો-પરાર્ધો વરસો થયાં હતો તે મહાવરો દૂર કરાવી ત્હેની જગાએ નિસ્પૃહીપણાનો મહાવરો કર્યો ત્હેને લીધે, શારીરિક દુઃખો ત્હેમને લાગતાંજ નહિ; કારણ કે જ્યારે જંગલના પશુઓ ગુફામાં ભરાઇ જતા તેવે વખતે આ સિંહોના પણ સિંહ ખુલ્લેશરીરે ધરતીપર નિડરપણે વિચરતો! જ્યારે સખત તાપથી રાજમેહેલમાં બીરાજતા પુરૂષો ભગજે ગરમી ચ્હડી જવાથી મરણ પામતા તેવે વખતે આ રાજાઓના પણ મહારાજા તપેલી ખુલ્લી રેતીમાં બેસી ધ્યાનારૂઢ બની આનંદમાં ડોલતો! ડાંસ-મચ્છરો-ભમરો ઇત્યાદિના ડંશની તે અદ્ભુત શરીરને શાની તમા હોય, કે જેઓને સિંહ અને દેવોના ઉપસર્ગ પણ ગણતરીમાં નહોતા? વધુ તાજુબ થવા જેવું તો એ છે કે, લાગલાગટ બાર વરસ સુધી તેઓશ્રી એક ઘડી પણ સુતા નહોતા--એટલે જાણે અંશે નિદ્રાને કાબુમાં કરી લીધી હતી; અને શું યુદ્ધના વખતમાં કોઇ ક્ષત્રી યોદ્ધો ઘડીભર ઉંઘતો સાંભળ્યો છે? રાત્રે અને દિવસે ઉંઘવાનું કામ આ મહાવીરના વંશજોનું નહિ પણ એતો ઢોંગીઓનું છે.

શ્રી મહાવીરે નવમું ચોમાસું અનાર્ય દેશમાં કર્યું, જહાં આજીવક પંથનો સ્થાપક ગોશાલો ધાર્મિક શિક્ષણના ગરજથી ત્હેમની સાથેજ ગ્રામાનુગ્રામ ફરતો હતો. અનાર્ય દેશમાંથી ફરતી વખતે કુર્મ ગામના એક ખેતરમાં એક તલના છોડને ઉગેલો જોઇ-ફુલના છોડ વિષે પ્રશ્ન પૂછતાં મહાવીરદેવે કહ્યું કે, આ છોડની શીંગમાં તલજ ઉપજશે. ગોશાલો આજ્ઞાધારક નહિ પણ હરામખોર હોવાથી

ત્હેણે ભગવાનનું વચન જૂઠું પાડવાના ઇરાદાથી તે છોડને ઉખેડી ફેંકી દીધો, પણ કર્મસંયોગે ત્હાર પછી તુર્ત વરસાદ થયો અને એક ગાયની ખરીથી ત્હેનું મૂળ જમીનમાં ચંપાતાં સ્થિર થએલો એ છોડ પાકો ઉભો થયો. આ બધું કેટલેક કાળે જાણવામાં આવતાં ગોશાલે મનમાં એવો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો કે, "જે થવાનું હોય તે થયાં કરે છે." ઉદ્યમને તિરસ્કારી, ભાવીને જ માનનારો ગોશાલો આજ પણ ઘણાએ કાયર સાધુઓ અને સંઘપતિઓના દિલમાં ભરાયલો જોવામાં આવે છે, કે જેઓ એમ કહે છે કે, "આટલા દહાડા ત્હમે સુધારકો નહોતા તે શું નહોતું ચાલતું? જે થવાનું હતું તે થયું છે અને થશે; પ્રવૃત્તિ માત્ર દુઃખદાયી જ છે"।

દશમા ચોમાસામાં મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ તરફના પરિસહ શ્રી વીરે સમભાવે સહન કર્યા. બારમું ચાતુર્માસ ચંપાનગરીમાં સ્વાતિદત્ત બ્રાહ્મણની શાળામાં કર્યું. તે ચાતુર્માસ પુરૂં કરીને તેઓશ્રી ષણ્માનિક ગ્રામની બહારના બાગમાં કાયોત્સર્ગ ધ્યાને નાસિકાગ્ર પર ચક્ષુ રાખી ઉભા હતા તે વખતે એક અત્યંત ત્રાસદાયક પરિસહ પડયો. ધ્યાનગ્રસ્ત ભગવાનને બળદોની ભલામણ કરી ગામમાં ગયેલા ગોપાલકો, પાછા આવી બળદો નહિ જોવામાં આવતાં ભગવાન પર કોપાયમાન થઇ શરકંદ વૃક્ષના અગ્ર ભાગના ખીલા બનાવી લાવ્યા અને તે ખીલા ભગવાનના કાનમાં પુરેપુરા ઠોકી દીધા. એ વખતની વેદનાનું વર્ણન આપવું નકામું છે; કારણ કે હરકોઇ માણસની કલ્પનામાં તે સહજ આવી શકે તેમ છે. આવી ઉજળી વેદના વખતે પણ ભગવાને ધ્યાનગ્રસ્ત દશા છોડી નહોતી! તેઓ જાણતા હતા કે, આ માત્ર ત્રિપૃષ્ટ વાસુદેવના ભવમાં શય્યાપાલકના કાનમાં સીસાનો

ઉનો રસ રેડ્યાનું ફળ હતું–આ માત્ર કરેલું દેવું વાળવાનું હતું ! આ ખીલા પાછળથી સિદ્ધાર્થ શેઠ અને ખરક વૈદ્યે ભગવાનના કાનમાંથી કહાડ્યા હતા. ખીલા ખેંચી કહાડતી વખતે એ શરીર, પોતાના સ્વભાવ મુજબ, હદ ઉપરાંત ધક્કો લાગવાથી પડી ગયું હતું. કહે છે કે, એ શરીરને ઝીલનારા બન્ને ઉપકારી જીવો દેવભુવનમાં વાસ પામ્યા હતા અને ગોપાલક સાતમા નરકમાં ઘસડાઇ ગયો હતો.

આ મોટા ઉપસર્ગ થયા પછી શેષ રહેલાં કર્મ પણ ખરી ગયાં. પંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, નવવિધિ બ્રહ્મચર્ય, ચાર કષાયનો ત્યાગ ઇત્યાદિ શુભ ગુણોથી જોડાયલા મહાવીર ભગવાનને દીક્ષા લીધા પછી ૧૨॥ વરસે વૈશાખ શુદી ૧૦ ને દિવસે પાછલે પહોરે, વિજય મુહૂર્તમાં, જંભિકા ગામને પાદર, ઉજ્જવાલિકા નદીને કાંઠે, સામક નામે ગાથાપતિના ક્ષેત્રમાં, શાલી વૃક્ષ નીચે, ગોદોહન આસને આત્મસ્વરૂપને ભાવતા થકા, ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં, શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવતાં, સંપૂર્ણ કૈવલ્ય જ્ઞાન અને કૈવલ્ય દર્શન ઉત્પન્ન થયું. એ જ્ઞાન વડે તેઓ દશ્યાદશ્ય પદાર્થ જોવા–જાણવા સમર્થ બન્યા. આખીએ વિશ્વને હથેળીમાં દેખવા લાગ્યા!

શ્રમણ ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ થયા–જિન થયા–બુદ્ધ થયા–શંકર થયા—(જ્ઞાનવડે) વિષ્ણુ થયા ત્યાર પછી તેમણે જનહિતાર્થે દેશોદેશ ફરી ધર્મોપદેશ આપવા માંડ્યો, કે જે ઉપદેશ દયા—આત્મભાવ અને પરોપકારના ધર્મ તરફ લાખો મનુષ્યોને વાળ્યાં. એમનો ઉપદેશ અંધશ્રદ્ધાનો કે ગપાટાનો નહોતો. આજના લેખકો જે 'સાયન્સ' (વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર)ની થોડીઘણી શોધમાં

પુલાઇ જાય છે તે, ' સાયન્સ ' તે સર્વજ્ઞ મહાનુભાવ પોતાના હસ્ત-કમળમાં જોઈ રહ્યા હતા, એ બાબતનો સંશય કોઇને થવા પામે તે પહેલાં જણાવી દેવું ઠીક પડશે કે, શ્રી મહાવીર દેવે પદ્દ્રવ્યની હકીકત, કહીને હમેશ ચાલતી વિશ્વરચના બનાવી છે; ધર્માસ્તિકાય અને અ-ધર્માસ્તિકાયની હકીકત કહી ગતિ (Motion) અને આકર્ષણ (Attraction) નો નિયમ મર્મમાં કહી બતાવ્યો છે; શબ્દનો વેગ ઠેઠ ' લોક ' ના છેડા સુધી છે અને જો વચ્ચેથી અડચણો દૂર કરવામાં આવે તો ' લોક ' ના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી અવાજ સંભળાવવામાં હરકત ન આવે એમ કહી હાલની ટેલીગ્રાફી (તાર પદ્ધતિ) પ્રદર્શીત કરી છે; ભાષાના પણ પુદ્દગળ છે એ ભગ-વાનના કથનને આજે અમેરીકન એડીસને ફોનોગ્રાફ (બોલતું વાજીંત્ર) બતાવીને પુરવાર કરી આપ્યું છે; ઝાડા--પેશાબાદિ ચૌદ પ્રકારની ચીજો બે ઘડીમાં ઠેકાણે ન પડી જાય તો પછી ' ગણિત પ્રમાણ શ્રેણિ 'એ નહિ પણ ' ભૂમિતિ પ્રમાણ શ્રેણિ 'એ તેમાં પાર વગરના જંતુઓ ઉત્પન્ન થઇ દુનિયાને રોગગ્રસ્ત કરી મૂકશે અને મરકી (Plague) ફેલાશે એમ કહી ચૌદ સ્થાનકિયા સમૂ-ર્છિમ જીવોની અથવા બીજા શબ્દમાં કહીએ તો રોગપ્રચારક જંતુઓ (Germs)ની હયાતી જણાવી, કે જે આજના ડૉકટરો હજીહવે જાણવા લાગ્યા છે. ઉપવાસ, રાત્રીભોજનત્યાગ, ઉષ્ણજલપાન ઇત્યાદિ સમ્બન્ધે ભગવાનની આજ્ઞામાં વૈદ્યક જ્ઞાનનો ખજાનો સમાયલો છે. નવતત્વોમાં ફિલસુફીનો ભંડાર ભર્યો છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, અને વનસ્પતિમાં જીવ છે તે થોડાંજ વરસો થયાં અંગ્રેજો જાણવા લાગ્યા છે, પણ આર્યભૂમિના તે 'મહાન શોધક' તો આજથી અઢીહજાર વરસ ઉપર દિવ્ય ચક્ષુથી જાણ્યું હતું !

અને 'થીઓસોફી' અથવા 'ભાઇઆરાનો પંથ' (Universal Brotherhood) ચોતરફ વાહવાહ પામે છે; પણ આમારા મહાવીર થીઓસોફીસ્ટે વિશ્વવ્યાપક ભ્રાતૃભાવને ફેલાવવાને આખી જીંદગી સમર્પણ કરી હતી અને એનાં ફરમાનોનું મૂળ જ Universal Brotherhood—સર્વવ્યાપક ભ્રાતૃભાવ છે !

શ્રી મહાવીર દેવ દેશોદેશ વિચરી ધર્મોપદેશ કરવા માંડ્યા. એકવાર અપાપાપુરી તરફ પધાર્યા ત્હારે ત્હાં સોમીલ બ્રાહ્મણ યજ્ઞ કરતો હતો અને ત્હેના આમંત્રણથી આવેલા પંડીતશિરોમણિ ૧૧ બ્રાહ્મણ દ્વિજો ત્હાં હાજર હતા. તે યજ્ઞકુંડ પાસે થઇને લોકોનાં ટોળેટોળાં બીજી જગાએ જતાં જોઇ તેઓને લાગ્યું કે આમારા કરતાં પણ વધારે વિદ્વાન એવો કોણ આવ્યો છે કે આટલા બધા લોકો યજ્ઞ પાસે ઉભા પણ ન રહેતાં બીજી તરફજ દોડ્યા જાય છે? એમ વિચારી તે સર્વ પંડીતો મહાન પંડીત શ્રી મહાવીર પાસે આવ્યા અને તે સમર્થ પંડીતે તે સર્વના મનમાં ઉદ્ભવેલા જૂદા જૂદા સંશયોનું એકી વખતે છેદન કર્યું.

ઇંદ્રભૂતિના મનમાં જીવવિષે, અગ્નિભૂતિના મનમાં કર્મવિષે, વાયુભૂતિના મનમાં જીવકર્મની એકતા અથવા ભિન્નતા વિષે, વ્યક્તના મનમાં પંચભૂતવિષે, સુધર્મના મનમાં સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી જ થાય અને પુરૂષ મરીને પુરૂષ જ થાય એ વિષે, મંડીતના મનમાં બંધ મોક્ષવિષે, મૌર્યપુત્રના મનમાં દેવવિષે, અકંપિતના મનમાં નરકવિષે, અચલભ્રાતના મનમાં પુણ્ય-પાપવિષે, મેતાર્યના મનમાં પરલોકવિષે અને ૧૧ મા પ્રભાસના મનમાં મોક્ષવિષે સંદેહ હતા. મહાવીર ભગવાને એ સર્વના સંદેહ મટાડી ધર્મનો એવો ઉત્તમ

ઉપદેશ આપ્યો કે, એ અગીઆરે પંડીત બ્રાહ્મણોએ પોતાના શિષ્યો સહીત શ્રી **મહાવીર** દેવ પાસે જૈની દીક્ષા ગ્રહણ કરી! **ભ**ગવાને એ અગીઆરેને (લાયકાત જોઇ) ગણધર પદવી આપી. એ ગણધરોએ જૈનધર્મના પ્રચાર માટે **ભ**ગવાનને ભારે મદદ કરી. ઇંદ્રભૂતિ, ગૌતમ ગોત્રના હોવાથી, **ભ**ગવાન ત્હેમને ગૌતમ કહીને બોલાવતા હતા. બ્રાહ્મણ ધર્માનુયાયી ગૌતમ આ રીતે જૈનધર્મમાં દાખલ થતાં વખતોવખત ધર્મસંબંધી ઘણી શંકાઓના પ્રશ્નો ત્હેમણે **ભ**ગવાન **મ**હાવીર સ્વામીને પૂછ્યા છે અને તે સઘળાનું **ભ**ગવાને બહુ સારી રીતે સમાધાન કરી ગાતમને જૈનધર્મમાં દૃઢપ્રતીત બનાવ્યા હતા.

બ્રહ્મદેશથી માંડીને હિમાલય સુધી તેમજ પશ્ચિમના ઘણા લાંબા ભાગ સુધી **ભ**ગવાને વિહાર કરી, શ્રેણીક, પ્રસન્નચંદ્ર વગેરે ઘણા રાજાઓને, **આ**નંદ, **કા**મદેવ, કુંભાર **શ**કડાલ વગેરે ઘણા શ્રીમંતોને તથા સર્વ વર્ણનાં સ્ત્રી પુરૂષોને જૈનધર્મમાં દાખલ કર્યાં. ત્હેમણે પોતાના બોધમાં જે દ્વાદશાંગની પ્રરૂપણા કરી તે અવશેષ રૂપમાં હજી જૈનસમાજમાં પ્રચલીત છે. એની અતિ સંક્ષિપ્ત દિશા અહીં બતાવવી અનુચિત નહિ ગણાય.

(૧) **આચારાંગ** સૂત્ર—ત્હેમાં સાધુ-ત્યાગીના આચારનો સંપૂર્ણ વિસ્તાર છે તથા શ્રી **મ**હાવીર પ્રભુનું ટુંકું જીવનચરિત્ર પણ સમાવ્યું છે.

(૨) **સૂત્રકૃતાંગ**માં જ્ઞાન, શાંતિ તથા જૈન અને અન્ય દર્શનીઓની ધાર્મિક ક્રિયાઓનું વિસ્તારથી વ્યાખ્યાન છે.

(૩) **ઠાણાંગમાં** જીવ (આત્મા) પુદ્ગલ અને બીજા દ્રવ્યો-ના વિચારના એક તથા વિશેષ સ્થાનો છે. જેવી રીતે કે, આત્મત્વ અપેક્ષાએ તો સર્વત્ર જીવ દ્રવ્ય (આત્મા) સમાન છે. સિદ્ધ અને સંસારીની અપેક્ષાએ તેર પ્રકારના છે. આજ રીતે સંસારી, અથવા જે કર્મથી મુક્ત થયા નથી એવા જીવો કે જે પરિભ્રમણ કરે છે તે ૩ પ્રકારના છે. સ્થાવર, (હાલીચાલી શકે નહિ એવા), વિકલેંદ્રિય (અપૂર્ણ ઇંદ્રિયોવાળા), સકલેંદ્રિય (સંપૂર્ણ ઇંદ્રિયોવાળા). અવગાહન, કાળની અપેક્ષાએ સિદ્ધ ઘણા પ્રકારના છે. વગેરે ઘણી હકીકત છે.

(૪) **સમવાયાંગને** વિષે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી જે સમાનપણું છે ત્હેનો અધિકાર છે. જેમ કે, દ્રવ્ય અપેક્ષાએ ધર્મ અને અધર્મ બન્ને સમાન છે. ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્થાન અને પહેલા નરકના પહેલા ઇંદ્રવિકલ અને દેવના પહેલા વિમાન સમાન છે. કાળ અપેક્ષાએ, ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી બન્ને સમાન છે. ભાવની અપેક્ષાએ કેવળ દર્શન અને કેવળજ્ઞાન સમાન છે.

(૫) ભગવતીજી (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ)-એમાં તીર્થંકર ભગવાનને પૂછેલા ઘણા પ્રશ્નો ત્હેના ઉત્તર સહિત છે. આ અંગમાં ઘણા ઉત્તમ વિષયો ચર્ચવામાં આવ્યા છે.

(૬) જ્ઞાતા ધર્મ કથાંગ અથવા જેને ધર્મકથાંગ પણ કહેવામાં આવે છે, ત્હેમાં જીવ-અજીવ-વગેરે તત્વનો વિસ્તાર છે. તેમજ ભગવાનને ગણધરોએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર છે.

(૭) ઉપાસક દશાંગમાં ગૃહસ્થના જીવનના ૧૧ અનુક્રમ, અભ્યાસાદિ અને ગૃહસ્થના બીજા ધર્મવિષેનાં ૧૦ વ્યાખ્યાન છે.

(૮) **અંતગડ દશાંગ**માં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં ઉગ્ર પરિસહ સહન કરનાર ૧૦ આચાર્ય કે જે કર્મરહિત થયા છે તેઓનો વિસ્તાર છે.

(૯) **અનુત્તરોપપાતિક દશાંગ**માં ૨૪ તીર્થંકરોના સમયમાં મહાન ચારિત્રના ધારક ૧૦ આચાર્યો થયા કે જે વડે તેઓએ પાંચ વિજયાદિ અનુત્તર વિમાનમાં દેહ ધર્યા ત્હેનું વર્ણન છે.

(૧૦) **પ્રશ્ન વ્યાકરણ અંગ**માં ભૂત, ભવિષ્ય, લાભ, હાનિ, સુખ, દુઃખ, જીવવું, મરવું, ભલું, ભુંડું, વગેરે પ્રશ્નોના કેમ ઉત્તર આપવા તે સંબંધીનો અધિકાર છે; એટલે કે, તેમાં **આક્ષેપણી, વિક્ષેપણી, સંવેદની** અને **નિર્વેદણી** એ ચાર કથનીનું સ્વરૂપ છે. પાંચ આશ્રવ અને સંવરની વાતના પેટામાં પાંચ વ્રતનું સારૂં બયાન આપ્યું છે.

(૧૧) **વિપાક અંગ**માં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ કર્મના બંધ, વિપાક વગેરે કેમ થાય છે ત્હેનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

(૧૨) **દૃષ્ટિવાદ** અંગ ત્હેમાં ‘ સાયન્સ ’ વગેરે ઘણી ઉમદા વાતો હતી તે હાલ વિચ્છેદ ગયું છે.

મહાવીર ભગવાને સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ જૂદા જૂદા પ્રરૂપી જૈનધર્મનું જૂનું ચાલ્યું આવતું બંધારણ કેટલેક અંશે **દેશકાળ મુજબ** સુધરેલા સ્વરૂપમાં મૂકી આપ્યું છે. એ સઘળું સંક્ષિપ્તમાં પણ અહીં દર્શાવતાં વિસ્તાર ભયથી અટકવું પડે છે.

એમ લગભગ સાડીબેંતાલીશ વર્ષ ચારિત્ર પાળી અંતે ઇ. સ. પૂ. ૫૨૬ માં કાળનો અવસર જાણી તેમણે છઠ્ઠ કર્યો અને આ અવસર્પિણી કાળના દુષમસુષમ નામના ચોથા આરામાં ત્રણવર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી હતા ત્યારે પાવાપુરીમાં હસ્તીપાળ રાજાની કચેરીમાં જ્યાં પોતે ચોમાસું રહ્યા હતા ત્યાં સોળ પહોર સુધી દેશના દેતા થકા નિર્વાણ પામ્યા. ॐ शान्ति ! शान्ति ! शान्ति !

મહાવીર ભગવાન આશો વદ ૦)) એટલે દીવાળીને દિવસે મોક્ષ પધાર્યા ત્યારે તેમનો ધર્મબોધ સાંભળવાને અઢાર દેશના રાજાઓ પાવાપુરીમાં હાજર રહ્યા હતા. તેમની સોળ પહોરની દેશનાનો જો એકજ વાક્યમાં સાર લખીએ તો તે એ હતો કે " આશ્રવ **રોકી, સંવર આદરી, ઉદ્યોગથી મોક્ષ મેળવો.** "

મહાવીર ભગવાનને નિર્વાણ પામ્યાં આજે લગભગ અઢીહજાર વર્ષ થઇ ગયાં છે છતાં હજી તેમણે દર્શાવેલો ઉત્તમ જૈન ધર્મ હિંદમાં ચાલે છે. તેમના પ્રતિસ્પર્ધી બુદ્ધનો બૌદ્ધમાર્ગ, ગોશાલાનો આજીવિકા પંથ અને જમાલીનો નવીનપંથ એ સર્વે આજે હિંદની ભૂમિમાંથી અદૃશ્ય થયા છે, પરંતુ તત્વચિંતનમાં લાગી રહેલો આ શાંત ધર્મ હજી હિંદના કેટલાક ભાગોમાં ચાલે છે. બીજા કેટલાક ધર્મોની પેઠે જૈનધર્મ ફેલાવવામાં કે તેને ટકાવી રાખવામાં કોઇ પણ જાતની મારફાડ કરવી પડી નથી, મંતરમંતર કે જાદુના ખોટા વહેમોની વાતો ચલાવવી પડી નથી; માત્ર સંપૂર્ણ ભ્રાતૃભાવ (Perfect Brotherhood) ફેલાવનાર સિદ્ધાંતોના પાલનમાં જ એ ધર્મના અનુયાયીઓ મશગુલ રહ્યા છે, એ કંઇ થોડું ધન્યવાદક નથી.

શ્રી મહાવીર ભગવાને બતાવેલા અહિંસા મતની કેટલી બધી ફતેહ થઇ છે તે સર્વે વિદ્વાન વર્ગના જાણવામાં છે. જૈનમતનું મ્હોટામાં મ્હોટું મૂળતત્વ જે અહિંસા તે લગભગ સઘળા હિંદુ-ધર્મમાં દાખલ થઇ ગયું છે. બીજા ધર્મો ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુના જૈનધર્મે ઘણી સારી અસર નીપજાવી છે. પુનાના પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસ-વેત્તા પંડીત બાળગંગાધર તીલકે વડોદરા જૈન કૉન્ફરન્સના મંડપમાં કહ્યું હતું કેઃ—

"જૈનધર્મ અને વેદ ધર્મ એ બને ધર્મ જો કે પ્રાચીન છે પરન્તુ અહિંસા ધર્મનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મ છે. જૈન ધર્મે પોતાની પ્રબળતાથી વૈદિક ધર્મ ઉપર અહિંસા ધર્મની નહિ ભુસાય એવી ઉત્તમ છાપ મારી છે. વૈદિક ધર્મમાં અહિંસાને જે સ્થાન મળ્યું છે તે જૈનીઓના સંસર્ગને લીધેજ છે. અહિંસા ધર્મના સંપૂર્ણ શ્રેયના હક્કદાર જૈનીઓ જ છે. અઢીહજાર વર્ષ પહેલાં વેદવિધાયક યજ્ઞોમાં હજારો પશુઓનો વધ થતો હતો; પરંતુ ૨૪૦૦ વર્ષ પહેલાં જૈનોના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીએ જ્યહારે જૈન ધર્મનો પુનરૂદ્ધાર કર્યો ત્યહારે ત્હેના ઉપદેશથી લોકોનાં ચિત્ત તે ઘોર નિર્દય કર્મથી વિરક્ત થવા લાગ્યાં અને ધીમે ધીમે લોકોનાં ચિત્તમાં અહિંસાએ પોતાનો અધિકાર સ્થાપન કર્યો. આ સમયના વિચારશીલ વૈદિક વિદ્વાનોએ ધર્મની રક્ષાને લીધે પશુહિંસા સર્વથા બંધ કરી અને પોતાના ધર્મમાં અહિંસાને આદરપૂર્વક સ્થાન આપ્યું."

વગેરે કહી મી. તિલકે અહિંસાનો મુખ્ય પ્રણેતા જૈન ધર્મને બતાવ્યો હતો. બીજા ધર્મોમાં અહિંસાને પુણ્ય અને હિંસાને પાપ માની કેટલુંક કહેવામાં આવ્યું છે ખરું, પરંતુ અહિંસાને સર્વાંશે સંપૂર્ણતાથી આગળ ધરનાર તો માત્ર જૈન ધર્મ જ છે.

અહિંસા સિદ્ધાંતનો વિશેષ વિજય થવાનું કારણ એ છે કે, મહાવીર પ્રભુએ આખા જગતનું શી રીતે ભલું થાય તે દેખાડવા સાથે આત્મોદ્ધારનો ઉત્તમ રસ્તો દેખાડયો. મોક્ષ માર્ગ માત્ર અમુક ઉચ્ચ વર્ણોને માટે ખુલ્લો છે અને તે માર્ગ આપણે પ્રાપ્ત કરવામાં કોઇ મધ્યસ્થ વ્યક્તિની જરૂર પડે છે એવા સિદ્ધાંતને તેમણે તાર્કિક, સાત્વિક અને તાત્વિક વ્યાખ્યાન શૈલિથી તોડી નાખ્યો. મોક્ષ માર્ગ સર્વે ભવ્ય જીવોને માટે ખુલ્લો છે, એમ તેમણે જાહેર કર્યું અને જણાવ્યું કે " **જેવાં કર્મ કરશો તેવાં ફળ મળશે.** " કર્મનું પરિણામ કોઇ કલ્પિત દેવ કે પરમેશ્વર અટકાવી શકેજ નહિ, વગેરે કહી લોકોને સત્ય વાતથી તેમણે માહીતગાર કર્યાં.

કેટલાક યુરોપીય વિદ્વાનો પોતાના આશય સાથે અજાણતાં અન્યના આશયને મેળજોળ કરી મહાવીર સ્વામી એ ચાલતા જૈન શાસનના નાયક નથી પણ બૌદ્ધ ધર્મ સ્થાપનાર ગૌતમ બુદ્ધે સ્થાપેલા સિદ્ધાંતોની શાખા રૂપે જૈન ધર્મ ઉભો થયો છે એમ કહે છે. પરંતુ એ વાત ખરી નથી. હવે યુરોપના કેટલાક સંશોધકોએ સારી રીતે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે, જૈન ધર્મ એ બૌદ્ધ ધર્મની એક શાખા નહિ પણ એક સ્વતંત્ર પંથ છે. ઉલટું એ લોકોએ જ્યારે ત્યાં સુધી બતાવ્યું છે કે બૌદ્ધની પહેલાંનો જૈન ધર્મ છે. બુદ્ધ અને મહાવીરના જન્મ--નિર્વાણનાં વર્ષો જોવાથી પણ એ વાત

સિદ્ધ થાય છે. મહાવીર ભગવાન ઇ. સ. પૂ. ૫૯૮ માં જન્મ્યા અને ૫૨૬ માં નિર્વાણ પામ્યા એ વાત સર્વ જૈન ગ્રંથો કબુલ રાખે છે. ચાઇલ્ડર્સની પાલી ડીકશનેરીમાં બુદ્ધના જન્મની સાલ ઇ. સ. પૂ. ૬૨૨ અને નિર્વાણની સાલ ઇ. સ. પૂ. ૫૪૩ ની આપેલી છે. પણ યુરોપના વિદ્વાનોએ જે નવી શોધો કરી છે ત્હેમાં જણાવે છે કે આ સાલોમાં લગભગ સો વરસ ઓછાં કરવાં જોઇએ. તેઓ જન્મ-મરણની સાલો ૫૫૭ અને ૪૭૭ આપે છે. પરંતુ ડૉક્ટર કનીંગહામ શીલોન અને બર્માના બૌદ્ધ ગ્રંથો ઉપરથી બહુ બારીક તપાસ કરીને બુદ્ધના જન્મ નિર્વાણની સાલ ૫૪૪ થી ૪૧૮ ની આપે છે. ચંદ્રગુપ્તની નક્કી થયેલી સાલો સાથે આ સાલો મળતી આવે છે અને તે યુરોપીય સંશોધકોએ સ્વીકારી છે. આથી જણાશે કે, બુદ્ધ મહાવીરના સમકાલીન હતા પણ પ્રથમ ન્હોતા, પાછળ હતા. અને તો પછી બૌદ્ધ ધર્મની શાખા જૈન ધર્મ શી રીતે હોઇ શકે ? કેટલાકો એવું કહે છે કે જૈનોએ વૈશેશીક તત્વ જ્ઞાન ઉપરથી પોતાનો ધર્મ રચી કહાડયો છે. એવી ત્હેમની દલીલનો ઉત્તર એ છે કે જૈનોએ ન્યાય સાંખ્ય અને પૂર્વમિમાંસા વાળી વૈશેશીક ફીલસુફીનો અભ્યાસ તો ઠેઠ હરિભદ્ર સુરીના વખતમાં એટલે છઠ્ઠા સૈકામાં કરવા માંડયો હતો. ક્રિયાવાદ અક્રિયાવાદ, સત્કાર્ય અસત્કાર્ય ઇત્યાદિ બાબતો મેળવવાથી જણાશે કે જૈન અને વૈશેશિકના સિદ્ધાંતોમાં મોટો ફેર છે. આ ટુંકી વિગત ઉપરથી જણાશે કે, જે તત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ મહાવીર પ્રભુ પછી અગ્યારસો વર્ષે કરવામાં આવતો હતો તે તત્વજ્ઞાન ઉપરથી મહાવીર ભગવાને જૈનધર્મ રચી કહાડયો એ શી રીતે સમજણમાં ઉતરી શકે ?

કેટલાકો વળી એમ કહે છે કે, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની ભાષા જોતાં તે ધર્મ બુદ્ધની પછી ઘણાં વર્ષ નીકળેલો છે. બેશક, જૈનધર્મનાં પુસ્તકોની ભાષા બૌદ્ધ પુસ્તકોની ભાષા કરતાં પાછળથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાષા જેવી છે; પણ ભાષા કે લિપિ ઉપરથી અમુક બાબતની પ્રાચીનતા કે અર્વાચીનતા સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. મહાવીર ભગવાને જે દ્વાદશાંગી પ્રરૂપી હતી તે હેમના નિર્વાણ-પછી હેમની પાટે થયેલા સુધર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી, પ્રભવસ્વામી વગેરેના વખતમાં ચાલી આવતી હતી. પરંતુ એ બધું મુખપાઠ રાખવામાં આવતું. ચંદ્રગુપ્ત રાજાના વખતમાં બાર દુકાળીને સમયે પાટલી-પુત્રમાં મળેલા સંઘે એ દ્વાદશાંગમાંથી જે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત તારવી નક્કી કર્યા હતાં તે કેટલીક મુદત જતાં અનિયમીત સ્થિતિમાં આવી પડયાં. મુખપાઠ, સ્મરણ શક્તિના કમજોરથી નિયમીત યાદ નહિ રહેતાં વીસરાવા લાગ્યો અને તેથી જો હવે એ બધું નિયમીત રીતે પુસ્તકારૂઢ ન થાય તો જતે દિવસે એ જ્ઞાનની હયાતી ખોઇ બેસવા જેવા સમય આવી લાગેલ. જેથી મહાવીર ભગવાનની સત્તાવીશમી પાટે થયેલા દેવર્ધિ ક્ષમાશ્રમણના ઉપરીપણા નીચે વલ્લભીપુરમાં એક સભા બોલાવવામાં આવી અને હેણે મુખપાઠમાંથી જરૂર જેટલું જ્ઞાન પુસ્તકારૂઢ કર્યું. આ શાસ્ત્રો પુસ્તકારૂઢ થવાની અંતિમ સ્થિતિ સંક્ષિપ્તમાં આપી જણાવવાનું એ છે કે, જો કોઈ એવું સમજતા હોય કે જૈન શાસ્ત્રો ત્યારે લખાયાં ત્યારેજ રચાયાં, તો હેમણે તે માન્યતા દૂર કરવી. જૈનોની હમેશાની એક ચાલી આવતી પદ્ધતિ એ છે કે, દેશમાં જે વખતે જે ભાષા પ્રચલિત હોય તે ભાષામાં પોતાનાં ધર્મપુસ્તકોને ઉતારવાં કે લખવાં. આજ

કરવાનો હેતુ એ છે કે તેથી શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોનો લાભ સર્વે લઇ શકે. દેશની પ્રચલિત ભાષામાં લખાતા સિદ્ધાંતો ઉપરથી કાંઇ એ સિદ્ધાંતોનું પ્રાચીનત્વ જતું રહેતું નથી. દાખલા તરીકે સસ્કૃત ભાષા સાક્ષર વર્ગે પાછલથી તૈયાર કરી તેથી તે ભાષામાં લખાયેલા ગ્રંથોમાંના સિદ્ધાંતો શું તે પહેલાં તે તે ધર્મમાં પ્રચલિત નહોતા? ટુંકામાં કહેવાનો સાર એ છે કે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો ઘણા જુના વખતથી મુખપાઠે સ્મરણમાં રહેતા હતા.

શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાટે અગ્નિવેશ્યાયન ગોત્રના શ્રી સુધર્મ સ્વામી પાંચમા ગણધર બેઠા. હેમણે ભગવાનને શ્રીમુખેથી જે સિદ્ધાંતો સાંભળ્યા હતા તે પોતાના શિષ્યોને કહી સંભળાવ્યા. તેઓએ ત્રીસ વર્ષ ખુદ્દ મહાવીર સ્વામીનીની સેવા ભક્તિ કરી હતી. મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા પછી બાર વર્ષ પર્યંત છદ્મસ્થપણે વિચર્યા હતા. ત્હાર પછી તેઓ કેવળી થયા અને આઠ વર્ષ કૈવલ્ય પાળી એકસો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી મોક્ષે ગયા. હેમની પાટે જંબુસ્વામી બેઠા. મહાવીર સ્વામીથી ૬૪ વર્ષ ૮૦ વર્ષનું આયુષ્ય પુરૂં કરી જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા. એ જંબુસ્વામી પછી પ્રભવ સ્વામી પાટે બેઠા. ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં રહી ૫૫ વર્ષ ચારિત્ર પાળી તેઓ દેવલોક પામ્યા. ત્હાર પછી સય્યંભવ ભટ્ટ પાટે બેઠા. એમ કેટલીક પાટ સુધી તો જૈન ધર્મ અખંડપણે ચાલ્યો. આઠમી પાટે આર્યરક્ષિતજીના વખતમાં સંપ્રતિ નામે ઉજ્જનનો મ્હોટો રાજા જૈનધર્મી થયો અને હેણે અશોક રાજાની પેઠે સ્થળે સ્થળે ઉપદેશકો મોકલી જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

ઐતિહાસીક સંબંધને અર્થે આપણે બીજી તરફ દષ્ટિ કરીએ. મહાવીર ભગવાનના વખતમાં મગધ દેશમાં શ્રેણીકરાજા

રાજ કરતો હતો. શ્રેણીક પછી કોણિક અને ઉદાયિન રાજા થયા. ઉદાયિનને મારી નંદ નામે હજામ મગધની ગાદીએ બેઠો. નવ નંદ થયા પછી છેલ્લા નંદરાજાને ચંદ્રગુપ્તે હણી મગધનું રાજ્ય પોતાના હાથમાં લીધું. ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અશોક અને એ અશોકનો પૌત્ર તે સંપ્રતિ રાજા. કેટલેક કાળે જૈન ધર્મ વિભક્ત થવા લાગ્યો. દીગમ્બર અને શ્વેતાંબર એ બે હેના મુખ્ય વિભાગ થયા. હાલ એ ધર્મમાં મુખ્ય ત્રણ વિભાગ છે:—દીગંબરી, મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરી અને મૂર્તિ નહિ પૂજનારા શ્વેતાંબરી (અથવા સ્થાનકવાસી કે ઢુંઢીયા) આ ત્રણે ભાગો પોતાપોતાને એક બીજાથી પ્રથમ મનાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. પરંતુ એથી જે કુસંપ વધે છે તે તરફ નજર કરતાં એવા પ્રયત્નમાં વખત ગાળવો એ હાલનો દેશકાળ જોતાં અનુકુળ નથી. હાલ તો **મહાવીર પ્રભુના જન હિતનાં અને આત્મહિતનાં ફરમાનો અમલમાં મુકવા** પાછળજ વખત અને શક્તિનો વ્યય કરવો એ વધારે સારૂં અને ઘણું જરૂરનું છે. એક સમગ્ર જૈન કોમનું જે વાતથી હિત થઇ શકે હેમાં મતમતાંતર દૂર કરી એકત્ર થઇએ તો ઘણો લાભ થાય. આપણા સંપથી આપણી આખી કોમમાં દરેકનું બળ વધશે અને હેના પ્રમાણમાં જૈન કોમ કેળવણીમાં, વેપારમાં, આબરૂમાં, બીજી કોમથી દરેક જાતની સ્પર્ધામાં અને નાણાં તથા વખતના સદુપયોગમાં સર્વથી ઘણી આગળ વધી જશે એ ચોક્કસ છે.

જરા વિષયાંતર થયું; પણ તે જરૂરનું હતું. જૈન નવતત્વનું જ્ઞાન મેળવવું એ, એ ધર્મની ઉંડી અને ઉંચી ફીલસુફીનું ઘણું સારૂં જ્ઞાન મેળવવાને આવશ્યક સાધન છે. સાધુ અને શ્રાવકના ધર્મ

વિચારવા અને વર્તનમાં મુકવા એ પણ તેટલું જ જરૂરનું છે. જૈન-ધર્મના શાસ્ત્રોમાં આપેલાં બાર વ્રતોનાં લક્ષણો, પ્રાયશ્ચિત વિધિ વગેરે જોતાં જણાય છે કે, શ્રમણ ભગવંત મહાવીર દેવે અજબ કામ કર્યું છે. **એવાં વ્રતોને લીધે જ સરકારના અપરાધી વર્ગમાં બધી વસ્તીના પ્રમાણમાં જૈનની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી જોવામાં આવે છે.** જો જૈનો પોતાના તીર્થંકરનાં ફરમાનો-નો બરાબર અમલ કરે તો ઇન્ડીઅન પીનલ કોડમાં દર્શાવેલા ગુન્હામાંનો એક પણ ગુન્હો ત્હેમના હાથથી થાય નહિ. દરરોજ બે વાર પ્રતિક્રમણ કરતાં જૈન ખાસ ભાવના ભાવે છે કે:-

खामेमि सव्वे जीवा, सव्वे जीवा खमंतु मे ।।
मित्ति मे सव्व भूएसु वैर मज्झं न केणई ।।

"બધા જીવોને હું ક્ષમા કરૂં છું અને એ બધા જીવો મ્હને ક્ષમા કરો ! મ્હારે બધા પ્રાણીઓ સાથે મિત્રતા છે; કોઇ પણ જીવ સાથે વેર નથી." અહા ! આ કેવી ઉત્તમ ભાવના છે! એવું **વર્તન** થતાં એ વર્તન પોતાને અને જગતના જીવોને કેટલું બધું લાભકર્તા થઇ પડે તેમ છે! હાલમાં જૈનો જૈનધર્મ સંબંધી ગૌણ બાબતોને અધિક મહત્વની સમજીને મુખ્ય બાબતો ઉપર લક્ષ આપતા નથી. સાધનમાં આગ્રહ રાખી **સાધ્યને** ભૂલી જાય છે. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્યમાં રચ્યાપચ્યા રહી **ભાવનાના શુદ્ધ સ્વરૂપના જ્ઞાતા થતા નથી.** તેથી આપણામાં બીજાના પ્રમાણમાં કર્ત્તવ્યપરાયણ જનો ઓછા જોવામાં આવે છે. પરંતુ જો મુખ્ય બાબતો ઉપર યોગ્ય લક્ષ આપવામાં આવે તો એકતા વધે અને એકત્રતા તથા નીતિથી ઘણાં ભારે કામ આપણે કરી શકીએ.

શ્રી મહાવીર પ્રભુનો પ્રરૂપેલો જૈનધર્મ એ એક સાગર છે અને બીજા અન્ય ધર્મો એ નદી રૂપ હોઇ ત્હેમાં સમાસ પામે છે. આ વાત જો તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારવામાં આવે તો જ સમજાય તેમ છે; કલહથી કે વિવાદથી સમજાવાનો નથી. મહાવીર ભગવાને મોક્ષ તત્વના વિચારમાં ત્હાં સુધી બતાવી આપ્યું છે કે, જે અન્ય જીવો ખરેખરાં ધર્મનાં આચરણો આચરે છે એટલે ખરેખરા ધર્મનું જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર પાળે છે તે પછી ગમે તો જૈન હો કે અન્ય હો—ગમે તો સાધુ હો કે ગૃહસ્થ હો પણ તે મોક્ષ મેળવી શકે છે. આવી ઉદાર ભાવના અન્ય ધર્મ સ્થાપકોમાં હોવી મુશ્કેલ છે. કહેવાની મતલબ એટલીજ છે કે, જગતના ન્હાનામાં ન્હાના જીવથી તે મ્હોટામાં મ્હોટા સર્વ જીવને આત્મા સરખો ગણી **અત્યંત દૃઢ પ્રયત્ન કરવા કહેવામાં આવ્યું છે.** અને તે પ્રમાણે કહેવાની લાગણી થવાનું કારણ પણ એ છે કે, જગતના સર્વ જીવોનું કલ્યાણ શી રીતે થઇ શકે એ જ મહાવીર ભગવાનનું લક્ષ્ય હતું.

મહાવીર ભગવાનના પ્રરૂપેલા જૈન ધર્મને કેટલાકો નાસ્તિક મત માને છે; પરંતુ પક્ષપાત રહિત વિદ્વાનવર્ગ સારી રીતે સમજી શકે તેમ છે કે, જૈન ધર્મ એ નાસ્તિક નથી. શ્રીમાન્ શંકરાચાર્યજીએ અનેકાંત (સ્યાદ્વાદનું) સ્વરૂપ સારી રીતે શોધ્યા વિના જૈનમતને માત્ર પક્ષપાત દૃષ્ટિથી નાસ્તિકમત ઠરાવ્યો છે; પણ પ્રમાણદ્વારા જાણી શકાય તેમ છે કે, જૈન નાસ્તિકમત નથી. જો જૈન નાસ્તિકમત હોય તો વૈદાદિ બ્રાહ્મણ ધર્મના ગ્રંથોમાં ઠેઠ ઠેઠ સ્થળે જૈનોના પરમેશ્વરની સ્તુતિ અને સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરવામાં

આવી હોત નહિ. પાણિની જેવા સમર્થ વિદ્વાને પાણિનીય વ્યાકરણમાં નાસ્તિક આસ્તિકની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે જુઓ:—

परलोकः अस्ति इति मतिर्यस्यास्तीति चास्तिकः।
परलोको नास्ति इति मतिर्यस्यास्तीति नास्तिकः।

"પરલોક છે એવું જે માને છે તે આસ્તિક છે અને નથી માનતા તે નાસ્તિક છે." તો હવે જુઓ કે શું જૈનો પરલોકને નથી માનતા? જૈનો સ્વર્ગ નરકાદિ સર્વને માને છે. જૈનો પરમેશ્વરને સૃષ્ટિનો કર્ત્તા માનતા નથી એટલાજ કારણથી હેમને નાસ્તિક કહેવામાં આવે છે। પરંતુ તે યથાર્થ નથી. ૨૩૦૦ વર્ષપર થઇ ગયેલો ગ્રીકવિદ્વાન એરીસ્ટોટલ પણ કહેતો કે ઇશ્વર સૃષ્ટિનો કર્ત્તા નથી. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના બે શ્લોકો અહીં આપી એ વાતને વધારે પુષ્ટ કરીશું:—

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते।
नादत्ते कस्यचित्पापं न कस्य सुकृतं विभुः
अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः॥

"પરમેશ્વર જગતના કર્તૃત્વને કે કર્મને ઉત્પન્ન કરતા નથી, તેમ એ પ્રકારે કર્મોના ફલોની પણ યોજના કરતા નથી. સ્વભાવથી જ એ બધું થાય છે. પરમેશ્વર કોઇનું પાપ કે પુણ્ય લેતા નથી. અજ્ઞાનને લીધે જ્ઞાનનું આવરણ થઇ જવાથી બધા જીવો મોહમાં પડે છે."

શ્રી મહાવીર સંબંધી લેખ લખતાં ત્હેમના કેટલાક સિદ્ધાંતોનું અને જૈન ધર્મ સંબંધી અન્યધર્મની માન્યતાનું દિગ્દર્શન કરાવવાની કંઈક જરૂર સમજી થોડું લંબાણ કર્યું છે, તે વાચકવૃંદ દેશકાળને ધ્યાનમાં લઈ ક્ષન્તવ્ય ગણવાની કૃપા કરશે. વાચકવૃંદમાં ઘણો ભાગ શ્રાવકનો હોવાથી ભગવાન મહાવીરે શ્રાવકના ગુણો તથા ગૃહસ્થ ધર્મ વિષે જે કંઇ કહ્યું છે ત્હેનું કાંઇક દિગ્દર્શન કરાવી આ લેખ આપણે પુરો કરીશું. શ્રાવકાચાર એટલે ગૃહસ્થધર્મના બે પ્રકાર કહેલામાં આવ્યા છે. (૧) અવિરતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ અને (૨) દેશવિરતિ. કોઇપણ પ્રકારના અતિચાર લગાડ્યા સિવાય તે દર્શન-આચાર પાળે છે. ગુણીજનોના ગુણની સ્તુતિ કરી ગુણોની વૃદ્ધિ કરે છે. સ્વધર્મીઆદિની અન્નાદિક દાનથી ભક્તિ કરે છે. સદાચાર આચરી ધર્મોપદેશ કરે છે. ધર્મને દીપાવવા પ્રભાવક બને છે. એમ ઘણી બાબતમાં ઉત્કૃષ્ટ ગૃહસ્થ લક્ષ આપે છે. દેશવિરતિ શ્રાવકમાં તો જઘન્ય શ્રાવક જાણી જોઇને સ્થૂલ જીવની હિંસા કરતો નથી. અભક્ષ્ય વસ્તુનો ત્યાગ કરે છે અને થોડાં પચ્ચખાણ કરે છે. ઉત્તમ શ્રાવક સચેત આહારનો ત્યાગ કરે છે. એકવાર ભોજન કરે છે. બ્રહ્મચર્ય પાળે છે. પડીમાધારી શ્રાવક એ સર્વથી ઉત્તમ શ્રાવક છે. શ્રાવકે બે ઘડી પાછલી રાત બાકી રહે ત્હારે તરત ઉઠી ધર્મધ્યાન કરવાનું છે. પછી મુનિરાજનાં દર્શન કરી વ્યાખ્યાન સાંભળવું. પછી બાળ—વૃદ્ધ—રોગી વગેરેને અનુકૂળ યથાશક્તિ દાન દેવું અને ન્યાયનીતિપૂર્વક ધન મેળવવાનો યત્ન કરવાને પોતાને ધંધે લાગવું. ન્યાયોપાર્જિત ધનથી ગૃહિણીએ બનાવેલું સાદું, શુદ્ધ ભોજન મધ્યાહ્ને આરોગવું અને ફરી ધંધે લાગવું. બે ઘડી દિવસ બાકી રહે એટલે સર્વ કામ પડતાં મેલી દિવસ છતાં વાળુ કરી લેવું ને

પછી ફરીથી સાંજની આવશ્યક કરણી કરવી. રાત્રે સૂતાં પહેલાં આજે કયાં સારાં કામ મ્હેં કર્યાં તે વિચારી, થયેલાં નઠારાં કામો આવતી કાલથી જેમ બને તેમ ઓછાં થતાં જાય એવી વિચારણા કરી, સર્વ જીવોનું ભલું ઇચ્છી, વહેલાં સૂઇ જવું. પ્રાતઃકાલે વહેલા ઉઠી પંચપરમેષ્ટિનું સ્મરણ કરવું, સર્વ જીવનું ભલું ઇચ્છવું, હું કોણ છું—મ્હારો ધર્મ શું છે—હું શું કરૂં છું—મ્હારે શું કરવું જોઇએઃ એ વગેરે બાબતોનું ચિંતવન કરી આત્મકલ્યાણ સાધવું. અનુકુળતા મુજબ અમુક દિવસ ધંધા રોજગારથી નિવૃત્ત થઇ ધર્મશાસ્ત્રો વાંચવા—વિચારવામાં વિશ્રાંતિ લેવી. અનાથ જીવોની રક્ષાને અર્થે, ધર્મની શુદ્ધતાના રક્ષણને અર્થે, પામર જીવોનાં કષ્ટો દૂર કરવા અનુકંપાની વૃદ્ધિને અર્થે, જે જે તકો પ્રાપ્ત થાય તે તક હાથ ધરી તે વખતે ધંધાધાપામાંથી વિશ્રાંતિ લઇ જીવન સફળ કરવું.

જૈનગ્રંથોમાં શ્રાવકના નીચે મુજબ ૨૧ ગુણ ગણાવવામાં આવ્યા છેઃ—

धम्म रजणस्स जुग्गो अखुद्दो रुवंवंपगइसोमो
लोगप्पियो अक्कूरोभीरु असढो सुदक्खिन्नो
लज्जालुओ दयालू मज्झत्थो सोमादिट्ठी गुणरागी
सकह सुपक्खजुतो सुदीहदंसी विसेसन्नु
वुढाणु गोविणीओ कयण्णुओ परहियत्थकारी
तहचेव लद्धलक्खो इगवीस गुणोहिसंपन्नो

ગંભીર (ક્ષુદ્ર નહિ), રૂપવંત, સુસ્વભાવી, લોકપ્રિય, અક્રૂર, પાપભીરૂ, અશઠ, ડાહ્યો, લજ્જાળુ, દયાળુ, મધ્યસ્થ, ગુણનો પક્ષપાતી;

સગભાળી; સત્કથા કરવાવાળો, સુપક્ષ યુક્ત, દીર્ઘદર્શી, વિશેષજ્ઞ, વૃદ્ધોને અનુસરનારો, વિનયી, કરેલા ઉપકારને જાણનારો, પરહિતમાં તત્પર. થોડી મહેનતે વધારે શીખનારો.

આ ગુણોની યાદીપર વિચાર કરવામાં આવે તો હાલના જૈનોની ધર્મ સંબંધી કેટલીક ગેરસમજુતો પહેલી દ્રષ્ટિએ જ દૂર થાય.

શ્રી **મહાવીર** ભગવાને સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, કોઇપણ કલ્પિત દેવોને સંતોષ્યાથી આત્માનો ઉદ્ધાર થશે નહિ. જેવાં કર્મ કરશો તેવાં ફળ મળશે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન સ્થિતિનું સુખ સર્વ જીવોના પોતાના હાથમાં છે. સ્વર્ગાદિનાં સુખો પ્રાપ્ત કરવાં કે નરકાદિનાં દુઃખો ભોગવવાં એ જીવના પોતાનાં-પોતે કરેલાં કર્મોના હાથમાં છે. જીવતર અથવા ભવભ્રમણ થોડું અથવા ઘણું દુઃખદાયક હોય છે. માટે સ્વર્ગાદિનાં સુખોની ચાહના કરતાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એ જ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

દરેક ખરો જૈન શ્રી **મહાવીર** સ્વામીના સિદ્ધાંતોને સ્વીકારી સઘળાં કર્મોનો નાશ થશે ત્યારેજ ખરૂં મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થશે એમ માને છે; ને એ રીતે ખરો જૈન અનંત શાન્તિની આશા રાખી સંસારમાં કે સંસારત્યાગમાં પોતાનાં કર્તવ્ય કર્મો બજાવે છે. જૈનના ખરા સાધુઓ, સંસારની સઘળી લપનછપન અને ખટપટ છોડી દઇ, લોકહિતની અને આત્મહિતની નિર્વિઘ્ન બાબતો દેશકાળ મુજબ સમજાવી પવિત્ર ધ્યાનની સ્થિતિએ પહોંચી, આત્મકલ્યાણ સાધે છે: અને ખરો જૈન ગૃહસ્થ પરમાર્થસહીત ધંધાધાપામાં આર્ય ભાષા, નીતિ અને સન્માર્ગે વર્તી, સર્વ જીવને પોતાના સમાન ગણી શાશ્વત સુખની આશા રાખે છે.

આવું પરમઉપકારી **મહાવીર** શાસન સદા શાસ્વતું હો ! આત્મસંશ્રય (self-reliance) નો પાઠ શિખવનારૂં, જગતમાં આઇચારો વધારનારૂં, જહેનો કોઇ બેલી નહિ ત્હેની પણ વ્હારે ધાનારૂં, એક બે નહિ પણ **પચ્ચીસ** દૃષ્ટિથી દરેક બાબતનો વિચાર કરનારૂં, પરમશાન્ત દશાને આપનારૂં **શ્રી મહાવીર શાસન જગતમાં જયવંત વર્તો** ! એના દરેક ભક્તના હૃદયમાં આ ત્હેનું ટૂંક સ્વરૂપ બરાબર કોતરાઇ રહો અને એના પ્રતાપે તેઓ સઘળા કાયરતા છોડી મહા**વીર**ના **વીર** પુત્રો બનો !

પર્યુષણ માટે વગર પૈસાનાં ચિત્રો.

ચિત્ર ૨ જું,--સંવત્સરી દેવીની પૂજા.

આકાશમાં દષ્ટિ કરો. અદ્ધર કોઈ સુંદરી દેખાય છે. એણે ફાટયાં તુટયાં જરીનાં વસ્ત્ર પહેર્યાં છે. મ્હોં ઉદાસીથી છાઇ રહ્યું છે. એની ભમરો ગુસ્સાથી ચઢેલી છે.

હવે જમીન ઉપર નજર કરો. હજારો શ્રાવિકાઓ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી બણીઠણીને હાથમાં થાળ લઇ ઉભી છે અને પેલી આકાશની સુંદરી તરફ ચોખા ઉડાડીને કહે છેઃ " ઓ સંવત્સરી માતા! અમે ત્હને પુજીએ છીએ. અમે ત્હારૂં સ્તવન કરીએ છીએ. "

અને એ શ્રાવિકાઓની પાસે ઉભેલા 'શાહી માના દીકરા' ઓ હજારોના સંખ્યામાં સાથેથી પ્રાર્થના કરે છેઃ " દેવી! ત્હારાં દર્શનથી અમે પવિત્ર થયા. થોડા ખર્ચે અને થોડી મહેનતે મોક્ષ આપનાર દેવી! અમો રંક વાણીઆઓ ઉપર કૃપાદષ્ટિ રાખજે!"

અને ન્હાનાં ન્હાનાં છોકરાં " માતાજી જે! છમછરી દેવીજી જે! " એવા હર્ષનાદથી આકાશ ગજાવે છે-

પરંતુ જો! દેવી તે કાંઇ સાંભળી ખુશી થતી નથી. તેણીના હોઠ બબડયા કરે છે અને મ્હોં ગુસ્સાથી લાલચોળ બની જાય છે. જો, તે હવે તો કાંઇ બોલે છેઃ

"ઓ માતૃદ્રોહી મનુષ્યો ! ત્હમે શું જોઇને મ્હોં બતાવવાની હિંમત ધરોછો ? કળીયુગમાં ગમે તેટલા તપ-જપ કરે તો પણ મોક્ષ નથી મળતું છતાં હું ત્હમને એકજ દિવસમાં મોક્ષનગરીની સમીપમાં લઇ જવા માટે ત્હમારા આઠે શત્રુઓને બાળીને ભસ્મ કરનારી ત્હમારી ઉપકારી દેવી છું; તો પણ મ્હારા દર્શન માટે ત્હમે બધા મ્હારા ભક્તો એકઠા નથી મળી શકતા ? પૂજામાં પણ અભિમાન અને ક્લેષ રાખોછો કે ? દુનીઆમાં મ્હારી હાંસી કરાવો છો કે ? ઓ અંધાઓ ! જાઓ આજથી ત્હમારાં ધર્મસ્થળો પર અનેક વિઘ્નો આવી પડશે, ત્હમારા સાધુઓ જનસામાન્યને પીડા તુલ્ય થઇ પડશે, ત્હમારી સ્ત્રીઓ સ્ત્રીજાતીની આર્યાઓને 'સ્વામી' કહીને બોલાવવા જેટલી જ બુદ્ધિ સાચવી શકશે, ધર્મના ઠેકાણે જ કજીઆનાં કામ થશે, ત્હમારાં બાળકો 'ધર્મ' નામથી જ સો ગાઉ ભાગશે, ત્હમારા વિદ્વાનોની પૂજા ઝાડુ વડે થવા લાગશે, ત્હમારા શેઠીઆઓની મતિ હરામનું ખાવાની-સતીઆઓને સતાવવાની અને સાધુઓને પોતાના આશ્રીત બનાવી મુંગા બનાવી દેવા જેવી થશે. ત્હમે ગમે તેટલી મ્હારી પૂજા કરશો પણ તે હું સ્વીકારીશ નહિ. જાઓ, આત્મ-દ્રોહીઓ ! ત્હમારૂં મ્હોં છુપાવો. જાઓ ધુત્તાઓ ! આ ત્હમારી ખોટી પૂજાના ઢોંગથી **જગતને** ઠગો, આ **ત્હમારી માતા** અને દેવી કાંઇ ત્હમારાથી ઠગાય તેમ નથી."

અને જો ! પેલાં હજારો સ્ત્રી-પુરૂષો અને છોકરાં મ્હોંમાં આંગળી ઘાલી પુતળા માફક સ્થીર બની ગયાં છે. "માતા ! માતા ! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો !" એવો સંયુક્ત અવાજ કેટલીક વારે નીકળેછે.

જવાબ મળે છેઃ "ત્હમે કે જેઓ કીડી-મંકોડી સિવાય કોઇને પણ ક્ષમા કરી શકતા નથી ત્હેમને ક્ષમા કરવાનું મ્હારાથી બને

તેમ નથી. પણ તેમ છતાં એક માતાના કુદરતી પ્રેમથી કહું છું કે જો ત્હમે મ્હારાં સઘળાં બાળકો એકસંપ થઈ એકી વખતે મ્હારૂં પૂજન કરશો તો તે શાપ દૂર થશે."

અને દેવી આકાશમાં અંતર્ધાન થઇ ગઇ.

ચિત્ર ૨ જું,–અવસરનો જાણ બેટો !

બેટાજી—બાપાજી ! ત્હમે રોજ કહેતા હતા કે ત્હારે માટે મજાની આંગડી શીવડાવી આપીશું પણ કોઇ દી શીવડાવી તો નહિ !

બાપાજી—પણ બા ! આજકાલ ખરચ ખાડું થાય છે તે શું કરીએ ? ગીએ મહીને પગારમાંથી દશ રૂપીઆ'તા તે ગરૂજીની જાત્રાએ ગયા તેમાં ચટ થઇ ગયા. હવે વળી વધશે તો શીવડાવીશું.

બેટાજી—અને આ મહીને મ્હારી બાએ મહીનાની લાંઘણ કરી છે તેથી અનાજના ચાર રૂપીઆ બચ્યા છે ! હવે તો ચાર રૂપીઆની આંગડી શીવડાવી આપશો ને ?

બાપાજી, બેટાજીના મ્હોં તરફ જોતા પુતલા જેવા બની ગયા !

ચિત્ર ૩ જું,–આવડું મ્હોટું પેટ ?

મીસ્તર કૃપણદાસ—આજકાલ આપણા પોબાર છે. પેલા મારવાડી સાંએ બાપણ કરતાં કરતાં આપણને મગજ સાડાસત્તર બાંડી લગાવ્યો છે. મારે'લો કહે છે શું કે મીસ્તર કૃપણદાસ તો એકલા જ પચીસ હજાર રૂપીઆ ચરમાદામાં આપી દે એવા જબરા છે !

કૃપણ કાકાના છાપરા પર પચીસ હજાર નેવાં પણ નથી તો પણ જંડાની વાહવાહ તો પેલા બાપજીકત્તીના પ્રતાપે પેરોબેર થતા

લાગી. છાપાંને તો જાણે બાયકોટ કર્યું છે; એટલે મારો વાલો છાપાવાળો કાંઇ બંદાના વાહવાહના બે બોલ ઓછો જ છાપે તેમ છે? હુત્તારૂં ભલું થાયરે કૃપણીઆ! છાપાવાળાથી તે વળી વાણીઆભાઇને વેર શાં ને ઝેર શાં? વાણીઆ મુછ નીચી તો કે' સત્તર વાર નીચી! જો આજે એમ કીધું હોત તો એક પાઇપણ ખર્ચ્યા પહેલાં મારવાડી સા'બના ભાષણમાં બંદાની જે તારીફના બોલ બોલાયા તે છપાઇ પ્રગટ થઇ—પાંચ લાખ જૈનોના ઘેર બંદાની વાહવાહ ન થઇ હોત કે? હશે, થયું તે થયું. પણ ગામમાં તો આપણી વાહવાહ થઇ ગઇ? આહા! હમણાં મ્હારૂં પેટ કેવું મ્હોટું દેખાય છે જો! હવે બંદાથી તો ચાલી શકાવાનું જ નહિ! પણ બોલાવવા દે પેલા **થાનકીઆને**; તે છે ધર્માદાનો **નોકર** અને બંદો છે ધરમાદાનો શેઠ: એટલે તે શા માટે બંદાને ઉચકીને નહિ ફરે?

ચિત્ર ૪ થું,—બે લશ્કરનાં બે 'બૅરૅક્સ'.

સુબેદાર **નથમલજી** સા'બના લશ્કરમાં એક વખત ભારે ખટપટ જાગી. કોટપાટલુંગવાળા કેટલાક સીપાઇઓ ધોતીઆપારેખ સીપાઇઓ સાથે લડવા લાગ્યા. એક બીજા પર મ્હેણાંનો વરસાદ વરસ્યો.

પાટલુંગદાસ—ત્હમે ધોતીઆ પારેખો! ત્હમે માત્ર સ્વાર્થથી અમારી ફોજમાં ભળ્યા છો. ધર્મોએ જ દેશનું સત્યાનાશ વાળ્યું છે એમ જાણવા છતાં ત્હમે હમણાં ધાર્મિક કેળવણી ખાતે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાના સ્વાર્થ માટે જ અમારી પલટનમાં ભળ્યા છો.

ધોતીઆપારેખ—ખબરદાર મી. પાટલુંગદાસ! નાની જીભે વધારે ના બોલો. અમે અમારી માનવંતી કૉન્ફરન્સ માતાની ભક્તિ

કરવા જ આ પલટનમાં આવ્યા છીએ. એ પલટન ન્હોય ત્હમારા બાપાની એકલાની ! ત્હમે તો ત્હમારા મારે જંગલાઓનું ભણતર ભણવાની સગવડ માટે માસિક મ્હોટી રકમ મેળવવાને જ આ ફોજમાં ભળ્યા છો તે કોણ નથી જાણતું !

કલઝો વધી પડયો અને શુબેદાર સા'બ આવી પુગ્યા. તેઓ બન્નેના તરફ જોઇને બોલ્યાઃ "મી. પારસુંગદાસ ! અને શ્રીયુત ધોતીઆ પારેખ ! ત્હમે બન્ને મ્હારા જમણા અને ડાબા હાથ તુલ્ય છો. એકના પણ સિવાય હું મ્હારૂં સુબેદારૂં ચલાવી શકું તેમ નથી. ત્હમે બન્ને પોતપોતાના પક્ષને આટલા આગ્રહપૂર્વક પકડી રહ્યા છો અને ત્હેને મજબુત કરવાને ઉદ્યમ કરો છો તે જોઇ મ્હને ખેદ નહિ પણ આનંદ થાય છે. મ્હારા બહાદુર સુભટો ! ભેણાં સદાગ ઘરમેળે લાર્યા કરજો, પણ બહારના કોઇ સામા આવે તો એક થઇ જજો હો ! હવે તો ત્હમને બન્નેને જૂદા રાખવા માટે બે 'ઑફિસ' બનાવ્યા છે. રતલામ અને મુંબઇમાં ત્હમારાં ધામ થયાં છે. ત્હાં રહી બન્ને કરો હરીફાઇ (દુશ્મનાવટ નહિ હો !) અને જે આગળ વધે ત્હેની કબુલ કરો સરસાઇ ! તેમજ કૉન્ફરન્સ માતાની ચવરામણી વગને મહાદેવીના છડી પોકારવામાં બન્ને બની જજો સગા ભાઇ !

દરીયામાં આગ: કોણ બુઝવશે?

સંવત્સરીના વધામણીયા અંકમાં હર્ષ, આનંદ અને ગમ્મતની વાતો વાંચવા તલપી રહેલા આ પત્રના વાચકો સમક્ષ આગ બુઝવવાની અરજ કરવાનો પ્રસંગ મ્હારે લેવો પડ્યો છે એ મ્હને ગમતી વાત તો નથી પણ દરેક કર્ત્તવ્ય કાંઇ મીઠું નથી હોતું; કેટલાંક કર્ત્તવ્યો કડવાં લાગવા છતાં પણ બજાવવાં પડે છે.

(૧) પર્યુષણ આવ્યાં અને કમ અક્કલના યુવાનોને માટે શાસ્ત્રશ્રવણને બદલે જુગાર રમવાની છુટી પણ લેતા આવ્યાં! આનું નામ **દરીયામાં આગ** નહિ તો બીજું શું? પર્યુષણમાં તો દુષ્ટો પણ પવિત્ર થાય, કસાઇ પણ દુકાન બંધ રાખે, અને જૈનના બાળક સપ્ત વ્યસનમાંના એક નિંદ્ય વ્યસનને સેવે એ શું **દરીયામાં આગ** ન કહેવાય?

(૨) પર્યુષણ આવ્યાં અને સાથે સંઘમાં ક્લેશ કરવાની મોસમ પણ લેતા આવ્યાં! એ શું **દરીયામાં આગ** લાગ્યા બરાબર ન કહેવાય? આપણે સૌ જાણીએ છીએ કે નાતજાતના અને ધરના કજીયા અપાશરામાં જ હોમાય છે અને તે પણ મુખ્યત્વે ધર્મ દિવસોમાં! કારણ કે તે દિવસે ધાંધલ વધારે હોય છે! ક્લેષ દુર કરવાને માટે ખાસ નિર્માયેલા દિવસો જ ક્લેષને માટે પસંદ કરવામાં આવે એ **દરિયામાં આગ** નહિ તો બીજું શું?

(૩) પર્યુષણ આવ્યાં અને **સ્થાનકવાશી**—દેરાવાશી વચ્ચે વરઘોડાના નામે મારામારી કરવાની મોસમ પણ સાથેજ લેતા આવ્યાં

એ શું **દરિયામાં આગ** લાગવા જેવું ન કહેવાય? એકના દેરા પાસે કે બીજાના સ્થાનક પાસે અપશબ્દ બોલવા, મારામારી કરવી, ઢોલક નગારા વગાડીને અથવા બીજી કોઇ રીતે લાગણી દુખવવી એ મહાવીરના પુત્રો માટે હરગીજ નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. અપાશરા અને દેરાસર પાસે થઇને અન્યધર્મીઓના વરઘોડા જાય ત્હેની કાંઇ હરકત નહિ અને એક બાહ્યિંધ જૈન પંથના વરઘોડાની ઇર્ષા કરવામાં આવે એ ખરે જ આપણું બળ ઘટાડનારૂં અને આપણને ધર્મથી પાછા હઠાવનારૂં પગલું છે. આ બાબતમાં માધ્યસ્થ દૃષ્ટિવાળા મુનિઓએ અને બન્ને વર્ગની કૉન્ફરન્સોએ મ્હારૂં ત્હારૂં છોડી મહાવીર દાદાની બીક રાખી આજથી ઉપદેશ કરવો જોઇએ છે. નહિ તો **દરિયાની** આગ બુઝાવવી મુશ્કેલ થઇ પડશે અને એક દિવસ સુંદર જૈન જહાજ આ દરિયાની આગથી ખાખ થશે. પ્રભુ તેમ ન થવા દો !

બધી જાતની આગો કરતાં **દરિયાની** આગ ઘણી ભયંકર હોય છે; કારણ કે તે આગમાં દરીયાનું પાણી ગમે તેટલું નાંખો તો પણ તે બુઝાતી નથી, બલ્કે ખારાશને લીધે આગ વધતી જાય છે. બીજે સ્થળે લાગેલી આગ માટે મીઠા જળની સગવડ થઇ શકે છે પણ દરીયામાં તો તેવી સવડ મુશ્કેલ થઇ શકે નહિ. તેવી જ રીતે ધર્મના નામે, ધર્મના કામમાં, ધર્મ દિવસોમાં, ગૃહસ્થો વા ત્યાગીઓએ નવાં કર્મ ન બંધાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે અને તે પહેલાં બંધેલા હોય પણ પાણી નાંખવાને બદલે આગ ન લાગવાદેવાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઇએ છે.

ખમાવતાં શરમાશો નહિ.

માણસ માત્ર ભૂલને પાત્ર છે. કેટલીક ભૂલો **અજ્ઞાન**માં થાય છે અને કેટલીક **જાણી** જોઇને, પરંતુ **ન** છૂટકે કરાઇ જાય છે. આવી સઘળી ભૂલોના દોષમાંથી મુક્ત થવા માટે **વીર**પરમાત્માએ મુકરર કરેલું ચોઘડીયું અર્થાત્ સંવત્સરી તદ્દન હાથવેંતમાં છે. માટે ન્હાના તેમજ મ્હોટા, પુરૂષ તેમજ સ્ત્રીએ એ પ્રસંગે પોતાના બરાબરીઆ઼ઓ તથા પોતાથી ન્હાના હોય તેઓને—સર્વને ખમાવવા જોઇએ છે. ધર્મ ૧૦ પ્રકારે કહ્યો છે, તેમાં પણ પહેલા પ્રકારમાં ખંતી એટલે ક્ષમાવંતપણું છે. ક્ષમા આપવા અને ક્ષમા માગવાનું કામ માત્ર **મ્હોટા દીલના** માણસોથી જ થાય છે. ક્ષુદ્ર હૃદયના માનવી જો કે "હું ખમાવુંછું–હું ખમાવુંછું" એવા શબ્દોનો પોકાર તો કરે છે ખરા, પરંતુ તેમનું હૃદય **ખમાવતું** નથી તેમ તે **ખમતું** પણ નથી; એટલે મોઢાના એ શબ્દો, કાગળના એક કકડામાં 'સો મણ અગ્નિ' એવો શબ્દ લખીને રૂના ઢગલામાં મુકવાથી જે અસર થાય, તેટલી જ અસર કરે છે.

દરેક માણસે પ્રથમ પોતાના વડિલોને એટલે કે માતાપિતા તથા ગુરૂ અને દેવને અંતઃકરણથી ખમાવવા જોઇએ. વર્ષ દરમ્યાન તેઓનો જે કાંઇ અવિનય થયો હોય, આશાતના–અભક્તિ થઇ હોય તે સર્વ માટે અંતરથી ખમાવવા જોઇએ. ત્યાર પછી પોતાના શત્રુઓને બની શકે તો **રૂબરૂ જઇને,** ન બની શકે તેમ હોય તો ખુલ્લા દિલના પત્રથી, ખમાવવા જોઇએ. આપણે ભવભ્રમણ ઓછું કરવા

અહીં આવ્યા છીએ હેને બદલે ભવભ્રમણ **વધારનાર** કલેશ ઉત્પન્ન કરીએ અને તે કલેશ બુઝાવવા પહેલાં આ દુનિયા છોડી જઈએ તો ભવભ્રમણ ઉલટું વધારીએ, એ કેવું ખેદજનક છે ? માટે "હાથમેં માળા, બગલમેં છુરી" એની માફક ન ખમાવતાં **ખરા દીલથી** ખમાવવું જોઈએ. ૮૪ લાખ જીવાયોનીને ખમાવવાના બાદ બોલનાર માણસે પોતાના વડીલો, કુટુંબીઓ તથા શત્રુઓને ખમાવવાનું હરગીજ ભૂલવું જોઈતું નથી, અને જો ખમાવવામાં અભિમાન કરવામાં આવે તો સદ્ગતિ થવી મુશ્કેલ છે. બાહુબળજીએ રાજ્યવૈભવનો ત્યાગ કરી તપ કરવા માંડ્યો પણ જ્યાં સુધી પોતાના ન્હાના ભાઈઓને નમન કરવા માટે પગ ઉપાડ્યો નહિ—જ્યાં સુધી એટલે દરજ્જે અભિમાન છોડી શક્યા નહિ, ત્યાં સુધી તેમને કેવળજ્ઞાન થયું નહિ અને જે વખતે **નમન** કરવા પગ ઉપાડ્યો કે તરતજ કૈવલ્ય ઉત્પન્ન થયું. આ દાખલો યાદ રાખીને દરેક 'વિરા'એ 'ગજ' ઉપરથી ઉતરી ન્હાના મ્હોટા તમામને નમવું જોઈએ--ખમાવવું જોઈએ.

ખમાવવા માટે આજનો દિવસ નિર્મ્યો છે તેથી મ્હોટો લાભ તો એ છે કે શ્રીમંત અને ગરીબ, ન્હાના અને મ્હોટા તમામ એક બીજાના સહવાસમાં આવી શકે છે અને પૈસા તેમજ અધિકારે ઉત્પન્ન કરેલો ફાટ તોડી નાખે છે.

ભગવાન કહે છે કે "खंतीगुणं परिसहे जणयई" અર્થાત્ સમાધાન થવાથી પરિસહ ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે. વળી કહ્યું છે કે "क्षमा स्थापते धर्म" ક્ષમા એ ધર્મને રહેવાનું સ્થાન છે, એટલે કે ક્ષમા એજ ધર્મ છે. વિદ્વાનો કહે છે કે "Forgiveness is the noblest Revenge." અર્થાત્ "ક્ષમા છે તે સર્વથી

ઉમદા પ્રકારનું વૈર છે." એક માણુસ આપણને નુકશાન કરી જાય ત્હેનું વૈર લેવા માટે આપણે ત્હેનું નુકશાન કરીએ તો તેથી તે માણસ વૈર છોડી દેતો નથી પણ વૈરની પરંપરા વધતી જાય છે અને મરણ બાદ પણ **વૈર સાથે** આત્મા છૂટો પડે છે. માટે જ બાઇબલે કહ્યું છે કે "Bless them that *curse* you." અર્થાત્ જે ત્હને શ્રાપ દે ત્હેને તું **આશીર્વાદ** દેજે. વળી પણ બાઇબલ કહેછે કે "જો ત્હને કોઈ જમણા ગાલ ઉપર તમાચો મારે તો ડાબો ગાલ પણ ધરજે."

જેઓ ક્ષમા **કરેછે** ત્હેમને જ ક્ષમા **માગવાનો** અધિકાર છે. **બાઇબલ** કહે છે કે "Forgive and you shall be forgiven" પરંતુ ક્ષમા મેળવનારા તથા આપનારા **બહાદુર** પુરૂષો જ હોયછે, **બીજાની** તાકાદ નથી કે તેઓ એવી હીમત ધરી શકે. "**क्षमा वीरस्य भूषणम्**" અપરાધ નહિ ક્ષમાવનારના જપતપ મીથ્યા છે, તે બાબતનો ઉપદેશ આ પત્રના ગ્રાહકોને શ્રી '**સુસઢ** ચરિત્ર'નું જે પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવ્યું છે ત્હેમાં ઘણી અચ્છી તરેહથી કરવામાં આવ્યો છે. ત્હેમાં જણાવ્યા મુજબ **રૂપી** કુંવરીએ એકજ વખત **શીલસન્નાહ** કુમાર તરફ સરાગ દૃષ્ટિએ જોયું હતું (સીવાય બીજો કાંઇ અપરાધ કોઈ દિવસ કર્યો નહોતો) અને તે અપરાધ **ખમાવ્યો નહોતો** તેટલા જ દોષ માટે ૯૯૯૭ ભવ સુધી પરિભ્રમણ કરવું પડયું અને અનેક દુઃખ સહવાં પડયાં; તેણે કરેલી ઉગ્ર તપશ્ચર્યા, સાધ્વી તરીકે પાળેલાં પંચમહાવ્રત, ખાંડાની ધાર જેવો સંથારો, ઉગ્રવિહારઃ એ વગેરે **છતાં** આટલા બધા ભવ સુધી ત્હેને દુઃખ ભોગવવું પડયું. જ્યહાં સુધી શરીરમાં વાગેલો લોઢાનો

ખાશે લોહચુંબક વડે દૂર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી બીજી દરેક દવા નકામી છે. તેમજ વૈરવિરોધ અને બીજા અપરાધો **ક્ષમાપના રૂપી લોહચુંબક વડે ખેંચી કહાડવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તપ-જપ અને ક્રિયા-અનુષ્ઠાન સર્વ વ્યર્થ છે.**

આ સૂચના જો સંઘના અગ્રેસરોના દીલમાં ઉતરે તો આખા સંઘને ઘણો લાભ થાય કારણકે ઘણીવાર એમ બને છે કે આગેવાનો તેમનાથી જુદો **અભિપ્રાય** ધરાવનારા ઉપર તથા વ્યાજબી પણ અપ્રિય સલાહ આપનાર ઉપર ક્રોધ કરે છે અને એ ક્રોધ આખા સંઘને નુકશાન કરવાના કામમાં વપરાય છે. પરંતુ જો સંવત્સરીનો ઉપયોગ ખમાવવામાં કરવામાં આવે તો એ સર્વ ખટપટ એટલેથી જ બંધ પડી જાય અને તેથી સંઘને જ લાભ થાય.

સાધુ મુનિરાજો પણ ખરાદિલથી અંદરોઅંદર ખમાવે તો માંહોમાંહેના ઝગડા દૂર થાય અને સંઘની ઉન્નતિ ઘણી સહેલાઇથી થઇ શકે.

પર્યુષણની પ્રભાવના !

સાકરથી સ્વાદિષ્ટ અને મણિઓથી મૂલ્યવાન !

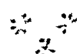
જીંદગીની રોટલી 'પ્રેમ' છે; જીંદગીનું નિમક 'કામ (ઉદ્યમ)' છે; જીંદગીની ખાંડ 'કવીતા' છે; જીંદગીનું જળ 'શ્રદ્ધા' છે. આ સાધનોને ઓળખશે તે **સુખી જીવન** ગુજારી શકશે.

* *
*

ઇજીપ્તના રાજા **સીસોસ્ટ્રીસે** પોતાની ગાડીના ઘોડાની જગાએ ચાર જીતાયલા રાજાઓને જોડયા તેવખતે તે ચારમાંના એક ગાડીના પૈડા તરફ તાકીતાકીને જોવા માંડયું. **સીસોસ્ટ્રીસે** પૂછયું: " પૈડામાં એવા ખાસ ખુબી શું છે વારૂ, કે જેથી ત્હમે તાકી રહ્યા છો? " અશ્વ બનેલા રાજાએ જવાબ આપ્યો: "માત્ર એક જ ખાસ ખુબી છે; અને તે પણ ન્હાનીસુની છે! આ પૈડામાં **અસ્થીરતા** જોઇ મ્હને આશ્ચર્ય થયું. પૈડાના જે ઉપલા ભાગ ઉપર ક્ષણ પહેલા મ્હારી દૃષ્ટિ હતી તે જ ભાગ છેક તળે જઇ બેઠો અને વળી બીજીજ ક્ષણે સૌના માથે આવી લાગ્યો! "

સીસોસ્ટ્રીસ સમજ્યો કે સ્થિતિના વારાફેરા એવાજ છે; અને જેટલા ચ્હડે છે તે બધા પડવા માટે જ; કારણ કે **બાર પછી તેર નથી વાગતા, પણ એક જ વાગે છે.**

તુરત તે સર્વ રાજાઓને ત્હેણે મુક્ત કર્યા.

મહમદ એકવખત એક ઝાડ તળે એકલો સૂતો હતો. તે હમાણું હથીઆર કે મદદ વગરનો છે એમ જાણી લાગ જોઇને એક શત્રુ હેના ઉપર ઉઘાડી તરવારે ધાઇ આવ્યો અને મ્હોટેથી બોલ્યો: "એ મહમદ! બોલ હવે હને બચાવનાર કોણ છે?" મહમદ જાગ્યો અને આ દેખાવથી જરા પણ ગભરાયા સિવાય સૂતો સૂતો જ બોલ્યો: " મ્હારો ઇશ્વર ! "

શત્રુયોદ્ધાએ તુરત જ તરવારનો ઘા કર્યો કે જે ઝાડ ઉપર પડ્યો અને હેમાં તરવાર ભરાઇ રહી! મહમદે ઉઠી એક આંચકે તે તરવાર ખેંચી કહાડી અને પેલા હત્યારા ઉપર તે જ તરવાર ઉગામીને પૂછ્યું: " બોલ, હવે હને બચાવનાર કોણ છે ? "

યોદ્ધો નરમઘેંસ બની ગયો અને પગે પડ્યો. ને સમજ્યો કે **" આ જગતમાં કોઇ મારતું એ નથી, ને મરતું એ નથી: કોઇ છુપી શક્તિ (કર્મ) દરેક ખેલ ભજવે છે અને માણસ નકામો શેખાઇ કરે છે ! "**

જીંદગીના ત્રણ મ્હોટા 'વ્યાપાર' આ છે:—

(૧) ભૂત માટે ખેદ કરવો કે બડાઇ મારવી.

(૨) વર્તમાન માટે બડબડવું.

(૩) ભવિષ્ય માટે તર્કવિતર્ક કરવા.

આ વ્યાપારમાં નફો નથી એમ સમજી શકનારાઓ માટે મોક્ષ-નો ઇજારો રખાયો છે. ઉમેદવારોએ હેડક્વાર્ટરમાં અરજી કરવી.

* *
*

રામકૃષ્ણ પરમહંસ હમેશ કહેતા કે: "સૂર્ય હમેશ સઘળા ઉપર પ્રકાશ અને તાપ ફેંકે છે; પણ આકાશમાં વાદળાં આવે ત્હેમાં સૂર્યનો શું દોષ?" સત્ય જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ પુર જોશથી સઘળા ઉપર ફેંકાય છે પણ વચ્ચે 'અહં'પણું (અભિમાન નહિ પણ સંકુચિત દૃષ્ટિ-સ્વાર્થદૃષ્ટિ) આડું આવે અને તેથી તે પ્રવાહનો લાભ ન લેવાય એમાં કોનો દોષ?

* *
*

એક ડોસાએ પોતાની બુદ્ધિશાળી પુત્રીને કહ્યું: "ત્હારે માટે પતિ જાતે જ પસંદ કર; પણ યાદ રાખજે કે **નિર્ધન** માણસને કદી પતિ બનાવીશ નહિ." એમ કહી, 'ધનવાન'ની વ્યાખ્યા પૂછી. છોકરી જમીન તરફ જોઇને બોલી: "જેની પાસે ધન **સિવાય** બીજું કાંઇ (મતલબ કે ગુણ) ન હોય તે ધનવાન!" કેવી મજાની વ્યાખ્યા!

* *
*

બાઇબલ કહે છે: "સોયના નાકામાં થઇને જવાનું કામ ઉંટને માટે ઘણું જ સહેલું છે." કેવી હસવા જેવી વાત! પણ સબુર, **કયા કામ કરતાં** તે કામ સહેલું **બાઇબલમાં** જણાવ્યું છે તે જાણવા દો. "એક ધનવાનને માટે **પરમેશ્વરના** દરબારમાં જવાનું કામ જેટલું સહેલું છે-**તે કરતાં**, સોયના નાકામાં થઇને જવાનું કામ ઉંટને માટે વધારે સહેલું છે." હવે છે કાંઇ આશ્ચર્ય? પરમેશ્વરના દરબારમાં જવું હોય તો **બાઇબલની** શિખામણ માનીને દાગીના ફટાફટ ફેંકી દેવા મંડી પડો, કે જેથી હળવા ફુલ જેવા-અરે પવન જેવા **થઇ સાહેબના** દરબારમાં જઇ શકાય! અરરરર, **બાઇબલની** આવી વાત બસો ખાંડી **બરાવાળી** બાઇઓને એટલે શ્રીમંતોને કેમ ગોઠશે?

શ્રીમદ્ ફૈરબ-પુરાણ !

૧

'કંજુસ કાકા' જ્યારે અંકગણીત શીખવા માંડે છે ત્યારે 'સરવાળા'થી જ શરૂ કરે છે અને ત્યાંથી એકદમ 'ગુણાકારે' દોડે છે ! 'બાદબાકી' અને 'ભાગાકાર' જોઇને એમને ટાઢીઓ આવે છે ! પણ બાપની ખામી પુરી પાડવા માટે 'કાકા'નો ચીરંજીવ 'ભાગાકાર'થી જ શરૂ કરે છે, એટલું સંતોષ લેવા જેવું છે ! બાપ જેવા તે બાળકો !

૨

એક સાધુ મહાત્મા એક દિવસ 'કંજુસ કાકા'ઓની * પર્ષદા વચ્ચે લાંબે સાદે 'દાન'નું માહાત્મ્ય લલકારવા લાગ્યા: "ભો ભો ભવ્યા ! દાન તો સ્વર્ગનું પહેલું પગથીયું છે, ભાઇઓ ! દાન સમો તપ તો આ પાંચમા આરામાં બીજો છે જ નહિ—અને દાન સમો બીજો—"

એટલામાં પાટનો પાયો પકડીને બેઠેલા વડેરા 'કંજુસ કાકા'એ મહારાજશ્રીને અટકાવ્યા અને વંદણા કરીને અરજ કરી: "बहुत फरमाया ! गुरुदेव ! निहित वचन, अन्नदाता ! दया कीजनकी आपने 'दान'की खुबियाँ समझाई हैं ! हमें यह बात बहुत पसंद पड़ी है; इस लिये हमारी इच्छा है कि, हम भी आपसे एक 'दान' मांग लें ! कृपानाथ ! 'तुम अमुक काममें

दान करो ' ऐसी सीफारस हमे आप कभी मत करो, बस इतना ही दान हम आपसे चाहते हैं !" વાહરે ભગતરાજ !

૩

કંજુસો માટે એક વધામણી:—માણસ અનેક જાતના રોગથી મરે છે; કેટલાક સોજા આવવાથી મરે છે તેમ કેટલાક **બરોલ વધવાથી** મરે છે; પણ કંજુસ માણસને હૃદય **વધવાનું** દરદ (Enlargement of the heart) કોઇ કાળે થવાનું નહિ એ બાબતની હરકોઇ માણુસ ખાત્રી આપી શકશે !

૪

કમબખ્ત **સીકંદર** ! આખી દુનીઆને ધ્રૂજાવનાર જબરજસ્ત બાદશાહ ! મરતી વખતે ત્હારે છેવટે એમજ કહેવું પડયું કે ."મ્હારા મરણ પછી મ્હારા બન્ને હાથ ખુલ્લા રાખીને મ્હારૂં શબ ગલીએ ગલીએ ફેરવજો, કે જેથી લોકોને ભાન થાય કે આમ **ખાલી હાથે જ જવું છે** !"

૫

દીલ્લીના બાદશાહ મહમદ ! દેરાં અને મૂર્તિઓ તોડીને ત્હેમના ગર્ભમાંથી રત્નો લુટનાર અને શહેરોને ખંડેર કરી પોતાના ઘરમાં ઉકરડો વધારનાર ઓ બેવકૂફ ! મરતી વખતે એકંદર દોલતના ઢગલા પર બેસીને ન્હાના બાળક માફક વીલા મ્હોડે રડીને 'હાયરે આમાંનું શું કશું **મ્હારી સાથે** નહિ જ આવે કે ?' એમ બોલવા વખત આવ્યો એ જ રહ્યો કે બીજું કાંઇ ?

૬

એક ડાહ્યા અમીરે પોતાની ખુબસૂરત અને સદ્દગુણી પુત્રીને એક દિવસ કહ્યું: "બેટા ! હારે માટે પતિ તું જ શોધી લે એ હું વધારે પસંદ કરૂં છું. પણ જોજે હોં, રખે ગરીબ માણસને પસંદ કરતી. અને સાથે સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખજે કે મ્હારા શબ્દકોષમાં 'ગરીબ' શબ્દનો અર્થ 'કંજુસ' એવો છે !"

૭

બાઇબલ તો બહુ જબરૂં જો ! કહે છે કે "એક ઉંટ કદાચ સોયના નાકામાં દાખલ થવા ભલે હિંમત ધરે; પણ પૈસા-વાળાને પરમેશ્વરની કચેરીમાં દાખલ થવાની હિમત રાખવાનો સુદ્ધાં અધિકાર નથી." ઓ બાપરે ! આ શ્રીમંતો ઉપર ખુદ દયાસાગર પરમેશ્વરનો પણ આટલો બધો કોપ શ્યો ! દુનીઆમાં તો આમ તેમ ઝાંટુ પડયા જ કરે છે તેથી તે બીચારા-બાપડાને સુઆ પછી દયાળુ પરમેશ્વરની આશા હતી કે તે કાંઇક હાથ પકડશે અને પંપાળશે; પણ આ તો ભગવાન પોતે પણ કહે છે કે શ્રીમંત નાગા જ મ્હારા દરબારમાં ન જોઇએ ! ઓ બાપરેઓઓઓએ-ઓ શ્રીમંતના હાડરેઓઓ !

"It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God"--Bible--St. Matthew 19.

યાર છે કોઇ શ્રીમંતને, ભાર ઓછો કરી, ભગવાનની કચેરીમાં જવાની ઇચ્છા ?

૮

થેમીસ્ટોક્લીસ નામના પ્રખ્યાત ગ્રીકે પોતાની પુત્રીનો હાથ માગનારા બે ઉમેદવારો પૈકી શ્રીમંતને છોડી ગરીબને પસંદ કર્યો તેથી લોકો તાજુબ થવા લાગ્યા. તે વખતે થેમીસ્ટોક્લીસે ખુલાસો કર્યો: "I value more a man without riches than riches without a man."

" 'માણસાઇ વગરની દોલત " કરતાં મ્હને તો 'દોલત વગરનો માણસ ' વધારે કિમતી લાગે છે. "

હવે કહો, ત્હમને કંજુસના કોઇ આંતરડાના ખુણામાં 'માણસાઇ' જોવામાં આવી !

૯

એક દિવસ મ્હને એક આરબ મળ્યો. આરબો જબરા મુસાફર હોય છે તે તો ત્હમે જાણતા હશો. મ્હારા તે આરબ વટેમાર્ગુએ મ્હને પોતાની એક અજાયબ મુસાફરીનું વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. તેણે કહ્યું: " એક વખત જંગલમાં થઇને જતાં હું ભૂલો પડયો. ત્રણ દિવસ ભટકયો પણ રસ્તો હાથ લાગ્યો નહિ. મ્હારી સાથેનો બધો ખોરાક પણ હવે તો ખવાઇ ગયો હતો. હવે ભૂખના તડાકા પડવા લાગ્યા. ચોથે દિવસે થોડે દૂર એક થેલી નજરે પડી. તુરત જ દોડીને મ્હેં તે હાથમાં લીધી અને એમાંથી કાંઇક ખાવાનું મળશે એમ ધારી એને ચુંબન કરવા લાગી પડયો. પરન્તુ અફસોસ ! ઓહ છું તો માંહેથી નીકળ્યા કમબખ્ત—સોનાના ફુકા ! સોના મહોરો ! અરેરે આ પાંચસો સોના મહોરોને બદલે પાંચસો દાણા

ચોખા કે બાજરીના કે મકાઇના જડયા હોત તો પણ મ્હારા પ્રાણ બચત ! એમ કહી મ્હેં તે થેલી જમીનપર પછાડી ને તે પર થુંક્યો. " કેવી મજાની વાત !

આરમ્ભે રસ્તામાં જડેલી થેલી પર એક વાર થુંકવું પડયું, તો ન કર્યાનાં કામો કરી સેંકડો થેલીઓ એકઠી કરી રાખનાર શ્રીમંતોએ પોતાની તે થેલીઓ પર કેટલીવાર થુંકવું જોઇએ ? 'સરવાળો' કે 'ગુણાકાર' ગણીને 'કંજુસ કાકા' જવાબ આપશો કે ?

૧૦

થોડાં વર્ષની વાત પર એક દરીઆનો મુસાફર એક ગામની વીશીમાં ગયો અને વાળુ તથા પથારી માગી. વીશીવાળો અને ત્હેની સ્ત્રી લગભગ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચેલાં નિર્ધન માણસો હતાં. વાળુ કરતાં કરતાં એણે બન્ને સાથે ઘણા આનંદથી વાતો કરી અને તે બુઢ્ઢાના જુવાન છોકરા સંબંધી સવાલ પૂછવા માંડયા. ડોસો બોલ્યોઃ " ઘણાં વર્ષથી તે ચાલ્યો ગયો છે અને ત્હેનો પત્તો મળતો જ નથી. " રાત્રે પેલા મુસાફરે વીશીવાળાની સ્ત્રીના હાથમાં રૂપીઆની એક થેલી મુકી અને સવાર સુધી સાચવીને મૂકવા અરજ કરી અને પછી પોતે નિરાંતે પોઢયો. સ્ત્રી પોતાના પતિને થેલી બતાવીને ત્હેના માલીક બનવા માટે મુસાફરનું ખુન કરવા સમજાવે છે અને પરિણામે, ઘોર નિદ્રામાં પડેલા વિશ્વાસુ વટેમાર્ગુને પથારીમાં જ કાપીને દાટી દેવામાં આવે છે. સવારે વીશીવાળાના બે ત્રણ સગાંઓ આવીને કહેછેઃ " ઈશ્વરે ત્હમારો પુત્ર ઘેર આણ્યો એ જાણી અમે ખુશી થયા છીએ અને ત્હમને મુબારકબાદી આપવા જ અમે અહીં આવ્યા છીએ. " બુઢ્ઢા વીશીવાળાના આ

વખતના દુઃખ અને ગભરાટનો ખ્યાલ લાવવા કોણ સમર્થ છે! કારણકે, તે મુસાફર બીજો કોઇ નહિ પણ વીશીવાળાનો ખોવાયલો છોકરો પોતે જ હતો, કે જે પરદેશથી નાણું રળીને ઘેર આવ્યો હતો પણ જે બાંપની સ્થિતિ અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા કરવા સારૂ એક રાત અજાણ્યો રહ્યા બાદ જાહેર થવાનો ઠરાવ કરીને એક વટેમાર્ગુ તરીકે ઉતર્યો હતો. લોભી વીશીવાળાને ત્હેની સ્ત્રી સાથે પછી દેશનીકાલની સજા થઇ હતી. **પૈસો કેવાં કુકર્મ કરાવે છે તે** આ ઉપરથી ઝટ સમજાઈ આવશે.

૧૧

એક શહેરમાં એક જબરજસ્ત **શ્રીમંત** રહેતો હતો, કે જે **લોભી** પણ જબરજસ્ત જ હતો. એક વખત સખત દુષ્કાળ પડ્યો અને આ લોભીએ લાખ્ખો મણ અનાજ ચોતરફથી ખરીદીને સંઘર્યું, એટલે સુધી કે સારો ભાવ ઉપજવાથી કોઇ વેપારીના ઘરમાં અનાજનો દાણો પણ રહેવા પામ્યો નહિ! જ્યારે લોકો દુષ્કાળના ત્રાસથી મરવા અને ટળવળવા લાગ્યા ત્યારે સર્વ કોઇની દૃષ્ટિ આ શ્રીમંત તરફ ગઇ. આગેવાન શહેરીઓનું એક ડેપ્યુટેશન તે લોભીને અરજ કરવા ગયું કે મહેરબાની કરી પડતર ભાવે અનાજ આપો, તો હજી પણ લોકો બચશે. પરન્તુ લોકોના મરવાથી આ **લોભીનું** કાંઇ ઓછું થઇ જવાનું નહોતું! તેથી તેણે કાંઇ વાત માની નહિ. છેવટે એક મહાત્મા ત્હેની પાસે જવા નીકળ્યા. ગામલોકોએ કહ્યું કે, આપનું માન રાખે તેવો તે નથી; તે છતાં પણ તે તો ગયા જ. લોભી કહે: “ તમે પણ જો શીર ફોડાવવા આવ્યા હો તો ચાલ્યા જજો, મહારાજ! ” સમયસૂચક ગુરૂ બોલ્યા: “ અરે મ્હારે તો કાંઇ

જૂદી જ વાત કરવાની છે, સાંભળીશ પણુ ખરો કે નહિ ?" લોભીએ હવે કાંઇક દમ લીધો ! પછી મહાત્મા બોલ્યાઃ "ઓ વેપારીઓના શાહ ! ત્હારી કીર્તિ સ્વર્ગલોક સુધી પહોંચી ગઈ છે. સ્વર્ગના પ્રદેશોમાં સીધાવનારા રાજા લોકો તોપખાનું, લશ્કર અને પોતાના ગોબ્બાને લાયકના બીજા સરસામાન સાથે જ સીધાવે છે અને વેપારી લોકો ખજાનાની પેટીઓ લઇને ત્હાં સીધાવે છે. મ્હારી પાસે આ એક જૂનું બગલું છે કે જેના ઉપર મ્હને ઘણો મોહ છે પણુ જે મ્હારી વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે સ્વર્ગ લોક સુધી ઉચકી જવાની મ્હારામાં તાકાદ નથી. માટે તમારી પાસે મ્હારે માત્ર એટલું જ માગવાનું છે કે એ કપડું તમારી સાથે રાખો અને આપણે જ્હારે સ્વર્ગ લોકમાં ફરીથી મળીએ ત્હારે મ્હને તે બગલું સોંપજો. એને તમારા દાગીના, ઝવેરાત કે કપડાં ભેગું ન મુકતાઃ કારણુ કે રંગોને તણાઇ જાય. એ તો મ્હારે જાન કરતાં પણુ વધુ પ્રિય છે; માટે તમારી ગાડીના ધુંસરે જ બાંધી રાખજો, એટલે જેવી તમારી ગાડી સ્વર્ગલોકમાં પહોંચશે કે તુરત જ હું ત્હાં આવીને તે છોડી લઇશ."

લોભીઓ ચમક્યો; જાગ્યો; ચેત્યો ! મરણુ ચોક્કસ છે એ વાતનું એને સ્મરણુ થયું. ગાડી કે ઝવેરાત કાંઇ સાથે આવવાનું નથી એ પણુ યાદ આવ્યું. તે છાતી કુટવા લાગ્યા અને સંન્યાસીને પગે પડીને બોલ્યાઃ "ઓ ગુરૂદેવ ! કૃપા કરો, કૃપા કરો; હું આપનું બગલું પહોંચાડવા સમર્થ નથી; મ્હને પછીને આપ આપના ગ્રાઉન્ડ તરીકે સાથે લઇ જાઓ એટલી કૃપા કરો. મ્હેં આસ્થીર અહર્ગના મોહમાં પડીને સ્થીર એવા આત્માનું બહુ નુકસાન કર્યું

છે. મ્હારૂં સઘળું અનાજ ગરીબોને વ્હેંચી દો, લ્યો આ કોઠારની કુંચીઓ ! અને આ પેલી તીજોરીની ચાવીઓ, તે વડે ખજાનામાંના સઘળા રુકાથી પ્રાણી માત્રને શાન્તિ મળે તેમ કરો; એમને સુખી જોઇને હું સુખી થઇશ; અને એ સુખ મ્હારી સાથે સ્વર્ગ લોકમાં જરૂર આવશે. ”

૧૨

ધન મેળવવાનો ગુપ્ત મંત્ર.

आयुर्वृद्धि र्यशोर्वृद्धि र्वृद्धिः प्रज्ञासुत्रश्रियाम् ।
धर्मसंतानवृद्धिश्च धर्मात्सप्तापि वृद्धयः ॥

અર્થ:—આયુષ્યની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, વિદ્યાની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મ અને સંતાનની વૃદ્ધિ: આ સર્વ વૃદ્ધિ એક ‘ધર્મ’ ની વૃદ્ધિ વડે થાય છે.

તાત્પર્ય:—**લક્ષ્મી**ની વૃદ્ધિ પણ ધર્મથી જ થાય; કેવો ગજબ ! કૃપણ કાકાઓ ! ચેતો ! ઝટપટ ધર્મને આચરો; નહિ તો મળેલી લક્ષ્મી પણ પલાયન કરી જવાની સમજાજો ! **લક્ષ્મીને આપનાર એક ‘ધર્મ’ જ માત્ર છે; અને ધર્મનો પહેલો પાયો ‘દાન’ છે.** લ્યો, આખું ગામ ભટકી ભટકીને આવ્યા **ઠારના ઠાર !**

૧૩

અખૂટ ખજાનો આપનાર કલ્પવૃક્ષ !

કોઇ નવરો વિદ્વાન લખે છે કેઃ—

धर्मः कल्पद्रुमो लोके, धर्मचिन्तामणि र्नृणाम् ।
धर्मः कामदुघा धेनु, धर्मः किं वाक्षयो निधिः ॥

અર્થ:—આ લોકમાં ધર્મ છે તે જ કલ્પદ્રુમ છે, ધર્મ જ માણસોનું ચિંતામણિ રત્ન છે, ધર્મ જ કામધેનુ ગાય છે અને ધર્મ એ જ અખૂટ ખજાનો છે!

તાત્પર્ય:-ધર્મ એ જ અખૂટ ખજાનો છે! 'નક્કી' કારાઓના મોંમાંથી તો આ સાંભળીને લાળ છૂટતી હશે! ધર્મ નામના અદ્દતીઆ પદાર્થથી અખૂટ ખજાનો મળે ત્યહાં પછી દુઃખ જ શું રહ્યું! પરન્તુ લોભી વાણીઆના ગુરૂએ કેવી યુક્તિ કરી છે કે, તેઓએ ધર્મમાં જ સઘળો ખજાનો દાટી દીધો અને એ ધર્મની ખાણ ખોદવા માટે પાવડો મોંઘા મૂલ્યનો બનાવ્યો! કારણ કે એ પાવડાનું નામ જ 'દાન'-'આત્મભોગ'-' પરિગ્રહ પરની મમતાનો ત્યાગ ' એવું છે!

૧૪

પણ માગધી શાસ્ત્રમાં કાંઈ મંત્ર છે?

હા, બાપુ હા; કોઈ કાશીના પંડીતને દક્ષિણાની લાલચ આપીને પૂછી આવ એટલે નીચેના શ્લોકની ભાષા માગધી છે કે નહિ તે કહી આપશે:—

धम्मेण कुल पसूइ धम्मेण च दिव्वरुव संपत्ती ।
धम्मेण धन समिद्धि धम्मेण सुवित्थडा कित्ती ॥

અર્થ:-ધર્મ વડે સારા કુળમાં જન્મ મળે છે, ધર્મ વડે દેવતા જેવી કાન્તિ મળે છે, **ધર્મ વડે ધનની સારી પેઠે વૃદ્ધિ થાય છે** અને સુવિસ્તર કીર્તિ મળે છે.

તાત્પર્ય:-પરિગ્રહને ધિક્કારવાનું શિખવનાર જૈન શાસ્ત્રો જ પાછા આમ કેમ કહેતા હશે કે ધર્મ વડે ઉંચ કુળ, કાન્તિ અને **ધન** મળે છે? શું આમાં ઉંડું રહસ્ય નથી રહેલું? ઓ ધનથી આત્માને ખુવાર કરનારા બણુચકો ! સાંભળો, કાન દઇને સાંભળો ! ધન સંગ્રહવું-**મોજશોખ મેળવવા માટે નહિ** પણ બીજાને શાતા ઉપજાવવા માટે ધન સંગ્રહવું. રૂપ સાચવવું—સ્ત્રીઓને લલચાવવા માટે નહિ પણ બીજાને ઉપદેશની અસર કરવામાં બોલનારના શરીરથી કાન્તિ પણ કારણભૂત થઇ પડે છે એટલા માટે રૂપ સાચવવું. ધન કે કૂળ કે રૂપમાં મોહીત ન થતાં 'સોનાની કટારી કમરમાં રખાય, કાંઇ પેટમાં ન મરાય' એ ન્યાયે આ પદાર્થોથી પુણ્ય રળવાનું છે, આત્માને ડુબાવવા જેવા સ્વાર્થ સાધવાના નથી, સમજ્યા કે ?

૧૫

બતાવવાના અને ચાવવાના જૂદા તો નહિ હોય ?

મહાવીર પ્રભુએ ધર્મના ૪ રસ્તામાં પ્રથમ પદ 'દાન' ને આપીને પછી અનુક્રમે શીલ—તપ-ભાવના કહ્યા. એમ બતાવવામાં તો પ્રથમ 'દાન' બતાવ્યું; પણ એમણે પોતે 'દાન' પહેલું કર્યું કે બીજી ત્રણ બાબતો ?

ઇતિહાસકાર લખે છેઃ "શ્રી મહાવીરે લોકાંતિક દેવના કહેવાથી ૩૮૮ કરોડ અને ૮૦ લાખ સુવર્ણ મહોરોનું 'સંવત્સરી

દાન ' (બાર માસ સુધી દાન) દઈ પછી છઠના તપે જ્ઞાતખંડ ઉદ્યાનમાં જઈ દીક્ષા લીધી. "

મતલબ કે, એમણે **પ્રથમ** દાન દીધું— **તે** સાથેજ શીલ ગુણનું સેવન કરેલું હતું—**તે પછી** તપ કર્યો અને **પછી** દીક્ષા લીધી. શું ત્રણ લોકના નાથના ગાવવા-બતાવવાના જૂદા હોય કે ? એ તો આમ જેવા સંસારીનાં-'પોથીમાંનાં રીંગણાં' વાળાનાં કામ ! 'દાન'ના વિષય ઉપર નિબંધ લખવા કેળવાયલાઓને એગાડો તો પોણી ગપતાલીસ માઇલ જેટલું લાંબું લક્કે ચીતરી આપશે, પણ ' વિદ્યોત્તેજક ફંડ' માં એક મહીનાનો પગાર દાન કરવા જરા ' સાહેબ બહાદુર ' ને કહી જુઓ જો !–રખેને બીલાડી આડી ન ઉતરે !—શુકન જોઈને સંચરજો !

૧૬

સ્પૅન્સર શું કહે છે?—

"જે **બીજા** તરફ દયા બતાવી શકતો નથી તેવો માણસ **પોતા** ઉપર કોઈ (માણસ કે દેવ) દયા બતાવે એવી આશા રાખી જ કેમ શકે ?—એવી આશા રાખવાનો એને હક્ક જ શો છે ! "

૧૭

એક શ્રીમંતમાં શ્રીમંત પુરૂષના એકરાર !

સર ઇ. ડાયર (Sir E Dyer) ઘણાજ હૃદયભેદક શબ્દોમાં કહે છે કે:—

I see how plenty surfeits oft,
And hasty climbers soonest fall;

I see that such as sit aloft
Mishap doth threaten most of all:
These get with toil, and keep with fear;
Such cares my mind could never bear.
Some have too much, yet still they crave,
I little have, yet seek no more;
They are but poor, though much they have.
And I am rich with little store.
They poor, I rich; they beg, I give;.
They lack, I lend; they pine, I live.
My wealth is health and perfect case,
My conscience clear, my chief defence;
I never seek by bribes to please,
Nor by desert to give offence.
Thus do I live, thus will I die—
Would all do so as well as I.
I joy not in no earthly bliss,
I weigh not Crœsus' wealth a straw
For care, I care not what it is—
I fear not fortune's fatal law;
My mind is such as may not move
For beauty bright, or force of love.
Some weigh their pleasures by their lust,

Their wisdom by their rage of will
Their treasure is their only trust,
A cloaked craft their store of skill;
ut all the pleasure that I find
to maintain a quiet mind.

—Sir E. Dyer.

અર્થ:—ઘણું ખાવાથી ઉલટી થાય છે તેમ ઘણી લક્ષ્મી ભેટી થાય તો દુઃખની સાથે ભેટવાનો વખત આવે છે, એ હું જાણું છું. ઝટપટ ઉંચા ચઢેલા જનારા વખતે જલદીથી જમીન પર અધઃપતન થાય છે એ પણ મ્હને ખબર છે. મ્હેં જોયું છે કે, જેઓ ઉંચે બેસણે બેસે છે તેમને—માત્ર તેમનેજ દુર્દૈવ ધમકાવે છે. એ ભીખારીઓ જેવા મેળવતાં દુઃખી થાય છે અને જાળવતાં હેરાન થાય છે; આ ભેદથી તો એવું સહન જ ન થઈ શકે:

કેટલાકની પાસે જરૂર કરતાં વધારે છે; અને તે છતાં તેઓ લાલચ કરે છે! સેવક પાસે થોડું જ છે પણ વધારેની ગરજ જ ગણી નથી. અગર ભંડારવાળા 'રાજા' જેવા હોય તો પણ જજો! પંચ—પચીસ રૂપી વાળા 'શ્રીમંત' જેવા હોય તો સેવક પાસે પધારજો! પેલાઓ ભીખારી ગરીબ છે, હું શ્રીમંત છું. તેઓ યાચે છે, હું આપું છું. પેલાઓને કશું નથી છે, હું ખીજું છું. પેલાઓ દારિદ્રયમાં દુઃખને લીધે ઝુરતા ગમાર છે, હું ઠરું છું.

મ્હારી દોલતમાં દોલત તનદુરસ્તી અને શાંત-ચિત્તમાં રહેલું છે. મ્હારો ... મ્હારું ... ઠગાતું.

છે. કોઇને રૂશવતથી પ્રસન્ન કરવાની હું કદી દરકાર કરતો નથી; તેમજ ખોટી રીતે કોઇને વ્હીડવવા પણ ઇચ્છતો નથી. બંદા તો આ પ્રમાણે જ 'જીવવા'ના--અને એજ પ્રમાણે 'મરવા'ના! બધાએ જીવવા અને મરવાની આ રીત શીખે તો કેવું સારૂં!

સ્થૂલ સુખોમાં મ્હને આનંદ જણાતો નથી. કુબેર ભંડારીનો ખજાનો જ્યહારે હું જોઉં છું ત્યહારે રસ્તામાંના તરખલા કરતાંએ ઓછો ભારે હોય એમ મ્હને લાગે છે! કારણ કે એ ખજાનાની બંદાને શી પરવાહ છે? લક્ષ્મી દેવીનો ભયંકર કાયદો :(ઘરમાં આવતી વખતે પાછળથી લાત મારી કમાન કરવાનો અને ઘરમાંથી ચાલ્યાં જતી વખતે છાતીમાં લાત મારીને ભોંયભેગો કરવાનો) હું જાણુંછું; પણ મ્હને ત્હેનો ડર નથી. ઝગમગતી સુંદરતા કે દુનીઆ-દારીના પ્રેમથી મ્હારૂં મન કાંઇ પલળે તેવું નથી.

કેટલાકો પોતાની મજાહનું તોલ ત્હેમની વિષયવાંછના રૂપી કાટલા વડે કરે છે; અને પોતાના ડહાપણનું તોલ ધુરકીઆં નામના કાટલાથી કરે છે; એમની પાસે માલમાં માલ સ્થૂલ ખજાનો છે અને એમના બુદ્ધિના ભંડારામાં 'સફેદ પ્રપંચો'નો ઢગલો છે! સેવકને આમાંનું કાંઇ જોઇતું નથી. શાન્ત સંતુષ્ટ મન એજ સેવકનો મ્હોટા-માં મ્હોટો આનંદ અને ખજાનો છે.

૧૮

મૅમ સાહેબનો ઉંધો કાયદો!

દયાની મૂર્ત્તિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલી મૅમ સાહેબ ઈલા વ્હીલર-વીલકૉક્ષ (Ella Wheeler wilcox) આપણા બધાનાં

કરતાં કાંઈક ઉંચો જ ફાયદો બતાવે છે અને સાથે સાથે આખી દુનીઆ માટે એકજ ધર્મ બતાવે છે. તે ધર્મનું ફરમાન એક જ છે અને તે પેલો ઉંચો ફાયદો એ જ છે! છે મરજી તે ફાયદો સાંભળવાની! લ્યો ત્યારે—

Love thyself last, the world shall be made better
By thee, if this brief motto form thy creed:
Go, follow it in spirit and in letter.
THIS is the TRUE religion which men need.

અર્થ:—"તું ત્હારા પંડને **સૌથી છેવટે** ચાહજે!" જો આ ન્હાનો સરખો ગુરૂમંત્ર શિખવનારા ધર્મપંથમાં તું દાખલ થઈશ તો દુનીઆ ત્હારા વડે વધારે આબાદ થશે. માટે જા! એ ગુરૂમંત્રનો અક્ષરે અક્ષર ત્હારા આત્મામાં ઉતાર અને એ પ્રમાણે ચાલ! જે સાચા ધર્મની માણસ જાતને જરૂર છે તે આ જ ધર્મ છે.

તાત્પર્ય:—સાંભળો આ નવો ધર્મ? આ ધર્મ સિવાયના બધા ધર્મો ખોટા સમજવા કે કે! જે ધર્મ પોતાનો દેહ પોષવાનું—પોતાના પંડને જ પ્રથમ ચાહવાનું શીખવે તે ધર્મો બધા ખોટા!—પછી તે માણસના કરેલા હો કે દેવના કરેલા હો તો પણ ખોટા! ખોટા! ખોટા! તીજોરીઓ ભરવાનું, ઘોડાગાડીઓમાં ફરતા ફરવાનું, બબ્બે બાયડીઓ કરવાનું, સભામાં નાણું ઉડાવી કીર્તિ (?) ખાટવાનું અને શરીરને મડદા જેવી બનાવી મુક્ત થવાનું—એવું એવું શીખવનારા ધર્મ—ઠાલીક બબડાટ ત્હમને અને આખી દુનીઆને ડુબાવશે. માટે ચાલો! ત્હમને જો ત્હમારી ગરજથી બાનારીએ અક્કલ ન આપી

હોય તો આ ધર્મમાતા ઈશ્વા બહીક્ષર બીલકૉક્ષની ઉપર લખેલી અકલ ફઈની તો અવશ્ય લેજો!–હમારા ખાતર નહિ તો દુનીઆ ખાતર જરૂર લેજો!

૧૯

થોડુંએક અમારા વિદ્વાન મિત્રો માટે!

THE MISER AND PLUTUS

(A FABLE).

The wind was high, the window shakes;
With sudden start the Miser wakes;
Along the silent room he stalks;
Looks back and trembles as he walks!
Each lock and ev'ry bolt he tries.
In ev'ry creek and corner pries;
Then opens the chest with treasure stor'd,
And stands in rapture o'er his hoard.
But now, with sudden qualms possest,
He wrings his hands, he beats his breast;
By conscience stung, he wildly stares,
And thus his guilty soul declares:
"Had the deep earth her stores confin'd
This heart had known sweet peace of mind.
But *virtue's sold*, Good Gods! what price

Can recompense the pangs of vice?
O bane of good! seducing cheat!
Can man, weak man, thy pow'r defeat?
Gold banish'd honour from the mind,
And only left the name behind;
Gold sow'd the world with ev'ry ill;
Gold taught the murderer's sword to kill;
'Twas gold instructed coward hearts;
In treachery's more pernicious arts;
Who can recount the mischiefs o'er?
Virtue resides on earth no more!"
He spoke and sighed: In angry mood
Plutus, his god, before him stood.
The Miser, trembling lock'd his chest:
The vision frown'd, and thus address'd:
'Whence is this vile ungratefull rant,
Each sordid rascal's daily cant?
Did I, base wretch, corrupt mankind?
The fault is in thy rapacious mind.
Because my blessings are *abus'd*,
Must *I* be censur'd, curs'd, accus'd?
E'en Virtue's self by knaves is made
A cloak to carry on the trade;
And pow'r (When lodg'd in their possession)

Grows tyranny, and rank oppression.
Thus, when the villain crams his chest,
Gold is the canker of the breast;
'Tis av'rice, insolence, and pride;
And ev'ry shocking vice beside;
But when to virtuous hands, 'tis given,
It blesses like the dews of heaven;
Like heaven, it hears the orphan's cries,
And wipes the tears from widows' eyes.
Their crimes on gold shall misers lay
Who pawn'd their sordid souls for pay ?
Let bravoes then (when blood is spilt)
Upbraid tha passive sword with guilt.

—GAY.

* * *

Much learning shows how little mortals know;
Much *wealth*, how little worldlings can *enjoy*;
At best, it babies us with endless toys,
And keeps us children till we drop to dust.
As monkeys at a mirror stand amaz'd
They fail to find what they so plainly see;
Thus men, in shining riches, see the face
Of happiness, nor know it is a shade;

But gaze, and touch, and peep, and peep again,
And wish, and wonder it is absent still.

—Edward Young.

I cannot call riches better than the *baggage of virtue* for as the baggage is to an army, so is riches to virtue. It cannot be *spared*, nor *left behind*- but it binderes the march; yea and care of it sometimes loseth or *disturbeth the victory.*

Seek not proud riches, but such as thou mayest get *justly*. Use *soberly*, distribute *cheerfully* and live *contentedly*; yet have no abstract *nor friarly contempt* of them.

—Bacon.

હજી 'પૈસા-પુરાણ'ના સ્કંધ ૪૭ બાકી છે. આવતા અંકમાં ચાલુ રહેશે. લોભીઓએ ન વાંચવા કૃપા કરવી; વાંચે તો એના ભગવાનના સોગન છે!

21-8-11

૨૮

અમારા વ્હેરે ગ્રામકવિ શામળ ભટ્ટને જોઈને કહી ગયો છે કે:—

यद् ददाति यदश्नाति। तदेव धनिनान्धनम्।
अन्ये मृतस्य क्रिडन्ति। दारैरपि धनैरपि ॥

"જે દેવાયું અને જે ખવાયું તે જ પૈસાવાળાનો પૈસો છે. પૈસાવાળાના મૃત્યુ પછી ત્હેના પૈસાથી તેમજ ત્હેની સ્ત્રીઓથી બીજા લોકો ક્રીડા કરે છે, મોજ કરે છે."

મહાકવિ ! મહાકવિ ! ત્હેં તો ગજબ જ કર્યો ભાઇ ! આવું 'કડવું સત્ય' કહેતાં તું પૈસાવાળાની લાગણી દુખાવે છે અને ત્હેમનું 'ડીફેમેશન' કરેછે એવી સલાહ આપનાર કોઇ બારીસ્ટર સાહેબ ત્હારા જમાનામાં નહિ હોય એમ હું ધારૂંછું !

ભલા ! ત્હેં એવી ચોખવટ કેમ ન કરી કે તે પૈસો 'બીજા' ભોગવેછે તે **બીજા તે** કોણ ? ટ્રસ્ટી ? સાધુ ? યુવાન વિધવાના પાસવાન ? કે કોઇ બીજા સાહેબ ? 'ભોજપ્રબન્ધ'નો આખો ગ્રંથ ફેંદી વળવા છતાં આ ખુલાસો કેયે હાથ લાગ્યો નહિ ! કદાચ ત્હેને **દેહધારી** તરીકે એ વાતનું જ્ઞાન નહિ હોય ! પણ **હમણાં** તું મરીને દેવ થયેલો છે માટે ત્હારાં દિવ્ય ચક્ષુથી જોઇને કહી દે કે પૈસાવાળાના પૈસા અને સ્ત્રીથી કયા 'બીજાઓ' ક્રીડા કરે છે ? બનાવી દે નવા બે-ચાર શ્લોકરત્નો અને મોકલી દે એકાદ 'મીડીઅમ' દ્વારા !

૨૧

તે જ કવિ કહેછે કેઃ—

न दातुं नोपभोक्तुञ्च। शक्नोति कृपणः श्रियं।
किन्तु स्पृशति हस्तेन। नपुंसक इव स्त्रियम् ॥

'કૃપણ કાકાઓ' પોતાનો પૈસો કોઇને આપી શકતા નથી, તેમજ ભોગવી પણ શકતા નથી; માત્ર ત્હેના ઉપર, એક પંડની માફક, હાથ ફેરવ્યા કરે છે.—

૨૨

मूर्खो नहि ददात्यर्थं । नरो दारिद्र्यशंकया ॥
प्राज्ञस्तु वितरत्यर्थं । नरो दारिद्र्यशंकया ॥

મૂર્ખ માણસ પોતાને નિર્ધનતા આવી જવાની શંકાથી બીજાને ધન આપતો નથી, પરન્તુ સમજુ માણસ તો એક દિવસ નિર્ધનતા આવવાની છે એ શંકાથી જ ઉલટો દાન કરે છે.

મૂર્ખમાં ને સમજુમાં માત્ર એટલો જ તફાવત ! મૂર્ખ સમજે છે કે આપીશ તો ખુટી જશે અને મ્હારે ગરીબ બનવું પડશે. સમજુ એમ માને છે કે પૈસાને ગમે તેટલો સાચવીશ તો પણ એક દિવસ તો તે હાથમાંથી જવાનો જ છે તો જ્યહારે ગરીબ થઇશ ત્યહારે મ્હારા કામમાં કોણ આવશે ? માટે અત્યારે સાધનવાળો છું તેટલામાંજ દાન વડે વાહવાહ લઇ લઉં, જેથી કરીને મ્હારે કોઇની ગરજ પડે તેવે વખતે મુંઝાવું ન પડે.

૨૩

कृतो यैर्न च वाग्मी च नयैः शत्रु पराजितः ।
यैरान्म सदृशो नार्थी किं तैः काव्यैर्बलैर्धनैः ॥

જે શાસ્ત્રો ભણનારને ઉત્તમ વક્તા ન કરે તે શાસ્ત્રોનું શું પ્રયોજન ? જે સૈન્યો શત્રુનો પરાજય ન કરે તે સૈન્યોનું શું પ્રયોજન ?

અને જે પૈસા યાચકને દાતા જેવો ન બનાવે તે પૈસાનું શું પ્રયોજન? મતલબ કે તે સર્વ નકામું સમજવું.

૨૪

दद‌तो युद्धयमानस्य पठतः पुलकोन चेत् ।
आत्मनश्च परेषाञ्च सा क्रिया पौरुषीस्मृता ॥

દાન દેતાં, યુદ્ધ કરતાં અને ભણતાં: એટલાં કામ કરતાં જો તે કામ કરનારનાં અને જોનારનાં રૂવાંડાં ઉભાં ન થઇ જાય તો પછી તે ક્રિયાઓ અલૌકિક નહિ પણ લૌકિક જ થઇ એમ સમજવું.

દાન દેતી વખતે–યુદ્ધ કરતી વખતે તેમજ અભ્યાસ કરતી વખતે માણસે ખરા મનથી ઉલ્લાસમાં આવી જઇને તે કામો કરવાં જોઇએ. અને તે કામની અસર દાન લેનાર ઉપર, યુદ્ધ જોનાર ઉપર તેમજ અભ્યાસના પરિણામે મળેલી બુદ્ધિના ચમત્કારો જોનાર ઉપર પણ એવી સજ્જડ થવી જોઇએ કે તેથી ત્હેમને રોમાંચ થાય. તો જ તે ક્રિયાઓ અલૌકિક કહેવાય.

૨૫

याचितो यः प्रहृष्येत दत्त्वा च प्रीतिमान् भवेत् ।
तं दृष्ट्वाप्यथवा श्रुत्वा नरः स्वर्गमवाप्नुयात् ॥

જે પુરૂષ પોતાની પાસે કોઇ માગે તો ઉલટો રાજી થાય અને માગેલું આપીને પણ પ્રસન્ન રહે, તેવા પુરૂષનું દર્શન કરવાથી અથવા નામ માત્ર સાંભળવાથી પણ બીજાને સ્વર્ગ લોકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૨૬

आगतानामपूर्णानां पूर्णानामपिगच्छताम्
यदध्वनि संघट्टो घटानां तत् सरोवरम् ॥

જ્યાં ખાલી ઘડાઓ આવે છે અને **ભરાઈને** પાછા જાય છે છતાં જેના માર્ગમાં ભીડ થતી નથી તે જ 'સરોવર' કહેવાય.

મતલબ કે, સરોવરમાં જે લોકો પાણીની આશાએ ઘડા લઈને આવે છે તેમને સરોવર ના કહેતું નથી–પાછા કહાડતું નથી. એટલું જ નહિ પણ 'હમણાં બેસો થોડી વાર!' એમ કહીને ખોટી પણ કરતું નથી; તેમજ ખરા 'પૈસાવાળા' તો તેઓ જ છે કે જેઓ યાચકને પાછા કહાડતા નથી એટલું જ નહિ પણ વાયદા પણ કરતા નથી, અરે ઘડીવાર રોકાણ કરીને ઝાઝા ભિક્ષુકોને એકઠા કરવાનું પણ તેઓ પસંદ કરતા નથી.

૨૭

धनिनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते धुरि महा दरिद्राणाम् ।
हन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोऽपि मरुरेव ॥

જેઓ ધનવાન છતાં પણ દાતા બનતા નથી તેઓ મોટા કંગાલોની પંક્તિમાં જ ગણાય છે. સમુદ્ર, પાણીથી ભરપૂર છતાં પણ પ્રાણીઓની તરસને મટાડતો નથી માટે તેને મરુ–મારવાડ અથવા જળ વગરનો દેશ જ માનો ને!

૨૮

કવિશિરોમણિ કાલિદાસે કહ્યું છે કે:—

अदातृमानसं क्वापि न स्पृशन्ति कवेर्गिरः
दुःखायैवातिवृद्धस्य विलासास्तरुणीकृताः ॥

'કૃપણ કાકા' ના મનને એક ચીજનો સ્પર્શ કદી થઇ શકતો જ નથી! તે ચીજ કેઇ? તો કહે છે કે; કવિની વાણિ.--જુવાન સ્ત્રીએ કરેલા વિલાસો વૃદ્ધ પુરૂષને દુઃખદાયી જ થાય છે તેમ.

મતલબ કે, પંડીતોની વાણિ કૃપણોના મન સુધી આવી શકે જ નહિ. બહુ બહુ તો કાન સુધી આવે, પણ મનને—હૃદયને તે પવિત્ર વાણિનો સ્પર્શ ન જ થઇ શકે. અને કદાપિ એક 'અચ્છેરા' તરીકે–આશ્ચર્યભૂત બનાવ તરીકે કોઇ કૃપણના મનને પંડિતની વાણિનો સ્પર્શ થઇ ગયો તો ઉલટું ત્હેનાથી ત્હેને દુઃખ થાય.

૨૯

ઓ શ્રીમંતો! ઓ રાજાઓ! ઓ મ્હોટા ધમાલાવાળા 'શેઠીઆ' ઓ! ગર્વ છોડીને વાસુદેવ કવિવરની વાત એક ચિત્તે સાંભળો!:-

नो चिन्तामणिभिर्न कल्पतरुभिर्नो कामधेन्वादि--
भिर्नो देवैश्च परोपकारनिरतैः स्थूलैर्न सूक्ष्मैरपि ।
अम्भोदेन निरन्तरं जलभरैस्तामुर्वरां सिञ्चता
धौरेयेण धुरं त्वयाद्य वहता मन्ये जगज्जीवती ॥

ચિંતામણિઓથી, કલ્પવૃક્ષોથી, કામધેનુ આદિથી, કે પરોપકાર કરવામાં હમેશ તતપર એવા ન્હાનામ્હોટા દેવોથી કાંઇ આ જગત

જીવતું નથી. પણ હે મેઘ ! હું માનુંછું કે તું કે જે અગણી, મધ્યે, ઔષધિ ઉગાવનાર અને જળના સમૂહોથી ખારી ધરતીને પણ નિરંતર પલાળી નાખનાર છે તેહના વડે જ આ જગત જીવે છે !

૩૦

એક દિવસ રાજા ભોજના મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે આ રાજા બહુ દાન કરીને ધન ઉડાવી દે છે તેથી ખજાનો ખુટી જશે તો શી વલે થશે ? તેથી વિદ્વાન રાજાને ઇશારામાં સમજાવવા માટે રાજાના શયનગૃહની દીવાલ પર મ્હોટા અક્ષરે એક પદ લખ્યું કે:—

आपदर्थे धनं रक्षेत् ।

એટલે કે, આપત્કાલને વાસ્તે ધન સાચવી રાખવું જોઈએ.

રાજાએ તે અક્ષરો વાંચ્યા ત્યારે પોતે તેહની નીચે બીજું એક પદ લખ્યું કે:—

श्रीमतामापदः कुतः ? ।

એટલે કે, સંપત્તિવાળાઓને આપત્કાલ આવે જ કેમ ?

બીજે દિવસે મંત્રીએ તે પદ વાંચીને ત્રીજું એક ચરણ લખ્યું કે:—

सा चेदपगता लक्ष्मीः ।

એટલે કે કદાચ એ લક્ષ્મી જતી રહે તો ?

ત્રીજે દિવસે રાજાએ ચોથું ચરણ લખી દીધું કે:—

संचितोर्थो विनश्यति ॥

એટલેકે, એકઠો કરેલો પૈસો નાશ પામે છે.

આ ચરણ વાંચી મંત્રીએ રાજાની ક્ષમા માગી. આનું નામ **પ્રસન્ન મનથી** લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરનાર નરરત્ન !

૩૧

नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं
त्वदभिमुखविसृष्टोत्तानचञ्चूपुटेन ।
जलधर ! जलधारा दूरतस्तावदास्तां
ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥

ઓ મેઘ ! બપૈયો કે જે નિરાધાર આકાશમાં લાંબા કાળથી સીદાયા કરે છે અને પોતાની ચાંચ ઉંચી કરીને ત્હારી સામી રાખી બેઠો છે ત્હેને જળની ધારા મળવી તો દૂર રહી પણ અફસોસ છે કે ત્હારો મધુર અવાજ પણ ત્હેના સાંભળવામાં આવ્યો નહિ !

૩૨

पतितानि तु यावन्ति चातकाश्रूणि तेऽम्बुद ।
तावन्तोऽपि त्वयोदारं न मुक्ता जलबिन्दवः ॥

ઓ મેઘ ! ત્હારે વાસ્તે બપૈયાનાં જેટલાં અશ્રુબિન્દુ પડ્યાં તેટલાં પણ પાણીના છાંટા ત્હેં ઉદાર મનથી આપ્યા નહિ !

ઓ શ્રીમંતો ! ત્હમારી પાસે અરજ કરવામાં, ત્હમારી પાસે આવવા-જવાના ભાડા ખર્ચવામાં, કે પત્રો લખીને પોષ્ટ ખર્ચ કરવામાં

અને ત્હમારી ફુરસદે વાત થઇ શકે એટલા ખાતર દિવસોના દિવસો સુધી ત્હમારી સેવામાં પડી રહેવામાં જે કાંઇ નુકસાન થયું એટલી પણ સખાવત ત્હમે ન કરી એવા ત્હમે નિષ્ઠુર હૃદયના છો!

૩૩

शाखाशतशतवितताः सन्ति कियन्तो न कानने तरवः।
परिमलभरमिलदलिकुलदलितदला : शाखिनो विरलाः ॥

વનમાં સેંકડો શાખાઓથી વિસ્તાર પામેલાં વૃક્ષો તો ઘણાં-ઘણાંએ છે; પરન્તુ સુગંધના સમૂહની ઇચ્છાથી ભેળા થતા ભ્રમરોએ જેનાં પાંદડાં પણ ફાડી નાખ્યાં છે એવાં વૃક્ષો તો થોડાં જ હોય છે!

માણસ છે એવી રીતે પોતાનું સર્વસ્વ લુટાવીને-પોતાનાં અંગો બીજા પાસે તોડાવીને પણ બીજાઓને આનંદ આપનાર સત્પુરુષ પુરુષોને!

૩૪

બારાબાર સોનાની કિંમતનો એક શ્લોક કે જે ભટ્ટેશ્વર નામના કવિએ રાજા ભોજને સંભળાવેલો અને જે દરેક શ્રીમંત, દરેક આગેવાન, દરેક વિદ્વાન, દરેક પરમાર્થી પુરુષને કંઠસ્થ કરવા જોગ છે તે નીચે પ્રમાણે છેઃ—

हे चन्द्रुम ! सहस्व सम्प्रति चिरं शाखा शिखाकर्षण—
क्षोभामोटनभञ्जनानि जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥

હે ઉત્તમ વૃક્ષ ! ત્હારી પાસે લોકો આવે છે એથી ત્હારૂં મન જો કંચવાતું જ હોય તો તું ચૌટા વચ્ચે ઉત્પન્ન જ શા માટે થયો ? કદાપિ ભૂલથી જ ચૌટા વચ્ચે ઉત્પન્ન થયો તો પણ અત્યંત ઘાડી છાયા શા માટે રાખી બેઠો ? કદાચ તે પણ ભૂલથી જ કર્યું એમ કહીશ તો અનેક ફળોના સમૂહથી ભરપૂર શા માટે બન્યો ? અને તે પણ ભૂલ થઇ હોય તો ફળોથી ભરપૂર બનીને ‘નમી’ કેમ રહ્યો ? અને નમી રહ્યો તો લોકો ત્હારી શાખાઓને તથા તેઓની અણીઓને ખેંચે-હલાવે-મરડે-ભાગે એ સર્વ ત્હારે શાન્તિથી સહન કરવું જ જોઇએ.

4—9—11

☞ આ લેખ માત્ર નિર્મળ પ્રેમથી—મ્હારા શ્રીમંત આત્મબંધુઓને ધન વડે થયેલા મોહમાંથી જાગૃત કરવાના ઉચ્ચતમ આશયથી ગર્જના કરતા રણવાદ્ય જેવો હૃદયભેદક લખાયો છે. તે કાંઇ ટ્રેકાના ઢગલાના માલીકોની ઇર્ષાથી કે નિંદક બુદ્ધિથી લખાયો નથી એ વાતની આત્મસાક્ષીએ ખાત્રી આપું છું અને શબ્દે શબ્દ પર એકાંતમાં મનન કરવા સર્વને વિનંતિ કરૂં છું.

પૈસો વાવવાની વિદ્યા.

તુર્કી બાદશાહે, હૃદયદર્શક કાચ, કે જે 'સૅંગોના કાચ' તરીકે પુરાણા વખતમાં પ્રખ્યાત હતો ત્હેની સ્હાયથી, પારદર્શ્ય શરીર અને મનવાળી ૩૦૦ સ્ત્રીઓ મેળવી હતી, એ વાતને આજકાલના લોકો હસી કાઢતા હતા; પરંતુ જ્હારે આધુનિક શોધખોળના પ્રતાપે શરીરની અંદરની હીલચાલો દેખાડનારો કાચ નજરે જોવામાં આવ્યો ત્હારે લોકો 'સૅંગોના કાચ' ને ગપ કહેતાં અચકાવા લાગ્યા. તેવી જ રીતે કલ્પવૃક્ષની હયાતીને હસી કહાડવા પહેલાં, વસ્ત્ર-ખોરાક-દવા આદિ વિવિધ વસ્તુઓ પુરી પાડનારાં કલ્પવૃક્ષો હાલ પણ નજરે પડે છે તે વાત ડાહ્યો માણસ લક્ષમાં લીધા સિવાય રહેશે નહિ. 'સૅંગોના કાચ' અને 'કલ્પવૃક્ષ' જેવાજ એક અદ્ભુત પદાર્થની આજે હું મ્હારા વાચકવર્ગને ઓળખાણ કરાવીશ. તે પદાર્થ બીજો કોઈ નહિ પણ **પૈસો વાવવાની** ગુપ્ત વિદ્યા છે.

મંત્ર સાધનારા લોકો (૧) **અમુક વખતે જ** મંત્ર સાધે છે, (૨) તે માટે **જગા** પણ અમુક જ પસંદ કરે છે અને (૩) મંત્ર સાધવા માટે અમુક **જોગવાઈઓ અગર સાધન** તૈયાર રાખે છે. પછી એ મંત્રમાં (૪) **શ્રદ્ધા** રાખી જાપ શરુ કરે છે અને છેવટે (૫) ભયાનક દેખાવોથી પણ **ડગતા નથી**; ત્હારે ત્હેમને દેવ પ્રસન્ન થઈ ઇચ્છીત વસ્તુ આપે છે.

તેમજ અને બરાબર એ જ મુકાબલે, પૈસો વાવવાની જે ગુપ્ત વિદ્યા હું આજે જાહેર કરવાનો છું ત્હેને પણ પાંચ સગવડો.

જોઇએ છે. એ પાંચે સગવડો શીખેલો માણસ પૈસાનું બીજ (૧) અમુક વખતે, (૨) અમુક ક્ષેત્રે, (૩) અમુક સાધન સહિત, (૪) શ્રદ્ધા સહિત અને (૫) અડગપણે રોપીને ધન-પુત્ર-પરિવાર-કીર્તિ-સત્તા અને આનંદ આદિ સર્વ પદાર્થ મેળવી શકે છે. એથી કરીને આ વિદ્યા 'ગુપ્ત વિદ્યા' ના ભંડારમાં પધરાવવા યોગ્ય છે; પરંતુ ભવ્યજીવોના હિત માટે **જાહેરમાં મુકાય છે તેથી** કાંઈ ત્હેને સત્વ વગરની ગણવાની નથી. કેટલાક મંત્રો દેખીતા રમત જેવા હોય છે પણ તેથી અદ્‌ભૂત ચમત્કાર બને છે એ બાબતનો અનુભવ મંત્રવેત્તાઓને હશે.

વાચકવર્ગને વધારેવાર સંશયમાં નહિ રાખતાં હવે હું એ વિદ્યાની સર્વ ગુપ્ત હકીકત ખુલ્લી કરીશ.

(૧) **પૈસો વાવવાનું ચોઘડીઉં**:—ગોળ જ્યહારે ખાઇએ છીએ ત્યહારે ગળ્યો લાગે છે, તેમ પૈસો હરકોઇ વખતે વાવીએ તો પણ ફળદાયક થાય છે. તથાપિ અમુક ચોઘડીએ—અમુક પ્રસંગે વાવવાથી તે **વધારે** ફળદાયક થાય છે ખરો, એટલું જ નહિ પણ પુત્ર જન્મ પ્રસંગે, લગ્ન પ્રસંગે, કોઇ વિજય સમાચાર મળવા પ્રસંગે, ધર્માર્થ રકમ કાઢવી **ભારે પડતી નથી**; કારણ કે એ સહેજમાં બની શકે તેવા પ્રસંગો છે. તેથી એ વખતે એ વાવેતર નિર્વિઘ્ને ઓછી તકલીફે થઈ શકે છે. ગામમાં કોઇ એક સ્વધર્મી ગુજરી ગયો; ત્હેનાં છોકરાં ન્હાની ઉમરનાં હોઇ ગુજરાન ચલાવવા અશક્ત છે; વિધવા માંદી છે. આવા પ્રસંગ કાંઇ હમેશ નથી આવતા. પૈસો વાવનારના સુભાગ્યે કવચિત જ આવે છે. અને એ કવચિત મળતા પ્રસંગનો લાભ લઇ—એ ચોઘડીઉં ન ચુકતાં—જો કોઇ ડાહ્યો, પૈસા વાવવાનો

અપ કરનારો ખેડુત, વિધવાની મુલાકાત લઇ દીલાસો આપે, ધર્મ-ધ્યાનમાં ચિત્ત ચોટવા પ્રેરે, તે નિરાધાર કુટુંબનું ગુજરાન યથા-શક્તિ ચલાવવાનું માથે લે, તો એ ચારે આત્મા--એ ચારે જીવો હેના ઉપર મહેરબાન થાય--હેમની મુંગી આશિષ અથવા આંતરડાની દુવા તે ખેડુતની સર્વ ઇચ્છાઓ ફળીભૂત કરે. કોઇ પૂર્વના કુકર્મોને લીધે એ ખેડુત જ્યારે એવાં નિરાધાર જનોની સ્થિતિએ આવી પડે (હોંકયા નસીબ કોણે જોયાં છે ?) ત્યારે **બીજા** ખેડુત હેને બચાવવા નીકળી આવે; તેમજ હેનાં ભોગાંતરાયી કર્મ નાશ પામે. કેટલો **મ્હોટો** લાભ ! કેવું જબરૂં ફળ !!

પણ તે ચોઘડીઉં વીતી ગયા પછી, એટલે કે કોઇ બીજા માણસે તે નિરાધાર જનોને સ્વરક્ષણમાં લીધા પછી, બીજી જ મીનીટે કોઇ હેને હજાર--લાખ કે કરોડ રૂપીઆ આપે તો પણ શું એવું ચોઘડીઉં--એવો ઉત્તમ પ્રસંગ--દશ વાવીને દશ હજાર ઉગાડવાનો જોગ શું હાથ આવી શકશે કે ?

શુદ્ધ ચારિત્રના પાળનારા મુનિરાજ આહયા આહયા વહોરવા પધાર્યા, તે વખતે ત્હમે ગરજના હો અને બે રોટલી, કોળીઓ ભાત કે એવું કાંઇ શુદ્ધ અન્ન થોડું વહેરાવો અને એ સુપાત્રદાનથી અનેક-ગણું ફળ પામો; પણ--પણ એ ચોઘડીઉં જવા દો, મુનિ આવ્યા ત્યારે આસક્તતા હો અગર ભાવ ન બતાવો--અને પછી, **એકજ મીનીટ પછી**--ઉત્તમ મોદક ભર્યો સોનાનો થાળ લઇ વહોરાવવા જાઓ તે શું લેશે કે ? નહિ; **તકનાં વાજાં તકે જ વાગે.**

ત્હમારી પાસે ખર્ચ જેટલી આવક છે, અને શાહીકે પાંચ પચાસ હજાર રૂપિઆ પણ છે. સ્વદેશના ઉદ્ધાર માટે, સ્વધર્મની

ઉન્નતિ માટે કેટલાક નરરત્નોએ હીલચાલ શરૂ કરી અને તે હીલચાલને પોષવા નાણાંની જરૂર પડી. તે **જરૂર,** ત્હમારા કાને આવી, અને ત્હમે એ **ચોઘડીઉં** જવા દીધું—એ પ્રસંગ ખોયો; પછી શું ચોર, અગ્નિ કે રાજા ત્હમારા 'ધોળિયા' છીનવી લે ત્ય્હારે ત્હમે એવું શુભ કામ કરવાના હતા કે? અગર યમદેવ ડોક પકડી ધક્કો મારી આગળ કરે ત્ય્હારે તે ધોળિયાનો ઉપયોગ કરવાના હતા કે? રામ રામ કરો! એ 'ધોળિયા' તો 'કાળિયા' થયા!! ત્હેના વડે ત્હમે આરંભ-સમારંભ કરી શકયા પણ પુનર્દાન ન કરી શકયા ત્ય્હારે એને 'ધોળિયા' નહિ પણ 'કાળિયા' કહો; જીવતાં તો તેણે પાપમાં ઉતાર્યા પણ મુઆ પછી પણ ત્હમે એ પાપનું સાધન જેના હાથમાં મુકશો ત્હેનાથી થતા પાપનો હિસ્સો ત્હમને મળ્યાં કરશે, તે ત્હમે નરકાદિમાં ભોગવ્યાં જ કરજો અને લ્હેર કરજો!

કદાચ ત્હમે સમજતા હશો કે મૃત્યુના બીછાના ઉપરથી હું દાન કરૂં—અગર વસીઅતનામા (વીલ)માં લખી જાઉં કે મ્હારી આટલી મીલ્કત અમુક ધર્માદામાં ખરચવી, તો તે શું '**પ્રસંગ લીધો**' કહેવાય નહિ? શું તે 'અનુકુલ ચોઘડિયું' કહેવાય નહિ? ના; ત્હમે ભૂલો છો. છતી શક્તિએ, રાજીખુશીથી, ઉદાર ચિત્તે, આત્મકલ્યાણના ખપથી, ત્હમે કાંઇ દ્રવ્ય ખરચ્યું નહોતું; હમણાં તો પકડાયા છો ત્ય્હારે **લાંચ** આપવા ઉભા થયા છો! પણ એ લાંચ **લે** કોણ? દેવ કાંઇ લાંચીઓ નથી કે તે સ્વીકારે અને ત્હમારી આજીજી ઉપર લક્ષ આપે! એ તો **સો** ખરચવાનું ચોઘડીઉં વીતી ગયું—**વીતી ગયું.** હવે **લાખ** ખરચો તોપણ એનું નામ "**કંઈ નહિ**"—લાખેણું 'મનુષ્ય દેહ'નું ટાણું વીતી ગયું!

(૨) અનુક્રમે વખત-પ્રસંગ અગર ચોઘડિયાં સંબંધી કહ્યા પછી હવે હું પૈસો વાવવાની જગા હોય (જેને ખેડૂતો 'ખેતર' કહે છે તે) સંબંધી શુભ હકીકત જાહેર કરીશ.

વેરાન જમીનમાં બીજ નાખનારને આપણા ગામડિયા ખેડૂતો પણ મૂર્ખ કહે છે. અને લક્ષ્મીકૃષિશાસ્ત્ર નામની 'વિદ્યા' જાણનારાઓ પણ ક્ષેત્ર જોયા સિવાય પૈસા વાવનારની હાંસી કરે છે.

એક એવી જાતનું ઝાડ છે કે જે, માણસના સ્પર્શ થતાં જ પ્રાણીઓ વડે ત્હેને ભરેલા દર્દ નીચોવી નાખે છે અને હાડપીંજર ફેંકી દે છે. તેમજ કસબ ક્ષેત્રમાં અગર હિંસા ક્ષેત્રમાં વાવેલું **લક્ષ્મી**-બીજ પણ મૂળ નાખે છે; હા-ઉંડાં મૂળ નાખે છે, ફાલે છે, ફૂલે છે અને ફળે છે પણ ખરું, પરંતુ તે શા માટે? ત્હેના વાવનાર અને પાણી પાનારને નીચોવી મારવા માટે જ; એટલું જ નહિ પણ કોઈ વખતે તો તે વૃક્ષ વાવનારનાં સગાં સંબંધીને પણ એજ પ્રમાણે નાશ પમાડે છે. પ્રાણી માત્રનું હિત કરવા માટે મળેલું લક્ષ્મીનું સાધન જે માણસ પ્રાણી-પ્રાણીમાં કજીઆ કરાવવામાં અગર ત્હેને પુષ્ટી આપવામાં ખરચે, પ્રાણીવધના રસ્તામાં ખરચે, હિંસામાં ધર્મ બતાવી તે ધર્મને ઉત્તેજન આપવામાં ખરચે તે બીચારા ભોળા જીવો માત્ર પોતાનો નાશ કરનારી પ્રાણીઓવાળાં ઝાડ ઉગાડવા માટે જ પૈસા વાવે છે.

બીજા એવા પણ લોકો છે—અને ત્હેમનો વર્ગ ઘણો મોટો છે—કે જેઓ ધૂળમાં જ પૈસાનાં બી નાખે છે. કોઈ વખતે તે બી જરા ઉગે છે, પણ બે દિવસમાં જ બળી જાય છે. જમણ-વરઘોડા તથા નાતવરાના મેળાવડા આદિ ક્ષેત્રમાં નાખેલું લક્ષ્મી-બીજ માત્ર તે જ ઘડી ખીલવા માટે છે.

ક્ષેત્ર પારખનારા—જમીન ઓળખનારા ખરેખરા ઉસ્તાદ તો શ્રી કૃષ્ણ હતા, કે જે બીજી કાંઇ વિદ્યા (વ્રતપચ્ચખાણુ) નહિ આવડવા છતાં માત્ર **સારા ક્ષેત્રે પૈસો વાવવાથી જ** પ્રભુપદના અધિકારી થયા હતા. દીક્ષા લેનારના કુટુંબને પાળવાનું જાહેરનામું બહાર પાડી, જંજાળમાં મુંઝાઇ રહેલા ઘણાએક ભવ્ય જીવોને ત્હેમણે દીક્ષાની સવડ કરી આપી હતી.

જ્ઞાનક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીબીજ વાવનારાઓ સર્વથી વધારે ભાગ્યશાળી ખેડુત છે. કારણ કે વડવાઇની પેઠે એ વૃક્ષનાં દરેક ડાળાં જમીનમાં ઉતરી નવાં નવાં સેંકડો વૃક્ષ ઉભાં કરે છે. એક માણસને આપેલું જ્ઞાન તે બીજા બે, બાર કે કદાપિ બારસો માણસને આપે છે અને તે બે-બાર કે બારસો માણસ બીજા એટલા જ માણસને તે જ્ઞાન આપે છે. કાળાંતરે અસંખ્ય માણસો મૂળ એક જ માણસના ઉપકારથી જ્ઞાન પામે છે અને અંધકારમય સ્થિતિથી દૂર થાય છે. એ પ્રકાશ અને એ ઉપકારનું કારણ અને **ત્હેના ફળનો ભોક્તા** પેલો એક જ માણસ છે કે જેણે પ્રથમ, **ઝાઝી મુશ્કેલી સિવાય, રમતાં રમતાં લક્ષ્મી**-બીજ **સારા ક્ષેત્રમાં** વાવ્યું હતું. જેને વાવતાં કશી પણ ગંભીર તકલીફ પડી ન હતી તે હવે ભયંકર **'જ્ઞાનાવરણીય'** કર્મના ક્ષય રૂપી સ્વાદિષ્ટ ફળ પામી, મનના મનોરથ પુરા કરી શકે છે.

(**અ**) **જ્ઞાનક્ષેત્ર**માં પણ બે જાત છે. **સાંસારિક જ્ઞાનક્ષેત્ર** અને **ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્ર. સાંસારિક** જ્ઞાન એ ધાર્મીક જ્ઞાનનું પગથીઉં હોવાથી અને તે પર દેશની આબાદીનો આધાર હોવાથી તથા દેશ આબાદ હોય તો ત્હેમાંના માણસો ધર્મ ઉપર એકાગ્ર ચિત્ત રાખી

થઈ તેમ હોવાથી, એ ક્ષેત્રને પણ પસંદ કરવા જેવું છે. ઉદ્યોગશાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને વિદ્યાશાળાઓનો એમાં સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાન ફેલાવનાર લોકોને ઉત્તેજન આપવાનો પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે. ખરૂં કહીએ તો જ્ઞાન ફેલાવનારાઓ ન હોય તો પૈસા વાવનારાઓને 'લક્ષ્મીરૂપિશાસ્ત્ર' શીખવે જ કોણ? માટે **એમને** ઉત્તેજન આપવા તરફ વધારે લક્ષ આપવાની જરૂર છે; તેઓ ગ્રંથો લઈને બેઠા છે તે કાંઈ પેટ મુકીને બેઠા નથી; તેમના પેટમાં જોઈતો ખોરાક હશે તો જ તેઓ '**લક્ષ્મીરૂપિશાસ્ત્ર**'ને વધારે ફેલાવી શકશે.

(**ઘ**) **ધાર્મિક જ્ઞાનક્ષેત્રમાં** અવલ કરજતો ધર્મગુરૂઓને વિદ્યાવૃદ્ધિનાં સાધનો કરી આપવાનો છે. ઉપદેશક વર્ગ જેમ વધારે વિદ્યાવંત, અનુભવી અને પ્રવીણ હશે તેમ તેમની પાસેથી ઉપદેશ સાંભળનારા પણ વધારે ધર્મરાગી અને પ્રવીણ થશે.

ધર્મજ્ઞાન માટે શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, પુસ્તકશાળાઓ અને ગ્રંથકારો ઉત્પન્ન કરવા અને તેમને ટેકો આપવો એ પણ આમાં જ સમાય છે.

ધર્મપુસ્તકોનું સંશોધન, સંગ્રહ, તરજુમા કરાવવા, નકલો કરાવવી, લ્હાણીઓ કરવી એ, આ વર્ગનો ઉત્તમ ફરજનો ભાગ છે.

જ્ઞાનક્ષેત્ર સિવાય બીજાં પણ ઘણાં ક્ષેત્રો છે. વિધવા—આશ્રમ સ્થાપી વિધવાઓને આખા દિવસ સારા ધંધામાં રોકી તેમનાં મનને પ્રશસ્ત વિચારોમાં અને પરિણામે તેમનાં તનને અશુભ કૃત્યોથી બચાવવામાં કાંઈ ઓછો લાભ નથી. આ દેશમાં વિધવાની સંખ્યા અસાધારણ મોટી છે

અને ત્હેમની તરફ સગાં વ્હાલાંની વર્તણુક એવી નિર્દય છે અને ગુજરાનનાં સાધનની એવી તંગી છે કે ત્હેમની હાલત માત્ર ગમે તેવા કઠણ કાળજાના માણસને આંખોમાંથી આંસુ પડાવવા બસ છે. આવા ક્ષેત્રમાં પૈસો વાવનારનું કોટી કલ્યાણ થાય એમાં સવાલ જ શો ?

નિરાશ્રીત બાળકોને માટે આશ્રમ સ્થાપવાથી પોતાની કોમમાં બોજા રૂપ માણસની સંખ્યા ઘટીને બીજાનો બોજો ઉપાડવા શક્તિવાળા પુરૂષોની સંખ્યા વધશે અને તેટલા પ્રમાણમાં કોમનું બળ વધશે. **કોમનું** બળ વધે એટલે હિસ્સે **દેશનું** બળ વધશે. પોતાની જ કોમના નિરાશ્રીત બાળકોને ભણાવી ગણાવી, પાળીપોષી ધંધે વળગાડવાનાં ખાતાં ઉભાં કરનારા અગર ત્હેમાં મદદ કરનારા લોકો આખા **દેશના** ઉપકારી છે. બીચારાં કુમળાં ફુલો કીંમતી મનુષ્ય દેહ પામીને કંઇપણ સાર્થક કર્યા વગર ચીમળાઇ જતાં હતાં ત્હેને ઉછેરી જીવન સાર્થક કરવાની શક્તિ આપવી એ શું ઓછું પવિત્ર કામ છે ?

ઉપદેશ વડે હાનીકારક રિવાજો અને અજ્ઞાનતા દૂર કરાવી શકે એવા વક્તાઓને પદરનો પગાર આપી ફરતા મુકવા એ પણ લક્ષ્મી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવાનું કામ છે.

દવાખાનાં સ્થાપવાં, પ્રાણીઓને અભયદાન મળે તેવાં ખાતાં સ્થાપવાં, એ પણ ઉત્તમ ક્ષેત્રે પૈસો વાવ્યો કહેવાય છે.

(૩) પૈસો વાવવા માટે ચોઘડીઉં અને ક્ષેત્ર એ બે સંબંધી વિવેચન કર્યા પછી હવે આપણે **જોગવાઈ અગર સાધનનો** વિચાર કરીશું.

ગંજસાધના માટે ધૂપ-દીપ આદિ સામગ્રી જરૂરની છે, તેમજ પૈસા વાવવાની ક્રિયા માટે ખંતીલા અને બુદ્ધિશાળી વ્યવસ્થાપકોની સામગ્રી જોઈએ. ખેતરમાં બી વાવ્યા પછી એને ખેડનારા-પાણી પાનારા-નીંદ આદિથી રક્ષણ કરનારા—વગેરે માણસોની ગોઠવણ કરવી પડે છે. તેમજ સારી જ્ઞાનવાળા-ચારિત્ર્યવાળા અનુભવવાળા-સારી લાગણીવાળા અને મહેનતુ વ્યવસ્થાપકોની ગોઠવણ કરવાથી, સારા ક્ષેત્રમાં સારા મુહૂર્તે વાવેલું સદ્‌બીજ નિર્વિઘ્ને એવા છોડનું રૂપ પકડે છે, કે જે છોડની સુગંધથી દેવતા નહિ તો 'દેવતાના વલ્લભો' પ્રસન્ન થઇ તેની આસપાસ ટોળે વળાય છે, છોડને શોભાવે છે, છોડના તેજથી પોતે શોભે છે અને બદલામાં તે છોડને આશ્રય આપે છે અને પાણી પણ સીંચે છે.

દશ હજાર રૂપિયા વાવવા કહાડ્યા-સારા ક્ષેત્રમાં સારા મુહૂર્તે, પણ ઉભગવાઈ કર્યા વગર—વ્યવસ્થાપક સારા જોડ્યા વગર! પછી નાતના સત્તાધિપતિઓના હાથમાં ને આવે અને તેમનાં ખાંચામાં દશબાર વર્ષ એમજ! એ તો તિજોરીમાં ચણવા માટે, નહિ કે વાવવા માટે! પછી પૈસા વાવનારને પૂછનાર કોણ? એ પૈસાના ગર્વથી ફાટેલા જનો કોઇને ઉત્તર દે ખરા કે—સિવાય કે યમના દૂતને?

હવે હું આ ક્રમની વિચારણા બાદ જલદી સંકેલી લઉં છું. અહીં ચોથું અંગ શ્રદ્ધા અને પાંચમી આડકાણું છે.

(૪) શ્રદ્ધા વિના મંત્ર ફળતો નથી. જગતના માણસને ઉચ્ચાટી દેવાની, તેની પાસે ધાર્યું ઇચ્છિત કામ કરાવવાની, હરીફ મરતાઓને અને દેવોને વશમાં રાખવાની શક્તિ આપનાર

હિપ્નોટિઝ્મ અને મૅસ્મેરીઝ્મ નામની વિદ્યાઓ તેમજ શસ્ત્રવિદ્યા પોતાની શક્તિમાં શ્રદ્ધા અગર વિશ્વાસ સંપૂર્ણ હોય તો જ શીખી શકાય છે. ધર્મમાં પણ શ્રદ્ધા એ પહેલી ચીજ છે; અને મંત્રમાં પણ મુખ્ય ચીજ શ્રદ્ધા છે. 'લક્ષ્મીનું બી શુભ મુહૂર્તે, શુભ ક્ષેત્રે, સારી જોગવાઇથી, વાવીશ તો ફળ જરૂર મળશે જ' એવી શ્રદ્ધા પાકી હોવી જોઇએ. **શ્રદ્ધા વગર સર્વ પાંગળું છે.**

(૫) શ્રદ્ધા હોય તો પછી **અડગપણું** આપોઆપ આવે. વેરાનમાં સુંદરી છે તે અનુપમ છે, પણ ત્હેની આસપાસ રાક્ષસોની ચોકી છે, એવું જાણવા છતાં સુંદરીના રૂપની શ્રદ્ધા–ખાત્રી એથી શું ઘણાએ માણસો જોખમ ખેડી ત્હાં ગયા નથી? પણ અફસોસ, નિશ્ચય ઢચુપચુ થાય તો માર્યો પણ જાય. મંત્ર જપવા તો બેઠા— પાંચવાર--પચાસવાર--સો વાર અને ૧૦૫ વાર મંત્ર જપ્યા, હવે માત્ર ત્રણવાર બાકી છે, પણ ત્હાં ભયંકર દેખાવ અને ભયંકર અવાજથી ત્રાસ પામી ઉઠી જાય તો સર્વ નિરર્થક! તેમજ લાખ રૂપીઆ સારા રસ્તે વાપરવા કાઢે ને મન કોચવાય--" અરે! કમનશીબ ફલાણો ક્યહાંથી આવ્યો કે મ્હને આ ફંદામાં ઉતાર્યો?" તે વખતે કર્યું કારવ્યું ધુળ મળે છે. એ તો શુરવીરનાં કામ છે. કાયરતા અને કૃપણતાના રાક્ષસને મારે, તે મોક્ષ સુંદરીને વરે। બાકી અનુપમ સુંદરી કાંઈ રસ્તામાં આથડતી ન હોય કે ટકાના ટકાના સુંઝી લોકની બાથમાં આવી શકે?

અહીં મ્હારી વિદ્યાનો પાઠ પુરો થાય છે. હવે હું ત્હેનું ટુંકમાં **પુનરાવર્તન** કરીશ. સારા **ચોઘડીએ**, સારા **ક્ષેત્રે**, સારી જોગવાઈ સાથે, **શ્રદ્ધા** સહિત અને **અડગપણે** વાવેલું લક્ષ્મી--બીજ

જલદી મૂળ નાખે છે, ફાલે છે-ફુલે છે અને હેના ઉપર લક્ષ્મી--કીર્તિ--સુપુત્ર--સુશિલ પત્ની-પ્રજા અને વધારે તો શું પણ પ્રભુ પરમાનંદ રૂપી ફલો પણ હસી ઉઠે છે.

એક સો રૂપીઆ રોકીને હજાર રળવાની આશા કરનારા, એક લાખની મુડીમાંથી દશ લાખ કરવાની આકાંક્ષાવાળા વિવેકી વેપારીઓ! એકના દશગણા કરવામાં હમે જે હોંશ ધરાવો છો તેટલી--બસ તેટલીજ હોંસ હમો હિસાબી વર્ગના સજ્જનો શું એકના એકવીસો ગણા કરવા માટે ના ધરાવો? હમારા એકના દશગણાના વેપારના નિશ્ચીત ફળની હમને કાંઇ ખાત્રી--ગેરન્ટી નથી; કદાચ હમારા રોકેલા રૂપીઆ પણ ડુબવા સંભવ છે; કદાચ લાભની ખબર સાંભળતી વખતે જ હમે બીજી દુનીયામાં ઉપડી ગયા હો. પરન્તુ આ એકના એકવીસો કરવાનો ધંધો પ્રભુ મહાપ્રભુના ઘરના પરવાના સહિત છે અને હમે હેને છોડીને બીજે નાશી જશો તો પણ હમને હુંડી કાઢીને તે ફળ હમારા મોંમાં નાખ્યા ચુકશે નહિ એવો છે.

શાણા સુજ્ઞજનો! જ્ઞાન, ધર્મ અને પરોપકારી રસ્તામાં લક્ષ્મી-બીજ સાનુકૂલ રીતે વાવવાની અને હેનાં મીઠાં ફળોનો સ્વાદ લેવાની કોઇ ઇચ્છા થતી હોય તો તાકીદ પણ થવા દેજો; કારણ કે કીંમતી મોસમીઉં વહી જાય છે અને પછી યમદેવ આવે તો સંઘરતો નથી!

20—6—10

કાન દો !

(૧) આજે પર્યુષણનો શુભ દિવસ છે. પર્યુષણ એટલે ઉપાસના અથવા ભક્તિનો દિવસ. જીનદેવ કહે છે કે મ્હારાં બાળકોની ભક્તિ એ જ મ્હારી ભક્તિ છે, માટે મ્હને માનનાર જૈનોની દશા સુધારવા માટે કમર કસો. એટલે મ્હારી જ ભક્તિ થઇ સમજીશ.

(૨) જેમને હાલ કોઇ દસ રૂપીઆ પણ ન આપે તેવાને ત્હમારી મદદથી થયેલા ફંડમાંથી ઉંચું ભણતર ભણાવીશું તો તેઓ મહીને ૫૦—૧૦૦—૨૦૦ કે ૫૦૦ રૂપીઆ રળતા થશે, તેથી જૈન વર્ગમાંથી એટલી ગરીબાઇ ઓછી થશે, તે માણસો ધર્મ તરફ દૃઢ ભાવ રાખશે અને જૈન શાસ્ત્રોનું રહસ્ય વધારે બારીકાઇથી અને વધારે મ્હોટા પ્રમાણમાં શીખવા લાગશે.

(૩) આખા હિંદના સ્થાનકવાશી જૈનોને મદદ કરવાનું આ ફંડ છે, તે ત્હમારૂં જ છે. કૃપા કરી મદદ કરો. રૂપીઆ બારોબાર અજમેર મોકલો. ત્હાંથી પછી બૅન્કમાં મુકાશે. પહોંચ, પેપરમાં છપાશે; તેમજ ત્હમને અલાયદી પહોંચ પણ બારોબાર કૉન્ફરન્સ ઑફિસથી મળશે.

(૪) એકંદરે રૂ, ૫૦,૦૦૦ નું "જૈન વિદ્યોત્તેજક ફંડ" કરવાનું છે અને તેમાંથી રકમ ધીરીને દર વર્ષે ૫૦—૧૦૦ વિદ્વાનો આપણી કોમમાં

ઉત્પન્ન થાય એવી યોજના તમારી સલાહ પૂછીને જ કરવામાં આવનાર છે.

ગરીબો ! રૂ ૧—૫૦ કરોડી આપો !

શ્રીમંતો ! ૨—૪ હજાર આગમામણા કરી દો !

કોઈને શાતા આપશો—તો—શાતા પામશો.

કોઈને જ્ઞાન આપશો—અપાવશો તો તમારાં જ્ઞાના-વરણી કર્મ ખપી જશે અને તમારાં હૃદયગૃહ ખુલ્લાં થશે.

પ્રકાર ફેલાવનારનો આમાં શો સ્વાર્થ છે એટલું તો જરા વિચારો: એ બાપુ—એ બાપા! જરા તો સ્વાર્થ તથા પરમાર્થનો તફાવત સમજો !

આજે પર્યુષણ છે. ફરીથી અહીં જ કહું છું કે આજે પર્યુષણ છે, ભક્તિ માટે ખાસ નીમેલો દિવસ છે અને જિનરાજ દેવ શબ્દો વડે ખુશામત તરીકે કરાતી ભક્તિથી ઓળખાય એવા નથી; જે કહે છે કે 'મ્હારી આજ્ઞા પાળે એ જ મ્હારો ભક્ત.' ભગવાનની આજ્ઞા કઈ? દાન-દાન-દાન-દાન-દાન-દાન !

તમે જો એ ભગવાનના ભક્ત હો અને પર્યુષણ પર્વને માનતા હો તો—

હમણાં જ ૫-૧૦ હજાર, ૫-૧૦ સો યા યથાશક્તિ
સખાવત અજમેર ખાતે મોકલી આપો !

પર્યુષણમાં આત્માને નિર્મળ બનાવવા માટે બાર આંતરિક દવાઓ અથવા બાર ભાવના.

भावयितव्यमनित्य त्वमशरणत्वं तथैकतान्यत्वे ।
अशुचित्वं संसारः कर्माश्रवसंवरनिधिश्च ॥
निजरणलोकविस्तरधर्मस्वाध्यायतत्वचिन्ताश्च ।
बोधेः सुदुर्लभत्वं भावना द्वादशविशुद्धाः ॥

(૧) અનિત્ય, (૨) અશરણ, (૩) એકત્વ, (૪) અન્યત્વ, (૫) અશુચિત્વ, (૬) સંસાર, (૭) આશ્રવ, (૮) સવર, (૯) નિર્જરા, (૧૦) લોકવિસ્તાર, (૧૧) ધર્મ સ્વાધ્યાય, (૧૨) બોધિદુર્લભઃ એ રીતે બાર ભાવનાઓનું નિરંતર મનન કરવું, કે જેથી આત્મા નિર્મળ અને તનદુરસ્ત થશે.

(૧) અનિત્ય ભાવના.

આ જગતમાં સઘળી અનિશ્ચિત વસ્તુમાં એક વાત નિશ્ચિત છે, અને તે એ છે કે "વસ્તુ માત્રના પર્યાયો ક્ષણે ક્ષણે ફરે છે." જગતની કોઇપણ વસ્તુ નિત્ય નથી; કોઇ લાંબો કાળ ચાલે, કોઇ ટુંકો સમય રહે, પણ અંતે સર્વ વસ્તુઓ વિનાશી છે માટે અનિત્ય છે. પદાર્થ માત્ર અનિત્ય છે એટલુંજ નહિ :પણ સજીવ પ્રાણીઓની

ઉપાધિરૂપ શરીર જેને માણસો ભૂલથી 'હું પોતે છું' એમ માનવાને દોરાય છે તે શરીર પણ નાશવંત છે. આત્મા સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય છે; દેવોના આયુષ્ય લાંબા સમયના હોય, અને તેથી તેમને ભોગનું સુખ બહુ ગણવામાં આવે, પણ અનંતકાળની અપેક્ષાએ તે પણ અનિત્ય છે. ટૂંકમાં સર્વ પુદ્ગલદશા—બાહ્ય વિનાશી છે, તેના પર્યાયોમાં ક્ષણે ક્ષણે ફેરફાર થયા જ કરે છે. પ્રાતઃકાળમાં જે માણસ આપણી નજરે પડ્યો હતો તે મરણ પામ્યો છે એવી સાયંકાળે આપણને ખબર પડે છે. અથવા જે પુષ્પ સૂર્યના કિરણથી વિકસ્વર થયેલું સવારમાં દેખાતું તે સાંજરે કરમાયેલું નજરે પડે છે. શરીરને પણ બાળપણ, યુવાવસ્થા, વૃદ્ધપણું વગેરે અનુભવાય છે. લક્ષ્મીને ચપળા કહેવામાં આવે છે, એટલે તે એક જગ્યાએ ઠરી બેસતી નથી, પણ સમયે સમયે સ્થાન બદલે છે. આવી રીતે તન, ધન, યૌવન, ભોગ, વિષયસુખ, પ્રિયજનસમાગમ અને સંસારના સર્વ પદાર્થો અસ્થિર અને અનિત્ય છે. માત્ર આત્મા અમર છે, નિત્ય છે, શાશ્વત છે. તેનો કોઈ દિવસ અંત આવવાનો નથી. પણ તે સિવાયનાં અન્ય પદાર્થો, વાયુના આવેશથી ચાલતી ધ્વજાના પટ જેવા અસ્થિર છે, કુંજરના કાન જેવા ચંચળ છે, શરદ્ઋતુની વાદળાંની છાયા જેવા ક્ષણભંગુર છે, અને વિદ્યુતના ચમકારા જેવા ક્ષણવિનશ્વર છે. પણ અજ્ઞાનતાથી માણસો તે વસ્તુઓને નિત્ય સમજી તેમાં મમત્વ કરે છે અને 'આ મ્હારૂં છે' એવો ખોટો ભ્રમ સ્વીકારે છે. પરંતુ તત્ત્વ દૃષ્ટિએ આ સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે; અને પરમાત્મપદને મેળવી આપનાર આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અથવા સત્ ચિત્ અને આનંદ એ ગુણો જ નિત્ય છે. કારણ કે તે સ્વાભાવિક ગુણો

છે. આ રીતે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ વચ્ચે **વિવેક** કરતાં શિખવું અને જેમ બને તેમ અનિત્ય વસ્તુના સંબંધમાં ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરવો. 'વિવેક'થીજ ખરો વૈરાગ્ય જાગૃત થાય છે. 'જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી મ્હારી નથી' એજ ભાવના તે વસ્તુ ઉપર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવે છે; અને ज्ञानस्य फलं विरतिः 'જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ' એ સૂત્ર ખરૂં પડે છે. અનિત્ય ભાવનાના સંબંધમાં કહ્યું છે કેઃ—

सामित्तणधणजुव्वणरइरूवबलाउठसंजोगा ॥
अइलोला घणपवणाहयपायवपक्कपत्तव्वा ॥

પ્રભુત્વ, ધન, જોબન, રતિ, રૂપ, બળ, આયુષ્ય ઇષ્ટસંયોગ એ સર્વ વસ્તુ સખત પવનનો ઝપાટો લાગેલાં વૃક્ષનાં પાકાં પાંદડાં જેવી બહુજ ચપળ છે. જેમ તે પાકેલાં પાંદડાને પવનનો સખત ઝપાટો લાગે તો પડતાં વાર લાગતી નથી, તેમ આ સર્વ અનિત્ય હોવાથી નાશ થતાં વાર લાગતી નથી. આવી રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની અનિત્યતા વિચારવી અને બને તેટલો રાગ તે ઉપરથી ઉતારવો.

(૨) અશરણ ભાવના.

જગતમાં જીવ અનેક પ્રકારના જીવો પર આધાર રાખે છે, અને ત્હેમને પોતાના શરણ રૂપ માને છે. પણ ખરી રીતે **આત્મા સિવાય આત્માનું કાંઇ આધારભૂત નથી.** આત્મા જ આત્માનો શત્રુ છે, અને આત્મા જ આત્માનો મિત્ર છે. વ્યવહારનયથી માતા પિતા, સ્વજન, બાંધવ, સ્ત્રી, પુત્ર, ગુરૂ વગેરે આધાર રૂપ ગણી શકાય; પણ **નિશ્ચયનયથી** અથવા **ખરી રીતે** કોઇ પણ માણસને

શરણ આપે તેમ નથી. મરણ સમયે પોતાનું ચારિત્ર, પોતે કરેલાં શુભ અશુભ કર્મો જ માણસની સાથે આવે છે. કોઇ પણ માણસ હેને મરણના ક્રૂર પંજાઓથી બચાવવા સમર્થ થતું નથી. જે વસ્તુઓ અનિત્ય છે તે, આત્માની સાથે આવી શકે નહિ. કારણકે આત્મા નિત્ય છે, માટે હેના નિત્યગુણો જ હેની સાથે આવે. માટે આત્માના ગુણો જે હાલ અપ્રગટ સ્થિતિમાં છે તે જેથી પ્રગટ થાય તેવાં સાધનોનો આશ્રય લેવો. આથી બીજું કોઇ શરણ નથી. આવી રીતે 'અશરણ ભાવના' ભાવવી. આત્મા જ કર્મદળને વિખેરી નાખવા સમર્થ છે. આત્માજ પરમાત્મા અવસ્થા પ્રાપ્ત કરવા શક્તિ ધરાવે છે. **ગુરૂ તો માર્ગ બતાવી શકે** (તે વાસ્તે ખરેખર હેમનો ઉપકાર માનવો અને હેમના ઉપર અત્યંત ભક્તિભાવ રાખવો ઘટે છે) **પણ તે માર્ગ ઉપર ગુરૂ આપણે વાસ્તે ચાલી શકે નહિ. માર્ગ ઉપર આપણે જાતેજ ચાલવાનું છે, એવો વિચાર કરી સ્વાશ્રયી થતાં શિખવું.** જે પદ મહાન પુરૂષો પ્રાપ્ત કરી શક્યા તે પદ પ્રાપ્ત કરવાનું સામર્થ્ય આપણા આત્મામાં રહેલું છે, એવો વિચાર કરવો; અને તત્પર થઇ, હાથ જોડી, દૈવને માથે દોષ મૂકી આળસમાં-પ્રમાદમાં મનુષ્ય જન્મ ગુમાવવો નહિ.

(૩) એકત્વ ભાવના.

આ સંસારને વિષે જીવ એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને એકલોજ મરે છે, એકલોજ કર્મનો કર્તા છે, અને એકલોજ તે કર્મનો ભોક્તા છે. પરમાર્થ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધર્મ સિવાય અન્ય કોઇ પણ સ્વજન મનુષ્યનો સહાયકારી થઇ શકે નહિ. માટે કોઇ પણ કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં તે કાર્યનું **શું પરિણામ** આવશે

એમ વિચારી તે કાર્યમાં જીવે પ્રવર્તન કરવું,–કારણ કે તે કાર્યનું ફળ પણ પોતાને એકલાને ભોગવવું પડશે. દરેક કાર્ય, દરેક વિચાર અને વાસનાને માટે મનુષ્ય પોતેજ જવાબદાર છે; માટે દરેક જીવે પવિત્ર અને સુંદર વિચારો વિચારવા, પવિત્ર અને સુંદર વચનો બોલવાં, અને પવિત્ર અને સુંદર કાર્યો કરવાં; કારણ કે તે સર્વનું સુંદર ફળ પણ પોતાને જ મળે છે. આત્મા પોતે એક છે અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ ભિન્ન છે; અને ત્હેને ને આત્માને ખરી રીતે કાંઇ સંબંધ નથી.

અધ્યાત્મસારમાં કહ્યું છે કે;—

एकः परभवे याति जायते चैक एव हि ॥
ममतोद्रेकतः सर्वं संबन्धं कल्पयत्यथ ॥ १ ॥
व्याप्नोति महतीं भूमिं वटबीजाद्यथा वटः ॥
तथैकममताबीजात्मपञ्चस्यापि कल्पना ॥ २ ॥
माता पिता मे भ्राता मे भगिनी वल्लभा च मे ॥
पुत्राःसुता मे मित्राणि ज्ञातयः संस्तुताश्च मे ॥ ३ ॥
इत्येवं ममता व्याधिं वर्धमानं प्रतिक्षणम् ॥
जनः शक्नोति नोच्छेतुं विनाज्ञानमहौषधम् ॥ ४ ॥

જીવ એકલો પરભવમાં જાય છે અને અહીંયાં એકલો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ મમતાના પ્રધાનપણાથી સર્વ સંબંધની જીવ કલ્પના કરે છે. વડના બીજને લીધે વડનું ઝાડ બહુજ વિસ્તારવાળી જમીનમાં પથરાય છે, તેમ એક મમતા રૂપ બીજ થકી આ સંસારના સંબંધની કલ્પના ઉદ્ભવે છે. મ્હારી માતા, મ્હારો પિતા, મ્હારો

ભાઈ, મ્હારી બ્હેન, મ્હારી પત્ની, મ્હારા પુત્રો, મ્હારી પુત્રીઓ, મ્હારા જ્ઞાતિજનો, મ્હારા પરિચયવાળા; આ રીતે ક્ષણે ક્ષણે વધતી જતી મમતારૂપ વ્યાધિનો ઉચ્છેદ કરવા સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ ઔષધ સિવાય માણસ સમર્થ થતો નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન અથવા સદ્ અને અસદ્ કે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુનો વિવેક જ આ મમતાનો નાશ કરે છે. હું અને મ્હારૂં એજ માણસનાં જ્ઞાનચક્ષુને અંધ કરનાર મોહરાજાનો મંત્ર છે. અને જે કાંઇ દેખાય છે તે, હું અને મ્હારૂં નથી, એ મંત્ર મોહરાજાને જીતનાર છે.

> "નિજરૂપા નિજ વસ્તુ છે, પરરૂપા પરવસ્ત;
> જેણે જાણ્યો પેચ એ, તેણે જાણ્યું સમસ્ત !"

મ્હારો આત્મા તે જ હું, અને તે સિવાયની સર્વ વસ્તુઓ 'પર' છે, એવું જેણે સમ્યગ્ પ્રકારે જાણ્યું અનુભવ્યું તેણે આ જગતમાં સર્વ બાબત જાણી; કારણ કે જે વસ્તુ ખરી રીતે પોતાની નથી ત્હેને પોતાની માનવી, એ અજ્ઞાનતા છે; અને તે અજ્ઞાનતાથી એટલે શરીર, ધન, ગૃહ અને સ્વજનોની ઉપાધિને પોતાની માનવાથી, માણસ સંસારમાં રખડે છે. માટે આત્મજ્ઞાન મેળવવું.

(૫) અન્યત્વ ભાવના.

આત્મા સિવાયની તમામ વસ્તુઓ સાથે આત્માને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ કાંઇપણ સંબંધ નથી. ઘણા કાળ સુધી અન્નપાનાદિકથી લાલન-પાલન કરેલો દેહ તે જ પોતાનો નથી, તો પછી દેહથી બહાર રહેલાં ધન, સુવર્ણ, ઘર, ખેતર વગેરે તો પોતાનાં શી રીતે થાય? એ જે છે તે સર્વ આત્માના નથી, પણ આત્મા ત્હેને નીજ સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી પોતાના ગણે છે. આ મ્હારૂં ઘર, આ મ્હારૂં ધન, આ

મ્હારાં સ્વજન એમ તે માને છે; પણ તે સર્વ આત્મદ્રવ્યથી ન્યારાં છે. કારણ કે, સર્વ પદાર્થો અને ચેતનાવાળા પ્રાણીઓની ઉપાધિઓ--શરીરો પુદ્ગલનાં જૂદાં જૂદાં રૂપાંતરો છે. પુદ્ગલ તે અજીવ છે, માટે ખરી રીતે જીવ પુદ્ગલથી જૂદો છે; એવી ભાવનાને 'અન્યત્વ ભાવના' કહે છે.

(૫) અશુચિ ભાવના.

આ શરીર, આત્માને કાર્ય કરવાનું સાધન છે; પણ આપણે શરીરનેજ સર્વસ્વ માનીએ બેઠા છીએ! ઘણાક જડવાદીઓ તો શરીર એજ આત્મા એમ કહે છે. પણ ત્હેમાં ત્હેમની મ્હોટી ભૂલ છે; શરીર એ તો આત્માનું વસ્ત્ર છે. તે વસ્ત્ર ઉપર બહુ રાગ રાખવો ઉચીત ગણાય નહિ. કારણ કે, આ ઔદારિક દેહ તે બહુ જ અશુચિમય (અપવિત્ર) છે; કેમ કે તે રસ, રૂધિર, માંસ, મેદ, હાડકાં, વીર્ય, મજ્જા, શ્લેષ્મ, મળ, મૂત્રાદિકથી ભરેલો, ચામડાથી મઢેલો, નસોની જાળોએ વીંટાયેલો, નિરંતર કૃમિ, રોગ અને ગુમડાથી વ્યાપી રહેલો છે. પુષ્પની માળા, બરાસ, ચંદન, કસ્તુરી વગેરે સુગંધી દ્રવ્ય શરીરપર લગાડવામાં આવ્યાં હોય તો ત્હેને પણ મલિન કરવાને આ દેહ સમર્થ છે; માટે દેહ ઉપર અત્યંત રાગ ન ધરવો એમ આ અશચિ ભાવના જણાવે છે. આટલા બધા અવગુણ છતાં તે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનું, ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવાનું, અને આ જગતના વ્યવહારના દરેક કાર્ય કરવામાં તે ઉત્તમ સાધન છે; માટે ત્હેને બરાબર કેળવવું. કેળવાએલું હથિયાર સુતારને બહુ ઉપયોગી થાય છે, તેમ કસરતથી કેળવાયેલું, અને બ્રહ્મચર્યથી મજબુત બનેલું શરીર બહુજ ઉપયોગી થાય છે. માટે શરીરનું અત્યંત

લાલન-પાલન પણ ન કરવું, તેમ ત્હેના ઉપર દ્વેષ કરી ત્હેનો અનાદર પણ ન કરવો. તે આપણો નોકર છે એમ માનવું. નોકરને વશ રાખીએ, મારી નાખતા નથી. તે જ રીતે શરીરને વશ રાખવું, પણ તદ્દન દરકાર ન કરી ત્હેનો નાશ કરવો ઘટતો નથી. પણ ત્હેને ઉચિત ખોરાકથી અને કુદરતના કાયદા મુજબ વર્તીને તનદુરસ્ત રાખવું તથા આત્માના ઉદ્ધાર માટે જે કોઈ કામ ત્હેની પાસે કરાવવું જરૂરનું જણાય તે કરવાને તે શરીર જરા પણ આનાકાની ન કરે એમ સંભાળવું.

(૬) સંસાર ભાવના.

સંસારની ઘટમાળ નિરંતર ફર્યા કરે છે; કાળચક્રના અને કાર્ય-કારણના અચળ નિયમ પ્રમાણે સર્વ જીવ પોતપોતાનાં કર્મનાં ફળ રૂપે કોઈ સુખી તો કોઈ દુઃખી, કોઈ રંક તો કોઈ રાજા, કોઈ રૂપવાન તો કોઈ કદ્રૂપવાન, કોઈ બળવાન તો કોઈ નિર્બળ, કોઈ વિદ્વાન તો કોઈ અજ્ઞાન, કોઈ ગુણાનુરાગી તો કોઈ ગુણદ્વેષી એવી રીતે અનેક પ્રકારનાં સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે. જુદા જુદા આત્માઓ સાથે જીવ જુદા જુદા સંબંધમાં આવે છે. અનંત કાળથી આ જીવ અજ્ઞાન અવસ્થામાં અને જીવન ઉદ્દેશના જ્ઞાનવિના સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે, તેથી સર્વ જીવોના સંબંધમાં જુદા જુદા ભાવમાં આવે છે; અને તે ભિન્ન ભિન્ન ભવમાં માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, નોકર, સ્વજન, શત્રુ, મિત્ર વગેરે અનેક પ્રકારના સંબંધમાં અનેક વાર અનેક જીવોની સાથે જોડાય છે; છતાં કોઈ કોઈનું થયું નથી, કારણ કે આ સર્વ સંબંધ શરીર આશ્રયી છે. અને આત્મા તો દેહાતીત છે. માટે આત્માઓ ભિન્ન-પણ એમ રહિત આપણા સંબંધમાં

આત્રતા જીવોનું કલ્યાણ કરવું. માણસને સંસારમાં બાંધનાર રાગ, મમત્વ ભાવના છે. આ પુત્ર મ્હારો છે, આ સ્ત્રી મ્હારી છે, એવા વિચારથી ત્હેમના ઉપર જે આસક્તિ થાય તે રાગ; અને તે રાગ માણસને તે ઇષ્ટ જનના વિયોગથી અથવા મરણથી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. પણ પુત્ર અથવા સ્ત્રી તે આત્મા છે; અને આત્માનું કલ્યાણ કરવું તે મ્હારો ધર્મ છે, અને બીજા માણસો કરતાં, મ્હારા સંબંધમાં આવેલાં માણસોનું કલ્યાણ હું વધારે સુગમતાથી કરી શકું **એવા વિચારથી** ત્હેમના ઉપર **પ્રેમ** રાખવો તે ઉત્તમ છે; અને તે પ્રેમ દરેક મહાન આત્માનો **સ્વાભાવિક ધર્મ** છે. પોતે નિસ્પૃહ ભાવથી ટ્રસ્ટી તરીકે વર્તવું. સંસાર દુઃખમય છે અને જન્મ મરણના ચક્રમાં ફરતાં ખરી રીતે સુખ જરા માત્ર નથી. જેમ ભમરો વાડીમાં એક ફુલનો ત્યાગ કરી બીજા ફુલે બેસે છે, ત્હાંથી ત્રીજા ફુલ ઉપર બેસે છે; એમ જીવ અનેક ગતિમાં અથડાય છે, પણ સુખ મેળવી શકતો નથી; કારણ કે ખરૂં સુખ તો આત્મામાં રહેલુ છે;પણ જેમ કસ્તુરીઓ મૃગ કસ્તુરીના વાસથી લોભાઇ કસ્તુરી મેળવવાને સકળ જંગલમાં ભમે છે,તેમ સુખ આત્મસ્વભાવમાં રહેલું હોવા છતાં તે બાબતના જ્ઞાનના અભાવે અજ્ઞાની જીવ બાહ્ય વસ્તુમાં સુખ શોધે છે. સંસારમાં બિલકુલ સુખ નથી એમ આ કથનનો આશય નથી, પણ તે સુખ ઈન્દ્રજાળ જેવું છે, અને તે મળ્યા પછી પણ ખરી તૃપ્તિ થતી નથી, માટે ચીરકાળ ટકે એવું સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છનાર મનુષ્યના પ્રયાસને અનુચિત છે. આવી રીતે સંસારનું સ્વરૂપ વિચારવું, અને ત્હેને દુઃખગર્ભિત જાણી આત્મસ્વભાવમાં રહેલું અનંત-અમર સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો; એજ આ કથનનો આશય છે.

(૭) આશ્રવ ભાવના.

જીવ કાર્ય કરતાં શુભ અથવા અશુભ કર્મ બાંધે છે. તે કર્મનો બંધ થવાનાં કારણો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, અને યોગ છે. જેનાં હૃદયમાં મૈત્રી, કારુણ્ય, પ્રમોદ અને માધ્યસ્થ ભાવના વસેલી છે તેઓ શુભ કર્મ બાંધે છે, પણ જેઓનાં મન આર્ત તથા રૌદ્ર ધ્યાન અને વિષય કષાયથી રંગાયેલાં છે તેઓ અશુભ કર્મ બાંધે છે. પુણ્ય અને પાપ કેવી રીતે બંધાય છે અને કેવી રીતે ભોગવાય છે, તેનું સવિસ્તર સ્વરૂપ નવતત્ત્વથી શ્રવણ કરવું. જેથી કર્મબંધ થાય તેવી સરાગ પ્રવૃત્તિને 'આશ્રવ' કહેવામાં આવે છે; જેમાં કર્મના ફળ ઉપર મમતા રહેલી છે તેવા કાર્યથી નવાં કર્મ ખૂબ બંધાય છે; માટે આશ્રવનો ત્યાગ કરી નિષ્કામવૃત્તિથી કાર્ય કરવાં.

(૮) સંવર ભાવના.

આશ્રવને રોકવું તે સંવર. જેથી નવાં કર્મ બંધાય તેવાં કાર્યોનો રોધ કરવો તેને 'સંવર' કહે. સમ્યગજ્ઞાનથી મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો, વિરતિથી અવિરતિનો રોધ કરવો, ક્ષમાથી ક્રોધને, નમ્રતાથી માનને, સરલતાથી માયાને, અને સંતોષથી લોભને, આ રીતે કષાયોને જીતવા; અને મન, વચન અને કાયાના શુભયોગોથી અશુભયોગ ઉપર જય મેળવવો, તે 'સંવર' કહેવાય. તે સંવર સર્વ થકી અને દેશ થકી હોય છે. સર્વ પ્રકારે સંવર તો ચૌદમા ગુણસ્થાનકમાં બિરાજતા 'અયોગી કેવળી' ને હોય, અને દેશથકી સંવર એક બે ત્રણ પ્રકારના આશ્રવના રોકનારને પણ સંભવી શકે. વળી સંવરના બે ભેદ છે. દ્રવ્ય સંવર અને ભાવ સંવર. આશ્રવને રોકીને જે પુદ્ગલો જીવને લાગતાં હોય તેને ન લાગવા દેવાં, અથવા તેમનો

છેદ કરવો તે 'દ્રવ્ય સંવર' કહેવાય, અને ભવના કારણ રૂપ આત્માની જે અશુદ્ધ પરિણતિ હેને ટાળી સ્વસ્વભાવમાં રમણ કરવું, તે 'ભાવસંવર' કહેવાય.

(૯) નિર્જરા ભાવના.

સંવર અને નિર્જરામાં આ એક મુખ્ય ભેદ છે; બંધાતાં નવાં કર્મને રોકવાં તે 'સંવર' અને પૂર્વે બાંધેલાં કર્મદળીને તપ વગેરેથી વિખેરી નાંખવાં તે 'નિર્જરા.' નિર્જરાના બે પ્રકાર છેઃ એક **સકામ** નિર્જરા અને બીજી **અકામ** નિર્જરા. તપના જે બાર પ્રકાર કહ્યા છે, તે બાર રીતે સકામ નિર્જરા થાય છે. જે લોકોએ વિરતિ ગ્રહણ કરી છે, તેઓ જ આ રીતે કર્મની નિર્જરા કરવા તત્પર થાય છે; અને અકામ નિર્જરા તો વિરતિ ભાવ વિના નિષ્કારણ ટાઢ, તડકો, ક્ષુધા વગેરે સહન કરવાથી થાય છે. માટે કષાયની મંદતા કરી તપ કરવા, તો તે જ લાભકારી છે; બાકી ઈચ્છાના રોધ રૂપ સત્ય તપ વિના ઝાઝો લાભ થતો નથી. એવી રીતે નિર્જરાનું સ્વરૂપ વિચારવું અને યથાશક્તિ બાહ્ય તથા અભ્યંતર તપ કરવો.

(૧૦) લોક સ્વભાવ.

પોતાના બે હાથ પોતાની કેડ ઉપર મુક્યા હોય, અને પોતાના બે પગ વાંકા પસાર્યા હોય, તેવા માણસને હ્મારી નજર આગળ કલ્પો, એટલે હ્મને ચૌદ રાજલોકનું કેવું સ્વરૂપ હશે હેની ઝાંખી થશે. લોકને વિષે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવ રૂપ ષટ્ દ્રવ્ય આવી રહેલાં છે. જેમ માછલાને હાલવા ચાલવાની ગતિમા જળ સહાય કરે છે, તેમ ચાલવાને તત્પર થયેલા માણસને ચાલવાના કામમાં સહાય કરનાર

તત્ત્વ 'ધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. માણસને સ્થિર બેસવામાં અને દરેક વસ્તુને સ્થિરતા આપવામાં સહાય કરનાર તત્ત્વ 'અધર્માસ્તિકાય' કહેવાય છે. અવકાશ આપવો તે 'આકાશાસ્તિકાય'નો સ્વભાવ છે. આપણે દુધથી ભરેલા લોટામાં નવટાંક યા પાશેર ખાંડ નાંખીએ છીએ, છતાં લોટામાંથી દુધ બહાર નીકળી જતું નથી, કારણ કે દુધના પરમાણુઓની વચ્ચે વચ્ચે જગ્યા રહેલી છે, આ જગ્યામાં આકાશ રહેલું છે. ચેતના લક્ષણવાળો, કર્મનો કર્તા, કર્મનો ભોક્તા 'જીવ' કહેવાય છે, પૃથ્વી, વાદળાં, પર્વત સઘળાં જેના પરિણામ રૂપે છે તે દ્રવ્ય 'પુદ્‌ગલાસ્તિકાય' કહેવાય છે. તેનો સ્વભાવ ભરાઇ જવાનો અને ફસવાઇ જવાનો છે. દરેક વસ્તુને ક્ષણે ક્ષણે બદલનાર, નવીનને જુનું કરનાર અને સમયથી મપાનાર 'કાળ' કહેવાય છે. આવી રીતે છ દ્રવ્ય જેમાં રહેલાં છે, એવા તે ઉર્ધ્વ, અધસ્ અને મધ્ય તીર્છા લોક રૂપ ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ વિચારવું તે 'લોકસ્વભાવ' ભાવના જાણવી.

(૧૧) ધર્મ ભાવના.

આ સંસારમાં રઝળતા—અજ્ઞાનથી ભવભ્રમણ કરતા પ્રાણિઓ તરફ દયાદૃષ્ટિથી, તેમને તારવાની બુદ્ધિથી સદ્‌જ્ઞાન શિખવનાર સર્વજ્ઞ છે એમ વિચારવું. કેવળજ્ઞાનથી તેમણે સર્વ સ્વરૂપ જોયું અને પરોપકાર બુદ્ધિથી તે જ્ઞાન જગતના હિતાર્થે લોકોને ઉપદેશ્યું તે મહાકૃપાળુ તીર્થંકર મહારાજ છે: અને તેઓએ નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી અને કેવળજ્ઞાનથી ઉપદેશ કરેલો છે, માટે તે સત્ય હોવો જ જોઇએ. તેમની વાણી અતિ ઉત્તમ અને શ્રોતાજનોને લાભકારી છે. સોળ-ત્રીશ માઇલના ક્ષેત્રમાં વગર દુભાષીએ પણ તે વાણીનો એક શબ્દ

પડી જવાથી ત્હેને અત્યંત લાભ થયો હતો; તો પછી લક્ષપૂર્વક ત્હેનું શ્રવણ કે વાંચન કરી મનન બાદ તદનુસાર વર્તન કરનારનું કલ્યાણ થાય એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું? સર્વજ્ઞ ભગવાને દશવિધિ યતિ ધર્મ અને બાર વ્રત રૂપ શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો છે; માટે શ્રાવકે બાર વ્રત પાળવાં અને સાધુએ દશવિધ યતિધર્મ પાળવો. આ રીતે **ધર્મ** તથા **ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર સર્વજ્ઞ** સંબંધી વિચાર કરવો તે અગીઆરમી 'ધર્મ ભાવના.'

(૧૨) બોધિ દુર્લભ ભાવના.

ઘણા ઘણા જન્મો કર્યા પછી આપણે આવી ઉત્તમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થાય, પાંચે ઇન્દ્રિયો સંપૂર્ણ હોય, ધર્મ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા હોય, સાંભળવાનો લાગ હોય, વગેરે સર્વ સામગ્રીઓ હોય તો પણ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધતાને બતાવનારી, કર્મરૂપ મેલને દૂર કરનારી અને સર્વજ્ઞ ભગવાને પ્રરૂપેલી સદ્ વાણીમાં શ્રદ્ધા થવી તે પ્રાયઃ દુર્લભ છે. સદ્‌ને સદ્ તરીકે ઓળખવું, અને અસદ્‌ને અસદ્ તરીકે જાણવું એ કામ સહેલું નથી. ગુરૂકૃપાથી અને મહાપુણ્યના ઉદયથી તે થઈ શકે છે. કારણ કે એકવાર પણ માણસને સદ્ અસદ્‌નું વિવેકપૂર્વક ખરૂં જ્ઞાન થાય તો ફરીથી તેનો તે માણસ રહે નહિ, ત્હેના આચાર વિચાર તદ્દન બદલાઇ જાય. સંસારવ્યવહારમાં ભલેને તે ફરીને ગુંથાય, પણ કાંઇ ઓર પ્રકારની ઉદાસીનતા ત્હેના કાર્યમાં જણાશે.

* *
*

આ રીતે બાર ભાવનાઓ છે. જેમ સારા ઔષધથી પિત્તાદિ રોગનો નાશ થાય છે અથવા જેમ પ્રચંડ પવનથી વાદળસમૂહ

વીતરાગ જાય છે તેમ, આ બાર ભાવનાથી રાગદ્વેષ—મોહ રૂપ મળ નાશ પામે છે; કારણ કે ભાવનાઓ અને રાગદ્વેષને શત્રુપણું છે।

આવી રીતે ભાવનાઓથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય છે; પણ તેથી શું ? રાગાદિનો ક્ષય થયે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે સર્વ પદાર્થો પ્રતિ રાગનો નાશ થાય છે અને સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે દ્વેષનો નાશ થાય છે ત્યારે તે જીવ સર્વ પ્રાણી **સમભાવ** વાળો થાય છે, સર્વનું હિત કરવા તત્પર બને છે અને સકળ વસુધાને કુટુંબ તુલ્ય માનનાર ઉદારચરિત્ બને છે. હેનું મન શાન્ત અને નિશ્ચળ બને છે. આત્મજ્યોતિ હેના મન રૂપ શાન્ત સરોવરની સપાટી પર પ્રકાશે છે; અને સકળ લોકાલોકના પદાર્થો જેનાથી જોઈ શકાય તેવું કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન હેને પ્રાપ્ત થાય છે.-પ્રાપ્ત થતું નથી પણ હેનામાં ગુપ્ત હતું તે પ્રકટ થાય છે. મન અને શરીર સંબંધી સર્વ દુઃખનો નાશ થાય છે, ત્રિવિધ તાપ ટળી જાય છે અને અસાધારણ આનંદ રૂપ મોક્ષસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, કે જે સ્થિતિનું વર્ણન શબ્દોદ્વારા કરી થઈ શકતું જ નથી; કારણ કે દુનીઆની વાણીમાં તે આનંદ દશાને દર્શાવવાના શબ્દો જ નથી.

આ પુસ્તકના પૃષ્ઠ ૨૩૩ માં "શ્રીસીમન્ધર સ્વામીને ૯ મો પત્ર" પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે તે પત્ર પહોંચાડવા માટે ખાસ [illegible]

પર્યુષણ અને આપણાં કર્તવ્યો.

પ્રત્યેક ધર્મમાં ત્હેના અનુયાયીઓ માટે, સાથે મળીને પ્રાર્થના કરવા સારૂ, ભાષણ અગર વ્યાખ્યાન દ્વારા ઉપદેશ સાંભળવા સારૂ, અથવા ધર્મની જૂદી જૂદી ક્રિયાઓ કરવા સારૂ, અમુક દિવસો નિર્માણ કરેલા હોય છે. આ દિવસોમાં તે ધર્મના અનુયાયીઓ એક સ્થળ કે જેને મંદિર, દેવળ, મઠ, ધર્મસ્થાનક કે ઉપાશ્રય કહે છે, ત્યહાં જાય છે અને **ભક્તિ** પ્રેરનારી ધર્મક્રિયાઓ કરે છે. આ ક્રિયાઓ કરનારાઓ પૈકી કેટલાક સમજીને કરનારા હોય છે, જ્યહારે બાકીના એકએકની પાછળ ચાલનારાં ઘેટાં હોય છે. આ વસ્તુસ્થિતિ આજ કોઇ અમુક પંથમાં જ દેખવામાં આવે છે તેમ નથી, પણ પ્રત્યેક ધર્મમાં આ પ્રમાણે જોવામાં આવે છે અને જૈનો કાંઈ મુખ્ય નિયમને અપવાદરૂપ નથી.

ધર્મક્રિયાનો ઉદ્દેશ.

આપણી ધાર્મિક ક્રિયાઓ વડે પવિત્ર થઇને માનસિક **ભક્તિ** કરવાના દિવસોને 'પર્યુષણ' કહેવામાં આવે છે; અને આવા દિવસોની સંખ્યા આઠ જેટલી હોય છે, તે કાંઇ કોઇને સમજાવવાની જરૂર નથી. આ ક્રિયામાં **આનંદથી** ભાગ લેનારાની સંખ્યા મુઠીભર હોય છે અને ત્હેનું કારણ માત્ર આ ક્રિયાઓના **ઉદ્દેશ**ની અજ્ઞાનતા એજ છે. એ અજ્ઞાનતાને સબબે કેટલાકો તો આ દિવસોને વેઠ રૂપ ગણે છે અને વ્યાપારમાં આડખીલરૂપ લેખે છે। કેટલાકો આ દિવસોને નવરા માણસને દિવસ ગાળવાનું સાધન ગણે છે, જ્યહારે 'સુધરેલા'નું

શાસ્ત્ર પણ તદ્દન જુદું જ છે। સ્વામી વિવેકાનંદ કહે છે તેમ, આ લોકો ધર્મને Scent (સેન્ટ–સુગંધી) તરીકે ગણે છે અને જેમ તેઓ દુનીયાની બીજી બધી વ્યવહારની સાંકળથી જોડાવાનું મોજ ખાતર પસંદ કરે છે તેમ ધર્મને પણ સુગંધી ગણી મોજ ખાતર કે દેખાવ કરવા ખાતર (અમુક ધર્મના અનુગામી તરીકે ખપવા ખાતર) માનતા જણાય છે. કેટલાકો મોજ મઝાહમાં આ દિવસો વ્યતીત કરે છે, જ્યારે કેટલાકો જુગાર રમવામાં હેનો ઉપયોગ કરે છે। પરન્તુ આ બધાને જતા કરી આપણે કયાં કર્તવ્યો કરવાનાં છે હેનો જ અહિં વિચાર કરીશું.

જે જે સ્થળે સાધુ વગેરે બિરાજતા હોય તે સ્થળના શ્રાવકો વ્યાખ્યાન સાંભળવા ભાગ્યશાળી થઈ શકે છે, અને બાહ્ય વ્યાપારોથી મનને મુક્ત કરી આંતર દૃષ્ટિ કરવા નવરા થાય છે. અને જે જે સ્થળે આવા મુદ્દો નથી હોતા તે તે સ્થળે માણસોના દિવસ મ્હોટે ભાગે નિષ્ફળ જાય છે. આ સ્થળે કહેવું જોઈએ કે, એક જ ગામમાં ચાર સ્થાનક હોય તો ચારે સ્થળે જુદા જુદા ટોળાના બબ્બે ત્રણ ત્રણ સાધુઓ મુકવા ગચ્છાધિપતિઓ મહેરબાની કરે છે, અને ગામડા ગામમાં જ્યહાં શ્રાવકો અજ્ઞાન છતાં પ્રેમી હોય છે ત્યહાં સાધુઓનો દુકાળ રાખવાનું યોગ્ય ધારે છે। આ નિયમ લેશ માત્ર ઇચ્છવા-યોગ્ય નથી. આમ કરવાનું કારણ મ્હોટે ભાગે એ હોય છે કે, સાધુઓએ પોતપોતાના ક્ષેત્રો—વાડા બાંધી લીધેલા હોય છે અને તે કુંડાળા (circle) માંથી ખસવાને હેમનું મન ના પાડે છે; કારણ કે ખાનપાન અને માનપાન તો માત્ર પોતાના કુંડાળાના શ્રાવક શ્રાવિકાઓમાં જ મળે। ગુજરાતના કેટલા સાધુઓ મારવાડમાં અને

દક્ષિણમાં છે ? અને મારવાડના સાધુનો કેટલો ભાગ બીજે સ્થળે છે ? અનાર્ય ક્ષેત્રોમાં અનેક કષ્ટ સહીને વિચરનાર શ્રી મહાવીર પિતાના આ સાધુઓ ખરા પૌત્ર ગણાય કે કેમ તે એક સવાલ છે. ગચ્છાધિપતિઓ આ સંબંધમાં વિચાર કરવા કૃપા કરશે અને જે સાધુઓ પોતાની આજ્ઞામાં રહેવા ન ઇચ્છતા હોય ત્હેમને યોગ્ય નસીઅત પહોંચાડવા મહેરબાની કરશે તો જૈનો તેમજ જન સમુદાય પર મ્હોટો આભાર થયો ગણાશે.

ધર્મક્રિયાઓ કેવી રીતે કરવી ?

પર્યુષણ પર્વમાં પ્રભાતે ઉઠી દેહશુદ્ધિ વગેરેથી ફારક થઇ ઉપાશ્રયમાં જવા પહેલાં, પ્રત્યેક જૈને (જૈન એટલે સ્વાર્થપર જય મેળવવા ઇચ્છતા મનુષ્યે) અર્ધો કલાક એક આસને બેશી પ્રથમ દશ પંદર દીર્ઘ શ્વાસપ્રશ્વાસ લઇ ધ્યાન ધરવું એટલે કે પોતાની ચોતરફ અત્યંત સામર્થ્યવાન એવા શ્રી સીમંધર સ્વામી બીરાજી રહ્યા છે અને તેઓ પોતાની દરેક ક્રિયા અને મનને સાવધાનપણે જોયાં કરે છે એમ કલ્પવું. આ વખતે પાપી મનુષ્યોનાં હૃદય હમેશાં ડંખે છે અને પોતાના પાપનો પસ્તાવો કરવાનું ત્હેમને મન થાય છે અને તે સાથે ફરીથી પાપ કરવાની ઇચ્છા કેટલેક દરજ્જે નિવૃત્ત થાય છે. ભગવાનનાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વગેરેનો અત્યંત શાંતતાથી વિચાર કરવો અને ત્હેમનાથી કોઇ પણ ચીજ ગુપ્ત નથી તેનો લાંબો વખત વિચાર કર્યા કરવો અને તે પછી આખા દિવસમાં કોઇ પણ ક્રિયા કરતી વખતે મનમાં પહેલવહેલો વિચાર કરવો જે આ ક્રિયા 'મહાન ગુરૂ'ને પસંદ પડશે કે કેમ ?

આ ધ્યાનથી અને વારંવાર કરાતા વિચારથી આપણે 'શિષ્ય માર્ગ'ની યોગ્યતા સંપાદન કરીએ છીએ અને આપણી રક્ષા કરનાર

શ્રી સીમંધર સ્વામી હયાત છે એ શ્રદ્ધા આપણામાં નવું ચેતન વર્ત્તાવે છે. હાલના ઘણાખરા સાધુઓ તે પણ આ 'શિષ્ય માર્ગ'ના માત્ર નવાસવા વટેમાર્ગુ છે. આ ક્રિયા સમાપ્ત થયા પછી પ્રત્યેક પોત-પોતાને પ્રાપ્ત અતિ જરૂરી સંસારવ્યવહારમાં થોડો સમય ગાળવાની જરૂર હોય તો તેમ કરીને ઉપાશ્રયે જવું. જે સ્ત્રીઓને પોતાનાં ન્હાનાં બાળકોની દરકાર કરવાની હોય છે ત્હેમણે જો તે બાળકો ઉપાશ્રયમાં ગરબડ મચાવી કે તેમ ન હોય તોજ બેસવું, નહિ તો દર્શન કરી તરતજ પાછા ફરવું એ સર્વના હિતાર્થે જરૂરનું છે.

વ્રત આદરવાની અનુકૂલતાનો વિચાર.

જે જે લોકોને ઉપવાસ વગેરે જે જે વ્રત કરવાની યોગ્યતા અને અનુકૂળતા હોય ત્હેમણેજ માત્ર તે વ્રત અંગીકાર કરવું; પણ જેમનાથી તે વ્રત બનવું તદ્દન અસંભવિત હોય ત્હેમણે તે વ્રત આદરતાં પ્હેલાં પૂરતો વિચાર કરવો. એક જ દિવસ શીલ વ્રતનું પાલન કરનારને શ્રી તીર્થંકરે ૭ માસના ઉપવાસ જેટલું કલ્યાણ કહેલું છે. બાળકો, જેમનાં શરીરો ટેવાયાં ન હોય તેવા જુવાનો, અશક્ત ક્ષીણ થઇ ગયાં છે શરીર જેમનાં એવા વૃદ્ધો, ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ અને જે સ્ત્રીઓના ઉપર બાળકના જીવનનો આધાર રહે છે તેવી સ્ત્રીઓએ ઉપવાસ વ્રત કરવા જરૂર નથી.

એક અનાચાર.

મેં ઘણાએક દાખલા જોયા છે કે જેમાં ધર્મપ્રેમી નહિ પણ ધર્મઘેલા સાધુ—સાધ્વીઓ (જો કે ત્હેમનામાં સાધુતા રહી છે કે કેમ ત્હેનો મને નિશ્ચય થયો નથી), ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ જેમને આઠ આઠ માસ થયા હોય તેને વખતે સાધુને વ્હોરાવવાની પણ અયોગ્યતા

ગણાય છે છતાં) તેવી સ્ત્રીઓને ઉપવાસનાં પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે ! અને ન્હાનાં બાળકોને પોષધ કરાવે છે ! સાધુઓ અને શ્રાવકો જો આ સવાલ ઉપર વિચાર કરશે તો પોતાની ઘેલછાનું ભાન આપોઆપ થશે, અને કીડી બચાવવાનો ફાંકો રાખનારાઓ આ પ્રથા બાળક જેવા એક કુમળા ફુલપર કેટલો મ્હોટો કારમી ઘા કરે છે ત્હેનું ત્હેમને ભાન થશે. કદાચ કોઇ લાગણીવાળો સખસ આ બાબત કોઇ સાધુને અરજ પણ કરે તો ત્હેને નાસ્તિકતાની પુંછડી વળગાડીજ છે ! સાધુ વર્ગને જણાવવાની જરૂર નથી કે 'ગૃહસ્થાશ્રમ' અને 'સાધુ આશ્રમ' એ બન્ને જૂદા જૂદા ધર્મ છે. ઉપવાસ કરનારનેજ માત્ર 'આસ્તીક' કહેવાનું જેમના શબ્દકોષમાં હોય ત્હેમણે કૃપા કરીને તે કોષ પોતાના સાંકડા પેટમાંજ પડી રહેવા દેવો; તે શબ્દ-કોષને બહાર તેજમાં લાવશો તો ત્હેમાંથી કોઇ જૂદીજ જાતના તેજનો ભભુકો નીકળી ઉઠશે !

વ્યાખ્યાન.

સાધુ વર્ગે વ્યાખ્યાન શરૂ કરવા પહેલાં જ પ્રત્યાખ્યાન આપી દેવાં જોઇએ અને વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યા પછી લેશ માત્ર ગરબડ ન થાય ત્હેની સંભાળ ગૃહસ્થો રાખશે. વ્યાખ્યાનની અંદર ઉઠી-ઉઠીને સવાલો પૂછવાની ટેવ આ ન્યાયે બીલકુલ સહન કરવા યોગ્ય નથી; કારણકે પાટ આગળ બેસવાનો ઇજારો રાખનારાની આ કાંઇ 'કલાસ' નથી, કે જેથી સવાલ-જવાબથી કોઇને પક્કા કરવાની જરૂર પડે ! પર્યુષણમાં તો ઘણે ભાગે એવા માણસો વિશેષ આવે છે કે જેમને આખા વર્ષમાં વ્યાખ્યાન સાંભળવાનો પ્રસંગ નથી મળ્યો હોતો. વ્યાખ્યાનમાં સાધુઓ આડીઅવળી દેશકથા, રાજકથા કે સ્ત્રી-

કયા પડતો મુકી (રાસ વગેરે વાંચના મોકુફ રાખી) સૂત્રો અને તેમનાં ગુપ્ત રહસ્યો અને તેઓ શા શા ઉદ્દેશથી કહેવામાં આવ્યાં છે અને તે કયા કયા સંજોગોમાં કહેવામાં આવ્યાં છે તે બધું વિસ્તારથી જણાવવાની કૃપા કરે તો ઘણો ઉપકાર થાય. આ જમાનો આવુંજ જ્ઞાન માગે છે. 'રાસ'ના શોખીન સ્ત્રીપુરુષોથી દેશનો ઉદય કે આત્માનું કલ્યાણ થવું અસંભવિત છે. જો કદી સાધુઓથી આ બધું સમજાવવાનું સહેલાઇથી ન બની શકે તો છેવટે બે દિવસ દાન ઉપર, બે દિવસ શિયળ ઉપર, બે દિવસ અભ્યંતર તપ ઉપર અને બે દિવસ ભાવના ઉપર બોલશે તો આ જ્ઞાન બીજા બધા જ્ઞાન કરતાં ઘણું વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે. વચમાં વચમાં જુગારના અવગુણ, અન્યાયથી રળાતા દ્રવ્યમાં રહેલું જોખમ વગેરે અતિ જરૂરી વિષયો ઉપર પણ બોલવાની છૂટ લેવી જોઇએ.

જુગાર.

પર્યુષણના બધા ગુણો જ છતાં લોકોની મૂર્ખતાને લીધે એક દુર્ગુણ પણ તેમાં મિશ્રીત થએલો જોવામાં આવે છે, અને તે દુર્ગુણ 'જુગાર' છે, કે જે અત્યંત ભયંકર છે. ઘરના પૈસા ખોવા, વખત ગુમાવવો, મારામારી કરવી અને વખતે પોલીસના હાથમાં પકડાઇને ઇજ્જત ગુમાવવી, કદાચિત્ હારી જવાથી ચોરી જેવા કુકર્મ કરવામાં ઉતરી પડવું અને ક્વચિત્ મ્હોટી હાર થાય તો ઝેર પણ ખાવું પડે !

જુગારીના સ્ત્રી કોઇ દિવસ સુખી જોવામાં આવતી નથી અને જુગારીની પાસે કોઈ દિવસ દ્રવ્યનો ઢગલો પણ આવી પડતો નથી. મહેનત કર્યા સિવાય પૈસા મેળવવા ઇચ્છનાર સખસોના હાડકાં

ભાગેલાં થઇ જાય છે. જુગારીને પૈસા ન હોય ત્યહારે સ્ત્રીનાં ઘરાણું પણ વેચી ખાવાં પડે છે. ઘરની પણ તેની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે અને બેચેની તો હમેશની સખી બની રહે છે. અફસોસની વાત છે કે, આ પર્યુષણમાં અમારા સાધુઓના ગાડેગાડાં ભરાય તેમ હોવા છતાં અને સૂત્રોના ઢગલે ઢગલા ભરાય તેમ હોવા છતાં આ સત્યાનાશ વાળનાર દુર્ગુણ ઉલટો વધતો જાય છે। અને તે છતાં વળી શ્રાવકો કંકોત્રીઓમાં " અત્રે ચોથો આરો વરતાઈ રહ્યો છે ! " એવું એવું આંખો મીચીને ચીતર્યા જ જાય છે ! મુનિરાજો ! હવે જરા સિંહગર્જના કરી કહી દો કે, જે સુધરેલાઓની ગીતા ગાવામાં ત્હમે આનંદ માનો છો તેઓ મિથ્યાત્વી છે કે ત્હમારા ભક્તો ? સુધરેલાઓને તો બીડી સરખું વ્યસન પણ ભાગ્યેજ હોય છે અને તેઓ સત્ય શોધવાને અને ગ્રહણ કરવાને તત્પર હોય છે; એટલે તેઓની સમજમાં જે કાંઇ આવે તે તે તેઓ તરતજ અમલમાં મુકે છે. બે સામાયિકો કરી ઉપાશ્રયના જ ઓટલે જુગાર રમવાનું પસંદ તેઓ નહિ કરે ! જુઓ ગુરૂદેવો ! ત્હમારા બોધનો કાંઈ પણ અંશ ત્હમારા ચુસ્ત ભક્તોને અસર કરી શક્યો હોય તો તે એ જ છે કે તેઓ ત્હમારા શત્રુ તુલ્ય જુગારને ત્હમારા ઓટલા ઉપરજ અને ત્હમારા સંમુખ જ સત્કાર આપે છે !

હજીએ, ઉપવાસનાં પચ્ચખાણ કરાવવા જેટલો પુરૂષાર્થ **આમાં** અજમાવી શકશો કે ?

દાનનો દુષ્કાળ.

'દાન' કે જે ગૃહસ્થ માર્ગની પ્હેલી લાયકાત છે તે સંબંધમાં દીલ પીગળાવી નાખે તેવાં વ્યાખ્યાન આપનારા મ્હેં હજુ કોઇ સાધુ

જોયા નથી. 'ગૃહસ્થ' ને 'ગૃહસ્થ' માર્ગમાં જ રાખવા વધારે સારા છે. ગૃહસ્થમાં 'ગૃહસ્થ'ને લાયકનાં લક્ષણ આવ્યા પહેલાં ત્યાગીનો વેશ ભજવનાર ઍક્ટર કરી નાંખવો એ હેને 'વર્ણસંકર' કરવા જેવું કામ હોય એમ ત્હમને નથી લાગતું શું? આ દેશ કે જેમાં મ્હોટે ભાગે પ્રગતિનાં સાધનોની ન્યુનતા છે, જ્હાં દુષ્કાળ તો ગયા વિનાજ પધારવા કૃપા બતાવે છે અને જ્હાં સદાકાળ ભુખ અને ભુખથી મરી જનારની સંખ્યા બ્હીવરાવે એટલી મ્હોટી છે, ત્હાં દ્રવ્યનો થોડો પણ ભાગ સારા રસ્તે વપરાય તે વાસ્તે બનાવટો તેમજ સામાન્ય માણસોને ગળે જડે ઉપદેશ સારી રીતે આપવામાં આવે તો કેટલી બધી ધર્મસેવા અને સાથે લાગી દેશસેવા બને એ વિચારવા હું પૂજ્ય મહાત્માઓને અરજ કરૂં છું. આ પર્યુષણમાં ત્હમારા સુકાર્યનો મ્હોટો ભાગ, હે સાધુઓ અને મોક્ષનો ઇજારો રાખનાર કૉન્ટ્રાક્ટરો! દાન ગુણની ગીતા વાંચવામાં અને સમજાવવામાં જો ત્હમે ખર્ચશો તો ત્હમારા નામની ઉપર ને નીચે-ચોમેર ત્હમે કહેશો એટલાં વિશેષણો આગળ ને પાછળ લગાડીશું અને ત્હમને ત્રિકાળ વંદે વીર વચન નિપુણો બની દંડવત્ પ્રણામ કરીશું. શક્તિ વગરના—મ્હોટી ઉમરના—પુરુષત્વ વગરના જૈનોને મદદ શીખવનારી સ્કુલો ત્હમારામાં કેટલી છે! અનાથને મદદ આપનારી એક પણ સંસ્થા ત્હમે ઉત્પન્ન કરી? લેખકો, ગ્રેજ્યુએટો અને ઉપદેશકો કેટલાક ત્હમારી કોમમાં જગાની માગવે છે? ત્હમારામાં સ્વાર્પણભોગ આપનારા કેટલા છે? આમ જ્હારે ચારે તરફથી બાબાઆદમ જેવી સ્થિતિ છે ત્હારે આખો નાસ્તિક થઈ જવાની શાની બુમો મારો છો? જ્હાં વિચાર જ નથી ત્હાં નાસ્તિકતા—મિથ્યાત્વ જે કહો તે હોવુંજ જોઈએ. યાદ રાખો કે જૈનોમાં 'વીર' ઉત્પન્ન કરવાનો એકનો એક

રસ્તો કેળવણીનો પ્રચાર જ છે. આપણા મહાવીર દાદાએ ઓછું દાન કર્યું નથી. ત્હેમની વૃત્તિ આપણા જેવી સાંકડી ન હતી. તે વીર-પુરૂષના વરશી દાનનો દેખાવ ત્હમારી કલ્પનામાં ચીતરશો તો ત્હમને જણાશે કે તે જ્યહાં હશે ત્યહાંથી ત્હમારા હૃદયની કંજુસતા ઉપર દયાની દૃષ્ટિ જ નાખે છે. તે મહાપુરૂષના નામને ગજાવવું હોય તો ત્હમારી કોમને જીવતી રાખવાના અને ઉજળી બનાવવાના હર-કોઇ કામમાં 'દાન' કરાવવા તૈયાર થાઓ, તૈયાર થાઓ !

આ પર્યુષણમાં ત્હમારાથી એક પણ યાદ રાખવા જેવું કામ ન બને તો, હે શ્રાવકો ! ત્હમે સાધુ પાસે જન્મથી વ્યાખ્યાન સાંભળ્યા કરો છો ત્હેની સાર્થકતા શું ? અને સાધુઓ ! ત્હમારામાં 'સાધુતા' શાની ? શું ધનને દાટી મુકવાનો આ જમાનો છે ? ધન તે શું સ્વાર્થ સાધવા માટે છે ? 'દાન' અને 'જ્ઞાન' એ બે જો સ્વાર્થ સાધવાના રસ્તા હતે તો 'મહાવીર'નું નામ અત્યારે વર્ષોના ખાડામાં પુરાઇ ગયું હોત. હે પિતા ! ત્હારી જ્ઞાન શકિતનું એક કીરણ અમ બાળકો તરફ મોકલ. અમારા શ્રીમંતો દાનનું નામ જ સાંભળતાં બડકાં નાખે છે—'દાન'નું કહેતાં તેઓના કાનમાં ઝેર રેડાય છે—કોઇ સભામાં ત્હેમને બોલાવવામાં આવે તો કૃત્રીમ મંદવાડ ધારણ કરતાં પણ ત્હેમને શરમ નથી આવતી—એવા અમારા ભાઇઓને તું કૃપા કરી સદ્બુદ્ધિ આપ કે જેથી અમે સઘળા જૈનો ઉજળા થવાનો વખત પામીએ અને અમે ઉજળા થઇને જગત માત્રની સેવા કરીએ. ફરી ફરી વિનવવાની જરૂર છે કે હે શ્રીમંતો ! દાન કરશો તો આવતા ભવમાં સુખ ભોગ પામશો અને નહિ તો ત્હમારા દાદાઓને મરતી વખતે કોઇએ રૂપીઆના ગાંસડા બંધાવ્યા ન્હોતા ! જે કુટુંબના માણસો વાસ્તે ત્હમે

રાત્રિદિન મજુરીઆની પેઠે મહેનત કરો છો તે પણ તમારાં સોબતી થવાના નથી અને કાળ જતાં તમારા દાદાઓનાં નામ તમને જેમ યાદ નથી તેમ તમારૂં નામ પણ ભુંસાઈજ જશે. અને કોણ જાણે છે કે તમે એકઠું કરેલું દ્રવ્ય છોકરા તમારા સાપ થવાની વાટ જોઈને રાખી મુકશે ? બાપના એકઠા કરેલા પૈસા તેમના છોકરાઓએ ઘણી વખત રંડીબાજીમાં ઉડાવી નાંખ્યા છે. માટે 'હાથે તે સાથે' એવો વિચાર કરી દાનમાં જરૂર પ્રવૃત્ત થાઓ ! જે માણસના પૈસા પોતાના શરીરના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ, જે માણસથી પૈસા છતાં પણ નિરાંતે બેસી શકાયું નહિ, જે માણસના પૈસા સગાંવ્હાલાં અને ન્યાતજાતના ઉપયોગમાં આવ્યા નહિ તે માણસના પૈસા, પૈસા નહિ પણ કાંકરાજ સમજવા. મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં બહુંજ કહ્યું છે કે, "એક માણસ પોતે જમીને પોતાના મહેલમાં જઈને પેટપર હાથ ફેરવી હિંડોળા ખાટપર બેસી ખુશી થાય છે પણ પાસેના ઘરવાળાને ખાવાનો ટુકડો ન મળવાથી હેરાન થતો હોય તેની દરકાર સરખી પણ ન કરે તો પોતે ખાધેલું અન્ન તે માંસ બરાબર ગણવું અને પોતે પીધેલું જળ અને દુધ તે શરાબ સમાન ગણવું." અરેરે આ હિસાબે કેટલા જૈનો માંસાહારી અને દારૂડીઆ બન્યા એનો કાંઇ વિચાર કરો, કાંઇક વિચાર કરો, બાપુ કાંઇક વિચાર કરો. ગમે તેમ કરી શ્રીમંતોને પૈસા ખર્ચે તેવા બનાવો. અમદાવાદના આનંદના દયાળુ રિફાર્મર 'જનાબ સાહેબ ઉમાભાઈ' તરફ જરા નજર કરો; પૈસા પુષ્કળ પૈસા છતાં અને ચારે તરફથી સુખ હોવા છતાં જનકલ્યાણ પાછળ કેટલી બધી મ્હેનત લે છે અને કેટલો બધો સ્વાર્થભોગ આપે છે ! મ્હારા ધારવા પ્રમાણે દાર્શનિક મતની 'ત્યાગી'ની વ્યાખ્યા પ્રમાણે આ મહાન નર ખરેખર 'ત્યાગી' છે. આવો એક પણ

દાખલો આટલી મ્હોટી જૈન કોમમાંથી કોઇ બતાવી શકશે ? ક્યહાંથી લાવે ? સાહેબો ! જૈન કુટુંબમાં અવતર્યા એટલેથી જ કાંઇ જૈન થવાતું નથી, અને ધોળો ભેખ ધાર્યે કાંઇ 'સાધુ' થવાતું નથી.

'દેહ રખો' કે 'ઘરરખો' ધર્મ હવે અમને જૈનોને કે આ દેશને વધારેવાર જોઇતો નથી. શ્રાવકો ! આત્મબંધુઓ ! 'ઘર બાળે જ **તીર્થ** થાય છે' એ કહેવતનું રહસ્ય બરાબર સમજજો. ગૃહસ્થધર્મનું પ્હેલું લક્ષણ જ એ છે. મહાત્માઓ ! આપે પણ આ વિષયમાં આપને પ્રાપ્ત ઉપદેશ–ફરજ બજાવવા ચૂકવું જોઇતું નથી. અને આપના બોધ દેવાના અભાવે અમારામાં ગરમી ન થાય--તેજ ન આવે તો ત્હેનું પાપ કોના માથે તે શું સમજાવવું પડશે કે ? ઘરમાં ચાલતા દરેક અંધેરનો જવાબદાર ઘરનો માલીક જ ગણાય છે કે બીજો કોઇ ?

બ્રહ્મચર્ય.

પર્યુષણના આઠ દિવસ તો અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા દરેક સાચો જૈન બંધાયલો જ છે, એવું દરેકને ભાન હોવું જોઇએ. તપસ્યા થવી ન થવી એ શારીરિક શક્તિ અને ધંધાના પ્રકાર પર આધાર રાખે છે; પરન્તુ બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં તો કાંઇ હરકત નડે તેવા નથી, અને લાભ ઘણોજ છે. આઠ દિવસ લાગલાગટ બ્રહ્મચર્ય અને અલગ બીછાનાની ટેવ પાડવાથી માણસ ધીમેધીમે આખા વરસમાં મિતવ્યયી થતાં શીખશે અને તેથી જૈન સંતતી દુર્બળ થતી અટકશે. **સર્વ કોમો કરતાં ચીડીઆપણું અને સલાહ દેનારને પણ ગાળો દેવા જેટલું રીસાળપણું જૈનોમાં વધારે હોવાનું કારણ એ જ છે કે તેઓમાં બ્રહ્મચર્ય થોડું જ દે**

(ન માને ત્હેમને આપણે બાળલગ્નના હજારો દાખલા બતાવી શકીશું; શું ઉંદરની પેઠે લશ્કર ધરાવતી ડોશીઓ પણ બતાવી શકીશું !) જ્યાં તાકાદ થોડી છે ત્યાં રીસ, ચીડીઆપણું અને ઉદાર પ્રકૃતિનો અભાવ: એ ગુણો અવશ્ય જોવામાં આવે જ; માટે જૈનોના હિતેચ્છુ મુનિ મહાત્માઓએ બ્રહ્મચર્યથી થતા ઇહલૌકિક અને પરલૌકિક સર્વ લાભો જૈનો સમક્ષ કહી બતાવીને બને તેટલો ઇન્દ્રિયનિગ્રહ કરવાના નિયમો કરાવવા તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઇએ છે. અને પર્યુષણના ૮ દિવસ તો એ કામ માટે ઉત્તમોત્તમ સગવડ ધરાવે છે.

'તપ'ની ધમાલ !

જૈનોને તપસ્યાનો ઉપદેશ એટલો બધો કાળજીપૂર્વક (!) આપાતો આવ્યો છે કે હવે એ બાબતમાં વધુ ઉપદેશ આપવાનું કંઈજ પડે તેમ છે જ નહિ ! પણ વધુ સારી રીતે-વ્યવહારૂ રીતે તપ કરવાની જરૂર ઉપર ધ્યાન દેવાને તો અવકાશ છે જ. જે તપથી કાંઇ ભયંકર પરિણામ નિપજે તેવા તપના પચ્ચખાણ મુનિઓ ન આપે તો વધારે સારૂં. અને ઉપવાસની આગલી સાંજે પેટ ઠાંસીને માલમલીદા ખાવાની હાનીકારક પ્રથાને શ્રાવકો છોડે એ પણ જરૂરનું છે. તપસ્યાની સાથે ફરજીઆત ખોટાં ખર્ચો કરવાનો રીવાજ છે તે ફેકજ નથી કરાવતા જૈનો છે. ઉપવાસે કરનારે ખાનપાન સિવાય બીજો વખત ધર્મ સંબંધી કે શાન્તરસવાળા બહેતર પુસ્તકો વાંચવામાં લીન રહેવું એ વધારે સારૂં છે, અને બને તો 'મૌન' કરી કે એકાંતમાં આત્મચિન્તન કરવું એ બહુ સલામત છે. ૧-૨ ઉપવાસ કરતાં આઠ એક ઉપવાસ કે બેસણું વધારે ફાયદાકારક છે. ગજા ઉપરાંત થતા તપથી શરીરનો ભેદ ભાંગી જાય

છે અને શરીર ઉલટું નિરોગી બને છે તથા મનોવિકાર દબાઇ જાય છે (**બળી** જાય નહિ;બળી જવાને માટે તો **જ્ઞાન**ની અગ્નિ જોઇએ.)

ભાવના બળ અજમાવવા માટે સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ.

સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કે જે બાર માસમાં, જે કાંઇ ન કરવાનું કરાઈ ગયું હોય તે માટે તથા કરવાનું ન કરાયું હોય તે માટે ક્ષમા માગવાની ક્રિયા છે, ત્હેનો મુખ્ય આશય 'સંયુક્ત ભાવના બળ' ઉત્પન્ન કરવાનો છે. આખા હિંદના જૈનો એકજ દિવસે, એક જ વખતે પ્રાણીમાત્ર તરફની 'ક્ષમાપના'ની ભાવના ભાવે એથી સાર્વત્રીક પ્રેમની ધ્રુજરીઓ ઉત્પન્ન થઇ સર્વત્ર ફેલાય અને દુનીયામાં ભાઇચારાનાં આંદોલનો સર્વ મનુષ્યને થોડી યા વત્ત અસર કરે. જો સઘળા જૈનોની અગર ઘણાખરા જૈનોની આ ક્ષમાપના ખરા દીલની જ હોય તો તે **સંયુક્ત હોવાથી** એવાં આંદોલનો એટલાં તો સમર્થ થઇ પડે કે દુનીઆમાંથી કલેષી સ્વભાવ, ખુનો, હિંસા, ઇર્ષા, ચોરી વગેરે દુર્ગુણો ઘણે ભાગે અદૃશ્ય થવા પામે. જૈનવર્ગમાં આજે કોઇ **એક મુખ્ય** પુરૂષ નથી; જો તેવા કોઇ હોત તો 'વંદણા'ઓ બોલ્યા પછી જૈનોની દશા સુધારવા માટે--એમને ધર્મનું રહસ્ય આપવા માટે--એમને પવિત્ર બનાવવા માટે અમુક ભાવના તૈયાર કરત અને સર્વ જૈનો 'વંદણા' બોલ્યા પછી તે ભાવના ભાવે એવો ધારો કરત, જે સંયુક્ત પ્રાર્થના જરૂર સારી અસર ઉત્પન્ન કરત.

જૈન ભાઇઓ ! બાર માસનાં વેર ઝેર ખરા દીલથી ખમાવવાની આ સુંદર તક નકામી ગુમાવશો નહિ. મનનો મેલ જરૂર દૂર કરજો. પાપગાળું ખમાવવું કાંઇ કામ નહિ લાગે માટે **ખરા દીલથી** અને દુશ્મનને તો પ્રથમ જ ખમાવજો.

શું પચ્ચખાણની જરૂર છે કે?

પચ્ચખાણ આપવામાં કેટલીક ગેરસમજ થાય છે. કદાપિ કોઇ માણસ આવેશમાં આવી જઇ પચ્ચખાણ લઇ લે છે તો તે ફરીને પાળતાં ઘણો જ હેરાન થાય છે. માટે પહેલાં મુનિરાજોએ બે ચાર દિવસ અગાઉથી રીતે બોધ આપી લોઢાને લાલચોળ (Red-hot) કરી નાંખવું અને માણસને જે પૂરેપૂરી ઇચ્છા થાય તોજ અને પાળી શકાય એવી બાધા હોય તો જ બાધા આપવી. કારણ બાધા ભાગેજ પળે છે, અને બાધાનો જરા સરખો ભંગ થયો તો 'ભ્રષ્ટ થઇ મતિ જરા રહેતો, શતમુખ વિનિપાત જ નિર્મેલો' એવું થાય છે. માટે કોઇને મરણ પર્યન્તની બાધા આપતાં અચકાવું અને એકાદ બબ્બે માસની બાધા આપી તેમાં અકેકા માસનો ઉમેરો પોતાની મેળે જ કરવા જણાવવું. બાધા પળાવવાનો આ જ ઉપાય છે. પરાણે કરાવેલું કામ તે વેઠ રૂપ થાય છે, તેમજ સ્મશાન વૈરાગ્યથી કોઇ પ્રસંગે લેવાયલી બાધા થોડા વખત બાદ પળાવી મુશ્કેલ થઇ પડે છે. માણસને ઉપદેશ સારી રીતે આપવો એજ બસ છે; પછી તે પોતાના મનમાં કોઇ નિશ્ચય કરી ને સુજ્ઞ વર્તવાનો મહાવરો પાડે અને એટલી સ્થિરતા આવ્યા પછી જ મુનિ પાસે બાધા લેવાનું રાખે, એ વધારે ઇચ્છવાયોગ્ય છે. ન પરણવાની અને દીક્ષા લેવાની બાધાઓ તૂટવાના દાખલા કેટલા કેટલા હોય છે! સંઘમાં સસ્તી અને ક્ષણમાં અમલ થઇ જવાથી પૂર્ણ થતી બાધા 'દાન' સંબંધી છે. "હું ફલાણું ઉત્તમ કામમાં આટલું દાન કરીશ" એવી બાધા કોઇ આપવા લે તે, ઉછળતું મન પલટાયું છે તેવામાં જ તેને જલદી દાન કરી નાખે તો એમાં બાધા તૂટવાનો ડર રહે નહીં; માટે તેમજ કરાવવું—એ આશા કે ઇચ્છા રાખવી.

ભક્તિમાં કે જીવદયામાં ખર્ચવો એવી જાતની બાધાઓથી શરૂ કરીને પછી બ્રહ્મચર્ય સંબંધી, પછી તપ સંબંધી અને પછી જ સંથારા વગેરે (!) ની બાધાઓ અપાય એવો અનુક્રમ ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

છેવટ.

મુનિ મહારાજો! આપ તો અમારા મુરબ્બી છો. બીજા સમુદાયમાં સાધુઓનું માન કેટલું બધું ઘટી ગયું છે અને ત્હેમને ખાવા પીવાના પણ કેટલા સાંસા પડે છે તે આપ જુઓ છો. આપના આચાર વિચાર કેટલા બધા શુદ્ધ છે તે અમે જાણીએ છીએ, પણ હજી વધારે સારા કરવા ઇચ્છીએ એ કાંઇ ગુન્હો ગણાય નહિ. આપણાથી હલકાનો નહિ પણ ઉચ્ચ પુરૂષોનો જ વાદ કરવો એ ઉત્તમ પુરૂષનું લક્ષણ છે. અમે કબુલ કરીશું કે આપે તો સંસારનો અને વ્યવહારનો ત્યાગ કર્યો છે પણ અમે તો માત્ર ત્યાગની વાતોજ કરીએ છીએ! આપનાથી બન્યું તે અમારાથી બને તેમ નથી (!) અમે તો આપના ચરણરજ દાસ છીએ. જે કાંઇ સખ્ત બોલી જઇએ અગર લખી જઇએ તે માત્ર અજ્ઞાન–અંધશ્રદ્ધા અને તામસી પ્રકૃતિના જોરને દેખવાથીજ બોલી જવાય છે. અમને શીખામણ આપનાર–રસ્તે દોરનાર જોઇએ છીએ, તે ત્હમારા વિના બીજું કોણ છે? માટે મહારાજો! અમને દોરો—ગૃહસ્થધર્મની ફરજો અમને બતાવો એટલે અમે ત્હમારી પાછળ આવીશું. ત્હમારી પ્રષદા (Class) માં હાજરી (Attendance) આપવામાં અમને વાંધો નહિ આવે. માટે મહાવીર સ્વામીને જ્યહાં હોય ત્યહાં ઢુંઢવા અને ત્હેમને દુનીઆંનાં પાપ અને અનાચાર ઓછાં કરવાની અરજ કરવા ચાલો આપણે પ્રયાસ કરીએ; તે દયાળુ પિતા જરૂર આપણી વ્હારે ધાશે.

21—8—11

મહાવીર જયન્તિ, દીવાળી, હોળી
વગેરે તહેવારોને લગતા વિષયો માટે
વાંચો
'જૈનસમાચાર ગદ્યાવળિ' ખંડ ૫-૬.

જૈનસમાચાર—ગદ્યાવલિ.

ખંડ ૧—૨ માં સમાવવામાં આવેલા વિષયો.

કદ, કાગળ, છાપ, તમામ આ પુસ્તક માફક જ.

મૂલ્ય ૦—૮—૦

પરન્તુ 'જૈનહિતેચ્છુ'ના ગ્રાહકોને ૧૯૧૨ માં આ પુસ્તકની સાથે તે પણ ભેટ અપાય છે.

* ખંડ ૧—૨ માં વિવિધ સમુહ મેળાવડા સંબંધી લેખો જૈન દર્શન ઇત્યાદિ જેવા અને તે સાથે ઘણા અનુભવ અને બોધ લેવા જેવા વિષયોનો સંગ્રહ છે. મૂલ્ય ૦—૮—૦